BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ULUSLARARASI GÖÇ VE KADIN SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

21-22 ARALIK 2018

BURSA

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ULUSLARARASI GÖÇ VE KADIN SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI

Editör
Doç. Dr. Nuri Korkmaz

Hazırlayanlar
Sibel Gök - Yakup Şahiner

Basım Yılı ve Yeri
Baskı; Aralık 2018, Bursa
Star Matbaacılık

ISBN
978-605-9968-89-8

© 2018 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.

Dağıtım
Bursa Kültür A.Ş.
Merinos Parkı Atatürk Kongre ve Kültür Merkezi B Kapısı Osmangazi/Bursa
Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85
info@bursakultur.com / www.bursakultur.com

DÜZENLEME KURULU

Aziz ELBAS
Bursa Büyükşehir Belediyesi
Kültür ve Sanat Daire Bşk.

Muhterem ÇEVİK
Müzeler Şube Müdürü

Sezen GÜNGÖR
KADEM Dış İlişkiler Uzmanı

Hatice AKBAŞ ŞAHİN
KADEM Bursa İl Temsilcisi

Doç. Dr. Nuri KORKMAZ
Bursa Teknik Üniversitesi

Şaban DUMAN
Göç Tarihi Müzesi Sorumlusu

Esma Nur KANDER
Müzeler Eğitim Sorumlusu

Mürüvet YAMAN
KADEM Bursa İl Temsilciliği Başkan Yardımcısı/Sosyolog

Öğr. Gör. Alev CUYDUR
KADEM Bursa İl Temsilciliği YK Üyesi/Bursa Teknik Üniversitesi Dış İlişkiler Ofis Başkanı

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Arif KARADEMİR
Bursa Teknik Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Yusuf ULCAY
Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Imad Khateeb
Filistin Politeknik Üniversitesi Rektörü / El-Halil Filistin
Prof. Dr. Ahmet Zeki ÜNAL
Bursa Teknik Üniversitesi /İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Muammer DEMİREL
Bursa Uludağ Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU
Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü Eski Başkanı
Prof. Dr. Öğr. Üyesi Hakan KIRIMLI
Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail DOĞAN
Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun YILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Handan Asude Başal
Bursa Uludağ Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/ Kadın Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇI
Bursa Uludağ Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler
Dr. Öğr. Üyesi Murat YURTSEVEN
Uludağ Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Nuri KORKMAZ
Bursa Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı YAYAK
Bursa Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selda ADİLOĞLU
Bursa Teknik Üniversitesi
Dr. Naci YORULMAZ
Türk Kızılayı Genel Başkan Yardımcısı

İÇİNDEKİLER

Sunum **8**

Önsöz **9**

Editörden **10**

Birinci Oturum

Göç, Kültür Ve Uyum **13**

Köyden Şehre Göç'ün Kadın Üzerindeki Etkileri **14**

Coşkun Dağdeler

Mora'dan İstanbul'a:Müzeci Seniha Sami Moralı(1886-1982) .. **22**

Fethiye Erbay

Eski Çağlarda Anadolu Kadının Yaşamına Genel Bir Bakış ... **44**

Fikret Alkan

Adaletin Bu Mu Dünya? Uluslararası Göçte Kadın Ve Yaşlı Olmak **60**

Doç. Dr. Celalettin Yanık

Arş. Gör. Gizem Burcu Karaali

İkinci Oturum

Göç Ve Sağlık **75**

Being A Woman Between Borders: Psychological Aspects Of Migration **76**

Kalina Yordanova

Gender-Based Violence Programs In Humanitarian Crisis In The Face Of Structural Impediments Of The Refugee Existence Case Study: Syrian Refugee Crisis In The Mean Region **87**

Lejla Sunagic

Kadınların Göç Süreci Ve Göç Araştırmalarında Ayrı Bir Konu Haline Gelmesi 102

Nuri Korkmaz

Migrations And Health Of Migrant Women 108

Jelena Seratlić

Üçüncü Oturum

Göç Ve Uluslararası Yansımaları 113

The Role Of Women In Japanese Society During Migration 114

Milica Jotov

The Gendered Process Of Migration Across The Borders Of Thailand 122

Mary Rose Geraldine A. Sarausad

The Significance Of Economic Empowerment For Migrant Women: Challenges And Impacts On Women And Societies 136

Ana B. Perianes

Dördüncü Oturum

Suriyeli Mülteciler Ve Göçün Getirdikleri 150

Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar Ve Riskler 151

Mahmut Kaya

Göç Ve Hafıza: Suriyeli Sığınmacı Kadınların Göç Hikayeleri Ve Yeniden Ev Kurma Deneyimleri 166

Doç. Dr. Mehmet Birekul

Çifte Kavrulmuş Ötekier: Suriyeli Mülteci Kadınlar 172

Şevket Ökten

Yeni Bir Hayat: Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Sosyal Entegrasyonu Hakkında Niteliksel Bir Çalışma 186

Büşra Kızık

Beşinci Oturum

Göç, Kadın Ve Entegrasyon 194

Dini Merkezlerin Entegrasyon Sürecindeki Rolü (Kanada Örneği) 195

Nuray Catic

Afrika'daki Türkiyeli Kadınlar Ve Gönüllülük Deneyimleri 222

Tuba Duman

Kimlik Aidiyeti Bağlamında Göç Olgusu: Türkiye'den Almanya'ya Göç Etmiş Kadınların Öldükten Sonra Gömülmek İstedikleri Coğrafya Üzerine Nitel Bir İnceleme 237

Aslı Yayak

Göç Çalışmalarında Bir Alt-Konu: Göçmen Kadınlar..... 252

Selda Adiloğlu

Türkiye'de Göç Ve Göçmenlik Meselesine Bir Bakış 267

Mutlu Erbay

Sanatçıların Gözünden Göç Ve Kadın..... 282

Nuri Özer Erbay

"Ayna Hâtıra Gözler Ve Sevmek" 309

Gökhan Duman

SUNUM

Yaşayan canlı bir organizma; Göç. Devletlerin oluşumunda, kültür ve medeniyet kavramlarının içini doldurmada belki de en aktif rol üstlenen olaydır göç. Bireysel ve grup olarak gerçekleşen göçler her ne kadar kısır kalsa da kitlesel göçlerin birçok sistem ve düzeni değiştirdiği veya revize etmesine sebebiyet verdiği aşikârdır. Günümüz Anadolu coğrafyası; Osmanlı Devleti'nin en büyük yüzölçümüne ulaştığı o coğrafyadan günümüzdeki son sınırlara gelene kadar savaşlar, baskı, zulüm, yıldırma politikaları gibi nedenlerle ve özellikle 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı ile beraber 1989 Bulgaristan Soydaş Göçüne kadar sürekli göç almıştır. Son dönemle birlikte ise Suriye'de yaşanan iç savaş neticesinde yerlerinden edilen insanların 3.597.938' i ülkemizde Geçici Koruma Statüsünde, mülteci olarak konumlandırılmıştır.

Dünya genelinde; Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü tarafından yapılan bilgilendirme doğrultusunda, 2017 yılı sonu itibariyle dünyada, 68,5 milyon zorla yerinden edilmiş insan, 25,4 milyon mülteci, 40 milyon kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişi, 3,1 milyon sığınmacı bulunmaktadır. Bu bağlamda dünyanın dört bir tarafında yerlerinden ve yurtlarından edilmiş milyonlarca insan vatan umuduyla sürekli hareket halindedir. Bu insanların içerisinde şüphesiz kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve hastalar önemli bir sayı teşkil etmektedir. Yerlerinden edilen bu insanlara şüphesiz Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları yardımcı olmakta ancak en başta da Türkiye bu konu ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmektedir.

Bu minvalde; göçmen ve mültecilerin büyük çoğunluğunu oluşturan kadınların; gerek göç yolları üzerinde, gerek göç ettikleri bölgelerde çekmiş oldukları sıkıntıları, yaşadıkları problemleri anlatmak, özünde ise bu problemlere çözüm yolları aramak, kısaca insana dokunmak gayesiyle Bursa Büyükşehir Belediyemiz ile Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) ortaklığında, 18 Aralık Dünya Göçmenler Günü kapsamında Sınırlar Arasında Kadın Olmak temasıyla; "Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu" hazırlanmıştır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok problem ve sıkıntıları göğüsleyen kadınların göç sorunsalı ile değerlendirildiği ve çeşitli alt konu ve başlıklar ile anlatıldığı Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu'nun hayırlı olmasını diliyor katkı koyan hocalarımıza ve çalışmaya emek veren herkese teşekkür ediyorum.

ALİNUR AKTAŞ

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da, günümüzde sınırları, kıtaları aşarak devam eden bir gerçekliktir. Birleşmiş Milletler verilerine göre göç eden insanların dünya nüfusuna oranı her geçen gün artmaktadır. Dünya genelinde en yüksek seviyeye ulaşmış bulunan bu artışın büyük çoğunluğunu da, kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır.

Genellikle isteğe bağlı olarak gerçekleşmeyen, zorunlu olarak ülkeden ayrılma ve bir daha geri dönememe gibi riskleri barındıran göç sürecini anlamak için, gerek oluşumu gerekse sonuçları bakımından özel bir ilgiyi ve çalışmayı hak etmektedir.

Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, göç deneyiminde de kadınların özgül durumlarına ilişkin farkındalığın artırılması ve konuya yönelik çözümler geliştirilmesi açısından meselenin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması önemlidir. Türkiye gibi pek çok farklı bölgeden göç alan bir coğrafyada, göç olgusunun bilimsel temelli bir tartışma ortamında ele alınması, göçe maruz kalan kadın hayatının sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik açıdan kapsamlı bir incelemesinin yapılması zaruret halini almıştır.

Bu sebeple Dünya Göçmenler Günü münasebetiyle 21-22 Aralık 2018 tarihlerinde KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği ve Bursa Büyükşehir Belediyesi işbirliği, Bursa Müze, Bursa Göç Tarihi Müzesi, Bursa Teknik Üniversitesi, Bursa Uludağ Üniversitesi desteği ile düzenlediğimiz ''Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu''nda konunun ekonomik, kültürel, hukuki, toplumsal etkileri kadın odaklı ele alınmış; sosyoloji, psikoloji, tarih, uluslararası ilişkiler, sinema ve medya gibi disiplinlerin perspektifinden göç olgusu irdelenmiştir. Kültür, uyum, sağlık, entegrasyon gibi önemli açılardan, göçün kadın üzerindeki etkileri, kadının aile içindeki yeri, göç sırasındaki rolü ve yerleşilen ülkedeki konumu gibi pek çok başlık akademik çerçevede masaya yatırılmıştır.

Meseleye çok yönlü bir bakış açısı kazandıran bu sempozyumun sonuçlarının da hayırlara vesile olmasını temenni ederim.

DR. SALİHA OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU
KADEM Başkanı

EDİTÖRDEN

“Kadın ve Göç” birbiriyle sürekli olarak iç içe yaşamalarına rağmen aralarındaki ilişkinin yeni yeni keşfedilmeye başlandığı iki kavramdır. Göçün tarihi kökleri çok eski olmasına rağmen kadın açısından yeterince ele alınmayışı günümüzde sosyal bilimlerde bir takım eksikliklerin hissedilmesine yol açmıştır. Bu eksiklik yaşanan sorunların kavramsal açıdan değerlendirilememesi nedeniyle oluşmaktadır. Göç süreci ve sonrasında meydana gelen aile yapısındaki değişikliklerin ele alınması, özellikle kitlesel göçlerin yaşandığı veya bu tarz kitlesel göçler sonucu oluşmuş toplumlardaki değişiklikleri anlayabilmek açısından önemlidir.

Bursa’da düzenlenen Kadın ve Göç Sempozyumu da literatüre katkı sunmak, Türkiye ve Dünya’daki önemli göç hareketlerini kadın özelinde incelemek bakımından önem taşımaktadır. Çağlar boyunca yaşanan göç hareketlerinde kadının sürekli olarak erkeği takip ettiği, alınan göç kararında kadının fikrinin bir önem taşımadığı idda edilmiştir. Bu durumu ataerkil toplum yapısı veya modern devletlerde kadın-ilişkilerinde eşitliği temel almayan bir düzenin varlığına bağlayanlar da olmuştur.

Osmanlı’nın son yıllarından beri Balkanlar’daki milyonlarca Türk’e ev sahipliği yapan Anadolu göç ve kadın konusunun araştırılması için de zengin örnekler barındırmaktadır. Bu nedenle nüfusunun büyük çoğunluğu göçmen kökenli vatandaşlardan oluşan Bursa’da böyle bir sempozyumun düzenlenmesi hem ampirik olayların gözlemlenmesi hem de konuyla ilgili entellektüel bir tartışmanın başlatılmasını hedeflemektedir. Bu amaçla derlenen bildiriler arasında kadın ve göç konusunu farklı açılardan ele alan ve uluslararası boyutuna da dikkat çeken bildiriler mevcuttur. Bunları kısaca şu şekilde tanıtmak mümkün olacaktır:

Bildirilerin bir kısmı kadın ve göç konusunun kuramsal açıdan nasıl ilişkilendirildiği konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Burada dikkat çeken kısım özellikle küreselleşen dünyada kadın göçmenlerin sorunlarının farklı siyasi sistemlerde bile benzer özellikler göstermesidir. Bazı bildiriler bu açıdan kadın sağlığı ve göçün kadınların psikolojisinde yarattığı etkiye yoğunlaşmıştır. Göç sürecinde kadın sağlığını etkileyen faktörler ve bunlarla ilgili iyileştirici düzenlemelerin yapılmasını içeren önerilere yazıların içinde yer verilmiştir.

Uluslararası boyutta da kadınların tek başlarına yaptıkları göçlerde insan tacirlerinin eline düşme durumları incelenmiştir. Bununla birlikte kadınların bazı açılardan-arkadaş ağı kurmak konusunda-özellikle erkeklerden daha başarılı oldukları belirtilmiştir. Geleneksel toplumlarda kadının göç kararını alan değil erkeğin aldığı kararı

uygulayan ve onu takip eden kişi olarak görüldüğü ancak günümüzde bu durumun değişmeye başladığı hususuna değinilmiştir. Aile içinde kadın ve erkeğin kararlarını birbirlerine danışarak aldıkları ve göç gibi önemli sonuçları olabilecek bir hususta bundan her ikisinin de ve varsa çocuklarının da etkilenebileceği düşünülerek karşılıklı fikir alışverişi gerçekleştikten sonra göç konusuna karar verilebileceği savunulmaktadır.

Son dönemlerde farklı ampirik örnekler kullanılarak kadın ve göç konusunda literatürdeki boşluk giderilmeye çalışılmaktadır. Göç süreci ve sonrasında kadına yönelik araştırmaların en önemli tarafı bunların teorik çerçeve ile desteklenmesidir. Çünkü yaşanan sorunların ve meydana gelen olayların kavramsal açıdan dile getirilmesi bir nevi konuyla ilgili literatüre katkı yapılmasını da beraberinde getirecek ve bu alandaki tartışmaları cesaretlendirecektir.

Doç. Dr. NURİ KORKMAZ

BİRİNCİ OTURUM

GÖÇ, KÜLTÜR VE UYUM

KÖYDEN ŞEHRE GÖÇ'ÜN KADIN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

(FROM VILLAGE TO CITY: THE IMPACT OF MIGRATION ON WOMEN)

Coşkun DAĞDELER[1]

Özet

Toplumların ve bireylerin tarihsel süreçlerinde göç; nedenleri ve sonuçları açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü göç farklı insanların, farklı nedenlerle gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmek zorunda kaldığı ve her birey için farklı sonuçlara neden olan bir süreçtir.

Süreci yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumları, etnik ve dini kimlikleri, kültürel özellikleri, süreçten nasıl etkileneceklerini belirleyen olgulardır.

Kadınlar göç etme kararında etkin olmadıkları gibi göç edilecek yerin seçiminde de etkili olmamışlardır. Kadınlar göçün nasıl gerçekleştirileceği, nereye göç edileceği, kimlerle birlikte göç edileceği gibi konularda da karar süreçlerinin içinde yer almamaktadırlar. Bu nedenle kadınlar bu süreçte erkeklerden daha fazla tabi olan konumundadır.

Kadınlar köyde yaşadıklarında ekonomik anlamda çok daha rahat bir hayat sürmektedirler. Köylerinde kendi ürettikleriyle paraya ihtiyaç duymadan geçimlerini sağlayan kadınlar göç ettikten sonra geçim kaynaklarının değişmesiyle birlikte ekonomik anlamda oldukça zorlanmaktadırlar.

Şehre göç ettikten sonra emek süreçlerinde meydana gelen değişimler nedeniyle kadınların gündelik yaşam pratikleri de değişmiştir. Köyde yaşadıkları dönemlerde oldukça etkin bir biçimde hanenin üretiminde katkıda bulunan kadınlar göç ettikten sonra hanenin üretim süreçlerinde meydana gelen daralmalar nedeniyle eski alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

Kadının köyden kente göçünü sosyal hayata etkileri bakımından ele alacağımız çalışmamızda, göç öncesi ve sonrası mevcut değerlerin değişimini sosyal ve gündelik yaşama etkileri bakımından örneklerle inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kadın, göç, şehir, yaşam, köy, süreç,

Keywords: woman, migration, city, life, life, village, process

[1] Sanat Tarihçi, Bursa Büyükşehir Belediyesi, coskun.dagdeler@bursa.bel.tr

Toplumların ve bireylerin tarihsel süreçlerinde göç, nedenleri ve sonuçları açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü göç farklı insanların, farklı nedenlerle gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmek zorunda kaldığı ve her birey için farklı sonuçlar doğuran bir süreçtir. Bunun yanı sıra "tarihsel olarak göçler, genellikle kıtlık, iç savaşlar, dinsel ve diğer şiddet olayları, soykırım ve siyasi sürgün gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmakta ve insanlık için çok acılı süreçleri içermektedir[2]."

1950'li yıllarda başlayan köyden kente göçün, Türkiye'nin sanayileşme sürecinin yarattığı iş gücüne duyulan talepten kaynaklandığı söylenebilir[3]. Bu nedene kırsalın işgücü talep fazlalığı, bu bölgelerin diğer sosyo-ekonomik sorunlarına da eklenince kırsalda itici bir gücün oluşmasına neden olmuştur.

Köyden kente göçün kadınlar için bilinçli bir seçim olduğu ve eşlerini göçe ikna ettikleri durumlar olduğu gibi, aile reisinin kararı olduğu durumlarda da göçün köy kadınları için arzulandığını, daha iyi, daha rahat bir yaşantıyı vaat ettiğini eklemek gerekir[4].

Köyden kente göç olgusu ele alınırken toprak mülkiyetindeki düzensizlik, tarımın makineleşmesi, tarım kesiminde gizli işsizlik ve bunlara bağlı olarak kırsal kesimde yaşayanların karşı karşıya oldukları ekonomik zorlukların iticiliği ile kentin sunduğu iş olanakları, sağlık hizmetleri ve eğitim imkanlarının çekiciliğine yer verilmektedir. Oysa köy işlerinin yıpratıcılığının iyice farkına varan kadınlar kent evinin kolaylıklarına ve daha fazla kişisel özgürlüğe sahip olmayı istemektedir. Köydeki kadınlar için her gün televizyonda seyrettikleri kentli kadınlar gibi konuşma, giyinme, kentli kadınların kullandıkları mutfak eşyaları ve tüketim mallarını kullanabilme, çocuklarını daha iyi okullara gönderebilme ihtimali de kentleri kadınlar için cazip kılmaktadır.

Kentler çoğu zaman kadınların bu beklentilerini karşılayamamaktadır. Kadınlar göç sonrasında gerek kente uyum güçlükleri gerek ekonomik yoksunluklar nedeniyle zor günler geçirebilmektedir. Diğer yandan göç sonrası kente tutunmanın hemşericilikle sağlanması, hemşerilerle aynı yerde oturulması gibi sebepler, kentin kadınlar üzerindeki özgürleştirici etkisini azaltabilmektedir.

Göç süreci, göç edenler için köklü değişikliklere neden olmaktadır. Göç eden kişilerin sosyal ve fiziki çevrelerinin değişmesi, bu yeniliklere uyum sorununu da beraberinde getirmektedir. "Zamanda ve mekânda

---

[2] İçduygu, A., Sirkeci, İ., "Cumhuriyet Dönemi Göç Hareketleri", 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 260.

[3] Şimşek, E., Gürler, A.Z., Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kırsal Sanayi, Türkiye Birinci Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir, 1994, s. 361.

[4] Erman, T., "Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler (Ed:Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu) , İstanbul, Türkiye İş Bankası, 1998, s. 212.

toplulaştırma, yarattığı filitrasyon tesiriyle kişileri yaşayacağı topluluğa yeniden uyuma zorlayan ya da zorlamayan yer değiştirmeleri ayrıştırma olanağı yaratmaktadır. Böylece göç, kişileri yeni bir topluluğa götüren dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme olmaktadır[5]."

Göç süreci göçe katılan bireylerin her biri için farklı sonuçlara neden olmaktadır. Süreci yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumları, etnik ve dini kimlikleri, kültürel özellikleri, süreçten nasıl etkileneceklerini belirleyen olgulardır.

Kadınlar göç etme kararında etkin olmadıkları gibi göç edilecek yerin seçiminde de etkili olmamışlardır. Kadınlar göçün nasıl gerçekleştirileceği, nereye göç edileceği, kimlerle birlikte göç edileceği gibi konularda da karar süreçlerinin içinde yer almamaktadırlar. Bu nedenle kadınlar bu süreçte erkeklerden daha fazla tabi olan konumundadırlar. Kadınların bu süreçte karar verme mekanizmalarından dışlanmış olmaları onların süreci anlamlandırmasını da zorlaştırmaktadır[6].

Kadınlar başlarına gelen olayları bir kader ve tevekkül anlayışı içinde yorumlamaktadırlar. Ayrıca kadınların hayattan beklentileri dünyevi değerlerden çok, iman, ibadet vb. üzerine kurulu dini değerlere dayanmaktadır. Bu yorumlama sayesinde kadınlar yaşadıkları olumsuz süreçleri dini bir anlam dünyası içinden yeniden yorumlamaktadırlar.

Kadınlar köyde yaşadıklarında ekonomik anlamda çok daha rahat bir hayat sürmektedirler. Köylerinde kendi ürettikleriyle paraya ihtiyaç duymadan geçimlerini sağlayan kadınlar göç ettikten sonra geçim kaynaklarının değişmesiyle birlikte ekonomik anlamda oldukça zorlanmaktadırlar.

Göç, şehirlerde, kadınların ev dışında çalışmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum, aile içerisindeki sisteme yansımış, erkek evin mutlak hâkimi olmaktan çıkmıştır. Kadın da ekonomik önemi ile birlikte belli bir bağımsızlık kazanmıştır. Çekirdek ailelerde giderek iş birliği yapılarına rastlanmaya başlanmış, erkek vaktinin az da olsa bir kısmını ev işlerine yardım etmeye, çocuk bakımına ayırmaya mecbur olmuştur[7]. Ailedeki erkekler, çocuklarına iyi bakılmayacağı korkusu, ev işlerinin aksayacağı korkusu, sokakta, işyerinde başka erkeklerle bir arada olmalarına

[5] Tekeli, İ., "Türkiyede İç Göç SorunsalıYeniden Tanımlama Aşamasına Geldi", Türkiye'de İç Göç, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 9-10.

[6] Küçükcan, T., Köse, A., Doğal Afetler ve Din, İstanbul Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 120.

[7] Meriç, Ü., "İslam'da Aile", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı. İlmî Neş., İstanbul, 1989, s. 187.

olumsuz bakmaları gibi gerekçelerle kadınların çalışmalarını engellemektedir[8].

Türkiye'de, sanayide kadının çalışması uygulamasında, Batılı ülkelerin tecrübelerinden yararlanırken, olayın geleneksel boyutu göz ardı edilmiştir. Oysa özellikle kadın işçilerimizde, kendi kültürlerine has değerlerin ve hayat biçiminin, teknolojinin gerekleri ile çatışma hâlinde oldukları belirlenmiştir. Bu durumdan, iş yerindeki verim etkilendiği gibi, yeni iş türünün özelliklerinden de, aile içi ilişkiler nasibini almıştır. Mesela, "vardiya usulü" çalışan kadın ve erkeklerin birlikte çalışma imkânları dikkate alınmadığı takdirde, aile hayatı bundan olumsuz etkilenmektedir. Bu durum, bir taraftan karı koca beraberliğini hafta tatili ve bayramlarla sınırlarken, diğer taraftan da ev işleri ile çocukların bakım ve denetimi problemini meydana getirmektedir. Bu eksikliğin yarattığı psiko-biyolojik etkenler, yerleşim biriminin sağlıksız şartları ve diğer meslek hastalıkları ile birlikte, kadının sürekli yorgun ve sağlıkla ilgili şikâyetlerde bulunmasına, dolayısıyla evinde huzursuzluğa yol açtığı anlaşılmaktadır[9].

Hane reisinin bu yeni yerlerde gerekli olan bilgi ve becerilere sahip olmaması nedeniyle iş bulamaması sonucu hanenin geçimi; genç erkekler, kadınlar ve çocukların sırtına yüklenmiştir. Bu durum genel olarak çocukların eğitimini engellemektedir. Oldukça kalabalık olan bu ailelerde yetişkin erkeklerin çalışmaması ve haneye giren düzenli bir gelirin olmaması çocukların ailenin geçimini neredeyse tamamen üzerine almasına neden olmaktadır. Benzer şekilde görüşmelerin yürütüldüğü ailelerde de çocuklar çalışmak zorunda olmaları nedeniyle eğitimlerini yarıda bırakmışlardır. Çocukların yanı sıra ailelerin ekonomik olarak geçinmelerinin zorlaşması nedeniyle kadınlar da çalışmak zorunda kalmıştır. Ancak yine onlar da erkekler gibi kent yaşamına uygun bilgi ve becerilerden yoksundurlar. Sonuç olarak köylerinde ürettikleriyle geçimlerini sağlayan bu aileler sonra başkalarının yardımına muhtaç hale gelmişlerdir[10].

Şehre göç ettikten sonra emek süreçlerinde meydana gelen değişimler nedeniyle kadınların gündelik yaşam pratikleri de değişmiştir. Köyde yaşadıkları dönemlerde oldukça etkin bir biçimde hanenin üretiminde katkıda bulunan kadınlar göç ettikten sonra hanenin üretim süreçlerinde meydana gelen daralmalar nedeniyle eski

---

[8] Özar vd., Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım sorunlarının Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Boyutları (rapor), KSSGM KİG Projesi, Ankara, 1996, s. 7.

[9] Erdentuğ, A., "Türkiye'de ve Yurt Dışında Sanayi Sektöründe Çalışan İşçilerimizde Aileye İlişkin Özellikler", Türk Yurdu. Sayı: 40, Ankara, 1990, s.86.

[10] Yılmaz, Tekin T., *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerinde Etkileri,* (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.104.

alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Bu yeni yaşam biçimi hem yapılan işlerden arta kalan zamanlardan ve hem de haneye maddi olarak bir kazanç sağlayamamanın verdiği sıkıntılardan dolayı kadınların kendilerini bir anlamda değersiz ve işe yaramaz hissetmelerine yol açmaktadır. Kadınların köyde edindikleri becerileri bu yeni yerlerinde kullanamamaları ve burada gerekli olan beceriler için belli bir donanıma sahip olmamaları onların daha da çok içe kapanmasına neden olmaktadır[11].

Kadınların köyde yaşarken emek süreçlerine ve doğanın ritmine göre hareket ettikleri şehirde ise emek süreçlerinin değişmesi ve şehir hayatına uyum sağlamak zorunluluğu nedeniyle hareket alanları değişmiştir. Köydeyken doğayla iç içe bir yaşam süren kadınlar şehre göç ettikten sonra yaşadıklarının da etkisiyle yaşamlarını daha çok evle sınırlı geçirmektedirler. Ayrıca gelinen bu yeni yerlere karşı duyulan güvensizlik kendi içlerinde bir denetim kurmalarına neden olmaktadır. Böylesi bir denetim ise öncelikli olarak, namus ve buna bağlı olarak kadın cinselliği üzerinden sağlanmaktadır.

Wedel'in de belirttiği gibi, "mahallenin dışına çıkan kadınlar ve kızlar nasıl giyindikleri, kiminle konuştukları vb. konularda çok dikkatle izleniyorlar. Doğru bulunmayan bir davranış, komşular arasında dedikoduya ve kocanın tepkisine yol açıyor. Böylece mahalledeki yeni toplumsal denetim, yeni kentsel davranış biçimlerinin gelişmesini zora sokuyor." Kadınlar üzerinde kurulan bu denetim ve şehir yaşamının bilinmezliği kadınların dört duvar ile sınırlı bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır[12].

Köyden şehre göç eden kadınların resmi kurum ve kuruluşlardan yardım alacak bilgi ve deneyimden yoksun olması, bu kurumlarla iletişime geçebilmek için gerekli olan Türkçeyi bilmiyor olmaları onların buralardan uzak durmasına neden olmaktadır. Herhangi bir resmi kuruluşa gittiklerinde gerek Türkçe bilmemeleri, gerek giyim kuşam gibi dış görünüşleri nedeniyle kendilerini farklı hissetmekte ya da farklı hissetmelerine neden olunmaktadır. Kırsal alandan göç eden Kürt kökenlilerin okul eğitimi eksikliğinin, İstanbul'da Türkçe eksikliğine de neden olduğuna değinmektedir. Ona göre bu durum bilgi alışverişini, bürokrasiyle yapılacak işlerin yapılmasını, aynı zamanda kentin eski yerleşikleri ile ilişkiye geçmeyi zorlaştırmakta ve resmi dairelerde, doktora gidildiğinde ve iş yerlerinde ayrıma uğramaya ve aşağılanmaya neden olabilmektedir. "Formel eğitim almamış olmak, kurum ve

[11] Yılmaz, Tekin T., *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerinde Etkileri,* (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.105.

[12] Wedel, H., İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı, İstanbul, Metis , Kadın Araştırmaları14, s. 108.

organizasyonlarla ilgili deneyim eksikliği çok sayıda kadının özgüven eksikliği çekmesine yol açıyor; hiçbir şey bilmediğini ya da gerektiği gibi bir dil ve formda konuşmadığını düşünüyor bu kadınlar. Çok sayıda kadın, kamu kuruluşlarında, örneğin hastanelerde ya da belediyede, köylü giysileri ya da lehçeleri nedeniyle ayrıma uğradıklarını söylüyor. Kamusal alanlar ilkece herkese açık olsa da onlar buraları modern, kentli ve eğitimli kadın tipiyle birlikte düşündüklerinden yadırgıyorlar[13]." Modern kurumların tek bir tipe göre tasarlanması nedeniyle kendilerini öteki hissetmeleri onların genelde tüm kurumları, özel de ise sağlık kurumlarını kullanmalarını engellemektedir.

Kadınlar köylerine geri dönmek konusunda ise oldukça net fikirlere sahiptirler. Geçmişi özlemle anan kadınlar köylerine çok fazla özlem duymaktadırlar. Buna rağmen köylerine geri dönmeyi belli şartlar yerine getirilirse istemektedirler. En önemlisi doğu ve güney doğu bölgesinden gelenler için güvenliğin sağlanmasıdır. Devlet tarafından güvenliklerinin sağlanmasının yanında kendilerine maddi yardım yapılmasını da talep etmektedirler. Yaşanacak yerleri ve hayatlarını sürdürecek geçim kaynakları yok olan bu insanlar güvenliklerinin sağlanmasının yanında yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarının karşılanmasını da istemektedirler[14].

Sonuç

Sosyal, kültürel, ekonomik pek çok soruna neden olan zorunlu göç süreci oldukça geniş bir kitleyi etkilemektedir. Belli bir yere yerleşmek zorunda kalan bu insanlar yeni yerlerde gerekli olan araçlardan yoksun, dolayısıyla buraların sunduğu olanaklardan mahrum bir şekilde oldukça zor şartlarda yaşam mücadelesi vermektedirler. Toplumsal cinsiyet rollerinde iş yaşamı, ev hayatı, geçim sağlama gibi alanlarda değişmelere sebep olmuştur. Böylesi bir durum ise kent yaşamından ve ulusal süreçlerden daha da uzaklaşmaya neden olmaktadır.

Göçlerin psikolojik boyutuna bakıldığında en ağır sıkıntıyı kadınlar yaşamıştır. Yaşadığı kırsalda üretici konumdaki kadın, üretimden kopmuş, yabancısı olduğu bir ortamda evine kapanmıştır. Ailenin yabancısı olduğu çevreye karşı geliştirdiği savunma mekanizması içinde sığınılan kültürel ve geleneksel bağlarla daha fazla baskı altına girmiştir. Genel olarak kendi iradesi dışında göçen kadının, eşi ve çocukları ile de ilişkileri olumsuz etkilenmiş, sağlık ve ruhsal problemler yaygın olarak yaşanmaya başlanmıştır.

---

[13] Wedel, H., İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı, İstanbul, Metis , Kadın Araştırmaları14, s. 106-107.

[14] Yılmaz, Tekin T., *Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerinde Etkileri,* (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s.107.

Kadın ve erkek arasında oluşan ekonomik ve otoriter anlamdaki statü yakınlaşması aile içinde kadın lehine değişikliklere sebep olmuştur. Geçim konusunda daha fazla söz hakkına sahip olmaya başlayan kadın kentte gelenekselde alışık olunmadık şekilde çalışan, para kazanan ve söz sahibi bireyler halini almıştır.

Kaynakça

Erdentuğ, A., "Türkiye'de ve Yurt Dışında Sanayi Sektöründe Çalışan İşçilerimizde Aileye İlişkin Özellikler", Türk Yurdu. Sayı: 40, Ankara, 1990.

Erman, T., "Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam", 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler (Ed:Ayşe Berktay Hacımirzaoğlu) , İstanbul, Türkiye İş Bankası, 1998.

İçduygu, A. Sirkeci, İ., "Cumhuriyet Dönemi Göç Hareketleri", 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999.

Küçükcan, T., Köse, A., Doğal Afetler ve Din, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Meriç, Ü., "İslam'da Aile", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı. İlmî Neş., İstanbul, 1989.

Özar vd., Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları (rapor), KSSGM KİG Projesi, Ankara, 1996.

Şimşek, E., Gürler, A.Z., Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kırsal Sanayi, Türkiye Birinci Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir, 1994.

Tekeli, İ., "Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi", Türkiye'de İçgöç, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Yılmaz, Tekin T., Göç'ün Kadın Yaşamı Üzerinde Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Wedel, H., İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı, İstanbul: Metis, Kadın Araştırmaları14, 2001.

MORA'DAN İSTANBUL'A: MÜZECİ SENİHA SAMİ MORALI (1886-1982)

(FROM MORA TO ISTANBUL: 1ST MUSEUM EMPLOYEE SENIHA SAMI MORALI (1886-1982))

Fethiye ERBAY[15]

Özet

19. yy da ünlü devlet adamları yetiştiren Mora'dan İstanbul'a göç eden Moralı Ailesi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde devlet erkanı içinde görev almıştır. Bu aileden olan Seniha Sami Moralı, ilk kadın müzecimizdir. Suphi Paşa'nın torunu olarak Suphi Paşa Konağı'nın kalabalık, entellektüel ortamında büyümüştür. Bu ortam onu çok dil bilen ve pek çok alanla ilgili çalışmalar yapan kişi olarak yetişmesinde etkili olmuştur. Seniha Sami kendisi gibi pek çok dil bilen yazar olan Mehmet Rauf Bey ile evlenmiştir. Genç yaşta dul kalan Seniha Sami yabancı dile olan yeteneği yanında tarih, edebiyat ve müzecilik alanlarında çalışmalar yapmıştır. Uluslararası da sürdürdüğü eğitim, kadın hakları çalışmaları yanında çevirmenlik ve yazarlık da yapmıştır.

1928 yılından 1950 yılında emekliye ayrılana kadar 22 yıl İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde çalışmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nın 5 yıl üst üste çıkarılmasında görev almıştır. Topkapı Sarayı'nın müzeye dönüştürülmesi müzeci olarak yaptığı çalışmalar arasındadır**.** Seniha Sami Moralı; Cumhuriyet Dönemi'nde, ilk defa müzede uzmanlık görevi verilen kadın müzecimizdir.

Anahtar Kelimeler; Seniha Sami, Seniha Rauf; Seniha Sami Moralı, İlk Kadın Müzecimiz

Abstract

Seniha Sami Moralı is the first woman in our history who involved in the area of museum. She, as a grand daughter, spent her childhood in an intellectual environment living in a crowded mansion that was belong to Suphi Pasa. Such an atmosphere was an effective factor in her multilanguage skills and various areas she involved in. She married with

[15] Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Müze Yönetimi Bilim Dalı Başkanı
Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı
Uluslararası Üniversite Müzeleri Birliği Başkanı UNIMUZED
erbayf@gmail.com

Mehmet Rauf, who could also speak lots of languages.After the loss of her husband, she studied history, literature and the museum besides her ongoing interest in languages. Moreover, she spent time in studying translation and writing as well as the woman rights.

She had been working at Istanbul Archeology Museum for 22 years started in 1928 untill the time she retired in 1950.She was involved in the process in which the annuals of Istanbul Archeology Museums had been publishing for 5 years. One of her studies is about Topkapı Palace's being turned into a museum. Seniha Sami Moralı is the first to be declared as an expert in museum studies in our history of Turkish Republic.

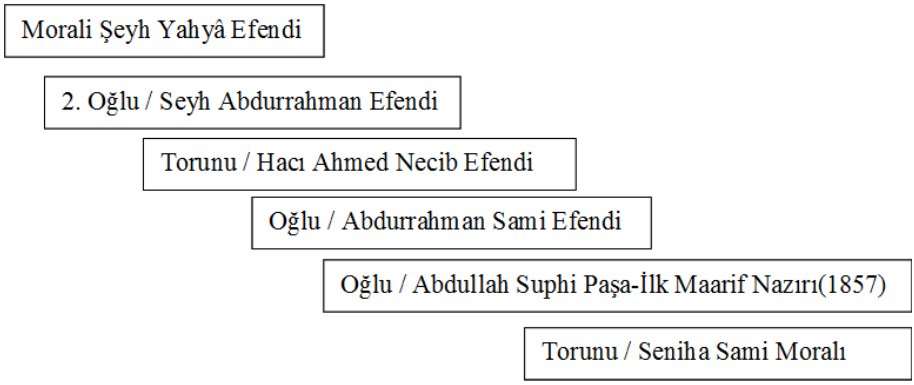
Key Words; Seniha Sami, Seniha Rauf; Seniha Sami Moralı,

Giriş

Bu çalışmada; Seniha Sami Moralı'nın müzecilik çalışmaları incelenirken; Onun Mora Adası'ndan göç eden ailesi ve onun tüm yaşamının, çalışmalarında etkili olduğu inancı ile ele alınmıştır. Ayrıca Seniha Sami'nin dedesi Suphi Paşa'nın Konağı'nda tıp müzesi kurma çalışmalarında görevlendirilmem, Suphi Paşa, Seniha Sami ve müzecilik çalışmalarını birleştirmeme sebep olmuştur. Seniha Sami'nin yaşamı bu çalışmada; uluslararası çalışmaları, çevirmen ve yazar olarak çalışmaları, müzeci olarak çalışmaları olmak üzere üç başlık altında araştırılmıştır.

Mora'dan İstanbul'a Göç Eden Moralı Ailesi

Seniha Sami Moralı; Moralı Şeyh Yahyâ Efendi'nin sülalesindendir. 1714 yılında Mora Yarımadası Venedikliler'den alınmak isterken, ordu şeyhi olarak Mora'ya gitmiş Yahyâ Efendi sülalesindendir. Mora Ada'sının 1718 yılında Pasarofça Anlaşması ile yeniden Osmanlı İmparatorluğu yönetimine geçmesi ile Yahyâ Efendi İstanbul'a yerleşmiştir. Karagümrük'te 1703 yılında kurulan Nureddin Cerrahî'nin tekkede yaşamını 1769 yılında ölene kadar sürdürmüştür. Tekkenin 4. şeyhi Yahyâ Efendi'nin ikinci oğlu şeyh Abdurrahman Efendi'nin, torunu olan Hacı Ahmed Necib Efendi'nin oğlu Abdurrahman Sami Seniha Sami Moralı'nın büyük dedesidir.

1818 yılında Abdurrahman Sami Efendi dayısının kızı Adviye Rabia hanımla evlenmiş, oğulları Abdullah Suphi dünyaya gelmiştir. 1821 yılında adada çıkan ayaklanmayı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından bastırılması sonrasında eşi ve çocukları ile Mısır'a göç etmiştir. [16]

I848 yılında da Moralı Ailesi İstanbul'a yerleşerek Osmanlı Hükümeti'nin hizmetine girmiştir. 1857 yılında Tanzimat Dönemi'nde Maarif-i Umumiye Nezareti adı altında ilk Maarif Nazırlığı kurulmuş ve başına ilk Maarif Nazırı (Eğitim Bakanı) olarak Arapça, Farsça, Fransızca, Yunanca, İbranice ve Lâtince bilen Abdurrahman Sami Paşa getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk Maarif Nazırı Abdurrahman Sami Paşa'nın oğlu Abdullatif Suphi Paşa (Sami Paşazade Subhi Paşa) 1818 yılında Mora'da doğmuş, 1866 yılında İstanbul'da ölmüştür. Seniha Sami'nin dedesi olan Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca bilen Milli Eğitim Bakanlığı yapmış Abdüllatif Suphi Paşa Osmanlı devlet adamı ve yazarıdır. Aynı zamanda Suphi Paşa Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in(1885-1966) babasıdır. [17]

Suphi Paşa'nın Maarif Nezareti görevi sırasında en büyük hizmetlerinden biri, halka açık bir Asar-ı Atika Müzesi kurmasıdır. Suphi Paşa, Harbiye Ambarındaki eserleri Topkapı Saray'ından Çinili Köşk'e taşıtıp, halkın serbest görebileceği bir müze açmanın yanında, bu müzeyi askeriyeden ayırarak Maarif Nezaretine de bağlamıştır. Müzeyi Hümayun'un orta binalarının temelini attırmıştır. Bugünkü Arkeoloji Müzesi olan bina İtalyan mimar Alexander Vallaury' tarafından 1845-1854 yılları arasında inşa edilmiştir. Suphi Paşa, Maarif Nezareti'ne üç defa tayin edilmiş, her defasında görevde çok az kalarak görevden alınmıştır. Fakat arkeoloji ve müze konuları ile hep ilgilenmiştir.

[16] Seniha Sami; XIX. Yüzyılda Unlu Devlet Adamları Yetiştiren Bir Aile: Moralı ailesi; İstanbul Belleği, Taha Toros Arşivi, S 21-26

[17] http://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BCllatif_Suphi_Pa%C5%9Fa

1871'yılında vezir rütbesiyle Suriye Valiliğine tayin edilince oradan Müzeyi Hümayuna mermer lahid ile Hama'dan yazılı taşlar, değerli eserler göndermiştir. Suphi Paşa, 1873 yılında tekrar Maarif Nezaretine tayin edilmiş, ancak iki buçuk ay görevde kalmıştır. 1874 yılında 36 maddelik Asar-ı Atika Nizamnamesini yayınlatmıştır. Böylece arkeolojik eserlerinin yabancı memleketlere kaçırılmasını önlemeye çalışmıştır. Müze-i Hümayun 19 Ağustos 1880 yılında açıldığında; açılış konuşmasında; *ülke olarak Asar-ı Atika'ya önem verilmesi konusunda geç kaldığımızı belirtmiştir. Hanımların müzeyi ziyaret etmeleri için özel bir gün tahsis etmiştir.* [18]

Suphi Paşa üç defa Maarif Nezaretinde, beş defa Evkaf Nezaretinde bulundu. Müze Müdürü Dr. Dethier 1881 yılından ölene kadar müze müdürlüğüne yabancılar tayin edilmiştir. Suphi Paşa, boş olan müze müdürlüğüne Edhem Paşa'nın oğlu Osman Hamdi Bey'in tayin edilmesine öncü oldu. Suphi Paşa aynı zamanda Kız Sanayi Mektebi ile Ticaret Mektebi'ni de kurmuştur.[19]

Suphi Paşa Devlet adamlığının yanı sıra nümizmatik ve tarihle ilgilenmiştir. İlk Türk nümizmatıdır. Kıymetli eserleri topladığı bu koleksiyonu ömrünün sonunda satmıştır. Bu koleksiyondan önemli bir kısmı bugün British Müzesi'nde sergilenmektedir.[20] Suphi Paşa'nın ailesi ve Seniha Sami ile birlikte yaşadığı Horhor semtindeki Suphi Paşa Konağı, daha sonra en küçük oğlu Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Türk Ocağı binası olarak kullanılmıştır. [21] Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Milli Eğitim Bakanı olan Hamdullah Suphi Tanrıöver öldükten sonra, Suphi Paşa Konağı'ndaki bütün eşyalar satılmıştır.[22]

Suphi Paşa Konağı 1970 yılından sonra İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası olarak kullanılmıştır. 1984 yılından 2009 yılına kadar da İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nce kullanılmıştır. 2009 yılında Suphi Paşa Konağı İstanbul Üniversitesi tarafından restore edilerek müzeye dönüştürülmesi planlanmış olsa da şu ana kadar bu amaç gerçekleşememiştir.

2009-2014 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde 12 müze kurmakla görevlendirildiğim esnada çalışmalarım Suphi Paşa Konağı'nı da kapsamıştır. Müze kurma çalışmalarım sırasında Suphi Paşa'nın torunu, ilk kadın müzecimiz olan Seniha Sami Moralı'yı daha yakından araştırma imkanı bulmam bu çalışmamın temelini oluşturmuştur.

---

[18] Hayat Tarihi Mecmuası, Sayı 11, Aralık 1968,Sayfa72

[19] Hayat Tarihi Mecmuası, Sayı 11, Aralık 1968,Sayfa72- 73

[20] http:// tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BCllatif_Suphi_Pa%C5%9Fa

[21] http://www.huzursayfasi.com/biyografi-sayfasi/9769-hamdullah-suphi-tanriover-kimdir-s1.html

[22] Hayat Tarihi Mecmuası, Sayı 12, Aralık 1978,Sayfa 69

Suphi Paşa Konağı Seniha Sami'nin büyükbabasının evi olup, çocukluğunda da önemli rol oynamıştır. Seniha Sami; Suphi Paşa'nın kalabalık, çok çocuklu ortamında büyümüştür. Seniha Sami'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük hizmetler veren kültür ağırlıklı baba tarafı gibi, anne tarafı da devletin çeşitli mevkilerinde görev yapan tanınmış kişilerdendir. Babası Abdullatif Suphi Paşa'nın oğlu Sâmi Bey, annesi ise Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) Mehmet Raşit Paşa'nın kızıdır.

1886 yılında dünyaya gelen Seniha Sami, ailesi ile birlikte Horhor'da Suphi Paşa Konağı'nda yaşamıştır. Büyük bahçeli, atlı arabalı, özel kasapları, özel terzileri olan, dadılar ve yabancı dilleri öğreten mürebbiyelerle dolu konakta büyümüştür. İngilizce, Fransızca ve Farsça'yı özel eğitmenlerden öğrenmiştir. Tarih ve edebiyata olan ilgisi ile pek çok sayıda eser okuyarak her alanda kendini yetiştirmiştir. Eniştesi şair Nazım Hikmet'tir. Suphi Paşa Konağı o dönemin akademisyenleri gibi pek çok bilim insanının buluştuğu mekandır.

Seniha Sami'nin 1906-1918 Yılları Arası Yaşamı

Seniha Sami yaşamı boyunca daha çok babasının adı ile birlikte Seniha SAMİ olarak tanınmıştır. 1906 yılında Mehmet Rauf Bey'le evlenince Seniha RAUF imzasını kullanmıştır. 1934 yılında soyadı kanunu ile ailesinin geldiği toprakların adı olan Moralı soyadını seçerek Seniha SAMİ MORALİ olarak yaşamını sürdürmüştür.

Seniha Sami Hanım Gürcü asıllı sadrazamlardan Halil Hamit Paşa'nın torunlarından Yemen kumandanı Atıf Paşa ve şair Fahriye Hanım'ın tek oğlu olan Mehmed Rauf (1882-1918) Bey'le 1906 yılında evlenmiştir. *(İlk kadın romancılardan Hadice Fahriye Hanım Kemal Derviş'in dedesinin halasının kızıdır.)*

Mehmet Rauf Bey

9 dil bilen Babıali Şifre Müdürlüğü yanında İstanbul Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatı profösörlüğü yapmış, İtalyan Dili ve Edebiyatı'nın gelişmesine öncülük etmiştir. Servet-i Fünûn Edebiyatı yazarlarından romanının yazarı ve çağdaşı Mehmet Rauf'la karıştırılmamak için yazılarında ve eserlerinde "M. Rauf" imzasını kullanmıştır. Muhtelif devlet hizmetlerinde de bulunan yazar, Yunan Kadim Edebiyatı, Tarihi İslam Tercümesi gibi eserleri ile Pervane ve Nikah da Keramet Vardır, Ateş ile Barut adlı komedi kitapları yazmıştır. [23] 1908 yılı Meşrutiyeti'nden sonra yayınlanan Resimli Kitap Dergisi'nin editörlüğünü yapmıştır. 1908'de çıkmaya başlayan Batı modasını yansıtan Mehasin adlı derginin yazarlığını ve müdürlüğünü yapmıştır.[24]

[23] http://www.yasamoykusu.com/biyografi-981869-M.__Mehmed__Rauf

[24] http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf

1918 yılında 35 yaşında ölen Mehmed Rauf'un kabri İstanbul Karaca Ahmet Mezarlığı'ndadır.[25] Aynı zamanda ressam ve heykeltıraş olan Mehmet Rauf Bey'le Seniha Sami'nin Münevver ile Nesrin Moralı adlı 2 kızı ile 1 oğlu olmuş, oğlu genç yaşta vefat etmiştir. Tanınmış bir eğitimci ve yazar olan küçük kızı Nesrin Moralı (1909-1981) Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde çalışmış, Kız Öğretmen Okulu müdürlüğü yapmıştır. Sosyal hizmetler ile tarih ve edebiyat alanında tanınan Nesrin Moralı, annesinden önce 1981 yılında vefat etmiştir. Ailenin büyük kızı Münevver Moralı çevirmen ve ressam olarak, yaşamını sürdürmüştür. 1972 yılında yayınlanan Poesies de Gerez adlı Fransızca şiir kitabı vardır.[26]

Mehmet Rauf Bey'in vefat etmesi ile genç yaşta dul kalan Seniha Sami, tarih ve edebiyatla ilgilenmiştir. Çeviriler yapmış. roman, öykü ve makaleler yazmış**,** sarayda mürebbiyelik yapmıştır. İngilizce, Fransızca ve Farsça bilmesi çalışma hayatında ona yol açmıştır. Taha Toros makalesinde; "*Seniha Sami'yi Bir Kültür Ailesinin Yetiştirdiği Kız, Prenseslerin Hocası, İlk Müzecimiz"* olarak tanımlamıştır. Son Osmanlı Sarayı'nda, prenseslere hocalık yapmıştır. Cumhuriyetin kuruluşuna kadar İngilizce dersler vermiştir. Cumhuriyetin ilanı ile bilim kadını, tercüman, yazar, müzeci olarak çok yönlü çalışmalarını sürdürmüştür.

Seniha Sami'nin yaşamı uluslararası çalışmaları, çevirmen ve yazar olarak çalışmaları, müzeci olarak çalışmaları üç başlık altında araştırılmıştır.

Eğitim ve Kadın Konularında Uluslararası Çalışmaları;

Seniha Sami Moralı pek çok uluslararası çalışmalarda görev almıştır. Özellikle aydın çok dil bilen Türk kadını olarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, eğitime yön vermek üzere, Batı'dan uzmanlar getirilmesi projesinde yer almıştır. 1924 yılında Atatürk ve İsmet İnönü tarafından Amerikalı ünlü eğitimci Prof. John Dewey (1859-1952) Türkiye'ye davet edilmiş, Seniha Sami bu görüşmelerde tercümanlık yapmıştır. John Dewey'in Türkiye'de uygulanabilecek eğitim sistemi konusunda hazırladığı rapor, Seniha Sami tarafından Türkçeye çevrilerek, o dönemin hükümetine sunulmuştur. [27]

Cumhuriyetin ilk yılların da Türk Kadın Birliği'nde önemli görevler üstlenmiştir.1923 yılında İstanbul'da "*Ulusal Kadınlar Halk Fırkası"* adıyla kurulan siyasi örgütte görev almıştır. Seniha Sami 1923'den1936 yılına kadar Türk kadınları ve aile yapısının iyileştirmesine yönelik

[25] http://www.yasamoykusu.com/biyografi-981869-M.__Mehmed__Rauf

[26] http://www.nadirkitap.com/poesies-de-gerez-munevver-morali-kitap4273601.html

[27] Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Vakıf Yayın No: 21, http://www.kadineserleri.org/

feminist kadın hareketlerinde bulunan pek çok ulusal ve uluslararası kadın birliklerinde de çalışmıştır. 1927 yılında Kadınlar Birliği Yıllık Kongresi'nin yönetim kuruluna seçilmiştir. Kadınlar Birliği ile Türk kadınının medeni yapısının yükseltilmesi, yardıma muhtaç çocuk ve kadınlara yardım götürülmesi çalışmalarında görev almıştır. 1930 yılından sonra kadın birlikleri çalışmalarını uluslararası boyutlara taşımıştır.

Uluslararası kadın örgütleriyle ilişkiler artarak gelişen Seniha Sami bildiği yabancı diller sayesinde uluslararası çalışmalarda etkin rol oynamıştır. 1931 yılında *Uluslararası İş ve Meslek Kadınları Birliği* temsilcilerini Türkiye'de ağırlamıştır. 1931 ve 1932 yıllarında düzenlenen *Balkan Konferansı'na* Türkiye adına katılmıştır. Ülkemizi temsilen katıldığı milletlerarası kongrelerde, Türk kadınının sesini duyuran öncü görevler de üstlenmiştir. Seniha Hanım, ilki 1931, ikincisi 1933 yılında olmak üzere, A*merika ve İtalya'da Milletlerarası Kadınlar Kongreleri'ne* katılarak Cumhuriyet Dönemi Türk kadınını temsil etmiştir. Kongrede Fransızca ve İngilizce konuşmalar yaparak kadın haklarını savunmuş, Dünya Kadınlar Birliği Kongresi'nin Türkiye'de yapılmasını sağlamıştır.

1935 yılında 39 ülkeden gelen temsilcilerin katıldığı 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Türkiye'de Yıldız Sarayı'nda düzenlenmiştir. Türk Delegeleri arasında Barış Komisyonunda Seniha Sami de görev al mıştır. 1934 yılında Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesi çalışmalarında da görev almıştır.Türk kadınının sosyal, ekonomik ve siyasi hayatta yerini almasında önemli çalışmalar üstlenmiştir.[28]

-Çevirmen ve Yazar Olarak Çalışmaları;

İngilizce ve Fransızcadan yaptığı çeviriler ile edebiyat dünyamıza değerli kitaplar kazandırmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Maarif Müdürlüğü'nün isteği üzerine *İran Edebiyatı Tarihi* kitabını yazmıştır. Berthord'un *Moğol Tarihi'ni* dilimize kazandırmıştır. Samuel N. Kramer'in Sümer Edebiyatı'nı yeniden kaleme almıştır. *Shakespeare'in Hamlet, Julius Caesar, Kral Lear, Coriolanus Faciası (Coriolanus), II.Richard Faciası (King Richard III)* ve *Antonius ile Kleopatra (Antony and Cleopatra)* , Pearl S. Buck eseri olan *Kadınlar Paviyonu* (Pavilion of Women) adlı eserleri çevirip, yayınlamıştır. 1951 yılında John Dickson Carrın yazdığı *Hapishane Gelini (The Bride of Newgate)* adlı eser ile Ahmed Halid, *Şarktan-Garptan Tercümeler* adlı eseri çevirmiştir. İngiliz *Lord Byron'dan* da tercümeler yapmıştır. [29]

[28] http://gecmisgazete.com:88/haber/dunya-kadinlari-bugun-yildiz-sarayinda-toplaniyorlar-?tamBoyut

[29] http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3565

Seniha Sami Moralı; Hayat Mecmuası'nda sanat ve kültür üzerine makaleler yazmıştır. Dini konulu eleştiriler olan Hazreti İsa Nasıl Öldü? ve Kur'an'dan Tercümeler üzerine adlı makaleleri yayınlanmıştır. Karanlık Yollar, Bu da Geçer, Kürkçü Hangisi gibi roman ve hikayeleri vardır. [30]

-Müzeci Olarak Çalışmaları;

Osmanlı Dönemi'nin sonlarında bazı imtiyazlı şirketlerde olduğu gibi Seniha Sami de ayrıcalıklı olarak tek Türk kadın olarak çalıştırılmıştır. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi ve İstanbul Kız Lisesi'nde de öğretmenlik yapan Seniha Sâmi, Asar-ı Atika Müzesi'nde görev alan Türk kadını olmuştur. Müzede ilk görevi yabancı diller uzmanı olmuş, sonradan ilk kadın arkeolog sıfatını almıştır. Türk müzecilik tarihine de ismini yazdırmıştır.

Çeşitli internet bilgilerinde *Topkapı Sarayı Müzesi´nin yönetimine atanan ilk kadın müzecimiz olarak kendisinden bahsedilmektedir.* Arkeoloji Müzesi'ndeki hizmeti sırasında, müzeye dönüştürülen Topkapı Sarayı'nın eşyalarının tasnif ve tespitindeki hizmeti Maarif Vekâleti'nce takdirle karşılanmıştır. Bu internet kaynaklarından yola çıkarak, Topkapı Müzesi arşivlerinde yaptığım araştırmalar da müze çalışanı olarak adına rastlanmamıştır. Bunun nedeni Arkeoloji Müzesi'nin 1939 yılında Topkapı Müzesi'nden ayrılmış olmasında yatmaktadır.

Seniha Sami Moralı; Cumhuriyet Dönemi'nde, ilk defa müzede uzmanlık görevi verilen kadın müzecimizdir. Asar-ı Atika Müzesi'nin çıkardığı İstanbul Müzeler Yıllığı'nda çalışmaları yer almaktadır.

Seniha Sami; büyük babası, dedesi Milli Eğitim Bakanı olması ve kurulan müzelerin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olması nedeni ile de müzelerle yakından ilgilenmiştir. Türk müzecilik tarihinin önde gelenlerinden Halil Ethem Bey'in Asar-ı Atika Müzesi Müdürlüğü'nü sürdürdüğü dönemde, eski eserleri tanıması ve iyi İngilizce bilgisi nedeni ile müze çalışmalarında görev almıştır. *(Fotoğraf 1)* İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında, Arkeoloji Müzesi'ni ziyareti sırasında, eski eserlerin tanıtımını Seniha Sami Moralı yapmıştır. *(Fotoğraf 2)* Topkapı Sarayı'nın müzeye dönüştürülmesi, çalışmalarında yer almıştır. [31]

[30] Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 2005, s.7

[31] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:1, İstanbul 1934, S:9

(Fotoğraf -1) Türk Müzeciliğinin önderi Halil Ethem (ortada) Seniha Sami ile (1924)

(Fotoğraf -2) Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Arkeoloji Müzesi'ndeki eserleri tanıtan Seniha Sami Moralı ile birlikte[32)]

[32] Skylife Dergisi, 2012, Sayı 132, ss: 69

1934 yılında I.Asari Atika Müzesi'nin çıkardığı "**İstanbul Müzeler Yıllığı'nda"** *(Fotoğraf 3)* Seniha Sami'nin adı Yunan, Roma, Bizans Eserleri Şubesi'nde ve Çinili Köşk'te konservatör yardımcısı olarak yer almıştır.[33]

[33] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:1,XI- İstanbul 1934, S:9

B. ÇİNİLİ KÖŞK

Türk ve İslâm Eserleri Kolleksiyonu

IV. Çinili Köşk
Département des Ars tures et islamiques

Mimarî eserlerimiz arasında bir şaheser olan Çinili Köşk, Türkler tarafından İstanbulda ilk inşa edilen binalardan biridir; 1473 te Fatih tarafından inşa edilmiş, 1590 da tamir ve tezyin edilmiştir.

Evvelce saray müştemelâtından olan bu güzel bina, 1875 te müze-ittihaz edilmiş ve adetleri artık Cephane Ambarına sığmıyacak kadar ziyadeleşen asarıatika oraya nakledilmiştir. Yeni müze binaları inşa edildikten sonra Çinili Köşk Türk ve İslâm eserlerine tahsis edilmiştir.

Konservator Muavini: SENİHA Hanım.
Konservator Muavini: İSKENDER SAMİ Bey.

(Fotoğraf -3) İstanbul Müzeler Yıllığı [34]

Önce tasnif memurluğu yapan Seniha Sami Hanım, daha sonra arkeolog kadrosuna alınmıştır. 1937 yılında **"2.İstanbul Müzeler Yıllığı"** ön sözünde Aziz Ogan Seniha Sami'ye yıllığın hazırlanması ve çevirileri için teşekkür etmiştir. *(Fotoğraf 4)* İstanbul Müzeleri Genel direktörlüğü adı altında kadrosu arkeolog olarak yazılmıştır [35]

[34] a.g.e.; İstanbul 1934, S:9

[35] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:2,XV- istanbul 1937, S:25

BİBLİYOTEK

İSTANBUL MÜZELERİ NEŞRİYATI

11904

51/2

XV

İSTANBUL MÜZELERİ YILLIĞI

ARKEOLOJİ MÜZELERİ BİBLİYOTEK

ANNUAIRE DES MUSÉES D'ISTANBUL

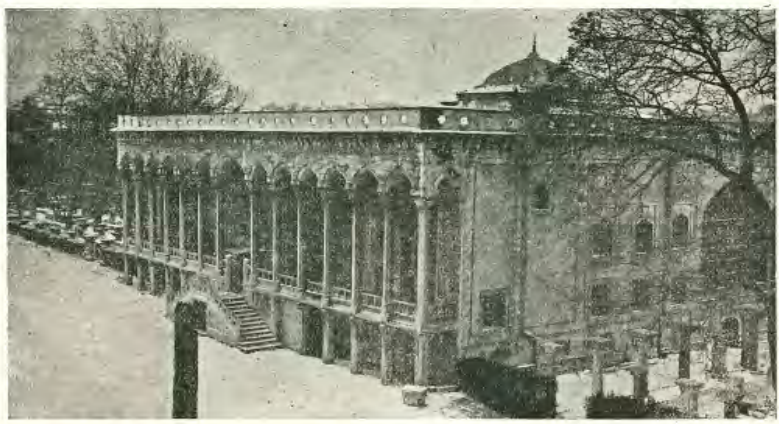
(No. 2)

DEVLET BASIMEVİ, İSTANBUL 1937

— 25 —

E. ÇİNİLİ KÖŞK

X. Çinili köşk.

Türk ve İslâm eserleri kolleksiyonu.
1473 te Fatih tarafından inşa edilen Çinili Köşk 1875 te müze ittihaz edilmiştir.
Konservator: Seniha Moralı.

Üç sene zarfında müzeye giren eserler:

KEŞFİYAT:
No. 4709, vazo. *Kütahya çinisi.* İstanbulda Fatihte bulunmuştur.

HAFRİYAT:
Toprak evani. — No. 4713, nebatî tezyinatlı fincan; 4715, tezyinatlı kâse parçası. İstanbulda Ayasofya avlusunda icra edilen hafriyatta bulunmuştur.

MÜBAYAAT:
No. 4698. *Çeşmibülbül* zincir (beyaz ve penbe renkte).
Tahtadan mamul eserler. — No. 4704 - 4706. 3 aded kapu kanadı. Üzerlerinde manzaralar ve çiçekler menkuş. XVIII ci asra aid Edirne işi.

(Fotoğraf -4) İstanbul Müzeler Yıllığı [36]

1949 yılında Pulman Matbaası tarafından basılan **3.İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nın** ön sözünde Aziz Oğan Seniha Sami'ye yıllığın hazırlanması ve çevirileri için teşekkür etmiştir. *(Fotoğraf 5)* İstanbul Müzeleri Genel Direktörlüğü adı altında kadrosu Arkeolog olarak Seniha Moralı yazılmıştır. 1949 yılında müzede konferans vermiştir.[37(]

[36] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:2,XV- İstanbul 1937, S:25

[37] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:3,XVI, - İstanbul 1949

BİBLİYOTEK

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ YAYINLARINDAN

9920 (Kitabiyat)
51/2

XVI

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ YILLIĞI

(No. 3)

ARCHEOLOGICAL MUSEUMS OF ISTANBUL THIRD REPORT

PULHAN MATBAASI – İSTANBUL
1949

I. İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ MÜDÜRİYETİ

Telefon 21682

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdüriyeti, 1869 senesinde tesis edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığına merbut olup şimdiki halde atideki müesseseleri ihtiva etmektedir:

1. Arkeoloji Müzesi,
2. Eski Şark Eserleri Müzesi,

(Millî Eğitim Bakanlığının emri mucibince bu iki müze, iş'arı ahire kadar kapalıdır, eserler de pasif korunmaya tâbi tutulmuştur.)

3. Yedikule Hisarı.

Müdür: Aziz Ogan.
Müdür Muavini: Rüstem Duyuran.
Arkeologlar: Seniha Moralı, Osman Sumer, Avni Erbabacan.
Tablet Mutehassısı: Dr. F. R. Kraus.
Numismatlar: İbrahim Artuk, Cevriye Artuk.
Kütüphane Memurları: Osman Reşer, K. Ziya Polatkan.
Asistanlar: Hatice Bozkurt, Muazzez Çığ, Nezih Fıratlı, Mümin Özen.
Heykeltraşlık Atelyesi Şefi: Reha Arıcan.
Fotoğraf Atelyesi Şefi: Esad Tengizman.
Memurlar: Bekir Egeli, Sacid Mete, Münire Çorlu, Hüseyin Arpacıoğlu, Süleyman Şahin.

ARKEOLOJİ MÜZELERİ MÜBAYAAT KOMİSYONU:

Reis: Aziz Ogan.
Aza: Memduh Çetingöz, Yüksek Mektepler Muhasebecisi; Rüstem Duyuran; Bekir Egeli.

(Fotoğraf -5) İstanbul Müzeler Yıllığı [38]

1950 yılında Pulman Matbaası tarafından basılan "**4.İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nın"** ön sözünde; Aziz Oğan gene Seniha Moralı'ya yıllığın hazırlanması ve çevirileri için teşekkür etmiştir. *(Fotoğraf 6)* 1948-1949 yıllarında Seniha Moralı Arkeoloji Müzesi'nin zemin katında eserlerin düzenlemesinde ve etiketlenerek sergiye açılmasında görev almıştır. Tasnif memurluğu yapmıştır. 4. Müze Yıllığında Arkeoloji Müzeleri Muhafızı olarak Seniha Moralı'nın adı yazılmıştır.[39]

[38] a.g.y.,İstanbul Müzeler Yıllığı,1949

[39] İstanbul Müzeler Yıllığı, Asarıatika Neşriyatı,No:3,XVI, - istanbul 1949

14 Ağustos

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ YAYINLARINDAN

10086

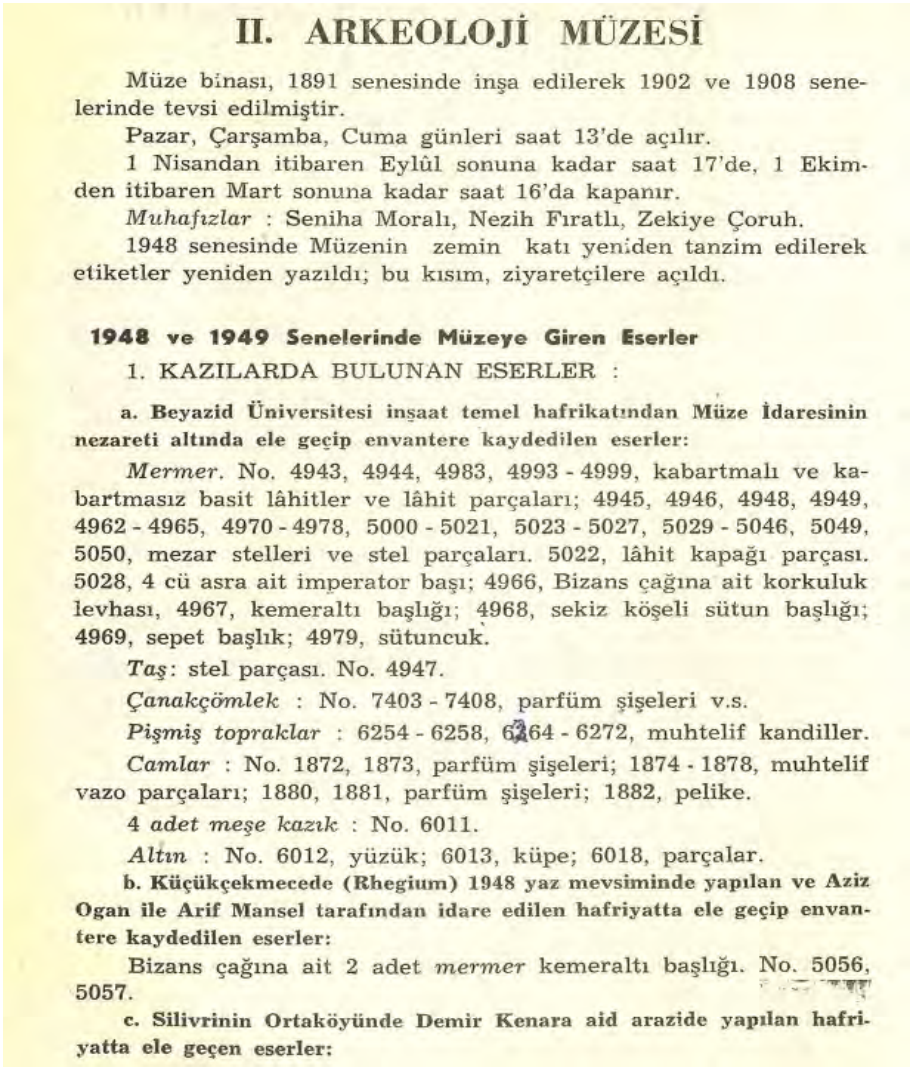
571
2

XVII
İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZELERİ YILLIĞI
(No. 4)

ARCHEOLOGICAL MUSEUMS OF ISTANBUL
FOURTH REPORT

PULHAN MATBAASI
İSTANBUL – 1950

II. ARKEOLOJİ MÜZESİ

Müze binası, 1891 senesinde inşa edilerek 1902 ve 1908 senelerinde tevsi edilmiştir.

Pazar, Çarşamba, Cuma günleri saat 13'de açılır.

1 Nisandan itibaren Eylûl sonuna kadar saat 17'de, 1 Ekimden itibaren Mart sonuna kadar saat 16'da kapanır.

Muhafızlar : Seniha Moralı, Nezih Fıratlı, Zekiye Çoruh.

1948 senesinde Müzenin zemin katı yeniden tanzim edilerek etiketler yeniden yazıldı; bu kısım, ziyaretçilere açıldı.

1948 ve 1949 Senelerinde Müzeye Giren Eserler

1. KAZILARDA BULUNAN ESERLER :

a. Beyazid Üniversitesi inşaat temel hafrikatından Müze İdaresinin nezareti altında ele geçip envantere kaydedilen eserler:

Mermer. No. 4943, 4944, 4983, 4993 - 4999, kabartmalı ve kabartmasız basit lâhitler ve lâhit parçaları; 4945, 4946, 4948, 4949, 4962 - 4965, 4970 - 4978, 5000 - 5021, 5023 - 5027, 5029 - 5046, 5049, 5050, mezar stelleri ve stel parçaları. 5022, lâhit kapağı parçası. 5028, 4 cü asra ait imperator başı; 4966, Bizans çağına ait korkuluk levhası, 4967, kemeraltı başlığı; 4968, sekiz köşeli sütun başlığı; 4969, sepet başlık; 4979, sütuncuk.

Taş: stel parçası. No. 4947.

Çanakçömlek : No. 7403 - 7408, parfüm şişeleri v.s.

Pişmiş topraklar : 6254 - 6258, 6264 - 6272, muhtelif kandiller.

Camlar : No. 1872, 1873, parfüm şişeleri; 1874 - 1878, muhtelif vazo parçaları; 1880, 1881, parfüm şişeleri; 1882, pelike.

4 *adet meşe kazık* : No. 6011.

Altın : No. 6012, yüzük; 6013, küpe; 6018, parçalar.

b. Küçükçekmecede (Rhegium) 1948 yaz mevsiminde yapılan ve Aziz Ogan ile Arif Mansel tarafından idare edilen hafriyatta ele geçip envantere kaydedilen eserler:

Bizans çağına ait 2 adet *mermer* kemeraltı başlığı. No. 5056, 5057.

c. Silivrinin Ortaköyünde Demir Kenara aid arazide yapılan hafriyatta ele geçen eserler:

(Fotoğraf -6) İstanbul Müzeler Yıllığı [40]

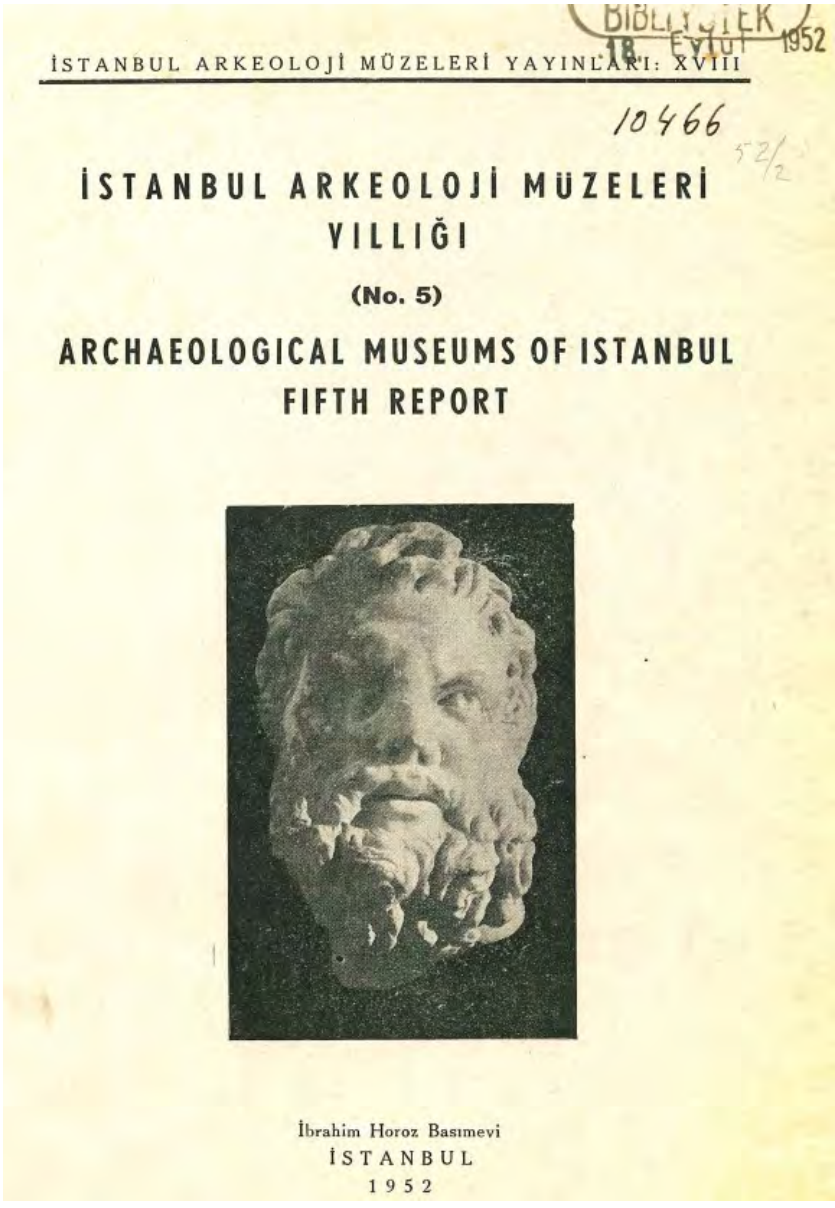
1952 yılında İbrahim Horos Matbası tarafından basılan **5.İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nda** İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Oğan, Seniha Sami Moralı için şu satırları yazmıştır.

1928 yılında yabancı diller katibi olarak müzeye giren Seniha Sami zamanla müzenin konservatörlüğüne terfi etmiştir. Müzenin ilmi ve mesleki işlerinde büyük başarılar gösterdi, yaş nedeni ile 13/4/1950'de emekliye ayrıldı. Dürüstlüğü ve tertipli çalışması ile genç müzecilere

[40] İstanbul Müzeler Yıllığı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yılllığı,No 4,XVII, istanbul 1950 , S:10

örnek olduğu ve ayrılış sebebi ile müzede kendisine çay partisi düzenlendiğini belirterek, ayrılış anını fotoğraflayarak belgelemiştir. Arkadaşları bu ayrılıktan üzüntü duyduklarını İngilizce ve Türkçe yazarak dile getirmişlerdir. (Fotoğraf 7)

Bu suretle ilk kadın müzecimiz 22 yıllık bir fiil müzede görev yaparak 17 Nisan 1950'de emekliye ayrılmıştır.[41]

[41] İstanbul Müzeler Yıllığı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yılllığı,No 4,XVIII, istanbul 1952 , S:8

— 22 —

Bir Ayrılış Münasebetiyle

1928 yılında Yabancı Diller Kâtipliği ile Müzemize intisap eden Bayan Seniha Moralı, zamanla Müzemiz Konservatörlüğüne terfi ederek senelerce Müzenin ilmî ve meslekî işlerinde büyük bir dirayet ve ehliyetle çalışmış ve yaş haddini doldurması dolayisiyle 13/4/950 de emekliye ayrılmıştır. Dürüstlük ve çalışkanlığiyle genç arkadaşlara numunei imtisal olan ve bu nüshaya kadar Müze yıllıklarını büyük bir itina ile tertip ve tanzim eden Seniha Moralı'nın Müzeden ayrılması mesai arkadaşlarınca teessürü mucip olmuş ve kendisine aynı günde Müzenin toplantı salonunda bir veda çayı tertip edilerek meziyetleri anılmış bütün Müze mensuplarının sevgi ve saygı tezahürleri arasında merasime son verilmiştir.

A Farewell Party

On April 13th 1950 Mrs. Seniha Moralı curator of the Museum of Antiquities, retired from service, and a farewell party was given in her honour.

Bn. Seniha Moralı Müze mensupları arasında.

(Fotoğraf -7) İstanbul Müzeler Yıllığı [42]

-Emeklilik Sonrası Çalışmaları;

Arkeoloji Müzesi'nden emekli olduktan sonra, gazetelere yazılar yazmaya başlamıştır. Yabancı ve Türk basınında rastladığı yanlış bilgilere, yorumlara karşı gönderdiği düzeltme yazıları ile gazetecilik

[42] A.g.e; istanbul 1952 , S:22

alanında da çalışmaları yer almıştır. Tarih ve kültür zenginliğiyle içiçe yaşayan Seniha Sami dünya basınındaki yanlış eleştiri yorumlarına karşı da düzeltmeler göndererek müdahalelerde bulunmuştur. Dünya basınında özellikle Time, Life, the Illustratraded London ve Kiscers gibi bâzı yabancı dergi ve gazetelerinde yayınlanan Türkler hakkında gördüğü gerçek dışı yazıları, özellikle Balkan Türkleri, soykırım üzerine yanlış aktarılanları ve Jonson'un mektubunu cesaretle eleştirmesi ile ünlenmiştir. [43] Bu yayın organlarına yazdığı aydınlatıcı nitelikteki mektupları ile ilgili basın organlarından teşekkür yazıları aldığı Taha Toros'un yazılarında yer almıştır.

1960 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan; ***Hadiseler Arasında Felek Serbest Düşünceler*** başlıklı yazısında, Türkçe geçiş döneminde Türkçe harfler üzerine yapılan eleştirilere karşılık görüşlerini yazmıştır.

1968 yılında Seniha Sami Moralı; Hayat Tarihi Mecmuası **Süphi Paşa Konağı;** adlı yazısında "Konağın selamlık dairesi, Şark ve Garp ulemâ ve üdebâsının ziyaret ettiği bir akademi mahiyetinde idi. Renan, Mortmann gibi âlimler orada kabul edilmişlerdir. Mortmann senelerce konak da kaldı, Suphi Paşa'nın oğullarına ders okuttu. Suphi Paşa Konağı'nda Osmanlı memleketleri yanında Hindistan, Afganistan, İran gibi yabancı memleketlerden gelen misafirlerin kaldığını da öğrenmekteyiz. Bu eseri ile Suphi Paşa Konağı'ndaki yaşamla ilgili bilgiler günümüze ulaşmıştır. [44]

1976 yılında ise orta çağ da Salerno Tıp Okulu adlı makalesini yayınlamıştır. Kendi yaşamına ait anılarını ve İngilizce olarak *Son Osmanlı Sarayı'ndaki Hatıralarını* hazırlamış, ne yazık ki yayınlayamamıştır. Onun bu isteği gerçekleşmesede Melek Güner Sun'un yazdığı *Nevbahar* romanı ile Fazıl Bülent Kocamemi'nin yazdığı Bir *Türk Ailesinin 450 Yıllık Öyküsü* gibi romanlarda adı geçmektedir.

[43] Cumhuriyet Gazetesi, 21 Mart 1960, S. 3

[44] Seniha Sami Moralı; Süphi Paşa Konağı; Hayat Tarihi Mecmuası, C:II, Sayı.11 Aralık 1968 yılında s: 69-74

(Fotoğraf -8) Seniha Sami Moralı Müze Mensupları arasında (Sol) [45]

Sonuç olarak; Seniha Sami, eserleriyle Türk kültür yaşamına büyük katkı sağlamıştır. Uluslararası kongrelerde Türkiye'yi ve Türk kadınını başarı ile temsil etmiştir. Türk müzecilik tarihine de yaptığı araştırma ve çalışmalarla adını altın harflerle yazdırmıştır. 1934 yılından 1950'ye kadar 5 kez çıkan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı'nda eserlerden başka hiçbir kişisel resimlere yer verilmezken, onun emeklilik anısına resimli sayfa ayrılarak, Onun örnek davranışlarından bahsedilen yazıların yer alması müzecilik tarihimize düşülen özel bir kayıttır. 1886 yılında doğan Seniha Sami Moralı 1982 yılında İstanbul'da 96 yaşında vefat etmiştir. Türk kadın müzeci olarak kendisine teşekkürlerimizi sunarız.

Nur içinde yatsın.

[45] İstanbul Müzeler Yıllığı* Asarıatika Neşriyatı,No:5, İstanbul 1952, S:22

Kaynakça

Akşit. Elif Ekin, (2010); Hanımlara Mahsus Milliyetçilik: Fatma Aliye ve Erken Milliyetçi Stratejiler, Kebikeç30, 57-74.

Gizem. Selin, (2010); Türk Kadınlar Birliği (1924-1935), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Tarih Anabilim Dalı Ankara, 2010

Erbay,Fethiye,(2014); İlk Kadın Müzecimiz Seniha Sami (Seniha Rauf) Ve Seniha Sami Moralı (1886 -1982), Sanat ve Edebiyatta Kadın, Marmara Üniversitesi, Dr. İbrahim Üzümcü Konferans Salonu, 5 Mayıs, İstanbul

Kocamemi. Fazıl Bülent; (2012);Bir Türk Ailesinin 450 Yıllık Öyküsü, Ötüken Yayınları, İstanbul,

Moralı. Seniha Sami; (2004); Süphi Paşa Konağı; Hayat Tarihi Mecmuası, C:II, Sayı.11 Aralık 1968, s: 69-74

Günersu. Melek, Nevbahar, Chiviyazıları Yayınevi. İstanbul

Terzioğlu. Arslan ,(2007)Bizde Müzecilik ile Nümizmatik Biliminin Kurucusu Abdüllatif Suphi Paşa ve Onun Tesis Ettiği Abdullatif Suphi Paşa Konağı, Türk Dünyası, Tarih Kültür Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Sayı: 248, İstanbul, Ağustos, ss.11-15

Toros. Taha, (2000); O Güzel İnsanlar, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, s.86

Toros. Taha, Seniha Sami XIX. Yüzyılda Unlu Devlet Adamları Yetiştiren Bir Aile:Moralı Ailesi; İstanbul Belleği,Taha Toros Arşivi, s.21-26

Ülger. Mustafa, (2008); The Importance of the Residences in Literary Life in Ottoman Empire During the 19th Century, 19. Yüzyıl Osmanlı Fikir Hayatında Konakların Yeri, İlahiyat Fakültesi Dergisi yay, sayı; 13, İstanbul, , ss.197–206

Zihnioğlu. Yaprak,(2003); Kadınsız İnkılap. İstanbul: Metis Yayınları, İstanbul

İlk Kadın Müzeci Seniha Sami Moralı; Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayını, No: 21

Hayat Tarihi Mecmuası, (1968); Sayı 11, Aralık, sayfa 69-74

Hayat Tarihi Mecmuası, (1976); Sayı 12, Aralık, sayfa 32-33

Cumhuriyet Gazetesi, (1960); 21 Mart 1960, s. 3

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1947, s. 1

İnternet kaynak:

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Kitap Koleksiyonu(Erşim12 Şubat 2014)

www.istanbulyeditepe.net(Erşim12 Şubat 2014)

http://www.mimdap.org/?p=11616(Erşim12 Şubat 2014)

http://www.istanbulkadinmuzesi.com/seniha-sami-morali/?tur=Alfabetik İstanbul Kadın Müzesi sitesi (Erşim12 Şubat 2014)

http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3565(Erşim12 Şubat 2014)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanl%C4%B1_Maarif_Naz%C4%B1rl%C4%B1%C4%9F%C4%B1(Erşim12 Şubat 2014)

http://fikiryolu.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1298:senha-sammorali&catid=58:nsanlarmz&Itemid=80(Erşim12 Şubat 2014)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Suphi_Pa%C5%9Fa_Kona%C4%9F%C4%B1(Erşim12 Şubat 2014)

http://fikiryolu.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1298:senha-sam-morali&catid=58:nsanlarmz&Itemid=80(Erşim12 Şubat 2014)

https://www.tarihin.com/osmanli-devletinin-yaptigi-savaslar/mora-yarim-adasinin-fethi.html

ESKİ ÇAĞLARDA ANADOLU KADININ YAŞAMINA GENEL BİR BAKIŞ

(AN OVERVIEW OF THE LIFE OF ANATOLIAN WOMEN IN ANCIENT AGES)

Fikret ALKAN[46]

Özet

İnsan neslinin ortaya çıkışından sonra yaşamına devam etmesi, doğayı kullanarak elde ettiklerini kullanmasıyla mümkün olmuştur. Barınma ve beslenme gibi yaşamsal ihtiyaçlarını doğadan sağlayarak geçinmeye başlamış; iklimsel şartlar, beslenme azlığının ortaya çıkması, başka toplulukların etkisiyle yaşam zorluğunun oluşması gibi nedenler, bulunduğu bölgede alıştığı şartlardan vazgeçerek göç etmesine neden oluşturmuştur.

Tarihin başlangıç çağlarında avcı-toplayıcı ekonomi içinde ev geçimine besin toplama ile katkıda bulunan kadınlar, "Neolitik Devrim" sonrasında toprağın doğurganlığı örnek alınarak ana tanrıça olmuşlardır. Dış etmenlerin baskısıyla yer değişikliğine gittiklerinde yeni yuvanın oluşmasında başrol yine kadınındır. Kadın, Anadolu tarihinde tarihi değiştiren olayların içinde yer almış; eş olmuş, anne olmuş, tüccar olmuş, çiftçi olmuş, lider olmuş, sadece evi değil ülkeyi yöneten kraliçe olmuştur.

Tarih öncesi dönemin verileri yazılı kaynaklara dayanmadığından çalışmalar arkeolojik materyal üzerinden değerlendirilmektedir. Ancak yazının bulunmasıyla tabletler üzerinde yapılan çözümlemeler, kadının yaşamın ortasında yer aldığını göstermektedir.

Anadolu arkeolojik verileri üzerinden eski çağlarda kadının yaşamsal serüveni, toplumsal gelişmelerdeki rolü ve göçlerdeki etkisini değerlendirmek istediğimiz çalışmamızda, tarihi periyotların büyüklüğü göz önünde tutulmuş, kronolojiye bağlı kalarak, Geç Hitit Dönemi ve Demir Çağı başındaki Deniz Kavimleri Göçü'ne kadar olan dönemle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, göç, eski çağ, tarih, ana tanrıça, yaşam

[46] Arkeolog, Bursa Büyükşehir Belediyesi, fikretalkan@hotmail.com

Abstract

The continuation of life after the emergence of human generation, it is possible by the use of what they have obtained by using nature.It has started to live by providing vital needs such as shelter and nutiriton from nature; climatic conditions, emergence of nutritional deficiency, causes of life difficulties due to the influence of other communities, the reason why he left the conditions he used to emigrate.

Women who contributed to the collection of food in home-based economics in the early stages of history, after the 'Neolitic Revolution' they became the mother goddess by taking the fertility of the soil.When they go the change of the formation of new home expressured by external factors, the leading role is women, again. Women, in history of Anatolia has taken part in events that changed history; such as wife, mom, merchant, farmer, leader, not only the leader of the house, but the queen who lead the country.

Studies are evaluated through archeological material because the data of the prehistoric period is not based on within sources. However, analysis of tablets within the discovery of writing, this shows that the women is in the middle of life.

From Anatolian archeological data vital adventure of woman in ancient times, in our study we want to evaluate the impact of migration and role in the social developments, size of historical periods, adhering to the chronologically, it was discussed from Late Hittite Period and Iron Age until the Migration of Sea People period.

Keywords: woman, migration, prehistoric period, history, mother goddess, life

Kadın kelimesi, "erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi" olarak anlamlandırılmıştır [47] . Etimolojik olarak "kraliçe" sözcüğünün karşılığıdır[48]. Yazılı iletişimin henüz oluşmamasından tarih öncesi dönemlere ait yaşamın incelenmesinde, arkeolojik verilerden yararlanıldığından, buluntuların önemi büyüktür.

Yazının Anadolu coğrafyasında kullanılmaya başlandığı M.Ö. 2 bin yıl başlarından öncesini anlayabilmek adına yaşam şartlarını verilerin izlerini takip ederek yorumlayabiliriz. Bilindiği üzere, avcılık ve toplayıcılık dünya geneli için ilk ve en ilkel besin elde etme faaliyeti olmuştur[49]. İnsanlar, kendilerini güvende hissetmek amacıyla önceleri hayvanlar tarafından kullanılan; mağara, kaya altı sığınakları, ağaç kavukları ile açık havada doğal malzeme ve hayvan postlarından yapılmış barınakları kullanmıştır [50] . Mağaraların günümüz insan ihtiyaçlarından farklı olmayıp, ev düzeninde kullanıldığını görülmektedir. Ateşin bulunmasıyla ocaklar, pişirme ve av etlerinin kurutma yerleri, odun depolama yerleri olarak ayrılmış alanlar, işlikler yaşam alanının ihtiyaca göre şekillendiğini ve büyüklüğüne göre de ayrı işlevler için kullanıldığı göstermektedir[51.]. Barınma alanının seçiminde sulak alanlar, av bolluğu dikkate alınmış, mevsimsel etmenler veya kıtlık dönemlerinde göç edilmiştir.

Yontma Taş Çağı (Paleolitik Çağ) ile başlayan bu süreç, insanlık tarihi içinde en geniş zaman dilimidir. Ilımlı iklim şartları, giderek sert ve buzullaşmaya çevirdiğinde[52], korunak içine girmeyi başaran insanın, karnını doyurma çabası en basit yöntemle çevreden zahmetsiz toplanabilen yiyeceklerdir. Toplayıcılık, dönem insanının geçiminde %65, avcılık ise %35'lik bir paya sahiptir. Bu oranlama, avcılığın zor ve uzmanlık gerektirdiğini, toplayıcılığın ise daha kolay yapılabildiğini gösterir. Toplayıcılığın, (bugünkü avcı toplayıcı yaşam tarzını

---

[47] "Kadın" TDK Türkçe Büyük Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bfadf2c5a9c60.45353312 (25.11.2018)

[48] Ölü dillerde ve Göktürk Yazıtları'nda bu anlamda kullanılmıştır. "Kadın" Nişanyan Etimolojik Sözlük, https://www.nisanyansozluk.com/?k=kad%C4%B1n "Hatun" Nişanyan Etimolojik Sözlük https://www.nisanyansozluk.com/?k=hatun&lnk=1 (25.11.2018)

[49] Çiğdem Boratav, "İlkel Toplumlarda Besin Elde Etme Faaliyetleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Ankara: Sayı 1, (1963) s. 1.

[50] Güven Arsebük, "Biyokültürel Açıdan İnsan ("Sığınağı" ve" Barınağı")", "*Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Ed. Yıldız Sey, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996, s. 16.

[51] Yüksel ARSLANTAŞ "Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ: Cilt: 24, Sayı: 2, (2014), s.321.

[52] "Paleolitik Çağ", Anadolu Medeniyetleri Müzesi, http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77778/paleolitik-cag.html (25.11.2018)

benimseyen kabilelerde olduğu gibi) daha çok kadınlar tarafından, avcılığın ise erkekler tarafından yapıldığı düşünülmektedir[53].

Resim 1: Mağara İçi Temsili Görsel

Bu dönemde üretilmiş elli kadar kadın heykelciği, İtalya, Fransa, İspanya, Almanya ve Avusturya arasındaki mağaralarda bulunmuştur. Başlıca örnekleri Wilendof, Lespugaes ve Breassempouy gibi bulundukları alanlarda tanınmış ve "Venüs heykelcikleri" olarak adlandırılmıştır[54]. Anadolu ve çevresinde yerleşimler fazlalıkla Antalya, Marmara, Güney Ege ve Güneydoğu Anadolu'da toplanmıştır. İnsan figürünün kullanılmasına ait ilk örnekler 12 bin yıl öncesindeki Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da dayanmaktadır[55].

İklimin yumuşaması, giderek günümüze yakın duruma gelmesi, toprağın verimliliğini arttırmış, buna bağlı olarak, ürün çeşitliliği ve hayvan cinsleri de fazlalaşmıştır. Yakındoğu'da MÖ 11 bin tarihlerinde toprağı tanımaya başlayan, yetişenleri toplamaktan öteye, toprağı ekerek üretime geçen insan, bilim insanlarının değimiyle "Neolitik Devrim"e[56] ulaşmıştır. Cilalıtaş Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem, yaşantı tipini değiştirmiştir. Besin bulmak adına, yer değiştiren insanın yerini besinin olgunlaşmasını bekleyen insan almıştır. Daha yaşanabilir ortam içinde nüfus artmış, yerleşik düzen içinde çamurun kurutulması sonucu

53Neyir Kolankaya Bostancı, "Paleolitik Çağ Kadınları", Armizzi. Engin Özgen'e Armağan. Studies in Honor of Engin Özgen, Ankara: Asitan Kitap, 2014, s.191.

54 Şengül G. Aydıngün, "Mucize, Bereketli ve Her Şeye Hakim", Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, Yayına Hazırlayan Emine Çaykara, 3. b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 45.

55 Aydıngün, a.g.e., s.46.

56 Childe, avcı-toplayıcı yaşam tarzından yerleşik yaşama geçişi "Neolitik Devrim" olarak adlandırmıştır. Gordon Childe, Kendini Yaratan İnsan İnsanın Çağlar Boyunca Gelişimi, 8. b., İstanbul: Varlık Yayınları, 2006, s.49.

evler yapılmaya başlanmış, hayvanlar evcilleştirilmiş, ilk köyler ortaya çıkmıştır[57].

Mezopotamya'da sulama sistemlerinin gelişmesi verimin artmasına neden olmuş, verim artışı da ürün fazlasını doğurmuştur. Ortaya çıkan ürün fazlasının pazarlanması da esnaf, tüccar gibi yeni meslekleri ortaya çıkarmıştır[58]. Ayrıca bu dönemde takı vb. ürünlerin ele geçmesi, avcılık uğraşından geriye boş vakitlerin kalarak sanatsal uğraşılara yönelimi göstermektedir[59].

Neolitik Çağ'ın ortalarından sonlarına kadar, Anadolu'nun birçok bölgesinde şişman kadın figürleri ortaya çıkmıştır[60]. Kadın figürlerinin oluşmasında, tarımsal üretimin topraktan aldığı verimle kadın cinsiyetini eşleştirmeye dayandığı söylenebilmektedir. Toplayıcılık yapan kadının, doğayı, bitkileri ve tohumu gözlemlemeleri, doğurgan "ana tanrıça" inanç yapısının oluşmasını sağlamıştır[61].

Bu konuda en bilinen örnek, M.Ö. 6. binlerde Anadolu'nun en önemli Orta Anadolu'nun en önemli Neolitik yerleşimlerinden olan Konya'daki Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük sanatçıları sembolik figürinlerin yanı sıra heykel eserlerdir. Çatalhöyük ana tanrıçaları şişman, doğurgan, iki aslan tarafından korunan ve hayvanlar hakimi, çıplak ve dişilik organları abartılı olarak sitilize edilmiştir. Görünümünden tanrıçanın hükmedici etkisini hissetmemek olanaksızdır[62].

---

[57] Pakize Küsmez, *Başlangıcından M.Ö. 2.Binin Sonuna Kadar Anadolu Tasvir Sanatında Av Sahneleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.3

[58] Kenan Mortan, Ender Küçükerman, *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*, 2.b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s.3.

[59] James Mellaart, *Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları,* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1988, s.13.

[60] Aydıngün, a.g.e., s.51.

[61] a.g.e., s.44.

[62] Mehmet Özdoğan, "Neolitik Çağ-Çanak Çömlekli", Arkeoatlas Editör: Necmi Karul İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık, Sayı 2011/01, 2011, s. 90.

Resim 2: Çatalhöyük Ana Tanrıça

Heykel grupları malzeme açısından taş ve toprak heykellerden oluşmaktadır. Erkek tasvirleri azdır. Hemen her yaş grubu temsil edilmiştir. İnsan figürlerinin yanı sıra hayvan betimlemeleri de görülür. İkiz tanrıça figürleri de bulunmaktadır. Çatalhöyük duvar ve kabartma resimlerinde de üç ana konu işlenmiştir: Doğum, yaşam ve ölüm[63].

Evlerin içinde boğa başları yer almaktadır. Göbeğe, gebeliğe bir vurgu yer almakla birlikte, tanrıçanın koç veya boğa başı doğurduğu görünümler de bulunmaktadır[64]. Çatalhöyük insanının belirgin bir biçimde doğa yaşamını gözlemlediği, kendi yaşamından güçsel objeleri örnek alarak, tanrısal öğelerle bezediği görülmektedir. Burada kadının doğurganlığı, toprağın ürün doğurmasıyla özdeş tutulmuştur.

[63] Melek Şahan, *Tarih Öncesinden Friglere Kadar Anadolu'da Kadın Konulu Heykeller*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s.15.

[64] a.g.e., s.16.

Resim 3: Çatalhöyük Evleri Canlandırma

Gelişkin köylerin ortaya çıktığı Kalkolitik Dönem için ise çevremizden bir örnek dönem yaşantısını anlamak adına açıklayıcı olacaktır. M.Ö. 5700-5600'lü yıllara tarihlenen Bursa Aktopraklık Höyük'te, daire şeklinde sarılı, ortası bir hendekle korunaklandırılmış, hendeğe paralel dizili, birbirine bitişik kare planlı kerpiç evler kullanılmaya başlanmıştır. Hendeğin içi kalkerle sıvanmış, kalker yer yer tekrar yenilenmiştir. Hendeğin içinde ölü gömütleri bulunmaktadır. Evlerin içinde ocaklar bulunmaktadır. İçleri oda işlevi kazandırmak amacıyla dikmelerle bölümlendirilmiştir. Günlük işler için evlerin önü işlikler yer alır. Ayrıca evlerin önünde büyük ocaklar ortak kullanıma açıktır[65]. Kalkolitik Çağ insanının köyler oluşturarak organize bir yaşam sürmeye başladığını söylemek mümkündür. Evlerin önlerinde yer alan ocaklar ve işlikler, kadınların günlük işleri hakkında fikirler vermektedir.

[65] Necmi Karul vd. Aktopraklık Açık Hava Müzesi ve Arkeoloji Okulu", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 57, Yıl:2017, s.44-45.

Resim 4: Aktopraklık Höyük Dönem Canlandırma Evleri

Resim 5: Aktopraklık Höyük Dönem Canlandırma Evleri

Anadolu'nun yazısız kurallarından önce Babil Kralı Hamurabi'nin Mezopotamya'da koyduğu, Anadolu'ya göre, kadın hakları için çok daha

katı kurallar; evlilik akdi ve düğün törenlerinin varlığından söz etmektedir[66].

Organize yaşam şartları, M.Ö. 2. bin Anadolu'sunda beylik, devlet ve kanunlar şekline bürünerek yaşama dahil edilmiştir. Yazı Anadolu'ya, M.Ö. 18. yüzyılda, 'karum' dediğimiz ticaret şehirlerinin Asurlu tüccarlarla yaptıkları alışverişin neticesinde geçmiştir[67].

M.Ö 1974-1719 arasına tarihlenen ve çivi yazısı kullanılmış, "Kültepe Tabletleri" olarak bilinen, ağırlıklı ticaret hayatından bilgiler veren bu arkeolojik malzemeler, halk içindeki kadından çok saray yaşamındaki kadını anlatmaktadır. Tabletlerden edindiğimiz bilgiler, Karum Kraliçesi'nin kral ile ortak söz hakkına sahip olduğunu ve suçluları cezalandırmaya yönelik karar hakkı bulunduğunu göstermektedir[68].

Kil tabletler içinde, ticari anlaşmalar içeren kayıtlarla birlikte sosyal yaşamın örneklerin de barındıran hukuki kayıtlara da ulaşmak mümkündür. Erkek-kadın, aile ilişkileri, evlenme, boşanma ve miras gibi konular detaylı olarak tabletlere konu olmuştur.

Anadolu'da ticaret yapmak isteyen Asurlu tüccarlar, Asur'daki ailelerini bırakarak Anadolu'ya gelmişler, zamanla ya onları da yanlarına almışlar, ya da Anadolu'da yeniden evlenmişlerdir. Asurlu kadınların kocalarını kaybetmemek için gittikleri yerlerde başka bir kadınla evlenmemeleri için şart öne sürdükleri, ancak "qadistum" denilen hafifmeşrep kadınlarla zaman geçirmelerine müsaade ettikleri de belgelere geçmiştir[69].

Asurlu tüccarların Anadolu'da yerli bayanlarla evlilik yaptıkları bilinmektedir. Anadolu adetlerine göre tek eşliliğin esas olduğu bu evliliklerde çocuk edinmek önemli sayılmaktaydı. Eğer kadın, kocasına bir çocuk veremezse, başka bir cariye vererek bu hakkını ona sağlamak zorundaydı. Boşanma durumunda ise çiftler, birbirlerine beşer mina gümüş ödemeliydi. Boşanmalarda çocuklar annede kalırdı[70]. Buradaki kurallardan anlaşılacağı gibi taraflar evlilik akitlerinde ve boşanmalarda kendilerini güvence altına alacak nafaka ödemektedirler.

---

[66] Gülriz Kozbe, "Mezopotamya'da Kadın Olmak", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013, s.50-51.

[67] Turgut YİĞİT, 'Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı' Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara: Cilt: 24 Sayı:37 (2005), s.80.

[68] Bu konuda ele geçirilen bir tabletteki Asurlu bir tüccarın kaçak mal getirmesi suçunun cezasının kraliçe tarafından verilmesi, kraliçenin yasa koyma ve uygulama yanında ülke yönetimindeki etkinliğini göstermektedir. Yusuf Kılıç, "Hitit Öncesi Anadolu Toplumlarında Kadının Siyasi ve Sosyal Statüsü", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013, s.59.

[69] a.g.e., s.61.

[70] Mina bir ağırlık ölçü birimi olup, 496 grama eşittir. Fitnat Şimşek, *Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da Kadın (Mö. 6.yy'a Kadar)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.72.

Tabletlerde ayrıca, boşanma sonrası tarafların gönlü kimi isterse onunla evlenebileceği, bu konuda herhangi bir kısıtlamanın olmadığı belirtiliyor. Bir çiftin boşanma belgesinde, erkeğin kadına ekonomik yardım sağlayacağı sözünün verilmesi, kadın erkek eşitliğinin o yıllarda da varlığını gösteriyor. Miras konusunda ise, 'çocukların anne ve babalarına bakma yükümlülüğü olduğu ve mirasın anca anne ve baba öldükten sonra paylaşılabileceği' bilgileri yer alıyor. Miras yüzünden çıkan kardeş kavgalarıyla ilgili hukuksal düzenlemeler mahkemeye taşınıyor. Durum, o dönemin hukuksal gücünü ortaya koyuyor[71].

Nafaka ve miras konularında, günümüz uygulamalarına uygun, erkeğin kazanım gücüne göre nafaka bedeli belirlenmektedir. Kadın, koca ve baba mirasında hak sahibidir. Çocuklardan biri anne ve babasına kötü davranması halinde onun hissesi verilmeyecektir[72].

Bütün bu yazılanlar, gelişmiş bir hukuk sisteminin hüküm sürdüğü, suçluların cezalandırıldığı, aile ve miras gibi konuların da ortak çözümler üretilerek sonuçlandığını göstermektedir.

[71] "Anadolu'da Kadın Hakları 4 Bin Yıl Öncesine Dayanıyor" www. arkeolojihaber.net http://arkeolojihaber.net/2015/11/24/anadoluda-kadin-haklari-4-bin-yil-oncesine-dayaniyor/ (25.11.2018)

[72] Kılıç, a.g.e., s.67-68.

Resim 6: Kil Tablet Örneği

Asur Ticaret Kolonileri Çağı sonrası oluşan Hitit Devleti, Anadolu topraklarında uzun bir süre hüküm sürmüş bir imparatorluktur. Hint-Avrupa kavimleri içinde dilleri bilinen en eski dildir. Çivi yazılı metinlerde kadın kelimesinin karşılığı olarak Hititçe kuwana, Sümerce munus, Akadça sinnistum kullanılmıştır.

Hitit Dönemi'nde ise Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki kanuni uygulamalar kullanılmıştır. Bu dönemdeki edindiğimiz belgelerin tümü devlet tarafından düzenlenen kayıtlara dayanmaktadır[73].

Hititli bir kızın evlenmesi halinde çeyiz adında iwaru getirdiğini, ailesine kusata adında başlık parası verildiğini öğrenmekteyiz. Evlenmelerde ensest ilişkinin kesinlikle yasak bir hal olduğu da kayıtlar arasındadır.

[73] Meltem Doğan Alpaslan, "Hititlerde Kadın", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013, s.75.

Kadın mesleklerinde yaşlı bilge kadınlar, dini ritüelleri yerine getirmekte, fal ve kehanet işleri ile uğraşmaktadır. Rahibelik ve ruhban sınıfı çok önemlidir. Sıkı ve uzun bir eğitimden sonra kazanılan katiplik, terzilik, bira imalatı, değirmencilik kadın meslekleri arasında yer almaktadır. Ancak erkeğe ödenen para miktarı kadının iki katıdır[74].

Hititlerin başındaki büyük kraliçe Mısır ve Mezopotamya'daki mevkidaşlarının elde edemediği haklara sahiptiler. Kraliçe, krala eşit ve ülkesinde hükmetme yetkisine haiz, dış politikada ve hukukta söz sahibidir[75].

Hitit yaşamının en güzel örneklerinden biri de burada değinmeden geçemeyeceğimiz Bitik Vazosu'dur. Bitik Vazosu, Ankara civarındaki Bitik Höyüğü'nden çıkarıldığı için bu ismi almıştır[76]. M.Ö. 1600'lere tarihlenmektedir[77]. Vazonun paralel frizlere ayrılmış sahneleri üzerinde dini bir ayin, şölen ve kutsal evlilik anlatılmıştır. Göze çarpan orta kısmında kurban ve hediye taşıyanların varlığı bunu düşündürmektedir[78]. Boyun kısmında yer alan kutsal evlenme sahnesi erkeğin yüz görümü sırasında kadının duvağını açma sahnesi işlenmiştir. Ekrem Akurgal evlenen çiftin soylu kişiler, prens ya da prenses olduğunu söylemektedir. Ancak, Akurgal'a göre burada vurgulanan, tanrı ve tanrıçanın evlendiği "kutsal evlilik sahnesidir. Hititlerden önce Anadolu'da ana tanrıça kültü egemendi, erkek tanrılar planda kalıyordu. Anadolu'ya Hint-Avrupa dili konuşan Hititler geldiğinde kendi tanrılarını, erkek tanrıyı ön plana çıkardılar. Bitik Vazosu ve başka örneklerden de yaptığımız çıkarımlarla Hitit geleneğinde var olan önemli olanın sağ yönde olması da, erkek figürün sağ yöne geçmesiyle yön değiştirmiştir. Akurgal, bu "Hitit Protokolü"nün günümüze değin sürdüğünü söylemektedir[79].

---

[74] a.g.e., s.76-77.

[75] Muhibbe Darga, "Büyük İmparatorluk Çağı Kraliçeleri", *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe,* Yayına Hazırlayan Emine Çaykara, 3. b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 135-136.

[76] Tahsin Özgüç, "Bitik Vazosu", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, yy, S. 16 1-2, (1958) s.1.

[77] Selma Yılmaz, *İ.Ö. 1000'li Tarihlere Kadar Anadolu'da Seramik Kapların Yüzey Tasarımları* , (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.68.

[78] Özgüç, a.g.e., s.3.

[79] Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi,* 17 b., Ankara: Tübitak Yayınları, 2005, s. 131.

Resim 7: Bitik Vazosu

Resim 8: Bitik Vazosu

Anadolu'daki Hitit egemenliği, M.Ö. 2. binin sonlarında yaşanan büyük göç dalgasıyla, Balkan kavimlerinin istilasıyla sarsılmıştır[80]. M.Ö. 13. yüzyıl sonları ile 12. yüzyılın başlarından itibaren, Anadolu ve çevresinde zayıflayan Hititler ve Ege havzasında bulunan Myken Uygarlıkları, Doğu Akdeniz yerleşimlerinde kaosa neden olmuştur[81]. Troia Savaşı'ndan sonra MÖ 3. binden beri Anadolu kapılarının en önemli kalesi yıkıldığında göç edenler engel tanımaksızın Mısır'a kadar hareket etmişlerdir. Sözünü ettiğimiz göç dalgası yalnız planlı bir askeri bir harekât ile değil, kadın erkek, çoluk çocuk sistemsiz bir göç ile yaşanmıştır[82]. İki farklı dalga halinde Mısır kapılarını zorlayan insan yığınları, ancak Mısır firavunları Meneptah ve III. Ramses tarafından yenilgiye uğratılarak durduruldular.

Değerlendirme ve Sonuç :

İnsanlık tarihinin başlangıcında, doğayı gözlemleyen insanoğlu, yaşama tutunmak adına önce barınma, sonra yeme ihtiyaçlarını gidermek üzere

[80] a.g.e., s.133.

[81] a.g.e., s.191

[82] Müfit Mansel, *Ege Yunan Tarihi* TTK Yayınları, Ankara: 1963, s.83.

günlük yaşamını düzenlemiştir. Erkek ve kadın cinslerinin, doğada var olması için fiziksel özellikleri yeterli olmamış, yine doğadan elde ettikleri ile doğaya karşı yaşama savaşı vermiştir.

Yerleşik topluma geçmeden önce erkek ve kadının birbiri üzerinde bir egemenlik savaşı net olarak gözlemlenmemekle birlikte, avcı-toplayıcı gruplar içinde ortak iş paylaşımı yapmışlardır. Erkek daha çok hayvanların avcılığından öğrendikleriyle avlanma faaliyetlerini, kadın ise bitkiler üzerinden toplama faaliyetlerini sürdürerek yaşamışlardır. İnsanın ilk göçü de doğa şartlarına karşı daha uygun yaşam alanları temin etmek için olmuştur.

Kadının toplayıcı faaliyetlerle bitkileri gözlemlemesi tarım toplumuna geçişte, kadını özel kılmış; doğuştan gelen yetileri ile toprakla özdeş kılınarak ana tanrıçayı oluşturmuştur. Bereket, bolluk, doğurganlık ve annelik özellikleri bu tanrıçanın temel parçalarını içermiştir.

Neolitik toplumlar atalarının doğaya karşı verdikleri savaştan galip çıkmış olmalılar ki, kendi inşa ettikleri barınaklarında gözlemleriyle yaptıkları tanrıçaları ile birlikte erkek ve kadın cinsleri arasında iş bölümü yapmaya başlamışlardır. Din, ölüm ve yaşam gibi kavramlar üzerinden ürettikleri sanatsal eserleri günümüze ulaşmıştır. İnsan ihtiyaçlarının bin yıllardır temel açıdan değişmemesine bağlı olarak da günlük kullanım eşyaları da ihtiyaçları oranında üretimleri arasına girmiştir. Bu dönemde topu yaşam başlamış, küçük köylerde bir arada yaşama, ortak kullanım alanları da ortaya çıkmıştır. Kalkolitik Çağ insanının köyler oluşturarak organize bir yaşam sürmeye başladığını söylemek mümkündür. Evlerin önlerinde yer alan ocaklar ve işlikler, kadınların günlük işleri hakkında fikirler vermektedir.

2. bin yılda ise beylik, devlet, imparatorluk gibi büyük oluşumlar, belirli kanun ve nizamlara bağlanmıştır. Burada dikkatimizi çeken nokta ise, Anadolu insanının kadınına eşit haklar sağlayacak derecede değer vermiş olmasıdır. Birçoğu halen Anadolu'daki geçerli olan çeyiz, başlık parası gibi örfi kurallar ise bu dönemin yansımaları olmalıdırlar. Anadolu insanının çevre kültürlere göre kadını yaşamın içine alan ve onların da ihtiyaçlarına göre koruyucu kanunlar uygulamaları da Anadolu kadınının günümüze değin süregelen farkıdır.

Göçlerin coğrafi birimleri değiştirdiği Anadolu'da kadın olmak, tarihsel açıdan bir gurur kaynağıdır.

Kaynakça

KURGAL E., Anadolu Kültür Tarihi, 17 b., Ankara: Tübitak Yayınları, 2005.

ALPASLAN-DOĞAN M., "Hititlerde Kadın", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013.

ARSEBÜK G., "Biyokültürel Açıdan İnsan ("Sığınağı" ve" Barınağı")", "Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Ed. Yıldız Sey, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996.

ARSLANTAŞ Y., "Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ: Cilt: 24, Sayı: 2, (2014).

AYDINGÜN Şengül G., "Mucize, Bereketli ve Her Şeye Hakim", Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, Yayına Hazırlayan Emine Çaykara, 3. b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

BORATAV Ç, "İlkel Toplumlarda Besin Elde Etme Faaliyetleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Ankara: Sayı 1, (1963).

BOSTANCI-KOLANKAYA N., "Paleolitik Çağ Kadınları", Armizzi. Engin Özgen'e Armağan. Studies in Honor of Engin Özgen, Ankara: Asitan Kitap, 2014.

CHİLDE G., Kendini Yaratan İnsan İnsanın Çağlar Boyunca Gelişimi, 8. b., İstanbul: Varlık Yayınları, 2006.

DARGA M,, "Büyük İmparatorluk Çağı Kraliçeleri", Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe, Yayına Hazırlayan Emine Çaykara, 3. b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

KARUL N vd.; "Aktopraklık Açık Hava Müzesi ve Arkeoloji Okulu", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 57, Yıl:2017.

KILIÇ Y., "Hitit Öncesi Anadolu Toplumlarında Kadının Siyasi ve Sosyal Statüsü", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013.

KOZBE G.,"Mezopotamya'da Kadın Olmak", Aktüel Arkeoloji Dergisi Sayı: 32, Yıl:2013.

KÜSMEZ P., Başlangıcından M.Ö. 2.Binin Sonuna Kadar Anadolu Tasvir Sanatında Av Sahneleri, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

MANSEL M., Ege Yunan Tarihi TTK Yayınları, Ankara: 1963.

MELLAART J., Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1988.

MORTAN K ve KÜÇÜKERMAN E, Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı, 2.b., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

ÖZDOĞAN M., "Neolitik Çağ-Çanak Çömlekli", Arkeoatlas Editör: Necmi Karul İstanbul: Doğan Burda Dergi Yayıncılık, Sayı 2011/01, 2011.

ÖZGÜÇ T., "Bitik Vazosu", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, yy, S. 16 1-2, (1958).

ŞAHAN M., Tarih Öncesinden Friglere Kadar Anadolu'da Kadın Konulu Heykeller, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

ŞİMŞEK F., Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da Kadın (Mö. 6.yy'a Kadar), (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

YILMAZ S., İ.Ö. 1000'li Tarihlere Kadar Anadolu'da Seramik Kapların Yüzey Tasarımları , (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

YİĞİT T., 'Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı' Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara: Cilt: 24 Sayı:37 (2005).

www. arkeolojihaber.net

www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr

www.nisanyansozluk.com

www.tdk.gov.tr/

ADALETİN BU MU DÜNYA? ULUSLARARASI GÖÇTE KADIN VE YAŞLI OLMAK

(IS THİS THE WORLD OF JUSTİCE? WOMEN AND ELDERLY İN INTERNATİONAL MİGRATİON)

Doç. Dr. Celalettin YANIK[83]

Arş. Gör. Gizem Burcu KARAALİ[84]

Özet

Bugünün dünyasında bireyler ve topluluklar, geçmiş dönemlerden daha fazla ve yoğun bir biçimde hayatlarını sürdürdükleri yerlerden başka şehirlere, ülkelere veya kıtalara doğru hareket etmeye, yani göçe tabi olmaktadır. Bu şekilde anlaşılan göç, göç eden bireyi, ailesini ve çevresini etkilemekle birlikte, dikatomik bir durumu gün yüzüne çıkarmaktadır. Çünkü göç edilen bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerine adaptasyonu ile geride bırakılanın "unutulmama"sı /hafızada yer alması bir dikatomik duruma gebedir. Normal şartlarda bireyler, kök saldıkları toprakları bırakarak diline, kültürüne, insanına yabancı olduğu bir bölgeye, bir başka deyişle bir bilinmezliğe doğru yolculuk yapmak istememekte ve "unutmamak" için çabalamaktadır. Fakat bireyler, göç edilen yerde, ihtimal dâhilindeki zorlayıcı sebeplerle bulundukları coğrafyayı değiştirme kararı alabilmektedir. Bireyin göç kararında pek çok farklı unsur etkili olmaktadır. Göç nedenleri arasında, sosyal, ekonomik, siyasi vb. etmenler yer almaktadır. Bireyi veya topluluğu, nihayetinde göçe zorlayan etmenlerin farklı boyutları ile ele alınabileceği görülmekle birlikte, söz konusu zorunluluğun ve göç eyleminin toplumun her kesimi için farklı güçlükler barındırabileceği sosyolojik bir vakadır. Göçe dair bir zorunluluk halinin ortaya çıkmasında etkili olan etmenler ne kadar kuvvetli olursa olsun, toplumun bazı grupları için göç kararının alınması daha güç olmaktadır. Göç istatistiklerine bakıldığında yaş ilerledikçe göç oranlarında bir azalma olduğu, diğer bir deyişle demografik unsurlara göre göç oranları incelendiğinde yaşlıların göç eylemi hususunda çekimser olduğu

[83] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Ana Bilim Dalı

[84] Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yönetim ve Çalışma Sosyolojisi Ana Bilim Dalı

görülmektedir. Yaşlıların göç etmeye yönelik bu tutumlarında göçe ilişkin geçmişteki deneyimlerinin de etkili olduğu sonucuna varılmakta, bunun yanı sıra göç kararının yaşı ilerleyen birey için geride bıraktığı yıllara kıyasla kalan yıllarının daha az olduğu düşüncesinin de önemli bir etmen olduğu ifade edilmektedir. Sosyal politika literatüründe dezavantajlı gruplar arasında sayılan yaşlılarla birlikte kadınlar için de göç eyleminin barındırdığı zorlukların erkeklere kıyasla daha fazla olduğu düşünülmektedir. Kadınlar göç kararında, görece çok fazla söz sahibi olmamakta fakat göç eyleminden yaşlılarla birlikte en fazla etkilenen grubu oluşturmakta ve göçmen kadınlar göç ettikleri ülkelerde pek çok farklı tehlike ile karşı karşıya kalmaktadırlar. 2016 ve 2017 yılına ait TÜİK uluslararası göç istatistiklerinin yer verildiği çalışmada; kadınlar ve yaşlıların göç kararı almalarında etkili olan nedenlerle birlikte, söz konusu grupların göç ettikleri coğrafyada karşılaşması muhtemel olan problemler irdelenerek sosyolojik anlamda bir değerlendirme sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: göç, kadın, yaşlı

Abstract

In today's world, individuals and communities migrate towards cities, countries or continents where they live more intensively than in the past. Migration expressed in this way; it affects the immigrant individual, his family and his environment and at the same time creates a dichotomical situation. Because immigrants want to adapt to the socio-economic and cultural dynamics of the region they are going to. Besides, they cannot forget the region they left behind. This two different expectations create a dichotomical situation. Under normal conditions, individuals do not want to travel to a region where they leave roots and leave their roots, culture, and people to foreign, in other words, to an unknown, and try not to forget. However, individuals may decide to change the geography where they are located due to possible reasons. Many different factors are effective in the migration decision. Causes of migration include social, economic, political etc. Factors are included. It can be seen that the factors that force migration can be addressed with different dimensions. It is a sociological case in which such necessity and migration can have different difficulties for every part of society. Regardless of the factors that are effective in the emergence of a necessity for migration, it is more difficult for some groups of society to decide on migration. When the migration statistics are analyzed, it is seen that there is a decrease in the migration rates as the age progresses, in other words, when the migration rates are examined according to the demographic elements, it is seen that the elderly are abstaining about the migration action. It is concluded that the past

experiences of the migration in the elderly have also been effective in these attitudes towards immigration. Besides, it is stated that the idea of immigration decision has a short life span for the aging individual is also an important factor. In the social policy literature, it is thought that the difficulties of migration action for women, which are considered among the disadvantaged groups, are more than the men. In the immigration decision, women do not have a great deal of influence, but they are the most affected group with the elderly. Migrant women face many different dangers in the countries they migrate. Turkstat international migration statistics for 2016 and 2017 are included in the study. In the light of these data, it will be tried to express the reasons for the decision of immigration of women and elderly people. In addition, the problems that are likely to be encountered in the geography of these groups will be examined and an evaluation will be made in terms of sociological meaning.

Key words: migration, woman, aged

Giriş

İnsanoğlu tarihin her döneminde bilaistisna göç ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun meydana gelmesinde farklı saikler söz konusudur. Zira ister ekonomik, sosyal ve kültürel, isterse de siyasi, etnik vb. çatışma evrenlerinden mündemiç olsun bireyler hayatlarını ikame ettikleri yerlerden farklı yerlere doğru göç etmek zorunda kalmıştır/kalmaktadır. Ancak göç, fiili durumda, sosyal kategoriler arasında değişiklik göstermektedir. Bu değişikliğin altında yatan faktör kadınların ve yaşlıların göç etmede gösterdikleri negatif korelasyon ile gün yüzüne çıkmaktadır. Kadın ve yaşlıların göç etmede gösterdikleri negatif istek, göçün fiili durumda farklılık düzeyini temsil etmektedir. Kadınların ve yaşlıların göç etme isteklerinin düşük yoğunluk göstermesinde ekonomik, sosyal ve kültürel arka planın etkisi göz ardı edilmez. Kültürel açıdan bakıldığında ataerkil toplumsal yapılanma kadının ve yaşlının fonksiyonunu minimum seviyede tutulmasına dolayısıyla ekonomik açıdan da belirgin bir hüviyete sahip olamamasına tesirde bulunmaktadır. Göç etme davranışı görece erkeklerde daha yoğun bir seviyeye ulaşmakta, dolayısıyla kadın ve yaşlılar ikincil planda kalmaktadır. Fiili durumda bu durumun geçerli olup olmadığı noktası niceliksel verilerle desteklenmediği müddetçe berhava olabilecek kapasitededir. Dolayısıyla bu şekilde bir durumun olası tezahürü bu çalışmanın ana aksını meydana getirmektedir. Kadınların ve yaşlıların göç etme eyleminde fiilen arka planda kalıp kalmadığı noktasını açıklığa kavuşturmak bu çalışmanın temel noktasını teşkil etmektedir. Bu nokta açıklığa kavuşturulduğu takdirde yukarıda ifade edilen sosyal,

ekonomik, kültürel ve siyasi arka planın bir vurgu olarak bu çalışma bağlamında açıklığa kavuşturulması yolları denenecektir.

1. Göç Kavramı

İnsanlığın ortaya çıktığı tarihten itibaren çeşitli nedenlerle insanlar bulundukları bölgeyi değiştirmek durumunda kalmaktadır. İlk dönemlerde göç olayları daha çok coğrafi sebepler veya kıtlık gibi nedenlerle ortaya çıkarken; daha ileri tarihlerde savaşlar ve toplumsal hareketlerle birlikte ortaya çıkan gereksinimler nedeniyle bir yerden bir başka yere gitmek zorunda kalmaktadırlar. Geçmiş dönemden günümüze çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göç olgusunun pek çok farklı tanımı bulunmaktadır (Akıncı, Nergiz, and Gedik 2015).

Göç olgusu ekonomik, toplumsal, siyasi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden bir başka ülkeye ya da bir yerleşim yerinden diğerine gitme durumu biçiminde ifade edilmektedir (TDK, 2018 n.d.). Göçün bir başka tanımı; dini, iktisadi, siyasi, sosyal sebeplerle insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir yerleşim yerinden, bir diğerine yerleşerek ortaya çıkardıkları yer değiştirme hareketi biçiminde karşımıza çıkmaktadır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016:2). Söz konusu tanımlardan da anlaşılacağı üzere tarihin bütün dönemlerinde göç olgusu; yer değiştirmekten çok daha kapsamlı ve derinlikli bir husus olarak karşımıza çıkmakta; kısa süreli olabileceği gibi sürekli de olabileceği ifade edilmektedir (Sağlam, 2016:34).

2. Göç Türleri

Nedenleri ve özellikleri bakımından farklı sınıflamalara ayrılabilen göç hareketlerinden öncelikle kişinin isteğine bağlı olan ve kişinin kendi isteği dışında olan göç hareketlerine değinilecektir. İstek ayrımına göre şekillenen göç türleri; kişinin kendi arzu ve inisiyatifine bağlı olan isteğe bağlı göç ve kişinin takdir hakkının olmadığı zorunlu göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu göç hareketleri *"siyasal mekanizmaların çalıştırılması ile destinasyonda ve nakil sürecindeki olumsuz şartlara rağmen kişinin yerinde kalma inisiyatifinin olmaması"* biçiminde ifade edilmektedir (Nakanishi, Sirkeci ve Cabbarlı; 2008). Zorunlu göç olgusunun diğer bir ifadesi yerinden edilme biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin zorunlu göç kavramına ilişkin tanımı; "zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden

kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplar" biçiminde ifade edilmektedir (BM, 2005: 1; Tekin, 2011:93).

İsteğe bağlı olan ve zorunlu gerçekleşen göç ayrımı dışında göç edilen yerin ülke sınırlarını aşıp aşmamasına bağlı bir başka ayrım da söz konusudur. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi yapısıyla ilişkili olan ve yine bu yapıları derinden etkileyen göç olgusu bahsi geçen ayrıma göre iç göç ve dış göç biçiminde sınıflanmaktadır. Buna göre iç göç, aynı ülke sınırları içerisinde kırsal alandan kente ya da kentten kırsala doğru gerçekleşebildiği gibi, bölgeler arasında ya da bir kentten başka bir kente doğru da karşımıza çıkabilmektedir. Aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşmesinden ötürü iç göçte ülkenin nüfusu sabit kalmakta, toplam nüfusta herhangi bir değişim yaşanmamaktadır. Burada bölgeler ve kentlerin nüfus yoğunluğunda farklılaşmalar yaşanmaktadır. İç göç hareketleri; mevsimlik göçler, sürekli göçler ve emek göçleri biçiminde yaşanmaktadır. Aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşmeyen, bir ülkedeki vatandaşların bir başka ülkeye kalıcı olarak yerleşmelerini ifade eden dış göç hareketleri de yaşam standartlarını yükseltmek amaçlı gerçekleştirilebildiği gibi, yaşanan ülkenin terk edilmek mecburiyetinde kalınması nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir (Nakanishi, Sirkeci, and Cabbarlı 2008). Dış göç biçimleri de kendi içerisinde beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere üç biçimde karşımıza çıkmaktadır (Koçak ve Terzi 2012: 173-175).

3. Göç Kararına Neden Olan Faktörler

Bireyin yaşamakta olduğu yeri değiştirmek istemesi ya da değiştirmek mecburiyetinde kalması biçiminde ifade edilebilecek olan göç olgusu; farklı niteliklerde ortaya çıkmakta, niteliklerine göre göç nedenleri de farklılaşmaktadır. Bireyin göç kararı alarak bulunduğu bölgeyi terk etmesine neden olan faktörler itici faktörler olarak ifade edilirken, bireyin göç edeceği yeni bölge hususunda etkili olan faktörler ise çekici faktörler olarak ifade edilmektedir. Söz konusu açıklamalardan sonra bulunulan bölgeden ayrılmaya neden olan itici faktörler; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından, Türkiye'nin dört ayrı bölgesinden seçilen köylerde uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlara göre üç grupta toplanmıştır. Söz konusu nedenler işsizlik durumu ya da mevcut şartlardan memnun olmamak, bulunulan bölge refah düzeyi ile elde edilen gelir düzeyi arasında farklılık bulunması ve son olarak kendilerinden sonraki nesle daha iyi yaşam standartları sağlama gayesi biçiminde ifade edilmiştir (Akgür, 1997:62). Bireyin yaşadığı bölgeden ayrılarak, kendisine yeni bir yaşam alanı oluşturması noktasında; yeni bölgenin seçilmesinde etkili olan kriterlerin belirleyicisi olan çekici faktörler ise yine aynı yıllarda ILO tarafından yapılan çalışma ile

belirlenmiştir. İlgili nedenler; kişinin iş bulmaya ilişkin arzusu, mevcut yaşam standartlarının üzerinde bir yaşam düzeyi belirleme gayesi, kendi çocuklarına ve ardından gelecek olan nesle daha iyi bir hayat standardı oluşturmak istemesi biçiminde sıralanmıştır (Akgür, 1997:70).

Göç kararı alan bireylerin, söz konusu kararları almalarında etkili olan kendi mevcut beklenti ve isteklerini açıklamaya çalışan, göç kararı alınmasında etkili olan göçe ilişkin itici ve çekici sınıflandırmasına tabi tutulan göç teorilerinden sonra göçü ortaya çıkaran nedenler üzerinde durulması planlanmaktadır. Göçü ortaya çıkaran nedenlerin başında ekonomik faktörler gelmektedir. İşsizlikle birlikte ortaya çıkan geçim sıkıntıları, ülkelere özgü yaşanan ekonomik krizler bireyleri bulundukları bölgeyi terk etmek mecburiyetinde bırakmaktadır. Modern dünyada ortaya çıkan göçlerin nedenleri incelendiğinde en yoğun olarak göçe neden olan unsuru ekonomik nedenler oluşturmaktadır. Daha eski dönemlere gidildiğinde yaşanan göçlerin daha çok iklim koşulları veya çeşitli doğa olaylarının bireylerin göç kararı almasında etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Yaşanan kuraklık, kıtlık, doğal afet gibi çeşitli doğa olayları bireylerin bulundukları coğrafyadan ayrılmasına neden olmaktadır. Savaş, terör olayları, siyasi baskılar gibi yaşama ilişkin tehdit oluşturan nedenlerin çatısı altında toplandığı siyasal faktörler de bireylerin göç kararı almasında etkili olmaktadır. Bir diğer göç nedeni olarak; genellikle geçici bir biçimde ortaya çıkan eğitimle alakalı faktörler sayılmaktadır. Bireyin eğitim almak ya da eğitimini tamamlamak maksadıyla genellikle belirli bir süre için gerçekleştirdiği göç hareketidir. Birey eğitiminin sona ermesiyle kendi ülkesine geri dönüş yapabildiği gibi, göç ettiği ülkede iş imkanına sahip olması ile o ülkede yerleşik düzene geçmesi biçiminde de karşımıza çıkabilmektedir (Aksoy, 2012: 294-295).

4. Göç Kararının Sonuçları

Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan göç olgusunun göç veren ülke ve göç alan ülke için ekonomik, sosyal ve kültürel biçiminde sınıflandırılabilecek çok sayıda etki doğurduğu savunulmaktadır.

4.1. Göç Veren Ülkedeki Etkileri

Göç hareketinin göç veren ülke adına olumlu neticeler barındırmasının yanında olumsuz birtakım sonuçlar doğurduğu da görülmektedir. Göç veren ülkenin yaşadığı göç neticesinde demografik özellikleri değişmektedir. Ülkedeki mevcut toplam nüfus oranında ortaya çıkan değişimlerin yanında, yaşanan göç nüfusun yaş dağılımına ilişkin verilere de etki etmektedir. Göç edenlerin çalışma çağındaki nüfus içerisinden olup da işsiz kişilerden oluşması bulundukları ülkedeki işsizlik oranlarında olumlu sonuçlar doğuracaktır. İşsizlik oranları

dışında söz konusu nüfusun göç hareketinin kişi başına düşen gelir hususunda pozitif etkiler yaratacağı düşünülmektedir. Göç eden bireylerin yurtdışında yaptıkları tasarrufları, kendi ülkelerine taşımalarının da ödemeler dengesi üzerindeki baskıyı azalttığı savunulmaktadır (Kılıçaslan, 2006).

Bu noktada 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya doğru yaşanan göçün önemli bir örnek oluşturabileceği düşünülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ülke nüfusunun önemli bir kısmının genç nüfustan oluştuğu saptanmış ve çalışma çağındaki nüfus yoğunluğunun işgücü fazlası olarak ortaya çıktığı savunulmuştur. İlgili fazlalığın yurtdışına işgücü olarak gönderilmesinin hem ülkedeki fazla işgücünü eriteceği, hem de söz konusu işgücünün yurda geri döndüklerinde donanımlı işgücü ihtiyacını karşılayacakları ve pek çok açıdan ülke işgücüne katkı sağlayacakları düşünülmüştür (Yılmaz, 2014). Söz konusu örnekte de görüldüğü gibi göçün, göç veren ülkeye geri dönüşün gerçekleşmesi halinde ilave becerikli işgücü sağlaması açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir. Yaşanan göç hareketinin beyin göçü özelliği göstermesi halinde ise; yine gidenlerin geri dönmesi durumunda o ülke dışında gördükleri eğitim imkanlarının beşeri sermaye olarak kullanılması noktasında, vatandaşı oldukları ülkeye katkı sağlayacakları açıktır. Göç eden çalışma çağındaki vasıflı ya da vasıfsız işgücünün geri dönüşünün sağlanamaması halinde ise göçün; işgücü sağlayıcısı ülke açısından en büyük maliyeti çalışma çağındaki genç ve nitelikli işgücünün ülke emek piyasası tarafından kaybedilmesi tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Dişbudak, 2004). Göç eden vasıflı ya da vasıfsız göç veren ülke işgücünün geri dönüşünün sağlanamamasının uzun vadede; vasıflı işgücü açısından yetiştirme maliyetlerinin karşılanamamasına, ülke milli gelirinin düşmesine ve toplumsal dinamizmin azalmasına neden olacak, tüm bu sonuçlar da ülke kalkınmasının yavaşlamasına yol açacaktır (Bayraklı, 2007).

4.2. Göç Edilen Ülkedeki Etkileri

Göçün göç edilen ülkeye getirileri ve götürüleri mercek altına alındığında; çalışma çağındaki nüfus yoğunluğu oldukça az olan gelişmiş ülkelerin işgücü açıklarını kapatmak adına göç hareketlerini destekledikleri savunulmaktadır. Söz konusu işgücü eksiğinin yetiştirilmesi için gerekli olan yatırımlara gereksinim duyulmadan, ucuz işgücüne sahip olmalarının ilgili ülkeler için olumlu bir netice doğurduğu görülmektedir. Ekonomik anlamdaki göçün gelişmiş ülkelerin işgücü hususundaki ihtiyaçlarını karşılama gayesi güttüğü ifade edilmektedir (Hayter, 2000: 56). İlgili ülkeler, kendi nüfuslarındaki işgücünün yaşlanması tehlikesi ile mücadele etmek için, genç nüfus oranı yüksek olan ülkelerden işgücü devşirme alışkanlıklarının yeni

olmadığı savunulmaktadır. Bu durumun temellerinin kölelik ve sözleşmeli işçiliğe kadar dayandığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2014).

Yukarıda da bahsi geçen işgücü arzı yetersiz olan ülkelerin, göç hareketlerinin sağladığı çalışma çağında olan nüfusun oluşturduğu ucuz işgücü göçü ile göç ettikleri ülkelerdeki işgücü açığının ortadan kaldırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle ülkeler göç alırlarken işgücü açıklarını kapatacak, yetiştirebilecekleri ya da yetiştirmelerine gereksinim duyulmayan donanımlı ve çalışma çağında olan kişileri tercih etmektedirler. Ülkelerinden kendi istekleri neticesinde ayrılmayan, göç etmek durumunda kalan, diğer bir deyişle zorunlu göçe tabi olanların, gitmek zorunda kaldıkları ülke tarafından kabul edilmelerinde bahsi geçen durumların oldukça etkili olduğu görülmektedir. Zira çalışabilir durumdaki göçmenlerin işgücü oranını artırarak ülke ekonomisine katkı sağlayacakları düşünülmekte; söz konusu nedenlerle göç etmesi istenen nüfusun çalışabilir yaş ve diğer niteliklere sahip olması beklenmektedir. Göçe ilişkin, göç alan ülkelerin beklentilerinde cinsiyet faktörü de etkili olmakta, erkek nüfus daha fazla tercih edilmektedir. Göç alan ülkeye işgücü hususunda katkı sağlayan göç hareketleri aynı zamanda oldukça çeşitli problemlere yol açabilmektedir. Göç alan ülke nüfus artışı yaşamakta, göç edenlerin çalışma çağında yer alan nüfustan olmaması halinde ekonomik getiri beklentisinin aksine ekonomik maliyetler yaratacağı düşünülmektedir. Artan nüfus nedeniyle göç alan ülke konut, yol, hastane ya da okul gibi sosyal sabit sermaye yatırımlarına ağırlık vermek mecburiyetinde kalacak, söz konusu durum da göç alan ülkeye ciddi boyutlarda maliyetler yükleyecektir. Göç alan ülkenin ekonomik anlamda yaşayabileceği olumsuzlukların yanı sıra; toplumsal ve kültürel anlamda sosyal hayata uyum sorunu yaşayan göçmenler ile kendi vatandaşları arasındaki sosyal dengeyi sağlamak için çeşitli yasal düzenlemeler yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Söz konusu dengenin yakalanması oldukça önemli bulunmakta; göç edenlere sağlanacak imkanların, hem göçmenlerin çıkarları korunarak hem de ülke vatandaşlarının hakları gözetilerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde sağlanabilecek olanakların, yerel işgücü üzerinde caydırıcı etkisinin söz konusu olması gibi çeşitli olumsuzlukların doğmasına neden olacaktır (Bayraklı, 2007).

5. Göçmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar Işığında Kadınlar ve Yaşlılar

Göç kararının alınmasında etkili olan nedenler ve göç hareketinin göç edilen ve göç alan ülkelerde ortaya çıkardığı sonuçlara değinildikten sonra; göç edenlerin karşılaştıkları problemler irdelenmeye çalışılacaktır. Küreselleşme ile ortaya çıkan gelişmeler göç olgusunu

daha derinlikli ve karmaşık bir hale getirmiştir. Yaşadıkları bölgeyi kendi isteğiyle ya da zorunlu olarak terk eden göçmenler, geldikleri ülkelerde çeşitli şekillerde sömürülere maruz kalmaktadırlar.

Göçmenlerin kendi kültürlerini ya da yaşam tarzlarını koruyarak, geldikleri ülkede ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ötekileştirmeden hayatlarını idame ettirebilmelerini sağlayacak imkanların tanınması gerekmektedir. Söz konusu adaptasyonun sağlanabilmesi için çeşitli yasal tedbirlerle göç eden kişilerin mağduriyetlerinin giderilmeye çalışılması önemli bulunmaktadır. Sosyal bir olay olan göçün olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılabilmesi için, göç edenlerin sahip oldukları özelliklere göre tedbirlerin alınması yerinde olacaktır (Yılmaz, 2014).

Sosyal politikanın dezavantajlı gruplarını oluşturan çocuklar, kadınlar, yaşlılar, gençler, göçmenler ve eski hükümlüler göz önünde bulundurulduğunda dezavantajlı olarak ifade edilen kadınlar ve yaşlıların göç kararı almaları halinde dezavantajlı olma hallerinin ikiye katlanacağı düşünülmektedir. Dilini, kültürünü, coğrafyasını bilmedikleri, her şeyiyle kendileri için "yeni" olan bir bölgede hayatta kalma mücadelesi veren göçmen yaşlılar ve göçmen kadınlar pek çok potansiyel tehlike ile de karşı karşıya kalmaktadırlar. İşgücünün yanı sıra cinsel yönden de sömürü tehlikesi ile karşı karşıya olan kadınlar ve yaşlılara ilişkin özel önlemler alınması gerektiği yinelenecektir.

Toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfusunun oranı demografik yapıdaki değişimlerle birlikte giderek artmaktadır. Yaşlı bireylerin göç kararı alma hususunda toplumun geri kalanına kıyasla oldukça çekimser davrandığı bilinmektedir. Doğduğu, çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği, evlendiği, çocuk sahibi olduğu, yaşlandığı coğrafyayı ve bütün bu yaşanmışlıkları barındıran eşyalarını, evini geride bırakmak yaşlılar için oldukça güç bir durum olarak ifade edilmektedir. Yaşlı bireylerin göç etmelerine ilişkin veriler incelendiğinde göç kararının alınmasında yaş artışı arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireyler göç ettikleri bölgeye adapte olmakta güçlük çekmekte ve istismara maruz kalma tehlikesiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar. Aile bireylerinin toplu olarak göç ettikleri durumlarda yaşlılar bulundukları bölgelerdeki koşullar ne kadar olumsuz olursa olsun, o bölgeyi terk etmek istemedikleri ifade edilmektedir. Yaşlı bireylerin bulundukları ülkeden ayrılmalarının çok daha güç olduğu bilinmekle birlikte, yaşlıların aynı ülke içerisinde gerçekleşecek göç hareketlerinde de çekimser davranmakta oldukları görülmektedir. Söz konusu duruma ülkemiz açısından baktığımızda; Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kırsal kesimden kente yaşanan göçlerle gençlerin büyük çoğunluğunun büyük şehirlere yerleştiği, yaşlıların bulundukları coğrafyayı terk etmek istemedikleri görülmüştür. Yaşlı bireyler giderek

boşalan kırsal alanda yaz- kış ayırt etmeden yaşamaya devam etmişlerdir (Güler, Özsel ve Güler, 2015:1-2). Yaşlıların mevcut durumu cinsiyet eksenli incelenmeye çalışıldığında ise kadınların erkeklere kıyasla daha dezavantajlı oldukları düşünülmektedir. Yaşlı kadınların daha uzun yaşadıkları göz önünde bulundurulduğunda; eşlerini kaybettikten sonra ekonomik ve sosyal anlamda savunmasız kaldıkları ifade edilmektedir.

Kadınların da göç neticesinde korunması gerekmektedir. Yaşlılardan farklı olarak işgücünde daha çok yer almakta; ucuz ve esnek işgücü olarak görülen kadınlar özellikle enformal diğer bir deyişle kayıt-dışı istihdamın artışına neden olmaktadır. Göç edilen ülkenin ucuz işgücünün karşılanmasında etkili düzensiz göçü oluşturan göçmenlerin ülke piyasalarında yer alabilmeleri için iki seçenek söz konusudur. Göçmen işgücünün iş piyasasındaki varoluşu ya ülke vatandaşlarının tercih etmeyecekleri işlerde daha düşük ücretle ve daha kötü çalışma koşullarında çalışmak biçiminde ya da ülke vatandaşlarının da çalışmak arzusunu taşıyacakları işlerde onlara ve yasal göçmenlere rakip olarak çalışmak biçiminde karşımıza çıkacaktır (Özbey, 2017). Göçmen kadınlar göç ettikleri ülkelerde göçmen olmalarının beraberinde getirdiği zorluklarla mücadele etmenin yanı sıra kadın olmanın getirdiği sorunlarla da mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar.

Göç hareketi neticesinde kendi ülkesini terk etmek mecburiyetinde kalan kadınlar, göç ettikleri ülke ekonomisine katkılarının yanı sıra onlara yönelmiş bulunan çeşitli tehlikelerle de baş etmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Yaşlı bireylerin göç oranları incelendiğinde toplumun diğer kesimlerine göre oldukça düşük düzeylerde seyrettiğine değinilmişti; kadınların bunun aksine oldukça yüksek düzeylerde göç hareketlerine katılmakta oldukları görülmektedir. Kadınlar göç sürecinde görünür hale gelmiş; bu durumda toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkeklerden farklı birtakım tehlikelere maruz kalabileceklerinin bilincinde olmaları etkili olmuştur. Bulundukları bölgelerde 1970'li yıllardan sonra artan oranda karşı karşıya kaldıkları yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği ya da çatışmalar gibi küresel ölçekli tehlikeler neticesinde bulunduğu yerleşim yerinden ayrılma kararı alan kadın sayısındaki artış göçün kadınlaşması biçiminde ifade edilmektedir (Seker ve Uçan 2016:209-210).

Kadınlar başta ekonomik birtakım nedenlerle bulundukları bölgeleri değiştirme kararı almışlardır. 1960'lı yıllarda ekonomik nedenlerle bulundukları az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeleri bırakarak, gelişmiş ülkelere göç eden kadın sayısı hızla artmıştır. *"2000'li yıllara gelindiğinde ise Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç eden nüfusun yaklaşık yarısı kadınlardan oluşur hale gelmiştir"* (Sam, 2006) (IOM, 2015).Kadınların göç kararı almalarında savaş, çatışma, karmaşa, kıtlık,

ekonomik güçlükler, doğal afetler ve insan hakları ihlalleri gibi durumlar neden olabilmekle birlikte aynı zamanda şiddet, geleneksel kadın rollerinin baskısı gibi sosyal ve kültürel nedenler de kadınları bulundukları ülkeyi terk ederek bir başka ülkeye gitmek mecburiyetinde bırakabilmektedir (Anker, 2002: 6). Kadınlar göç ettikleri ülkede ortaya çıkan yeni yaşam koşullarına uyum sağlama noktasında bireysel olarak kendi adaptasyonlarının yanı sıra aile bireylerinin adaptasyonu açısından da kilit bir noktada yer almaktadırlar. Bunun dışında düşük ücreti kabul etme ve esnek çalışma koşullarına uyum sağlama gibi özellikleri nedeni ile işgücü piyasalarında göçmen kadın işçiler tercih edilmektedir. Kadınların bir diğer göçe ilişkin mağduriyeti ise insan ticareti tehlikesi ile karşı karşıya kalmalarıdır (Seker ve Uçan 2016: 211).

Ülkemize yapılan göçlere ilişkin TÜİK verileri incelendiğinde; yaş ve cinsiyete dayalı göçlerde kadınların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. 2017 yılına ilişkin göç verileri incelendiğinde; 25-65 yaş aralığında göç eden kadınların toplam sayısının 128013 olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlı tanımı göz önünde bulundurulduğunda 65 ve üzeri yaşlardaki göçmenlerin toplam sayısının 18660 olduğu görülmektedir. Ülkemizden diğer ülkelere yapılan göçlere ilişkin verilere bakıldığında; 25-65 yaş aralığındaki göç eden kadın sayısı 72868 olduğu görülürken, yaşlı nüfusunun toplamının ise 22811olduğu görülmektedir.

Ülkemize yapılan göçlere ilişkin TÜİK verileri incelendiğinde; yaş ve cinsiyete dayalı göçlerde kadınların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. 2016 yılına ilişkin göç verileri incelendiğinde; 25-65 yaş aralığında göç eden kadınların toplam sayısının 103378 olduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlı tanımı göz önünde bulundurulduğunda 65 ve üzeri yaşlardaki göçmenlerin toplam sayısının 15507 olduğu görülmektedir. Ülkemizden diğer ülkelere yapılan göçlere ilişkin verilere bakıldığında; 25-65 yaş aralığındaki göç eden kadın sayısı 49049 olduğu görülürken, yaşlı nüfusunun toplamının ise 7313 olduğu görülmektedir.

TÜİK 2016 ve 2017 verilerine bakıldığında göçe ilişkin kararın yaş ilerledikçe daha zor alındığı sonucuna varılmaktadır. Yaşlı nüfusunun göç verileri incelendiğinde göç eden kişi sayısının daha genç yaşlardaki kişilerle kıyaslandığında oldukça düştüğü görülmektedir. Göç eden kadın nüfusuna ilişkin veriler incelendiğinde ise kadınların erkeklerle neredeyse aynı oranlarda göç hareketine katıldıkları görülmektedir.

Tablo 1: TÜİK, Demografik Değişkenler Işığında Uluslararası Göç İstatistikleri, 2017-2016

Yıl Year	Yaş grubu Age group	Toplam nüfus Total population	Türkiye'ye gelen göç Immigrants			Türkiye'den giden göç Emigrants		
			Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female
2017	Toplam-Total	80 810 525	466 333	244 083	222 250	253 640	136 870	116 770
	0-4	6 481 849	32 719	16 837	15 882	9 170	4 833	4 337
	5-9	6 340 769	34 506	17 893	16 613	13 289	6 866	6 423
	10-14	6 210 870	27 078	14 119	12 959	10 686	5 564	5 122
	15-19	6 526 587	33 275	18 474	14 801	13 489	7 484	6 005
	20-24	6 456 510	53 903	28 802	25 101	36 410	20 996	15 414
	25-29	6 231 542	57 434	29 928	27 506	39 382	22 039	17 343
	30-34	6 296 924	50 411	25 983	24 428	31 289	16 639	14 650
	35-39	6 560 696	41 548	21 697	19 851	24 877	13 441	11 436
	40-44	5 740 819	33 343	17 388	15 955	18 838	10 083	8 755
	45-49	5 055 154	29 014	14 884	14 130	15 397	8 222	7 175
	50-54	4 675 455	24 441	12 796	11 645	11 891	6 322	5 569
	55-59	3 966 727	17 234	8 711	8 523	8 879	4 359	4 520
	60-64	3 371 238	12 767	6 792	5 975	6 603	3 183	3 420
	65-69	2 511 904	8 824	4 478	4 346	5 263	2 375	2 888
	70-74	1 737 267	5 349	2 918	2 431	4 108	2 196	1 912
	75+	2 646 214	4 487	2 383	2 104	4 069	2 268	1 801
2016	Toplam-Total	79 814 871	380 921	201 631	179 290	177 960	98 240	79 720

	0-4	6 459 295	25 699	13 242	12 457		6 427	3 349	3 078
	5-9	6 337 444	26 011	13 537	12 474		9 046	4 740	4 306
	10-14	6 129 043	20 460	10 707	9 753		7 442	3 849	3 593
	15-19	6 623 319	28 123	15 684	12 439		10 348	6 225	4 123
	20-24	6 365 723	44 210	22 692	21 518		27 616	15 723	11 893
	25-29	6 246 041	49 133	25 437	23 696		28 982	16 568	12 414
	30-34	6 310 411	41 616	22 159	19 457		22 433	12 357	10 076
	35-39	6 494 333	33 798	18 223	15 575		17 762	9 988	7 774
	40-44	5 634 317	27 356	14 903	12 453		13 005	7 203	5 802
	45-49	4 748 514	23 640	12 797	10 843		10 156	5 720	4 436
	50-54	4 756 244	20 875	11 350	9 525		7 916	4 238	3 678
	55-59	3 715 736	14 284	7 313	6 971		5 583	2 720	2 863
	60-64	3 342 948	10 209	5 351	4 858		3 931	1 925	2 006
	65-69	2 412 537	7 606	3 934	3 672		3 044	1 482	1 562
	70-74	1 680 492	4 369	2 458	1 911		2 099	1 114	985
	75+	2 558 474	3 532	1 844	1 688		2 170	1 039	1 131
TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2017									
TurkStat, International Migration Statistics, 2017									

Sonuç

Göç, tarihin her döneminde görülmektedir. Bireyler veya topluluklar farklı nedenlerle meskun mahallerini terk ederek farklı yerlere göç kararı almaktadır. Kararın doğuşu, yani farklı bir yere gitme zorunluluğu ile doğrudan bağlantılı olarak gerçekleşen eylem biçimi, siyasi, ekonomik, kültürel ve hatta dini arka plana sahip olabilir. Bu

nedenlerin sonucunda birey veya topluluk bir şekilde de olsa kendilerini göç etme zorunluluğunda bulacak, dolayısıyla bu durum, cinsiyet ve yaş açısından farklılıkların oluşumuna kapı aralayacaktır. Türkiye özelinde gerek yurt içinden dışarıya gerekse de yurt dışından ülkemize doğru gerçekleşen göçlere bakıldığında cinsiyet ve yaşa dayalı olarak belirgin bir farkın teşekkül etmiş olduğu görülmektedir. Niceliksel açıdan bu farkın ortaya çıkmasında kadına ve yaşlılara dair sosyal ve kültürel algı kalıplarının etkisinin göz ardı edilmemesi sosyolojik bir realitedir. Özellikle sosyal ve kültürel plandaki mevcut ataerkil yapı, kadının ve yaşlıların göç etmede göstereceği istekliliği negatif düzeye indirmektedir. Kadının ve yaşlıların ataerkil yapıdaki mevcut konum(suzluk)ları, göç etme oranlarını alt düzeye/sıralara indirmektedir. Ataerkil yapıdaki mevcut söylem biçimi, dolaylı olarak kadının göç etme ihtimallerini minimum seviyelere indirebilmektedir. Bu söylem biçiminin tezahürleri arasında ailenin iaşesinin erkek tarafından sağlanması nedeniyle ekonomik olarak kadının fonksiyon icra etmedeki yetersizliği, erkin erkek odaklı siyasi kisveye bürünebilmesi ve böylelikle kadının siyasi eylem biçimi geliştirme performansın ve yeterliliğinin en alt düzeyde görülmesi, kültürel kodifikasyonda kadının fonksiyonunun sadece doğurganlık üzerine kurgulanmış olması gibi saikler kadının göç etmede niceliksel açıdan en az seviyede kalmasına neden olmaktadır. Yaşlıların ise hem ekonomik hem de siyasi güç merkezinin nüvesini teşkil etmekten daha çok çeperde kalmaları, sosyal kodifikasyon açısında da alt düzeyde kalmaları gibi nedenlerle göç etmede istek düzeylerinin azalmasına neden olabilmektedir.

Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda durum analiz edildiğinde göç sürecinde niceliksel açıdan kadının ve yaşlıların erkeklere oranla daha az göç ettiği, bunun da ardında yatan siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel saikler yer aldığı burada ifade edilebilir.

Kaynakça

Akgür, Zeynep.1997, Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993), T.C.Kültür. Ankara.

Akıncı, Buket, Ahmet Nergiz ve Ercan Gedik.2015. "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul." Göç Araştırmaları Dergisi 1(2): 58–83.

Aksoy, Zeynep. 2012. "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 5(20): 292–303. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi20_pdf/5_sosyoloji_felsefe/aksoy_zeynep.pdf.

Anker, Deborah. 2002. "Refugee Law, Gender and The Human Rights Paradigm." Harv. Hum. Rts. Journal: 115–33.

Bayraklı, Cemile. 2007. "Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği." T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Dişbudak, Cem. 2004. "Uluslararası Göç ve Türkiye Ekonomisi." İktisat İşletme ve Finans Dergisi, C.19, S. 217, s. 84-94

Güler, Zuhal, Doğancan Özsel ve Nuran Güler. 2015. "Arafta Kalan Yaşlılar: Kırdan-Kente Göç'ün Yaşlılara Etkisi." Sosyoloji Konferansları 52(2): 685–713.

Hayter, Teresa. 2000. Open Borders.

IOM. 2015. "World Migration Report - Facts And Figures. International Organization for Migrants,." http://www.iom.sk/en/about%0A-%0Amigration%0A-%0Ain%0A-%0Athe%0A-%0Aworld %0A.

İnternet adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067 erişim tarihi:4.09.2018

Kılıçaslan, Seher. 2006. "İnegöl Bölgesi'nde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı."

Nakanishi, Hisae, İbrahim Sirkeci ve Hatem Cabbarlı. 2008. "Sorunlu Bölgelerde Göç."

Özbey, Kerem. 2017. "Göç, Çalışma Hayatı ve Toplumsal Cinsiyet Karşılaştırmalı Perspektiften Hopa'da Yerli ve Kayıtdışı İşgücü." Karadeniz Araştırmaları: 105–21.

Sağlam, Serdar. "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme." Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Güz(5): 33–44.

Sam, David L. 2006. "Acculturation of Immigrant Children Island Women." In Acculturation Psychology, , 403–18.

Sayın, Yusuf, Ahmet Usanmaz ve Fırat Aslangiri. 2016. "Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği." KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (31): 1-13, 2016 ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr 18(31): 1–13. http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/files/2016Aralık/1- Y_ Sayın%2CA_ Usanmaz%2C F_ Aslangiri _ Uluslararası Göç Olgusu-düzeltildi.pdf.

Seker, Betül Dilara ve Gülten Uçan. 2016. "Göç Sürecinde Kadın." Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 14(1): 199–214.

"TDK, 2018."

Tekin, Ferhat. 2011. "Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç." Edebiyat Fakültesi Dergisi 25: 91–100. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/151706.

Yılmaz, Abdurrahman. 2014. "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri." International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish (Turkish Studies) 9(2): 1685–1705.

İKİNCİ OTURUM

GÖÇ VE SAĞLIK

BEING A WOMAN BETWEEN BORDERS: PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MIGRATION

(SINIRLAR ARASINDA KADIN OLMAK: GÖÇE PSİKOLOJİK BAKIŞ)

Kalina YORDANOVA85

We have been faced with the largest number of displaced civilian population on the move after the World War II. Situated on one of the major migration routes, Turkey is faced with a challenge. Coming from different areas and unfamiliar with the host country, migrants regard it with ambivalence as an expression of inner vulnerabilities. How do we understand their condition? What is to be done? And finally, what are the long-term psychological effects of migration? Using data from my clinical work in Bulgaria and Greece, I focus on the psychological aspects of migration. Loss, trauma, post-traumatic stress, and unresolved grief are the main topics of this paper. The paper also suggests that these get transmitted across generations within the most intimate exchange between parents and children.

Keywords: war, refugees, women, trauma

[85] PhD, ACET: Assistance Centre for Torture Survivors, Bulgaria, 1111 Sofia, 19 Shipchenski prohod, Bulgaria, Mobile: +359888870836

In early 2017, Syrian doctor Mohammad Hamza coined the term "human devastation syndrome" to describe the suffering of child victims of war. I use this expression as a metaphor of the irreversible change in the personality of the survivor caused by extreme violence. Furthermore, and as argued below, extreme violence and its direct consequence - forced migration, are risk factors for developing a mental condition. Armed conflict, perilous journeys in pursuit of safety, insecure environment, and the numerous changes of refugee facilities, rotating humanitarian actors and change of location result in damage of refugees' social network, feeling of connectiveness and, finally, in their sense of self and continuity. During armed conflict and flight, people have little if any access to health care and community support which additionally feeds into mental health deterioration.

As I argued in previous papers, „a brief review of the research on war refugees shows that depression and anxiety are the most commonly reported conditions. In 10% of respondents, these conditions are so severe that they prevent effective functioning" (Yordanova 2018, p. 1-2; World Health Organization 2001). A 2004 survey of Afghani households revealed that of 799 adults, ages15 years and above, 62% reported experiencing at least four traumatic events during the previous ten years. Symptoms of depression were found in 67.7% of respondents and symptoms of anxiety in 72.2% (Cardozo, Bilukha, Crawford, Shaikh, Wolfe, Gerber & Anderson 2004). A study of 84 male Iraqi refugees found that poor social support was a strong predictor of depressive morbidity (Gorst-Unsworth & Goldenberg 1998). A *Médecins Sans Frontières* report (2016) on the mental health of refugees and migrants in Greece showed a prevalence of the depressive spectrum: More than one-third of patients seen in psychological consultations shared deep sadness, despair, and an inability to experience joy.

Yet, I need to clarify some details when I refer to the depressive spectrum. I this paper, I shall be using the term depression mostly with reference to a particular depressive condition, and namely melancholia. As described in the Diagnostic and Statistical Manual (DSM), the main diagnostic criteria for depression classified as Major Depressive Disorder (MDD) are loss of interest or pleasure in daily activities for more than two weeks, impaired social, occupational and educational functioning, sleeping problems, psychomotor agitation or retardation, loss of energy, feelings of guilt and worthlessness, difficulties in concentration, and suicidal thoughts. Psychoanalytically speaking, we differentiate four types of depression that can meet the above criteria, but they represent different modalities: a depressive position which implies the capacity for insight and internal growth, mourning as a normal response to loss, an internal "deadness", and melancholia. All

these conditions can fall within the broad scope of depression and can be medically treated as such, but what kind of psychotherapeutic response is to be provided significantly varies according to the specificity of each modality. In this paper, I suggest that the depressive response to war violence is shifting towards the melancholic end of the spectrum. This is so not only because of the severity of the traumatic experience of our patients but also because of the hopeless life prospects they face. Psychoanalytically viewed, melancholia means a high degree of ambivalence and isolation, a painful sadness, cessation of interest in the outside world, loss of the capacity to love, inhibition of all activity, and a lowering of self-esteem (Freud 1917). These characteristics differentiate the melancholic response from the normal reaction to loss, known in mourning. While the mourner needs to time to work through the loss and move forward, one of the melancholic type lives in „the shadow of the loss", completely absorbed by it and unable to let go. This latter fact is manifest in self-reproach and even self-damage which may result in suicide. I shall use a clinical vignette to describe the condition. The names in the vignette are changed due to confidentiality reasons:

Fatime is a 35-year-old woman from Kabul, Afghanistan, who lives in a refugee camp in Attica region. The woman travels to the nearest city for her weekly consultations with a psychologist. Fatime has initially sought help regarding her 6-year-old daughter who cannot stand laud noises and get very frightened any time she hears people arguing. By the end of the first consultation, Fatime shares that it is indeed her who cannot stand laud noises and has terrible headaches when she happens to bear witness of an argument. She does not maintain eye contact; she looks down and aside. Her body is bent forward and her facial expression betrays exhaustion. Fatime speaks in a very flat tone of voice. The countertransference experience with the patient is about an enormous void that cannot be filled in. During her second consultation, Fatime shares that "Three years ago, they took my child", looks up at the therapist and sinks back into her monotonic performance. Her account reveals that three years ago, her husband was blackmailed by a group of Taliban fighters who asked him to hide their weaponry in his shop. He refused and left for Iran fearing blood revenge. Two months later, their 10-year-old son was kidnapped on his way from school and executed. After this incident, N was hospitalized and "given drops and injections". "I was waiting for my child to come back from school but he didn't. Then a friend came to my house and told me that he was taken by a black car. I searched for him. Yet, I did not tell my husband immediately because he would have come back (from Iran) and they would have killed him. Ever since then I cannot stand noises and particularly people fighting

over something. Now we live in a very small place and I have nowhere to go, nowhere to be alone. It is one room for the four of us…", Fatime continues. She has come to see her therapist for about a month and then she quitted. "I do not have the energy to keep on going; I feel terribly tired", Fatime explains. "I cannot forget my child; yet, I do not know who to continue living."

Before I engage with the discussion of the clinical vignette, a word on the working context is needed. In most refugee sites, people with vulnerabilities are being accommodated together with others and unclear future prospects feed into illegal crossing of borders. These facts create difficulties in establishing a regular and predictable therapeutic framework because people are being moved on short notice to UN faculties if considered vulnerable or continue their route to Western Europe with the help of smugglers if feeling hopeless about their future in Greece. Thus, they drop out from therapy without informing our team. Mental health professionals adopt a response to manage these difficulties by contacting the patients in case they skip a session. Yet, this practice does not always bear fruit since many change their mobile numbers upon departure or simply do not want to share their intentions for personal reasons. As a result, as in the case above, one is left with the impression of an interrupted therapist-patient relationship with no planned closure and no room for multilevel intervention (psychiatric consultation, monitoring of medical treatment, social work, etc.).

As previously mentioned, mourning is a normal reaction to loss. In order to integrate the experience of loss, one needs to withdraw from everyday activities, relinquish the beloved object and make room for new relationships to emerge. In order for this to happen, a lot of psychic work must be done. The mourner should be able to see herself as separate from the mourned object and ultimately find meaning in going on with her life. The most important role in this process is played by the subjective interpretation of each patient of her past against the background of earlier experience with loss and separation, but there are also several facts that prevent people from resolution and work towards a melancholic response.

First and foremost, the nature of war has significantly changed over the last decades. Fragmented and yet interconnected, today's battlefields draw deep cleavages between people along religious, ethnic and political lines. This sharpens difference instead of promoting diversity and strengthens the feeling of lonesomeness and isolation. Fragmentation takes place also within the respective group due to the multiplication of the warring sides. Local war lords, insurgency and counter-insurgency actors create a feeling that friends could be enemies and there may be enemies within thus promoting a culture of terror and

persecution. Yet, the internalization of violence through the exchange of fighters and weaponry imports violence directly into the everyday life of communities and makes it feel omnipresent (in family shops, schools and homes). Furthermore, violence hits irrespectively of age, gender and military commitment. Violence is not monopolized by the military domain anymore but targets civilians of all ages. On the whole, the scope and the magnitude of war destruction, both physical and psychological, make it more and more difficult for victims to make sense of their traumatic experiences and find new meaning in life. Finally, societies such as the Afghani, the Iraqi and the Palestinian ones have long ago descended to chaos. This has brought massive losses to several subsequent generations and fostered an image of the world as a hostile place to be.

Forced displacement as the immediate consequence of war does not merely mean the loss of family and property. Leaving one's home country means also the destruction of the social fabric of communities, the loss of identity and cultural connectedness, and ultimately psychic solitude. In his book *The New Black. Mourning, Melancholia and Depression*, British psychoanalyst Darian Leader (2008) argues that culture is the only panacea for the terrible demands of life upon us. In other words, with the shift to individual mourning in contrast to community-helped one, melancholia is gradually taking the upper hand. Translated into the subject of war refugees, the above statement means that the destruction of the social tissue of communities and the subsequent solitude in exile prevent mourners from integrating the loss and push them towards a melancholic identification with what they left behind.

Finally, the work of mourning is obstructed by the solitude of refugees and migrants felt in countries of transit. Secluded refugee sites and hopeless future prospects present a constant reminder of the internal void the multiple losses have already shaped in their psychic world.

What are the results of unresolved mental health issues in general? It is their complication. With the example of unresolved grief, this means blocking of the patients' daily functioning and complicating their life. In practical terms, mental health issues are about the lowering of the quality of family life, severe mental illness and difficulty in the further integration into the host community. This last point is essential in order to understand that mental health services are crucial for the refugees' integration into a new environment.

If a person is not healthy enough to make sense of the past and accept reality, regain control of their future and finally enjoy life, this person is very likely to drift to the social periphery, develop feelings of

worthlessness, resentment and despair, perceive the environment as hostile and eventually respond in the same manner.

Let me give another example with a 40-year-old Syrian woman living in a squatted hotel in Greece who came to see a psychologist. The woman had come to Greece in 2016, some 7 months before the visit to the mental health facility, with her teenage daughter and her 5-year-old son after the family separated in Turkey and her husband left for Sweden. Uprooted from her domestic environment, the woman has to deal with issues she had never dealt with before: asylum-related legal matters, education and discipline of her children without the support of the extended family, a language barrier, the hardships of everyday life with no privacy in a communal residence. What this woman is faced with is enormous anxiety and confusion related to the length and the outcome of the asylum process she cannot grasp in full, the feeling of losing control of her children who are growing up without a father and her guilt for not being a good-enough parent.

Since very often refugee families include children and children are particularly vulnerable in times of crisis, I shall focus on why this is so. There are three main factors that shape children's vulnerability.

First, since children lack the cognitive and emotional maturity to grasp extreme violence and many come from active war zones, they may remain shell-shocked by their experience for quite some time if there is no trusted adult who can help them understand and work through the horror they have witnessed.

Second, children are very receptive to everything related to their parents and construct all their responses in reference to the parents. This means that children react to the minutest problems in their family. So, in families where the traumatic past of the parents has made them irritable, withdrawn or violent, children develop learning difficulties, get sick or become delinquent in order to get attention, keep the family together or channel their own anxieties outside the family.

The last reason for children's vulnerability is their age. The early years are critical for structuring our personality and developing our identity.

Let me focus a bit more in detail on children and their response to war violence, very much shaped by their above-mentioned vulnerabilities. As already argued, present-day technological advances, easy access to weaponry and the exchange of combatants across borders import war directly into the lives of civilians. The use of chemical weapons and the partition of territory create the feeling that there is no place to hide. The presence of numerous armies and war lords fragments the battlefield and shapes a highly persecutory environment: neighbours can be enemies and there are enemies from within.

In the summer of 2016, a Syrian family from Aleppo with two children of 2 and 4 years of age were brought for a consultation with a psychologist by the social worker of a day centre for care. The social worker had noticed the family idling near the premises searching for food. After discovering that they were virtually living in the street, the social worker had mobilized all resources to find a shelter for them. The first impression of the family was quite striking: the father looked exhausted by his two daughters who were running in a circle one after the other, screaming loudly each time the second caught the first runner. At this point, they would bite and scratch each other, pull their clothes and hit random bystanders. The mother who was 5 months pregnant was standing aside, looking somewhat non-present. “I do not know what to do with them. I cannot manage my children”, was the father’s first statement. “They are like this from early morning to late evening. They have electricity in the brain!”, he continued. “Electricity in the brain” was the conclusion of a medical doctor who examined the older child some two years ago, in Lebanon. I later learnt that this explanation was used by medical doctors in some Middle Eastern countries to denote autism. Clearly depressed, the mother said that she could not handle the situation any longer and was contemplating suicide. During their first session with a psychologist, the family fought a lot. The parents were accusing each other of not being able to provide enough for their children while the children were smashing everything they could get hold of. They did not speak but produced laud sounds instead. They would snatch the toys from each other and use them for hitting. From time to time the older child would firmly close her eyes and waits the attacks of her sister. “They hit each other a lot”, the mother explained. “This is because I sometimes hit them. It is my fault, it is because of me, I should not do that.” During the second session, the two children picked up a male and a female doll. While one of the children managed to keep the dolls for longer, she would go to the corner, undress the dolls and rub them against each other repetitively. Then she would press the dolls against each other. Finally, she would examine the belly of the female doll with a toy stethoscope. The mother said that the older child was very irritable and often had tremors. She was crying a lot with no obvious reason and on these occasions, she did not allow anyone to get near her. “She puts her hands over her head and starts hitting herself”, the father added. “I did not want other children, even the second, let alone the one I am pregnant with. And he wants boys only”, the mother continued. “I don't want them either” was the father’s response. At this point the two children were fighting violently. None of them was seeking refuge with either parent. During the next two or three sessions, the parents became more focused on the pregnancy. They stopped arguing

so much. Meanwhile, the two children were enrolled in kinder garden. Although they had difficulty interacting with other children, the social worker of the day centre was persistent and managed to sustain school attendance. Symbolic play started emerging in each session. They were looking at me and seeking eye contact. In a month course, both were using Kurdish (mother tongue), Arabic, English and Greek words to communicate with their parents, with me and with each other.

What I want to show by this vignette is that war violence and the subsequent marginalization construct a pathological defensive response in children who are using withdrawal and aggression to communicate fear, insecurity and hopelessness as well as to isolate themselves from unbearable frustration. Second, I want to make evident that timely and systematic work with children can quickly ameliorate their symptoms and create a holding environment for them. On the whole, this all aims at restoring their normal pace of development and helping them work through their traumatic past. Psychoanalytically speaking, this happens through the use of the symbolic domain introduced by the therapist through language and interpretation. Theoretically explained, when an object (of desire) is lost (family, homeland, daily routine), it is replaced by a symbol which acts as a bearer of its meaning (Segal 1957: 392). Thus, the integration of the experience of loss (of the object of desire) is expressed through a process of symbol formation. In other words, the symbolic representation of the experience allows further use of this loss as a concept for the purpose of more sophisticated thinking processes. This symbolic representation also motivates reparation, since it opens space for reflection on the subject's responsibility regarding the loss. In the case of these two children, the therapist helped them make sense of what they lost in order to enable them to accept it.

What does loss during contemporary warfare mean? Contemporary war is characterized by large-scale destruction, anonymity of violence, fragmentation, an increased sense of insecurity and competition over resources which are vital to the existence of larger populations. The alleged precision of modern warfare increases the number of civilian deaths and the scale of destruction. The anonymity of the perpetrators makes meaning-making during contemporary war and its aftermath almost impossible. Meaning and representation are even deliberately being destroyed in order to cause disruption and discontinuity of time and experience (ex. the destruction of UNESCO world heritage sites by the Islamic State). Contemporary war reveals a world of terror and fragmentation in which there is no clear boundary between friends and enemies: old enemies are now friends, old friends could be enemies and there are enemies on the inside (Segal 2007: 43). Contemporary war does not mean heroic death in combat. Contemporary war is fought by

oligarchic states over exclusive control of economic resources and their distribution (Kapferer 2005, Nordstrom 2004). It is based on a dialectic of competition, control and self-protection which aims at deterritorialization and corporatization of nation states along kinship and religious lines. This increases insecurity in ethnically heterogeneous territories. Bearing the above in mind, I argue that while the normal process of integration of the loss allows for the creation of symbolic representations and meaning (Klein 1930: 30), contemporary war results in the breakdown of the symbolic function. Loss-related feelings remain out of reach and the traumatic parts of experience cannot be transformed from raw sensory data into a symbol.

Given the above, I want to single out two types of challenges mental health professionals are faced with while working with refugees and migrants are faced with.

The first one comes very much from the specific temporary situation of the patients. In his study of super-modernity, French anthropologist Marc Augé argues the existence of non-places such as airports and highways that do not imply any common reference to a group, do not create a sense of belonging, make people feel anonymous and lonely, and – for all these reasons – become abandoned. I consider refugee camps non-places: they are inhabited forcibly and temporarily; they are not the true home of anyone and they are easily abandoned. This characteristic of the places where we work often prevents us from completing the therapy with our patients who can disappear any moment. Such a dynamic re-enacts the loss and separation our beneficiaries have been through, with the risk of having no time to work through this problem.

The second challenge to professionals is related to the high demand for specialised care and the absence of organisations that have the true capacity to provide it. This creates a confusion of tongues between the announced and the real mandate of those working in the field.

Finally, I shall outline some tendencies in the way the psychological repercussions of extreme violence are being constructed, although I this is a very dynamic process and it is difficult to draw general conclusions. First, I have noticed that extreme violence cannot be easily represented mentally and works towards psychological fragmentation. This means that extreme violence can shatter the personality of the victim and can affect subsequent generations. Second, contemporary warfare significantly differs from previous wars. Contemporary war is about internalisation of violence (quick exchange of combatants across borders and global cash flows), precision and vast operational scope of weaponry, replacement of ideology with sheer corporate interests in wars by proxy and battlefields controlled by numerous actors. All this

creates the sense of total devastation of territory, body, historical legacy, identity and cultural memory. Ultimately, this means that in contrast to the victims of previous wars who could envision their symbolic survival in the survival of their children and their culture, the present-day citizens of Aleppo or Mosul are faced with the terror of their total erasure and no hope. Such experience, particularly if protracted, can be very damaging individually as well as trans-generationally.

The trans-generational aspect means that war experience gets transmitted from generation to generation, and this starts very early on with the mother-baby relationship. Parents generally avoid the narrative in the first person by substituting body language, act, and the use of objects (Yordanova 2015). Instead, they take ther children to places of memory, use a specific war-relate vocabulary, develop bodily symptms and meantal conditions, and have specifc emotional resposne to war-related topics. The displacement of transmission from language to act has several causes. First, moments of extreme violence cross a certain emotional, cognitive and physical threshold and, therefore, remain unprocessed by the victim. They reach children as interruptions of the narrative, avoidance of certain topics, medical conditions, or sheer silence. Second, by the onset of a war, people tend to deny the signs of violence hoping for a peaceful resolution. This prevents them from reconstructing a coherent picture of the context in retrospect. Third, during conflict, people often find themselves in contested roles: a victim can witness violence and might later become a perpetrator by exacting revenge on some other perpetrators, who can then become victimized too. These complications obstruct the appearance of a clear-cut narrative about the war. Finally, in post-war settings or far from the actual theatre of war, survivors are confronted with a highly politicized and simplified discourse on victimhood which leaves little room for subjective and complex interpretations.

In this paper, I used clinical material from my work with refugee in order to show the women's perspective on war, forced displacement and migration. I have also argued that children are particularly vulnerable to war violence because of their early age. Finally, I have outlined some tendencies in the formation of a response on the part of the victim with a special focus on traumatic memory transmission.

References:

Augé, M. (1995). Non-places: An introduction to supermodernity. London, New York: Verso.

Cardozo, B. L., Bilukha, O. O., Crawford, C. A., Shaikh, I. Wolfe, M. I., Gerber, M. L. and Anderson, M. (2004). Mental health, social functioning, and disability in postwar Afghanistan. Journal of the American Medical Association, 292(5), 575–84.

Freud, S. (1917). Mourning and melancholia. Standard edition, Vol. 14. (pp. 237–25). London: Hogarth.

Gorst-Unsworth, C. and Goldenberg, J. E. (1998). Psychological sequelae of torture and organized violence suffered by refugees from Iraq. Trauma-related factors compared with social factors in exile. British Journal of Psychiatry, 172, 90–4.

Kapferer B (2005). Oligarchs and Oligopolies. Begrhahn Books

Leader, D. (2008). The new black. Mourning, melancholia and depression. London: Penguin Books.

Médecins Sans Frontières. (2016). Greece in 2016: Vulnerable people get left behind. Retrieved from: http://www.msf.org/en/article/greece-2016-vulnerable-people-left-behind

Nordstrom C (2004). Invisible Empires. Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice (48)1:91-96

Robben ACGM (2012). The Dead of Night. Chaos and Spectacide of Nocturnal Combat in the Iraq War, in War, Technology, Anthropology Stroeken K Editor, Berghahn Books

Segal H (1957). Notes on Symbol Formation. Int J Psychoanal (38): 391-397

Sluka J (2012). Drones in the Tribal Zone: Virtual War and Losing Hearts and Minds in the Af-Pak War, in War, Technology, Anthropology, Stroeken K Editor, Berghahn Books

Sorabji C (1995). A Very Modern War: Terror and Territory in Bosnia-Herzegovina, 80-95, in War: A Cruel Necessity?: The Bases of Institutionalized Violence, Hinde R and Watson H Editors, London: I. B. Tauris

UNHCR (2016). Operational Portal/Refugee Situations/Mediterranean Situation. Retrieved from: https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean

Varvin, S. (2017). Our relations to refugees: Between compassion and dehumanization.

American Journal of Psychoanalysis, 77, 359-377.

Yordanova, Kalina. 2018. 'Melancholic Response to War Destruction and the Emergence of a Group Assumption of Post-ness'. American Journal of Psychoanalysis, 1-16

Yordanova, Kalina. 2015. 'Images of War: The Place of the War Past of the Parents in the Second Generation's Identity', Journal of Regional Security, 10 (1): 79-102

World Health Organization. (2001). World health report 2001—Mental health: New understanding, new hope. Geneva, Switzerland: World Health Organization.

GENDER-BASED VIOLENCE PROGRAMS IN HUMANITARIAN CRISIS IN THE FACE OF STRUCTURAL IMPEDIMENTS OF THE REFUGEE EXISTENCE CASE STUDY: SYRIAN REFUGEE CRISIS IN THE MEAN REGION

(MÜLTECİ VARLIĞI ve İNSANİ KRİZLERDE CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET PROGRAMLARININ YAPISAL ENGELLERİ)

Lejla Sunagic[86]

Abstract

What does a right-based approach to women's and girls' protection from gender -based violence (GBV) mean in a refugee setting? This paper is based on the humanitarian work experience with Syrian women refugees in Lebanon during two and half years. It is anchored in the debate related to tension between the strength of human-rights doctrine in humanitarian programming and lack of material condition for the refugees to enjoy their rights. Within this framework, the paper examines the GBV programs that tend to have a disproportional focus on its psychosocial segment that is likely to be disjointed from the efforts fighting gender discrimination at large and as such does not put forward a claim for a systemic, sustainable change by men and women. In closing, the paper sketches some recommendations for more effective GBV work through synchronized efforts of the donors, governments and humanitarian organization.

Introduction

Gender is at the heart of all what we are doing, in the Syrian refugee crisis in the Middle East, be it for the donors or humanitarian agencies, they all agree that gender equality concern, technically called gender mainstreaming and women empowerment, is (or should be) an undeniable part of their programs and services. Gender mainstreaming was established as a major global strategy for the promotion of gender equality in the Beijing Platform for Action from the Fourth United Nations World Conference on Women in Beijing in 1995. In

[86]Gender Equality Specialist, slejlas@gmail.com

humanitarian operations, gender mainstreaming entails bringing the perceptions, experience, knowledge and interests of women as well as men to bear planning and decision-making in all humanitarian programs and advocacy. In addition to mainstreaming of gender equality, women empowerment programs are women-centered initiatives with a view of building capacity and self-confidence of women to partake in the humanitarian operations by bringing in their specific voices to shape humanitarian programs. Both tracks are aimed at transforming gendered power relations, deemed to be a root cause of gender discrimination.

Humanitarian operation demands that there is a focus on the needs of victims (Anthropology in Humanitarian Assistance course, 2016). In this light, there is a concern that humanitarian organizations with ambition to be recognized as gender-aware, find a default gateway into what seems to be mistakenly perceived as gender equality work by simply prioritizing the needs of women. Among their numerous needs, the need for GBV protection is taken most seriously; among GBV types that humanitarian organizations are most often dedicated to fight, are sexual violence and domestic violence.

Unless carefully encored in the gender equality framework, the above humanitarian approach might have negative externalities in the form of stigmatizing women as a social group that is a-priori and exclusively vulnerable, which leads to neglecting their ambitions, capacities and diverse experiences in reaction to crises. Furthermore, the programs tackling sexual and domestic violence types of GBV are massively focused on one level of a GBV program : psychosocial support (PSS). As much as PSS is an indispensable part of the comprehensive chain of a GBV program, if not supported by other services of the program, it will fail to bring about a durable relief and transformed power relation. The success of a PSS program lies in equally strong economic support for GBV survivors, as well as legal and security reforms and adequate services. Without bigger efforts towards change/adjustment of these structural challenges for efficient programs against GBV, the PSS alone can even contribute to a further exacerbation of violence and marginalization of women. This is specifically the case for women in refugee settings. In the light of the raised concern about PSS not being adequately matched with other service, i.e. economic, legal and security, the program addressing domestic violence among refugee populations is a very sensitive intervention. This article is an attempt to elaborate on

the afore raised issues using the case study of the Syria Refugee Crisis. [87]

Domestic Violence as a Refugee 'Disease' rather than Category-less Phenomena

If one performs a Google search on 'gender equality', 'refugees' and 'Syria crisis' in the Middle East, the web content will be dominated by one acronym: gender-based violence (GVB). Since the beginning of the war in Syria nearly 5 million Syrians found refuge in the neighboring countries- Turkey, Lebanon and Jordan and were settled in the camps or in the host community. The humanitarian organizations that struggle to meet basic needs of this population make a significant effort to ensure the visibility of their concerns for the gender-specific experience of a woman refugee. The concern is mostly placed in the sector of the protection of women and girls from GBV, and mostly in the private realm, i.e. domestic violence. This intervention, although usually not having any transformative potential for the power relation between women and men, is placed in the discourse of the promotion of gender equality and women's empowerment.

The programs of prevention and response to GBV in humanitarian operations, particularly in emergencies, has received an increased attention from the global community since ''Global Call to Action on protection from GBV in Emergencies'' (Call to Action-CtA)(CtA, p.6) was launched in 2013 by the UK and Sweden. CtA required a collective action of numerous humanitarian partners to pull their various strengths and capacities in order to foster accountability within the humanitarian sphere for GBV protection. The Road Map for the implementation of the CtA invited governments, donors, international organizations, non-governmental organizations (NGOs), national civil society, women's organizations, and the private sector to join the CtA. Many hight profile humanitarian organization committed to supply the CtA and many others followed path.

It is important to note that the CtA elaborates on the problems related to GBV programming while one of them is a "failure to link GBV prevention and risk mitigation efforts with gender equality work to address existing gender discrimination'' (CtA, p.6). Another is the fact that a few organizations are qualified to responsibly run a GBV program, the third

[87] The author is an anthropologist and gender expert who worked with Syrian refugees in Lebanon for two humanitarian organization for more than 2 years. The author bases her observations upon her work experience, notably field work, one one side, and the review of policy documents and reports by leading humanitarian organizations, on the other. An additional contribution represents her own experience as a refugee.

one is that there are few scientific evaluations of GBV programatic interventions.

Indeed, the list of the organizations involved in GBV programs in the Syria crisis is almost three times longer than the list of the ones involved in nutrition or cash provision for the Syrian refugees. If one selects gender-related vacancies in the regional job portal, they will find that a gender advisor is sought for almost exclusively the protection sector,i.e. GBV. Rarely, gender advisor is sought for environmental initiatives or disasters, for example (Reliefweb).

The language used to propeller the VAW programs to the forefront of an emergency is convincing: GBV is tearing bodies and families apart; the rationale is sound: In conflict and refugee context, violence and GBV as well, exacerbates. At the level of general knowledge, most of the GBV victims and survivors are women while the intimate partner (mostly the man) is a perpetrator. However, these few random parameters should not be by any means enough to base a GBV program on, in any given scenario. Instead of compressing the statistics and operating with a misleading aggregate, let's expand the horizon by looking at different foci and phases of violence.

GBV has a multiplicity of forms. Indeed, the place where GBV is documented across the globe is the family, intimate partner violence being the most widespread form whereby women are disproportionally affected. As an illustration, one incident is reported every 45 minutes in the UK.

However, in the Syrian refugee crisis, domestic violence tends to be simplified and rationalized on the premise that emasculation of the bread-winning man poses a main trigger of the domestic violence. The following is a sample of a typical gender analysis to inform GBV programing: "Many refugee men are experiencing severe stress, lower self-esteem and feelings of powerlessness because they are unable to fulfill their traditional role as family provider and protector, leading to a negative expression of masculinity and an increase in domestic violence against women and children. Violence prevention and response is identified as a major need'' (internal paper).

This sample of context analysis puts GBV 'in a cultural frame' (Abu-Lughod, 2013); instead of stigmatizing violence, it stigmatizes a certain social group, i.e. Syrian refugee men. The analysis fails to address deep structural and environmental issues regarding the refugees' existence while making humanitarian program profile refugee population as a binary model of violence of Syrian men and their passive, suffering female fellows.

For context, power relation in a family can breed violence in different directions. The violence in family is what the acclaimed cultural critic Bell Hooks (2000) calls 'patriarchal violence' in her theory of feminism rooted in common sense and the wisdom of experience. Patriarchal violence implies the concept in which a family is a set-up which echoes a patriarchal spirit whereby whoever holds a dominant position controls the subordinates by power. As an example, parental violence is another widespread form of violence in family. Hence, domestic violence does not belong to a class, continent, religion or (refugee) status.

Further down the socio-ecological model of violence is the one which is GBV rooted at the community level. It has been recorded that over 25% of refugee households in the Middle East are female-headed (UNHCR), which has been proven to pose a risk of GBV at the community level. There are reports that humanitarian workers, host community gatekeepers and security forces are among perpetrators (Yasmine, 2016). Female headed housed in the host communities are reportedly exposed to sexual abuse by landlords and forced into transactional sex. There are ever more anecdotal and documented evidences of refugee women being victims of sexual slavery in Syria's neighboring countries (Shaheen, 2016). Numerous families have reported that they keep daughters out of school because of the harassment they face and the risk of walking to school in the dark since the schooling opportunities for refugees are reduced to evening shifts.[88] While domestic violence dominates in the Syria crisis humanitarian response, community violence is less prominent in both violence typology and programing.

Last but not the least, violence is embedded in institutions and society, what is also called state violence which can have social, political and economic dimensions: no response to discriminatory practices through legal and policy instruments, withholding information, and delaying or denying medical services, are just a few. In addition, much of GBV is institutionalized and used as a means of torture or threat, or as a war strategy. In both society/state and community type of GBV, there is ever more evidence of men and boys being victims and survivors of violence. Male experience as GBV victims is still to gain prominence in humanitarian programs; as well as programs to address non-heterosexual type of violence, to protect gender non-conforming people and provide them with access to services, or to address recruitment of men and male children as soldiers.

All these types of violence can have specificities during different stages of a refugee cycle: during conflict, during flight from conflict, in the

[88] Data collected through the author's field work

country of asylum, during repatriation and during reintegration. Although GBV is not limited to any specific age group, it has specific forms throughout the life cycle: from sex selective abortion to death, in the cases of honor killing.

Gender in Humanitarian Operations: Social Order Transformation or Social Order Consolidation

While programs of addressing gender discrimination have gone through many forms and directions inside and outside the formal systems, and have been contested and critisized, it has now been established that they are to challenge discriminatiry social order and aim at a durable, positive transformation of the same. However, PSS that is often taken by humanitarians themselves interchangeably with gender equality programs raises a question for gender advisers working in the humanitarian sector: what is an alternative to humanitarianism that focuses on care and recuse and thus serving to reproduce social order, not to challenge it?

In the context of critical analyses of the of PSS intervention in humanitarian settings as a new form of international 'therapeutic governance', in her article "Therapeutic Governance: the Politics of Psychosocial Intervention and Trauma Risk Management'' Pupavac (2001) examined the international PSS model and its origins in an Anglo-American therapeutic ethos. She analyses the significance of PSS intervention as a new form of international therapeutic governance based on social risk management. Her paper argues that psychosocial approaches minimize local coping strategies. Also, her research highlights the potential political, social and psychological consequences of the pathologization of war-affected societies.

In the Syrian refugee crisis, psychosocial model emerged as a priority in the humanitarian response, on equal footing with food security or other basic needs. Actually, the humanitarian operation that have activated Basic Needs Cluster suggest the inclusion of the GBV programs in it. The most widespread realization of the psychosocial support for the refugees has been counseling programs that could be in short explained as emotional support by social workers. Thanks to funding available, there are numerous psychosocial counseling programs. There is a concern that this dynamics involves a false perception of GBV programs as low demanding ones on humanitarian actors; this being the result of heavy focus on a single chain of the program spectrum, i.e. psychosocial counseling. The latter is only a part of a complex cycle that involves specialized medical services, as well security and legal support through collaborative efforts of numerous national and international parties and their services.

Setting up a functional and comprehensive GBV service system is a challenge in a humanitarian operation, the Syrian one is not an exception. For context, once a GBV survivor, in majority of cases a domestic violence survivor, discloses their case, they are subsequently referred to a few specialized agencies with often limited and/or overstretched resources. If the case requires legal counseling and representation at court, the further response becomes even more challenging as few actors are able to offer this kind of help. During the whole process the survivor would mostly likely have a need for shelter: here the opportunities are even more limited. In the best case scenario, shelter provides housing for up to 60 days. Finally, the case should end with the socio-economic reintegration support like income-generation and job opportunities. Here we get into the heart of the problem knowing that work is illegal for the majority of the Syrian refugees in the neighboring countries. Another structural obstacle that makes this support program little relevant to Syrian women is the fact that under the family code of the Middle Eastern counties, a woman that opts for the divorce will lose custody over children. In sum, the dilemma that humanitarian response needs to face is how awareness-raising programs on GBV and domestic violence in particular among refugee women and subsequent opening the cases affects the reality in which the further support cannot be fully and adequately provided.

The refugees' plights are multi-dimensional and mutually affected. Most gender and GBV advisors working on the Syria operation would argue that the refugees' worries that came up during their fieldwork were a lack of adequate shelter, debts and anxiety over paying rent, the lack of food especially for children and medicines for the sick, and concern for the future of their children who are left out of school. 89 A number of research studies confirms the assumption that coming to the PSS counseling is motivated by refugees' hope to receive material support. Some organization went a step ahead and set up a practice to provide material incentives for attendees of the psychosocial programs.

It is important to note that a number of humaniatraiona actors in the Syria refugee crisis have thoughtfully designed, comprehensive GBV programs that include empowerment perspective, behavior-based activities and efforts aimed at system changes. Some others are able to offer a quality single-sector service, be it health, security or PSS, or the GBV support tailored for certain social groups (survivors of rape, girls at the treat of early marriage or LGBTQI, as a few examples). However, in no crisis a single actor could provide relieve. Therefore, the collective GBV response needs to be better balanced to cover its all aspects and

[89] Data collected during the authors field world

avoid heavy concentration on the PSS sector that is not followed by the socio-comic support of the survivors.

Twilight of the Status of Gender-Based Violence as a Human Right Violation in Humanitarian Work

Humanitarian intervention has been premised on alleviating human suffering in the 'temporal present, with no pretension to long-term resolutions to inequality'(Tickin, 2011, p. 281) which makes it distinct from other projects such as human rights and development given that the former operate in the realm of the politics and justice, and the latter reflect efforts to improve 'economic well-being through long term investment in the future' (Tickin, 2011, p.251). However, humanitarianism has evolved and changed in the past few decencies in the way that the boundaries between these concepts have become blurred while ever more humanitarian organizations are merging their development, human rights, and humanitarian responses.

For the purpose of avoiding a possible confusion related to the discussion of the paragraph, an explanation on the intertwinement between the terms GBV and Violence against Women (WAV) is deemed relevant. The term GBV that has been used so far in this paper is an umbrella term for any harm perpetrated against a person's will because of power inequalities based on gender roles. However, around the world, GBV almost always has a greater negative impact on women and girls. Therefore, GBV and WAV are frequently used interchangeably meaning that 'violence against women' is 'any form of violence perpetrated against women and girls'.

Nowadays, WAV is unanimously classified as a violation of human rights. However, it was not an issue that appeared at the early days on the human rights catalogue. Universal Declaration of Human Rights (1948) did not account for this kind of rights violation. Similarly, CEDAW did not clearly articulate its position on violence against women, but rather encompassed an array of forms that violates women's dignity. The first major document that established VAW as a human rights violation was UN Declaration of Violence against Women, which emerged as a manifesto of the World Conference of Human Rights in Vienna (1993); it was the result of global women's movement that managed to turn the conference from a gender human rights session into a women rights event. The conference was a game changer as before this event, violations like rape and domestic violence were not seen as core human rights issues (Htun, 2012). The following Forth World Conference on Women (1995, Beijing) continued along this path, reiterating the recognition of the issue in the human rights framework. Thus, VAW was consolidated as a legal category in the human rights

framework before it became a humanitarian issue, which certainly helped the VAW emerge among humanitarian priorities. (Tickin, 2011, Miller, 2004). Nowadays, the human rights dimension is at the heart of the VAW humanitarian programing, in addition to its recognition as a public health issue.

In this paragraph, I rely on Miller's (2004) discussion on a contentious relationship between the strength of human rights' promises and weakness of securing the remedy in the realm of private life. Furthermore, I use Miller's claim of an over-attention to protect women from violence that operates in isolation from the effort to build socio-economic gender justice, which paved way to disproportionate focus on the protection of women rather than on the protection of their rights. I encore this narrative in the context of the GBV and humanitarian operation.

As Miller argues, the classical human rights approach is a protection mechanism for a liberal dissident oppressed by the state (Miller, 2004). The human rights system is designed to ensure that this independent individual is legally remedied and often expatriated when his (and as of lately her) freedom denied at home is proven. Following this paradigm, what can rights approach bring to a refugee woman who is financially and socially dependent? The life of refugee women in the Syrian neighboring countries is embedded in their families and conditioned by the economic and socio-cultural reality, the reality of a housewife, with central identity as a mother, often with no competitive job-related skills. Even if the human rights concept has evolved since its early days in the sense that it has migrated from the notion of the individual's protection from the state so to be ever more left in the hands of the state, it does not bring much comfort for the refugee women. According to the Intentional Humanitarian Law, a refugee is entitled to legal and social protection as human rights in the host countries. In the Middle East and North Africa region, which has received over 90% of refugees, protection of basic rights is highly contested in overstretched host economies and social services. Furthermore, many of the host countries' legal frameworks are based on a gender discriminatory legal framework, especially in the field of family codes, or have limited institutional capacity to address VAW. Some countries, in addition, adopt sexist, classist and racist approaches towards refugees (Yasmine, 2016), which shuts down hope that violence protection could be mainstreamed in host national systems. It is also important to note that roughly a quarter of refugees are unregistered, which makes them keep a low profile and avoid seeking any help. It is significant to note that Joran and Lebanon that together received more than two million Syrians

(7% and 6% of all population, respectively) are not fully or at all signatory of the Refugee Convention 1956.

Unless the solution to the issues of the preceding paragraph are articulated and applied, the Human Rights doctrine serves more as an instrument, rather than a full game changer. Furthermore, the instrumental engagement with Human Rights might open room for harm. Numerous reports on the Syria Crisis red-flagged the backlash of the interventions that boosted women's agency fragmentally and in isolation of their broader socio-economic habitus. As a field-based example, cash delivery program that applied gender parity approach in beneficiaries' selection and made women in 50% of households the cash assistance recipients, provoked frictions and even GBV incidents in certain families. It has been due to the failure to capture the gender power dynamics in the households as well as due to the application of a small, isolated segment of the transformative agenda in the medium that is charged with male entitlement. On a similar note, vocational training for refugees have note yielded much effect either because of the restrictions on refugees' right to work (Forced migrations, 2018).

For a broader context, Lila Abu-Lughod, an American-Egyptian anthropologist, in her book ''Do Muslim Women Need Saving? fleshes out flaws of the application of normative agendas aiming at gender transformation while offering a moving portrait of women's actual experiences and of the contingencies with which they live, which in turn shapes the agendas. She pointed at the paradox of caring for women's protection in isolation from economic justice: 'How many who felt good about saving Afghan women from the Taliban are also asking for radical distribution of wealth or sacrificing their own consumption radically so that so that Afghan, African and Arab women can have some chance of free themselves from the structural violence of global inequality and the ravages of war?'' (p.42).

Going back to Miller's (2004) debate, the human right language needs to adopt an intrinsic approach so to ensure both protection from harm, and the creation of conditions for enjoyment of rights are in place. What would enable refugee women to negotiate their rights situated in the family is a transformative approach that would advocate for material conditions for enjoyment of rights. The latter means building enabling conditions for women (and men) to expand their capacities and choices through education, skills building and job opportunities. While these are interventions that cannot be built in the host country structure in a short period of time, there are other practical, short-run interventions that will open space for protection of the rights of women refugees facing violence: the will of governments to recognize VAW as a basis for the refugee status, ensuring that domestic violence is factored in the

asylum process by easing the process of evidencing of domestic violence, and the readiness of governments to protects migrant women in abusive relationship from deportation (Smith, 2016). The right to flee conflict and seek asylum and the right to life without GBV are closely connected in this context. These are just a few example of how governments and donors can replace a symptom-based approach with structural adjustments to enable refugee women enjoy their rights.

Gender-Based Violence vs. Gender Discrimination

''SGBV threatens displaced women and girls, as well as men and boys, in all regions of the world. Creating safe environments and mitigating the risk of SGBV can only be achieved by addressing gender inequality and discrimination.'' (UNHCR Action against SGBV: An updated Strategy). Indeed, the GBV-related humanitarian programing is based on the premise that VAW is a cause and consequence of unequal power relation among women and men. Following this understanding, it is expected that GBV work is intertwined with gender equality programs, and socio-economic justice program, at large. However, there is the doubt that the urge to stop (certain kinds of) violence does not seem to be adequately coupled with the same determination to end gender discrimination.

Sustainable Development Goals (SDGs) in intersection with the Beijing Platform of Action are pillars around which international humanitarian organizations design their gender programs. This platform is explicit in pointing the interdependence between a) VAW and b) gender equality goals: the SDG 5.1. addresses fight against gender discrimination via economic empowerment, which concurs with the demands of the SDG 5. 2. that is dedicated to end VAW by ensuring: ''rights to economic resurge'', ''enhancing the use of enabling technology to promote the empowerment of women'' or ''adopt and strengthen sound polices and enforceable legislation for promotion of gender equality'' and the empowerment of all women and girls at all levels.'' (A Guide to Global Gender Targets UN ESCWA, 2001, p. 4).

Despite this cause and effect relationship between gender equality and GBV-related strategies at global platforms, in the humanitarian work the distance between gender equality programing and GBV-focused intervention is yet to be fully bridged. In a number of strategic papers of humanitarian organizations, PSS counseling including GBV, is a separate humanitarian sector listed in line with WASH and Shelter, while gender features towards the end of the document as a cross-cutting issue. Furthermore, the level of permeation of the gender concern in sectors like food security, water and shelter is still low. Collecting gender disaggregated data in the programs needs to become a systemic and thorough practice; even when collected, statistics are not analyzed and

used enough (SIDA, 2015). Thus, a limited number of humanitarian actors could be sure that they have designed their programs based on a thorough gender analysis that makes them understand the ways in which men and women of different ages can have their needs identified and met, capacity utilized, diversity respected and dignity protected. Similar improvements are needed for the equal involvement of women and men in the program planning and implementation, or investment in leadership of women. Finally, analyzing women's active engagement with all parties in a conflict and their respective roles should be brought in the picture and accounted for in programming.

Despite the intertwinement, the link between gender equality work and VAW programs does not flow in both directions. While gender equality strategies do contribute to the fight against VAW, the VAW programs, usually as an individual therapeutic support, do not provide a boost to a person's agency, economic, social or political. It can even challenge the notion of grassroots collective empowerment that would enable women to collectively resist discrimination and violence (Yasmine, 2016). Moreover, individual PSS service takes the issue out of the relational and power dimension between women and men by treating a victim or survivors in absence of perpetrator (Tickin, 2001).

Status of the institutional internalization of gender equality policy and practice

For gender equality and GBV protection to be undeniable part of humanitarian operations, they need to be embedded inside the humanitarian organizations. In this regard, the initiatives for making basic GBV protection measures like harassment policy in humanitarian organizations efficient and safe is yet to be done. In relation to that, a global survey data (Report the Abuse) on humanitarian experience of the GBV says that 97% of humanitarians expat workers faced a kind of the GBV (from unwanted touching to rape) of whom 84% are female while the perpetrators are expat (39%) or local (35%) humanitarian workers.

Conclusion

Gender equality is an essential part of GBV prevention and response. The former is often a matter of putting a gender lens when designing programs so as to build in a protection for vulnerable groups to keep them from being exploited on a gender and vulnerability basis. The latter is, to a good extent, treating the consequences of the failure to do the former. The response requires securing funds; the prevention does not necessarily increase the program budget. Moreover, gender equality

and gender mainstreaming programs boost women's agency to collectively resist GBV.

The GBV programs with disproportional focus on their PSS segment in humanitarian refugee crises are yet another illustration of the flip-side of treating symptoms of rights violation in isolation from addressing systemic causes, i.e. lack of solutions for economic support, reforming and adjusting the security and legal sectors, as well as passing transformative social policies in the refugee setting. It is important to note that a number of humanitarian actors in the Syria refugee crisis have thoughtfully designed, comprehensive GBV programs that include empowerment perspective, behavior-based activities and efforts aimed at system changes. Some others are able to offer a quality single-sector service, be it health, security or PSS, or the GBV support tailored for certain social groups (survivors of rape, girls at the treat of early marriage or LGBTQI, as a few examples). However, in no crisis a single actor could provide relief. Therefore, the collective GBV response needs to be better balanced to cover its all aspects and avoid heavy concentration on the PSS sector that is not followed by the socio-economic support of the survivors.

I argue that the focus on women and girls in humanitarian operation has to be at the level of deep structural issues regarding refugees' existence and protection of wide range of rights, like immigration and asylum rights. The right to asylum and the right to life without violence are closely interconnected in this context.

Although Human Rights catalog that GBV is anchored in is a powerful tool for visibility of and attention to GBV in humanitarian programing, it gives ambiguous results if not matched with the attention to concrete remedy and is not adjusted to given circumstances. Interventions based narrowly on the premise of human rights, without taking concrete steps to secure material condition for enjoyment of human rights, make the responses partly effective. For humanitarian actors in the Syrian refugee crisis, specialty those running GBV programs, it is important to understand that women's options are framed by the community, and the households in which they live and are deeply anchored. Working closely with local communities and affected individuals from very beginning to jointly identify foci and approaches for gender equality and protection work is one of the ways to avoid extrapolation of the practices that do not correspond local circumstances.

Challenges to finding comfortable ways to work on the system-based solutions to GBV in refugee setting should not discourage humanitarian parties or moreover cause them to act in a supply-driven way. This is where the responsibility of everyone lies, be it the donors, governments or humanitarian organizations, to work together towards the program

that provides comprehensive support and durable solution to women's rights violation, such as GBV, which can only be a result of deep, systematic effort. A leading humanitarian agency's report says: 'The Syrian refugee population as a whole is in need of psychosocial and mental health support.'' I would argue that the Syrian population as a whole is in a need of a respectful life i.e. access to income, education and security, at least, like any population in the world.

References

A Guide to global gender guidance (2001). UN ESCWA. Retrieved from https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/page_attachments/a_guide_to_global_gender_targets_0.pdf

Against winds and ties: A review of the status of women and gender equality in the Arab world (Beijing +20) (2016). ESCWA. Retrieved from: //sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2283ESCWA_Women%20and%20Gender%20Equality%20in%20the%20Arab%20Region_Beijing20.pdfESCWA

Abu-Lughod, Lila. (2013). Do muslim women need saving? Anthropological reflections on cultural relativism and its others. Cambridge

Baydon, Azza Charara (2010-2011). Women reporting violence: Conditions and implications. Gender-Based Violence in the Arab world. Al-Raid. 131-132 (p.20-38)

Bourassa, Jennifer. Psycho-social interventions and mass populations (2011) A social work perspective, International Social Work 52(6): 743–755. Retrieved from http://isw.sagepub.com/content/52/6/743.full.pdf DOI: 10.1177/0020872809342646

Crystal, Roxanne. 'I follow the flood': A gender analysis of the moral and financial economies of forced migration. Forthcoming.

GBV Area of responsibility, Capacity Building Strategy 2015-2020 (2014) Global Protection Cluster, GB Prevention and Response. Retrieved from http://www.globalprotectioncluster.org/en/areas-of-responsibility/gender-based-violence.html

Gender Approaches in Conflict and Post-conflict Situations, UNDP (2004) Retrieved from http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/gender-approaches-in-conflict-and-post-conflict-situations-.html

Yasmine, Rola and Catherine Moughalian (2016) Systemic violence against Syrian refugee women and the myth of effective interpersonal interventions. Reprod Health Matters 24 (47). Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27578336

Situational Analysis of Gender-based Violence in Lebanon, UNFPA (2011). Retrieved from http://www.unfpa.org.lb/Publications/Studies/Situation-Analysis-of-Gender-Based-Violence-in-Leb.aspx

Htun, Mala and S. Lauren Weldon (2001). The civic origin of progressive policy change: Combating against women in global perspective, 1975-2005. The american political science review. Vol. 106, No 3, pp. 548-569 Retrieved from http://ncdsv.org/images/APSR_CivicOriginsProgressivePolicyChangeCombatingVAWinGlobalPerspective-1975-2005_8-2012.pdf

Hooks, Bell (2000). Feminism is for everybody: passionate politics. Cambridge

Hughes, Christine Et all. Women's economic inequality and domestic violence: exploring the links and empowering women. Retrieved from https://www.oxfamamerica.org/static/media/files/Womens_Empowerment_and_Domestic_Violence_-_Boris__Hughes_hX7LscW.pdf

Hyndman, Jennifer and Malathi de Alwis (2013). Gender beyond: Towards a feminist analysis of humanitarianism and development in SriLanka, Women's Studies Quarterly, Vol. 31 No. 3/4, Women and development, rethinking policy and reconceptualizing practice 2003) p.p. 212-226. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/i40000203

Miller, Alice (2004). Sexuality violence against women and human its: women make demands and ladies get protection, Health and Human Rights, Vole 7 No 2 Sexuality, Human rights and Health

Miller, Liz. The Irony of Refuge: Gender-Based Violence against Female Refugees in Africa. Human rights and human welfare.

NOHA, Anthropology in Humanitarian Assistance. Retrieved from https://nohanet.org/uploads/courses/63/Anthropology_Syllabus_Bochum_KR.pdf

Minn, Pierre (2017). Towards an Anthropology of Humanitarianism, The journal on humanitarian assistance. Retrieved from http://sites.tufts.edu/jha/archives/51

Olivious, Elisabeth (2014). Three Approaches to Gender in Humanitarian Aid, Findings from a Study of Humanitarian Aid to Refugees in Thailand and Bangladesh. Retrieved from http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A724367&dswid=-6811

Pupavac, Vesna (2001)Therapeutic Governance: Psycho-social Intervention and Trauma Risk Management Disasters. 25(4):358-72.

SIDA (2015). Gender Equlaity in humanitarian assistance. Retrieved from: https://www.sida.se/contentassets/3a820dbd152f4fca98bacde8a8101e15/gender-tool-humanitarian-assistance.pdf

Smith, Denise Megan, (2016) Rethinking gender in international refugee regime. Forced migration review.Retrieved from URL: http://www.jstor.org/stable/40003328

Shaheer, Kareem (2016, April). Dozens of Syrians forced into sexual slavery in derelict house in Lebanon. The Guardian. Retrieved: https://www.theguardian.com/world/2016/apr/30/syrians-forced-sexual-slavery-lebanon

Ticktin, Mariam, The Gendered Human of Humanitarianism: Medicalizing and Politicizing Sexual Violence. Gender and History 23/2 (p. 250-265)Retrieved from http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0424.2011.01637.x/abstract 10.1111/j.1468-0424.2011.01637.x

Tickin, Mariam, Transnational Humanitarianism (2014). Annual Rew. Anthropology. Retrieved from www.annualreview.org

http://reliefweb.int/jobs?theme=4594.4592#content

http://www.cdc.gov/ViolencePrevention/pdf/SEM_Framewrk-a.pdf

KADINLARIN GÖÇ SÜRECİ VE GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA AYRI BİR KONU HALİNE GELMESİ

(WOMEN AS A SEPARATE ISSUE İN MİGRATİON PROCESS AND RESEARCH)

Nuri KORKMAZ*

Özet

Göç sürekli yaşanan bir olgu olsa da göç sonrası meydana gelen olaylar genellikle bir bütün olarak değerlendirilmiş ve ailevi bir sorun olarak görülmüştür. Ailenin birlikte göç ettiği ve bunu savaşlara, ekonomik sebeplere ve hatta sosyal sebeplere bağlayan bir bakış açısı olmuş fakat göçü yaşayanların karşılaştığı sorunlar ve göçmenlerin kimliği üzerinde pek bir araştırma yapılmamıştır. Modern ve postmodern hayat tarzının yaygınlaşmaya başlaması sosyal bilimler açısından yeni bir araştırma alanının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Göç sürecinin coğrafi kısıtlamalar tanımadan yaygın hale gelmesi ve göçün büyük kitleleri etkilemesi farklı araştırma alanlarının konuya değişik açılardan bakmasına neden olmuştur. Kadınların göç sürecinde üstlendikleri rol, göç edilen yerdeki ve aile içindeki konumu göçün kadın perspektifinden değerlendirilmesini gerekli hale getirmiştir. Bu çalışmada da sınır ve kadın olgusu kadının göç sürecindeki rolünden yola çıkarak değerlendirilmiştir. Konuyu daha geniş bir açıdan değerlendirmek ve sınırların geçirgenliğini vurgulamak amacıyla uluslararası örneklere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Migration, Borders, Women and Society, Porosity of borders

Abstract

Despite the fact that migration is phenomenon that still continues, events that occur in its aftermath are always seen as a compact family issue. Families that migrated due to wars, economic and social motives did not push forward the research to focus on the problems of the individual. The spread of modern and post-modern lifestyle triggered the creation of new research field. Migration that became common

* Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü: nuri.korkmaz@btu.edu.tr

without any geographic restriction kept affecting masses. The role that women play during the migration process and after the settlement stage makes it necessary to evaluate migration and its woman dimension. In this work borders, women and migration have been evaluated by assuming a major role of women. In order to stress the porosity of the borders some international examples are used.

Key words: Woman in migration, Woman migrants, Feminisation of migraiton.

Giriş

Göç denildiğinde daha çok sınırları aşma ve yer değiştirme konusuna vurgu yapılmaktadır. Göç kavram itibariyle bir yerden başka bir yere gitme sürecidir. Şüphesiz bu mekan değişimi gidilen yerde de bir düzen kurulmasını beraberinde getirmektedir. Genellikle daha iyi bir yaşam bulma, savaşlar veya doğal afetlerden kaçmak için yapılan göç insanlık tarihi kadar eski bir konu olsa da göçe kadın açısından pek fazla bakılmamıştır. Göç sürecinde kadınların maruz kaldıkları problemler ve ayrıca gidilen ülkede kurulan düzenin ve mekanın kadın açısından nasıl bir önem taşıdığı kapsamlı bir biçimde incelenmemiştir. Bunun sebebi sadece kadına yönelik araştırmaların sınırlı olması ya da göçe cinsiyetçi bir bakış açısıyla bakmama durumu değildir. Bu durum göç olgusunun cinsiyetçi perspektiften uzak adeta "neutral" ya da "cinsiyetsiz" bir konu olarak incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte literatürde daha önce ele alınan göçler genelde savaşlar sonucu veya kitlesel ölümler sonucu gerçekleşen göçler olduğu için bunlarda cinsiyet olgusu hep arka planda kalmıştır.

Westphalia düzeninin kuruluşu sınır olgusunu kuvvetlendirmiş ve devletler arasındaki fiziki sınırlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Fiziki sınırların belirginleşmesi de beraberinde belirli bir coğrafi bölge içinde yaşamayı getirmiştir. Bu bölgeden çıkıp diğerine yerleşmek amacıyla gitme de göç olarak değerlendirilmiştir. Sınırlararası yapılan dış göçün yanında sınırlar içindeki iç göç de önemli bir konu olmuştur. Göç sürecinin incelendiği örnek olaylar literatürde belirli bir zenginliğin oluşmasına yol açmıştır. İç göç ve dış göç konusunda insanları tetikleyen sebeplerin neler olduğu, göç sürecinin ilerleyişi ve göçün ardından yerleşilen bölgedeki faaliyetlerin tamamı göç araştırmalarına konu olmuştur. Sınırların katı bir ayrım çizgisi olarak algılanmasından ziyade geçirgenliği olan ve dolaşıma açık bölgeler olarak görülmesi göç araştırmaları için elzemdir.

Modern ve postmodern yaşam tarzının yaygınlaşması da insanların dolaşımını etkileyen önemli sebeplerin başında gelmiştir. Sanayi ve ticaret şehirlerinin ortaya çıkması buralara göçü de beraberinde getirmiştir. Köylerden büyük sanayi merkezlerine doğru yapılan göç

farklı bir işçi sınıfının oluşmasına yol açmış ve burada kadınlar da farklı bir grup olarak ortaya çıkmıştır. Kadın işçilerin çalışması, kadının da tek başına toplumda var olabileceği ve erkek işçilerle haklar konusunda eşitlik talep ettiği bir dönemi beraberinde getirmiştir. Fakat köyden kente yapılan göçte önemli kısmın köy hayatının kadın üzerinde erkeklerden daha çok baskı yaratması ve kadının bu baskıdan kente göç ederek kısmen de olsa kurtulmuş olması şeklinde yorumlanmaktadır.

Ülkemiz açısındansa göç çok önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları ile birlikte Balkanlar'dan Anadolu'ya sürekli bir göç akını yaşanmıştır. Özellikle 1912-1913 Balkan harbi göçün en yoğun yaşandığı dönem olmuştur. Bu savaş sırasında Anadolu'ya gerçekleşen göçlerde kadınlar öncü rolü üstlenmiştir. Erkeklerin cephede olduğu sırada düşman ordularının ilerleyişini takiben kadınların inisiyatif kullanarak yaşlı ve çocukları da yanlarına alarak Anadolu'ya göç etmek üzere yola çıktıkları görülmüştür. Sonraki dönemlerde 1950'lerin Türkiye'sinde de Almanya ile misafir işçi anlaşması yapıldığında Türkiye'den sadece erkekler gitmemiş, meslek sahibi genç kızlar da çalışmak için Almanya'ya gitmiştir. Bu örnek olayların kuramsal açıdan değerlendirilmesine çok rastlanmasa da Türkiye'nin göç literatürüne kuramsal destek yapabilecek çok zengin bir tarihi mevcuttur.

Göç ve Kadın-Erkek Faktörünün Değerlendirilmesi

Sınır algısının yerleşmeye başlamasıyla birlikte insanların dolaşım serbestisi konusunda yeni kavramların arayışına gidilmiştir. Bakewell'in (2010) dediğine göre göçmenlerin göç etme sebebini ve onların -varsa eğer- berlirli bir yere yerleşme isteğinin altında yatan nedenleri araştırmak gerekmektedir. Genelde ilk örneklerinin daha iyi ekonomik koşullarda yaşama isteğinden kaynaklandığı düşünülen göçün teorik çerçevesinin realist veya pozitivist temeller üzerinde yeniden çizilmesi gerektiğini düşünen Bakewell, günümüzdeki karmaşık göç hareketlerini tek bir teorik yaklaşımla açıklamanın mümkün olmadığını düşünmektedir (Bakewell, 2010). Göç ve nedenleri araştırma konusunda ilgi uyandırırken, göçmenlerin gidecekleri ülkede kurulan göçmen ağlarının ne şekilde çalıştığı ve bunların iş bulma ve o ülkeye gitme konusunda oynadıkları rol gözden kaçmaktadır. Bu süreçte özellikle pozitivist yaklaşımı savunanların göçmenlerin tanıdık veya akrabalar vasıtasıyla kurmuş oldukları sosyal ağların ve bunların oluşmasına neden olan olayların bir korelasyon biçiminde açıklaması önerilmektedir. "Network" yani ağların oluşumunda kadınların erkeklere göre daha başarılı oldukları ve diğer kadınları kısa sürede mobilize ettikleri görülmüştür. Fakat bu süreci ve yapısını anlatacak uygun bir kuramsal çerçeve olusturulamamıştır.

Sınırları aşan göçlerde de sınır faktörünün yanında sınırların korunması ve yönetimi konusuna vurgu yapılmaktadır. Savaşlar ve çevresel olaylar nedeniyle başka ülkelere yapılan göçlerde sınır yönetimi konusu önem kazanmaktadır. Türkiye gibi göç merkezi olan ülkelerde de bunun nasıl yönetildiği konusudaha kapsamlı bir şekilde incelenmelidir. Üstelik bu sorunlara bir de kadın perspektifinden bakılacak olması literatürde konuyla ilgili eksiği doldurmak açısından önemlidir. 1912 Balkan Savaşlarında eşleri cephede olan Türk kadınların kendi inisiyatifini kullanarak Türkiye'ye gelmeleri buna en basit örnektir (Neuburger, 2010). Dolayısıyla daha çok kadınların erkekleri takip ettikleri düşünülen ve sürekli o şekilde görülmeye çalışılan göç sürecinde kadınların da öncü rol üstlendikleri örnekler vardır. Ancak buna rağmen göç sürecinde kadınların erkekleri takip etmek zorunda oldukları ve ataerkil toplumlarda bunun göçün doğal bir sonucu olduğu fikri ortaya çıkmaktadır.

Choi'ye göre (2018) göç sürecinin öncüsü olan erkek para kazanmak amacıyla bir yerden başka bir yere giderken aslında maskülen yanını daha ön planda çıkaran bir varlık olarak görülmektedir. Çünkü o işe giderken günlük olarak bu maskülen tarafını göstermektedir (Choi, 2018). Risk alabilen ve ailesi için özveride bulunan erkek özellikle ailedeki tek gelir getiren kişiyse bu onun otoritesini güçlendiren bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu durum ataerkil toplumlarda pek bir soruna yol açmayabilir. Fakat tersi bir düzenin oluşmaya başladığı, yani kadının ekonomik açıdan erkeğin önüne geçmeye başladığı andasorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Göçün iç veya dış olması da bazen olaylara farklı bir şekilde bakılmasını gerekli kılabilir. Ataerkil bir toplum yapısının sahip olduğu bir ülkeden modern ve eşitlikçi düzene sahip bir ülkeye yapılan göç kadın için bazı baskıların sona ermesiyle sonuçlanmaktadır. Düzenli bir gelire sahip olmasıyla birlikte ev bütçesine de katkı yapan kadın eşitlikçi yasaların da varlığıyla bu yasalara göre erkekle eşit haklar talep etmiştir (Whiteford, 1978). Göç sonrası oluşan düzende kadınların bazen düzenli gelir elde eden tek aile bireyi olduğu durumlar da ortaya çıkmaktadır. Bu da bazı ataerkil toplumlara erkeğin otoritesini sarsabilecek bir durum olarak gösterilmektedir. Göç süreci sonrası oluşan bu tarz örnekler göçün kadın perspektifinden değerlendirilmesini ve bunun aile ilişkilerine ve göç sürecine yansımalarının nasıl olduğunun incelenmesini gerekli kılmıştır.

Geleneksel Toplum Yapısından Modern Topluma Geçişte Kadın

Daha çok erkeklerin çalıştığı, kadınlarınsa evde çocuk bakıp yemek hazırladığı bir geleneksel sistemin var olduğu ülkelerde göç etme düşüncesi genelde erkek tarafından dile getirilmekte ve

uygulanmaktadır (Pedraza, 1991). Fakat zamanla kadının toplumdaki yerinin geliştirilmesi ve modern ekonomide emek yoğun işlerin de makinalar vasıtasıyla kadınlar tarafında icra edilmeye başlanmasıyla kadının hem iş sektöründe hem de ailedeki rolü artmıştır. Fakat bu sefer bir de olayı din açısından, özellikle de İslamiyetle bağdaştırmaya çalışan görüşler ortaya çıkmıştır. İslamiyette kadınların örtülerinden yola çıkılarak, bu örtülerin Müslüman kadınların kimlik vurgusunu daha açık hale getirdiği savunulmuştur (Abdurraqib, 2006). Özellikle Amerika gibi ülkelerde kültüre laik unsurlar eklenerek dinden arındırmaya çalışma kadının topluma katılımını artırdığı gibi bazıları tarafından negatif eleştirilerin yapılmasına da yol açmaktadır. Amerika'ya yerleşmiş olan Müslüman kadınların giyim şekli ve bazı tutumları nedeniyle Amerikan toplumu tarafından soyutlandıkları ve bu durumun da İslam dini ile Amerikan toplumunun geleneklerinin birbirine uymadıkları eleştirisinin yapılmasıyla sonuçlanmıştır (Abdurraqib, 2006).

Benzer bir çalışma Pedraza (1991) tarafından Amerika'daki latin kökenli kadınlar için de kaleme alınmıştır. Fakat onların konusu daha çok göçmen kadınların çalıştıkları meslekler olmuştur. Burada Latin Amerikalı kadınların daha çok Amerikalıların çalışmak istemeyecekleri işlerde çalıştıkları ele alınmaktadır. Yine de ikinci ve üçüncü jenerasyonun iş seçiminin devlet kurumları veya büyük şirketlerin yönetici kadroları olduğu belirtilmiştir (Pedraza 1991).

Bazen aile içi şiddet de kadınların göç etmesine sebep olabilir. Bu durumda yalnız bir şekilde göç eden kadın toplumsal cinsiyet konusunda en az etkileneceği yere gitmeyi isteyebilir (Buz, 2007). Kadınların göç süreci erkeklerin göçünden farklı olduğu için kadınlara yönelik ayrı bir değerlendirme yapma gerekliliği ortaya çıkmış ve bu doğrultuda feminist teoriden yardım alınmıştır. Fakat bu da daha karmaşık olan bazı olayların açıklanması için yeterli değil gibi görünmektedir.

Sonuç

Göç sürekli olarak yaşanmasına rağmen cinsiyet temelinde değerlendirilmemesi kadınların bu süreçteki rolünün ve görünürlüğünün azalmasına neden olmuştur. Bunu kadınların ataerkil toplum yapısına sahip yerlerde arka planda kaldıkları şeklinde görmek mümkündür. Fakat aynı zamanda göçü inceleyen çalışmalarda cinsiyete dayalı bir referans yapılmaması göçün "cinsiyetsizleştirilmesi" kavramını da beraberinde getirmiştir. Önceleri savaşlar ve diğer kitlesel hareketlerin sonucu olarak gerçekleşen göç zamanla kadınları da ilgilendiren bir sürece dönüşmüştür.

Tarihi itibariyle Türkiye bu tür olayların hem teorik açıdan hem de ampirik açıdan ele alınabileceği yerdir. Erkeklerin cephede oldukları bir

sırada savaşta toprak kaybeilmesi ile birlikte Anadolu'ya doğru göç etmeye başlayan kadınlar yanlarında ne varsa almışlar ve Türkiye'ye doğru yola çıkmışlardır. Diğer önemli gelişme de Cumhuriyet döneminde 1950'lerde Federal Almanya ile Türkiye arasında imzalanan misafir işçi anlaşması sonucu bu ülkeye giden Türk kızlarıdır. Bu süreç de meslek sahibi kadınların ekonomik açıdan daha güzel bir gelecek hazırlamak için göç etmelerine yol açmıştır.

Kırsal hayatın ve köy hayatının kadınlar üzerinde çok kısıtlayıcı katı kurllar koymasına rağmen şehir hayatında bu tarz ksıtlamaların yok denecek kadar az olması kadınların bilinçli olarak büyük şehirlere yerleşmeyi istedikleri çıkarımının yapılmasına neden olmuştur. Neticede şehire yerleşen kadın, daha az kısıtlayıcı olaya maruz kalmaktadır. Bundan sonraki dönemde de kadının eşitlik arayışı kendisini göstermektedir. Feminizmin göçe dayalı olarak yeniden yorumlanması şüphesiz farklı bir bakış açısı kazandırmakla birlikte literatürde önemli katkıların gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Abdurraqib, S. (2006) Muslim Women, Migration, and Hijab in Immigrant Muslim Literature, MELUS, Vol 31, No. 4, pp.55-70.

Bakewell, O. (2010) Some Reflections on Structure and Agency in Migration Theory, Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 36, No. 10, pp. 1689-1708.

Buz, S. (2007) Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. Journal Of Society & Social Work, 18(2).

Choi, Y. P. S. (2018) Migration, Masculinity and Family, Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 45, No. 1, pp. 78-94.

Neuburger, M. (2011) "The Orient Within Muslim Minorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria", Cornell University Press, Ithaca.

Pedraza, S. (1991) Women and Migration: The Social Consequence of Gender, Annual Review of Sociology, Vol. 17, pp. 303-325.

Whiteford, M. B. (1978) Women, Migration and Social Change: A Colombian Case Study, The International Migration Review, Vol. 12, No. 2, pp. 236-247.

MIGRATIONS AND HEALTH OF MIGRANT WOMEN

(GÖÇ ve SIRBİSTAN'DAKİ KADINLARIN SAĞLIĞI)

Jelena Seratlić[90]

Abstract

In the paper, we analyze the issue of women in migration with special attention paid to their health and the migratory problems they encounter, as well as the social factors that affect their health. This research focuses on the refugee and migrant crisis in Europe with its peak in 2015. After having conducted interviews with 200 women, we came to a conclusion that a significant number of them suffer from impaired health not usually experienced by women of that particular age. Their health is progressively worsening with the prolongation of their stay abroad. Working conditions (high norms and hard physical effort), time spent on housework and child care, job insecurity and the uncertainty of life prospects are some of the conditions that aggravate the health of migrant women. Indicative is the order of the diseases that most commonly affected the women that took part in this research (diseases of the 'nerves' of the locomotor system and the heart and circulatory system, and infections during pregnancy) because it corresponds to the diagnosis of diseases for which the disability pension has most often been obtained in recent years (according to the record of the Commission for Evaluating Work Competence and Impairment of Temporary Workers from Serbia).

Over the past few years, Europe has experienced the worst refugee and migrant crisis since World War II. Even thought the flow of Syrian refugees has subsided as some European countries have closed their borders, the flow of migrants from sub-Saharan Africa across the Mediterranean still continues. The number of refugees entering Europe peaked in 2015 at just over one million. Half of them came from Syria, 20 % from Afghanistan, and 7% from Iraq, with most of the remaining 33% coming from Sub-Saharan Africa. In 2015, 3,771 people drowned while crossing the Mediterranean, crammed in overcrowded boats by traffickers. Most of the migrants from Sub-Saharan Africa have tried to reach Europe through Libya. The ineffectiveness of the Libyan

[90] OB/GYN doctor, University Clinic of Gynecology Niš, Serbia

government has enabled traffickers to operate almost undisturbed out of Libyan ports. There have also been reports that some migrants have been sold as slaves.

According to the latest data, 80% of migrant workers, most of them coming from Muslim countries, are employed in jobs that are generally at a lower position than their actual qualifications. Strenuous work and disorientation in the new environment greatly disturb their health. They are mainly affected by stress-related diseases (cardiovascular and gastric diseases, rheumatic arthritis, neuropathic diseases). The low living standard allows for the development of "social illnesses," such as TBC, and infectious and parasitic diseases, all of which have an impact on the occurrence of frequent pathological pregnancies and childbirths, and which are responsible for the inadequate care for children's health and development.

There is insufficient data on the health problems of migrant workers, especially their families. The population of foreign workers was in the time of migration composed of younger and strong people of the best working and fertile age.

At the time of their arrival, there was a large number of injuries at work due to their lack of familiarity and incompatibility with the conditions of industrial work. This has resulted in a relatively high number of disabilities, which was also observed among returnee migrants from abroad. In addition, due to the inability to adapt to new climate conditions, and without the necessary immunity, the workers got ill from the diseases they caught from the local population. Moreover, the newcomers developed some diseases caused by poor housing and malnutrition - TB, infectious and parasitic diseases - which the local population had already eradicated.

The foreign population is getting older and gradually coming to the age at which health is at risk. Due to their personal lack of attention and the carelessness of the society for their health, it can be assumed that the prevention and early diagnosis of many of their diseases (cardiovascular and malignant diseases) occurring today, which applies to the resident population as well, are also neglected.

The unfavorable conditions of life and work certainly reflect on the health of mothers and children. Studies have shown that the mortality of migrant infants is 2% higher than the mortality of resident infants. Perinatal mortality is also higher in migrants than in resident women. Complications of pregnancy, in particular anemia and fetal distress, also occur.

According to some data, more and more foreign women give birth to children with congenital malformations. Children of foreign workers are

more often ill and stay in hospitals longer. These children experience a three times more frequent occurrence of tuberculosis than resident children. Particularly children under the age of three are often hospitalized. In immigrant children, psychological and somatic retardation is more frequent due to the perinatal risk factors. All this leads to the conclusion that the protection of immigrant children and their mothers is far poorer than in the resident population.

The proper use of health care abroad is influenced by a number of factors – overemployment of mothers, inadequate general and health education, poor contacts with neighbors and the resident population, poor general information, and very often language difficulties in communicating with health care staff. Consideration should also be given to the relationship between the physician and the foreigner (which is often more superficial than with the resident population).

Migrant women have fewer examinations and they are not under continuous medical control during pregnancy, resulting in higher perinatal mortality, more frequent complications in pregnancy, premature births and low birthweight. Because of the work overload of women, overcrowded nurseries and kindergartens, children are inadequately taken care of, all of which affects their proper nutrition and development. Migrant women have great responsibilities in their own household and must use their free time to work in the home and with the family. By trying to preserve their jobs, women often return home so exhausted that they cannot fulfill their obligations as housewives and mothers, which results in consequences for the development of children. Depending on the strength of the adverse factors, their health (physical, and especially mental) will be disturbed in a greater or lesser extent.

By increasing material wealth and by adequately replacing an absent family member, the physical health of a woman can improve to a certain extent, but mental health, which is far more fragile, will often be damaged by the migration process (however, this fact often escapes our attention due to difficulties in evaluation).

All this leads us to a more meticulous approach to research on the position of mothers and children in a foreign country, their social problems, the dangers of isolation in an attempt to integrate, and the conflicts related to the attitude towards the home country and the new country they have emigrate to, especially in bi-located migrant families.

By doing a surveying of women who have returned from overseas and who have been introduced into the Employment Records, we have found that a great part of aggravating factors in new employment are due to diseases. These figures tell us how expensive it is to achieve a better

social and economic standard in a foreign country. Women have paid a particularly high price in their search of a better life. It is our duty to find ways to provide them with more adequate assistance.

Finally, we must mention the burden of a woman from a bi-located migrant family, in which she often has to shoulder the burden of migration by herself.

Namely, migrations cause a series of changes in the family, especially in the primary environment. There is a restructuring of the family and the creation of the so-called incomplete or bi-located family. Family members who stayed in the home country take over the role of those who are absent. Adverse effects of one or both parents leaving are mitigated by child care and education.

It is almost impossible to look at all the factors and circumstances that help or do not help the flow of an adequate physical and psychological development of a child from such families. The examples of those are the number of members of both households, the marital status and closeness of parents, the parents' occupation and education, the connection of absent family members to the remaining family in the home country, the desire and planning on the part of the parents to return to their home country. The position of children depends on the relationship and organization of the whole society and its institutions (schools, social institutions, etc.) in the home country and abroad.

All of the facts afore mentioned have put the incomplete family at the center of attention of a number of scientific disciplines (pedagogy, sociology and psychology); however, the health dimension of the emigration impact on the child has been neglected.

Based on the work we have done so far, we could conclude that in the incomplete families, in which the mother could completely replace the father's function, the health of the child was not disturbed. Unfortunately, in the families in which the mother had to take over the economic role of the father (income generation), the health of the children was worse than that of the children from the control group. It is certain that the child's frustration has a reverse effect on the mother's health, thus making it more or less impaired.

However, as far as we know, there are practically no studies on the impact of the position of a child left in the country of origin, on the health of a mother who works abroad.

All mother's fears of what might happen to her child (e.g. an illness), occasions that prevent any direct help, the delay and slowing down of information, must be reflected in the mother's health because they are cumulative stress factors.

In order to prevent a drastic deterioration of women's health in migration, we will have to resort to solving a large number of problems.

References

Švel, I.; Grgurić, J.; Švob, M. „Djeca u migraciji i njihovi zdravstveni problemi“. Migracijske teme, Zagreb, II/1986, br. 2, str. 47-51

Shinozaki, K. (2003). „Geschlechterverhaltnisse in der transnationalen Elternschaft: Das Beispiel philippinischere HausarbeiterInnen in Deutschland“. Beitrage zur feministichen Theorie und Praxis, 62,67-85

UN delile pokvaren keks Sirijcima, dostupno na: http://www.kurir.rs/planeta/skandal-na-pomolu-un-delile-pokvaren-keks-sirijcima-clanak-2000633/slika-620687 (1.11.2015)

Ugroženo mentalno zdravlje izbeglica u Evropi, dostupno na: https://www.vice.com/rs/read/ugrozeno-mentalno-zdravlje-izbeglica-u-evropi (23.11.2015.).

United Nations population Fund, dostupno na: http://www.unfpa.org/migration, dostupno na: http://esa.un.org/unmigration/documents/the_number_of_international_migrants.pdf (8.1.2015).

Za izbeglice u Nemačkoj potrebno više od 21 milijarde evra, dostupno na: http://www.blic.rs/vesti/svet/za-izbeglice-u-nemackoj-potrebno-vise-od-21-milijarde-evra/5sjls3b (10.2.2016.).

ÜÇÜNCÜ OTURUM

GÖÇ ve ULUSLARARASI YANSIMALARI

THE ROLE OF WOMEN IN JAPANESE SOCIETY DURING MIGRATION

(JAPON TOPLUMUNDA KADININ GÖÇ SÜRECİNDE Kİ ROLÜ)

Milica Jotov[91]

Abstract

This paper aims to explore the role, position and importance of migrants, especially women, in the Japanese society during both local and international migrations.

In the theoretical part of this work, we will analyze the changing of the position of women in the Japanese society. Rarely the country had so much contrast in the position of a woman as Japan did. From an empress to a woman who does not have the right to vote during the long period of the rule of feudalism until the modern era where a women was somewhere in between.

In the early sixth century, the first Japanese Empress appeared and six of them ruled Japan during a long period. This fact gives evidence of the freedom and position of women in the society of the old Japan. In a later history, the status of a woman in Japan drastically decreases; so much that they did not even have the right to vote, and that problem remained until the end of the Second World War. All this time, they had to listen to the man in the house, whether it was a father, a husband, a brother, or even a son.

We will analyze the international migration of Japanese women to America, too with a special regard to the social and psychological consequences.

Despite the fact that Japanese women live in a typically patriarchal society, they are considered to be the pillars of Japanese society.

Japanese as migrants in America with a special focus on women and children

In search of peace and prosperity, Japanese migrants began their journey to America at the beginning of the Meiji period. With the arrival of Americans in 1853 and under the leadership of Matthew Perry, Japan was forced to open itself to the world and accept the influence of the

[91] Doc. Dr., The Faculty of Philology, University OF Belgrad

West, which in time accelerated the modernization and industrialization of Japan. However, the accelerated modernization of Japan was followed by social disorder and agricultural stagnation, so unemployed workers and farmers, driven away from their land, and overpowered by the Western rivals, were forced to look for new jobs. Due to a monthly fall of income in Japan and the advancement of the United States economy, the poor Japanese population began to migrate to other countries.

The first Japanese migrations to the United States were illegal. In 1868, 148 physical workers were secretly sent to the Hawaiian Islands by the Hawaiian consul, after which they were found and deported to Japan. In the early 1880s, migrations to the United States became legal and followed the mass immigration of the Japanese. Potential immigrants were mainly among young and ambitious men who wanted to broaden their knowledge and earn money.

Between 1886 and 1911, more than four hundred thousand Japanese people went to the United States, out of whom thirty thousand settled in Hawaii. The huge number of migrants in the Hawaiian Islands was explained by the close connection they shared with the local population based on their racial background. The rest of the Japanese population living in America settled mainly in California, Oregon and Washington. They were employed at farms, or they worked as fishermen. As they were not allowed to participate in the state political system, the Japanese developed their own communities, thus creating their own business and educational opportunities. The first generation of migrants (in Japanese 一世) participated in the construction of railroads, and made up forty percent of the workforce that built the Oregon Short Line.

However, despite their great effort to fit into the society, the Japanese were racially discriminated against by the American population and the authorities. The law did not allow them to have their own land and the US citizenship. Moreover, racial intolerance reached its peak when in certain places Japanese children had to go to separate schools. After the so-called "Gentlemen's Agreement" was concluded in 1907, the Japanese male population was forbidden to immigrate into America. Women and children were excluded from the agreement provided they came in as workers and joined the family that came to America before the agreement was concluded. Women who came to America to join their husbands were very dissatisfied, far away from their home country and family that remained in it, often exposed to racial discrimination at work, and with jobs that were barely enough to make ends meet. Teiko Tomita, the wife of Japanese farmer Masakazu Tomita, with whom she moved to Washington, shared her difficult experience there - in the accommodation where they were staying, there was neither water nor

electricity, the necessities of life without which life in Japan was unimaginable.

The Japanese population in America continued to grow despite the prohibition of immigration. In 1924, the US government closed the doors to the American Japanese completely. After the attack on Perl Harbor, anti-Japanese politics began to rise, and the Japanese were forced to leave their jobs and homes following the US government's orders and move to special camps. During the war, the Japanese were almost unwanted by US employers, but hard work in the post-war period, they made it possible for them to return the lost land and obtain the US citizenship, and even get a public apology from the Congress and the President for all the losses they had suffered during the war period.

Japanese migrants in Brazil - "Japanese Brazilians"

Japanese Brazilians (Japanese: 日系ブラジル人, Portuguese: nipo-brasileiros) are Brazilian citizens of Japanese origin, i.e. the Japanese who immigrated to Brazil and continued to live there. The first Japanese immigrants arrived in Brazil in 1908. This country is home to the largest Japanese population outside of Japan. According to some sources, there were about 1.6 million Japanese immigrants in 2009, and about 1.5 million in 2014. Since the 1980s, return migrations have taken place - the return of the Japanese to their home country. More recently, there has been a trend of interregional marriages – the interracial marriage rate is about 50% out of the total number of marriages, and it continues to increase.

The end of feudalism in Japan caused great poverty, especially in the rural area, so many Japanese emigrants found themselves in search of better living conditions. By the 1930s, the rise of industrialization triggered the rise of the population. However, migration to other countries was limited. The United States banned the migration of mongoloids from some parts of the world. The 1924 Immigration Act specifically targeted the Japanese citizens because of the idea that they would not fit into the society. At the same time, as the White Australia policy dominated the continent, it only allowed white people to migrate to Australia.

In 1907, the Brazilian and Japanese governments signed an agreement legalizing the Japanese migration to Brazil. This was achieved as a result of the reduction of Italian immigration and the lack of labor on coffee plantations. The first Japanese immigrants (about 800 people - mostly farmers) came to Brazil in 1908 on a boat called Kasato Maru. About half of these immigrants came from southern Okinawa. They traveled from Kobe to South Africa. Many of them became owners of coffee

plantations. Over the first seven years, more than three thousand Japanese families arrived (according to some sources: 14,983 people). At the beginning of the First World War in 1914, the so-called " "Boom" of Japanese migrations to this country began. As a consequence, more than 164,000 Japanese people came to Brazil between 1917 and 1940, out of which 75% started their lives in Sao Paolo, a place where the largest coffee plantations were located.

Families did not usually separate themselves - men earned money mostly by physical work, while women took care of children and did housework. Japanese children born in Brazil were educated in schools founded by the Japanese. Most of them only learned to speak Japanese and lived with their families in rural areas. Over the years, many Japanese were able to buy their own land and become farmers. They grew strawberries, tea and rice. Only 6% of children were born in mixed marriages. In the beginning, the immigrants rarely accepted marriage with the Brazilians.

The majority of Japanese immigrants planned to work for several years in Brazil to earn money and then return to their country. However, this was a dream that was almost impossible to accomplish. They earned a very low salary and worked arduously. Moreover, all the resource the immigrants had spent were a part of the debt they owed to the owner of the land. These debts soon became quite high. Language barriers, religions, nutritional differences, clothing, lifestyles, and climate differences represented the cultural shock they experienced. Many immigrants tried to return to Japan, but they were prevented by Brazilian farmers, who required them to comply with the contracts and continue to work on coffee plantations.

The landowners in Brazil continued to respect the feudal system. Dissatisfied with their position, many employed immigrants had to oppose the rigidity and lack of labor laws. Subjected to long work hours accompanied by physical violence, they had to find a way to cope with the situation. Suicide, yonige (night run), and strikes were some of the things many Japanese had to do due to the exploitation at coffee farms.

The Brazilian government imposed restrictive measures on the Japanese Brazilian community when Brazil declared war against Japan in August, 1942. Japanese Brazilians could not travel without police security, and over 200 Japanese schools were closed. The goods that Japanese companies produced were confiscated, and several Japanese companies had interventions, including the newly established Banco América do Sul. The Japanese in Brazil were banned from driving (they were not even allowed to taxi) buses or trucks on their property. Japanese drivers had to have a special license issued by the police in order to be able to

drive. Thousands of Japanese immigrants were arrested or deported from Brazil on suspicion of being spies.

Today, many Japanese Brazilians belong to the third generation (sansei), which makes up 41.33% of the community. Out of 1.4 million Japanese Brazilians, 28% are of non-Japanese origin.

Japanese migrants in Asia

China

In 2009, 127,282 Japanese citizens were registered in China. The largest number of them inhabit the continental China (105,764 inhabitants), while 27,429 are in Hong Kong and Macau, and 20,373 live in Taiwan.

Most of these migrants came during the Chinese-Japanese War, when the Japanese government decided to place five million of its people in Mandjukuo. At the end of the war, 2,800 orphans remained in China while their families returned to Japan. The largest number of people who stayed in China were women. Most of them married Chinese men and became the "remaining women" or 残留 婦人 zanryū fujin. These women were not allowed to return to Japan with their families. As regulated by the law, a child whose father was not Japanese was not entitled to live on the soil of Japan.

As already mentioned, there are 127.228 Japanese migrants in China today, which makes China the third country in the world (after Brazil and the United States) with the largest number of Japanese immigrants. The city with the highest concentration of Japanese people in the continental China is Shanghai.

There are many schools in China that are approved by the Japanese Ministry of Education. Some of the more prominent are in the continental China, "the Japanese school in Beijing" and "the Japanese school in Shanghai", followed by Hong Kong and "the Japanese school in Hong Kong", and Taiwan with its "Japanese school in Taipei".

South Korea

Compared to North Korea, there are fewer migrants in South Korea. They are divided into two categories - those who live in Korea, and who are Japanese (재한 일본인, "Jaehan Ilbonin"), and those who have taken Korean nationality (일본계 한국인, "Ibongae Hangukin"). The total number of people in both groups was 53,670 in 2017. Japanese migrations are usually observed in two periods. The first one was until

1945, i.e. before and during the colonization, and the second one after 1945, known as the Modern Age,.

Malaysia

Even during the Ashikaga Shogunate (1338-1573), Japanese merchants had very little contact with the Malaysian peninsula. After the foundation of the Tokugawa Shogunate and their isolation from the world, the rare contacts almost completely died out. The trade continued only between the Ryukyu Islands and Malacca. According to the 1911 census, there were 2,029 Japanese people living in Malaysia at the time. Four-fifths of this group consisted of women. The British North Borneo (Today's Malaysian State of Sabah) was a popular destination in that period. However, apart from the old Japanese cemetery as a testimony, there is a lack of other evidence to support this claim.

In December 1941, the Japanese invasion and occupation of Malaysia brought many warriors of the Japanese imperialist army into these Malaysian territories, along with civilian workers of Japanese companies. After Japan surrendered, about 6,000 Japanese were brought back to Japan. In the late 2000s, Malaysia became a popular place for Japanese pensioners. The reason they chose Malaysia ware low real estate prices and the massive hiring of people who took care of houses. They ironically called themselves economic migrants or even economic refugees because they could not have a quality life after retirement. All in all, the number of Japanese migrants between 1999 and 2008 in Malaysia dropped to one-fifth.

During the early Meiji era, the Japanese population in Malaysia consisted mainly of "wandering sailors and enslaved prostitutes." Most of them came from Kyushu. In the beginning, the Japanese government ignored them, but after the Chinese-Japanese and Japanese-Russian wars, the government regarded them as shameful for the state. However, the money they earned there later became the basis of the Japanese business in Malaysia. After the expansion of business in 1920, Japan returned most of the prostitutes to the country. At the beginning of the twentieth century, the Japanese living Malaysia were mostly employed in the rubber cultivation industry. This type of work reached its popularity in 1917 when approximately 1776 Japanese workers were employed in this industry. In the 1970s, the Japanese were employed in the fields of technology, chemistry and wood processing.

Women and children during migration

As mentioned above, the first Japanese immigrants were mostly young men who left the country in search of a better life and with the intention to quickly and easily earn money, after which they would return to their

home country. Their fiancées, women and children stayed in Japan. Since the return of their husbands and fathers was not as easy as they thought, they went after them in the unknown world. Some countries even passed laws prescribing that a part of the Japanese immigrants had to be women, which was a good enough reason for them to leave their home country. In addition, marriage agreements between the Japanese overseas and Japanese in Japan often happened, possibly for material reasons and a wide consideration that immigrants had better lives. It turned out that such thinking was wrong because immigrants often suffered great injustice, humiliation and discrimination, all of which did not exclude women. They worked as hard and long on plantations or in factories as their husbands or fiancées, and suffered the same rigorous treatment.

After the Second World War there were major immigrations of racially mixed Japanese orphans born from the US soldiers living in Japan at the time, and the Japanese women who were married to them. The children, according to the new American imperialist politics, became a social problem. In most cases, interracial marriages did not last long, partly because foreigners left their wives before returning to their home country or because of the relocation to other military bases. Single mothers and their children often suffered discrimination and led an unsecured life. It was this social and economic insecurity that forced mothers to leave their children who later became a symbol of war tragedy and American occupation. This phenomenon gave rise to the emergence of various organizations in Japan that encouraged racially mixed orphans to emigrate from Japan and look for happiness in other less rigid countries of the world, the most attractive of which was America.

Literature

The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture is a 1946 study of Japan by American anthropologist Ruth Benedict

Ono, Mayumi (2008), "Long-Stay Tourism and International Retirement Migration: Japanese Retirees in Malaysia", in Yamashita, Shinji, Transnational migration in East Asia: Japan in a comparative focus (PDF), Senri Ethnological Reports, 77, pp. 151–162, ISBN 978-4-901906-57-9, archived from the original (PDF) on 22 July 2011

Shiraishi, Saya; Shiraishi, Takashi, eds. (1993), The Japanese in colonial Southeast Asia, Southeast Asian Publications, 3, Cornell University, ISBN 978-0-87727-402-5. Chapters cited:

Shiraishi, Saya; Shiraishi, Takashi (1993), "The Japanese in Colonial Southeast Asia: An Overview", The Japanese in colonial Southeast Asia, pp. 1–20

Shimizu, Hajime (1993), "The Pattern of Economic Penetration of Prewar Singapore and Malaysia", The Japanese in colonial Southeast Asia, pp. 63–86

Jillian Kestler-D'Amours (June 17, 2014). "Japanese Brazilians celebrate mixed heritage". Aljazeera. Archived from the original on July 6, 2017. Retrieved June 27, 2017.

^ "Japan-Brazil Relations". Ministry of Foreign Affairs of Japan. Archived from the original on November 3, 2017. Retrieved May 4, 2018

Daniels, Roger. Asian America: Chinese and Japanese in the United States since 1850 (U of Washington Press, 1988) online edition

Daniels, Roger. Concentration Camps, North America: Japanese in the United States and Canada during World War II (1981)

THE GENDERED PROCESS OF MIGRATION ACROSS THE BORDERS OF THAILAND

(TAYLAND SINIRLARINDAKİ GÖÇÜN CİNSİYET BOYUTU VE SÜRECİ)

Mary Rose Geraldine A. Sarausad[92]

Abstract:
Over the last decades, there has been a continuous growth in migration not only from within the Mekong Region, but also of those coming from outside the region; mainly, unauthorized or irregular migration. Historically, the borders of Thailand have provided routes for trade and travel, developing an established system that is fundamental to the country and its economy. Moreover, various routes through the border areas have been used by many, ensuring a steady flow of workers from Cambodia, Laos and Myanmar; thus, filling the labour shortages in various sectors in the country. However, crossing the borders from these countries into Thailand have considerably affected the lives of various people; migrants, refugees, illegal persons, or trafficked individuals. Moreover, the country has been having a growing stock of female migrant workers, some of whom are in irregular or undocumented status.
This paper examines female migration as a process, which involves three levels: pre-migration, life transitions and post-migration prospects. The movement of women is analyzed in the context of migration from Cambodia, Myanmar and the Philippines to Thailand, analyzing the complexities of life from the perspectives of migrants, the differential experiences of men and women, and the ways in which the experiences impact their lives. Several changes from the move are also shown in this paper by analyzing various structures that not only allowed them to achieve their economic goals and advance themselves but also those that constrained them from fully achieving some of their expectations. Has migration improved the overall conditions of migrant workers in the country as well as their families so that the prospect of returning is so close, or do they still hope to achieve a better life for them and their families by staying or moving again?
Key words: unauthorized migration, transitions, migration process, border crossings

[92] Ph.D. (Demography), Asian Institute of Technology, Bangkok, Thailand, maryrose.sarausad@gmail.com

Introduction

Southeast Asia, like much of the other regions in the world, has been undergoing rapid transformation towards more integrated economies, which has led to the development of interrelated yet diversified economic zones or areas. The region, so far, has been experiencing socio-economic developments that brought about increased productivity as seen in the transformation of the manufacturing and services industries. It has also been predicted to contribute significantly to the international market as governments are working considerably to fulfil their commitment to the ASEAN economic community (AEC) from 2015. At the same time, the region intensifies the interconnectedness among member countries and increases the mobility of people. Significant improvements to people's living conditions have resulted in higher demand for goods and services, and movements of people, goods and information across national borders; particularly to borders which have strong socio-economic ties.

On the other hand, conflicts, demographic imbalances and economic gaps have also led to the exodus of millions of people across borders, posing an ongoing challenge for ASEAN governments in managing international migration. The World Bank (2011) reported that the Southeast Asian region is the world's primary source of migrants, about 6% of the total global migrant stock that are mainly undocumented or irregular. Estimates also showed that the ASEAN Member States are a source of around 14 million migrant workers, six million of the migrants are in South-East Asia (UNDESA, 2013). Myanmar and the Philippines had an estimated 10% of their populations overseas among the net sending countries (ILO, 2014). The report also illustrated that Malaysia, Singapore and Thailand are hosts to about 97 per cent of intra-ASEAN migrants. Thailand, for instance, is a host to about 60% of the total migrants, 80% of which are from Myanmar and mainly comprises labour migrants in low-skilled jobs who are irregular workers.

Generally, flows from countries within the Greater Mekong Sub-region (GMS) such as Cambodia, Laos and Myanmar has been mainly towards Thailand, while flows from outside the sub-region has primarily been to more economically-advanced countries in the region such as Singapore and Malaysia. However, a shift in the trend of (labour) movements to the GMS countries, particularly Thailand, remains unexplored. Some of these trends are insignificant in terms of volume and generally occurred outside the framework of formalized migration systems in place in some countries in the region. Thus, posing a huge challenge in identifying migrants from tourists or different types of migrants, or to account for those who remained, and in monitoring their conditions.

Worldwide, regions have seen differences in the proportion of women among all international migrants. In high-income and middle-income countries witnessed a growing trend in female migrants between 2000 and 2015 (UN, 2016). On the other hand, Asia had a higher growth of male migrants according to the report mainly because of the increasing need for male workers in oil-rich countries. Data from 2013 indicated that women comprised 47.8 per cent of all migrants, working and non-working, with ages between 20 and 64 in the ASEAN alone (UNDESA, 2013). This trend occurred as a result of the women's need to find work and contribute to the family income, and the increasing demand for women to work in so-called "feminized occupations" that are mainly low-skilled and low-paid such as domestic work and the care sector. For instance, the number of domestic workers in the Asia-Pacific region increased from approximately 33.2 million in 1995 to 52.6 million in 2010 (ILO, 2013). Moreover, Malaysia, Singapore and Thailand employed mostly women as domestic workers.

Within ASEAN, studies revealed that more than 50% of the women migrant workers face vulnerabilities as a result of informal working arrangements and poor work conditions. For example, many of those from Cambodia, Indonesia, the Lao People's Democratic Republic, Myanmar and Viet Nam Women earn less because they are paid less, and they generally work in low-skilled jobs with lack of access to protection mechanisms available to other workers in the formal sector. Thus, this prevalent trend in light of the ASEAN's growing economic integration vis-à-vis women migrant workers remains a contentious issue.

Cross-border Migration in Southeast Asia

Countries within Southeast Asia have a long shared history of political, economic and socio-cultural affiliations, which gave rise to the development of economic zones or a borderless economy. According to Kaur (2010), border zones are particularly important as they are used as channels through which cross-border economic corridors have been established; influencing and sustaining cross-border flows or border mobility. In his paper, he identified two principal migration corridors, or sub-regional economic zones, 'the archipelagic ASEAN corridor and the Mekong sub-regional corridor'. The first one comprises Malaysia, Singapore and Brunei which are considered as the major destination countries within the region and having shown strong economic growth; becoming production centers for both foreign and local companies in need of more flexible sources of cheap labour (IOM, 2003). These countries have become destinations for people from less-developed areas in the region, and have been importing workers primarily from

Indonesia and the Philippines. In the Mekong sub-regional corridor, Thailand is the main destination for migrant workers from countries through which the Mekong River flows; that is, Myanmar, Cambodia, Lao PDR and Viet Nam (see Figure 1). At the same time, three sub-systems resulted from the development of growth triangles or sub-regions within ASEAN intended to accelerate trade, capital and labour flows (Kaur, 2010); the Sijori Growth Triangle (a partnership arrangement between Singapore, Johor in Malaysia and Riau in Indonesia); the Brunei–Indonesia–Malaysia–Philippines East ASEAN growth area (BIMPEAGA); and the Northern ASEAN sub-region comprising Malaysia, Indonesia and Thailand (Battistella & Asis, 2003). Further classifications were also made based on the migratory patterns or characteristics of the ASEAN countries. Labour-sending countries comprise Philippines, Indonesia, Vietnam, Cambodia, Laos and Myanmar, while Singapore, Malaysia, Brunei and Thailand are considered labour-importing countries.

Source: https://greatermekong.org/content/economic-corridors-in-the-greater-mekong-subregion

The more developed countries in the region have provided important opportunities for foreign labour primarily due to the labour shortages in some parts of the region for both skilled and low-skilled workforce. Several factors were also seen as significant in perpetuating border flows within the different sub-regions; geographical proximity, identical economic structures among the ASEAN member countries, and improved transportation system to various routes across borders. The persisting economic gaps among countries are also factors that have resulted in more dynamic cross-border mobility among people, and in particular, some countries have become attractive destinations for those seeking for better job opportunities. This has addressed household poverty through remittances, and unemployment in home countries. In Cambodia and the Lao PDR, for example, workers are offered approximately $120 per month, but Thailand and Malaysia pay workers a minimum wage of about $ 240per month. Women migration, therefore, has continued over the past several decades in the region; with women outnumbering men in sectors considered 'for women'. That is, particular sectors in host countries search for only women. One example is the domestic work and the care sector, which is responsible for looking after children, or the sick or elderly apart from undertaking domestic tasks. They are also employed in manufacturing industries, and construction and entertainment industries, which are perceived as less attractive by locals.

However, many of these migrants lack education or skills; thus, they are often found in vulnerable circumstances, doing dirty and dangerous jobs

at factories, in households, or in brothels. Women from the Philippines, Indonesia and Myanmar, for instance, are an important part of Singapore's economy particularly in domestic work. However, according to Asis and Baggio (2008), countries of destination have become more diversified in recent years; for instance, Chinese nationals have been moving to Philippines, South Korea and Thailand. Sarausad's study of Filipinos in Thailand also showed a shift in the trajectories of migrants from familiar routes like Singapore and Malaysia to underexplored destinations like Thailand (2013). Another pervading issue in the region is undocumented migration, which has been increasing significantly since the 1990s. Thailand, for instance, has been accommodating thousands of refugees, and trafficked women and girls from within the region (IOM, 2011) such as those from the neighbouring Myanmar, while also accommodating an increasing number of Bangladesh migrants from farther away. However, it is unable to absorb the influx of the huge number of people who are in unstable and insecure conditions, creating political and management challenges for the government.

In many parts of Southeast Asia, migration has been institutionalized, with employment agencies or brokers facilitating the whole process for the migrants generally seen as temporary labour migration or circular migration through the guest worker programs like those of Malaysia and Singapore. These provide fixed-term employment contracts and repatriation for low-skilled migrant workers, and incentives like permanent residency and subsidies for professionals and highly skilled migrant workers (Kaur, 2010), but prohibit residency. Receiving countries, over the past decade, have re-established stricter border regimes and legislations that restrict flows within the so-called borderless economy. Like its neighbour, Malaysia, Thailand has been relying on bilateral agreements with its neighbouring countries within the GMS, and with an established understanding that migration is temporary. However, migration policies are seen as inadequate particularly in the hiring of unskilled workers. A high incidence of irregular migration and illegal employment are common in several countries in Southeast Asia. Due to geographical proximity and shared historical and political ties, some countries have provided transit points for cross-border movements; between Thailand and Myanmar, Indonesia and Malaysia, and Mindanao in the Philippines and Sabah in Malaysia (Kaur, 2010; Battistela & Asis, 2002). Countries in the Greater Mekong Sub-region are also sources of mostly unauthorized migrants, crossing into Thailand. Thailand, like Malaysia, has also been experiencing a huge number of irregular migrants, attributed to the rapid economic development, which led to an increasing need for low-

skilled and undocumented foreign labour in low-wage sectors like fishing, garments and domestic services. This led to serious repercussions to the country's ability in handling displacement and unauthorized migration confronting Thai society, and in exacerbating the migrants' vulnerability to various types of exploitation.

Philippines, on the other hand, has formalized the employment of workers overseas in the 1970s, requiring every departing Filipino to register with authorized government agencies, but still, a huge number of overseas Filipinos are in irregular or undocumented status; the highest number within the ASEAN (CFO, 2013). Not all overseas workers are officially deployed by the government, and many of them are prohibited from working at their destination. More recent

studies of Filipinos revealed the rising number of skilled migrants found in the GMS to destinations such as Thailand within the last few decades as shown on Figure 1 (CFO, 2013; Sarausad & Archavanitkul, 2013); more than half of them are considered to be in irregular status according to a government official (KI #2, April/2012).

Within Southeast Asia and in particular, the GMS, economic gaps and shared socio-political and cultural identities cannot fully explain the complexities of border mobility within the region as well as the irregular migration that has been taking place.

The Gendered Process of Migration

Several researchers argued that not only economic factors propel migrants to move overseas as pointed out by economists, but also socio-cultural factors foster international migration. Feedback mechanism is significant in the formation of the migration systems as stressed by Mobogunje, wherein information about outcomes of a migrant's move at a destination is transmitted back to the original place (1970, in Blakewell, 2012). Migration systems theory also shows the linkages between two or several countries based on socio-cultural, political or historical ties that allow migrant networks or communities to develop, and even sustained for generations (Castles, 2000). With this perspective, theories on ethnic niches and ethnic enclaves (Bonacich, 1973; Modell 1980, in Portes, 1997) provided the basis for the understanding of the migration path pursued by prospective migrants. Despite the motivations for migration and the various structural and social processes that make people move, pervading issues in international migration have become a primary concern for many governments.

Unequal benefits between migrant groups as well as negative implications have been created as a result of international and national

policies on migration. For instance, the gender-selective demand for labour and other factors in origin and destination countries are seen as having resulted to the increasing flows of women into specific sectors. Carling (2005) discussed the different ways, in which, gender relations is affected and affects migration, and its outcomes wherein certain conditions in favour of either sex or both sexes determine the possibility or ease of migration. He pointed out that gender has an impact on the desire and the choice to move as well as the realization of one's intention to migrate. Moreover, the Global Commission on International Migration also noted that, 'From an economic perspective irregular migration is actually quite functional for many destination states. Because of deregulation, liberalisation and flexibilisation, there is demand for various forms of unskilled and semi-skilled labour employed under precarious conditions' (as cited in Koser, 2005).

The theory or model on individual choice proposed by Borjas and Todaro (see Hirschmann, Kasinitz & DeWind,1999) argued that "individual rational actors decide to migrate because a cost-benefit analysis leads them to expect a positive net return, usually monetary, from the movement" (Massey, 1988 in Guo)93. According to Sjaastad (1962, in Hirschmann, Kasinitz & DeWind, 1999, p.22), international migration has been seen as generally beneficial to human capital. Improvements in the well-being of migrants and their households have also been achieved due to increased incomes through remittances and transfers of knowledge. Moreover, greater equality between men and women is evident as women migrate and become more independent, or when they are able to manage the remittances from their migrant spouses; thereby, taking a more prominent role on the financial aspects of household reproduction (www.migrationdrc.org). However, before this could happen, migrants have to deal with various expenses such as the cost of travelling, maintenance prior to employment, language acquisition and cultural adaptation, adapting to a new labour market and the costs of leaving families and friends as well as in establishing new relations (Todaro & Maruszko, 1987 in Hirschmann, Kasinitz & DeWind, 1999).

Migration research studies had emphasized on the various modes of crossing international boundaries, the accompanying stress or insecurities the move may cause, and the associated risks particularly for those who had gone through irregular channels, which can be culture-specific depending on the level of geographical mobility. Migration, however, requires that migrants pass through different

[93] This idea was highlighted in Guo's paper, Living arrangements of migrants' left-behind children in China published online at http://paa2009.princeton.edu.

stages before realizing their goals in migration. For example, thousands of migrants from the Philippines were victims to irregular practices and schemes prior to migration, as shown in the number of illegal recruitment cases reported in the media and by the Department of Immigration in the Philippines and the Philippine Overseas and Employment Agency (POEA).

The transit phase referred to in this paper involves circumstances in migration due to irregular movement or illegal employment such as following hazardous paths or journeys in order to reach their destinations, which are a great challenge for many governments and international agencies. This type of movement has also been linked with human smuggling, trafficking and other organized crimes, which created precariousness or uncertainties for many migrants during travel particularly women. Some structural factors are also working against women migrants as more and more are found in informal economies of ASEAN. As a result, they are more likely to experience irregular and unprotected migration, which can reinforce their vulnerability and limit their opportunities of gaining from migration. For instance, the long crossings of undocumented migrants from Myanmar to the borders of Thailand and mostly through unknown routes and for long periods had been extensively researched. The transit flow of undocumented migrants to the borders of Thailand constantly changes paths; depending on the conditions of their journey, sexual abuse or violence against women migrants have been reported. Many migrants especially women are unprepared to face the physical challenges of illegally crossing borders plus the fact that it entails more funds to pay for services or unanticipated costs along the way.

Another aspect is the reception and degree of inclusion. This stage can be challenging for migrants since some may also face certain constraints because of the different skills requirements of the host country. Samers (2004) emphasized the negative consequences of the flexibilization of labour; that is, it prevents unionization, promotes informalization of jobs, and degrades wages continuously which is associated with the decline in conditions of employment; i.e., fixed-term contracts. Anderson (2000) affirmed that social invisibility results to vulnerability; that is, the greater the social invisibility of migrants, the greater the degree of vulnerability of workers; e.g., domestic workers. Regrettably, much of the job opportunities accessible by women migrant workers in ASEAN are mainly low skilled and low-paid like domestic work, garment and manufacturing work and entertainment jobs. Although some women migrants were able to find formal employment, much of the work available for them are low-paid compared to men.

Data and Methods

The results discussed in this paper are based on the research done between 2011 and 2012 for my doctoral dissertation, and on recent follow-up interviews of former respondents from the Philippines in 2016. In 2011 and 2012, multiple methods were used in the data collection process in order to reach as many Filipino migrants as possible. About 354 migrants replied to the survey conducted in Bangkok, Chonburi, Phitsanulok, Pathumthani and Chiangmai, from which data was obtained that showed the general profile of migrants, migration flows and the paths taken by migrants in order to remain in Thailand. Key informant interviews (KI), in-depth interviews (IDI), direct observations, and surveys at the Thai-Cambodian borders and of social networking sites established and/or frequented by Filipino migrants in Thailand were done to support the data obtained from the questionnaires. Secondary data on Filipino, Cambodian and Myanmar migrants were derived from reports published by the UN, ILO, government agencies, and selected research studies in these countries.

Results and Discussion

Findings obtained from secondary data showed that migrants generally occupy particular jobs in destination countries, with an increasing trend of registered Filipino women migrants, from 28,517 in 1981 to 52,318 in 2016 compared to a lower growth for their male counterparts, from 20,350 to 37,036 in the same period. A similar trend could be seen in 2017, wherein a significant difference in proportion between the sexes was found in the younger age groups, 25-34 (see Figure 3). Moreover, there is a clear demarcation between men and women's work due to the gender specific demand and supply of labour in the global market; Filipino women as domestic workers in the Middle East and Southeast Asia, entertainers in Japan, and nurses or caregivers in Europe and North America (CFO, 2013). The agency also showed in its reports that women migrant workers from the Philippines dominated the low-skilled to highly-skilled reproductive work category consisting of household service work, care-giving and nursing tasks. Male migrant workers, on the other hand, were found more in occupations viewed as 'for men' such as welding and plumbing. This is perceived as jobs similar to the roles that the women and men assume back home.

Data from the survey of Filipino migrant workers in Thailand illustrated that women migrant respondents comprised 65% of total respondents compared to 35% of male migrant respondents, which roughly provides a crude idea on the proportion of Filipino women migrants compared to their male counterparts who are in Thailand. Generally, teaching is the

main sector where many of the Filipino respondents were employed, at 52%; of which, 54% were female teachers while 49% were males.

However, secondary data on the three neighbouring countries, Cambodia, Lao PDR and Myanmar, showed that a higher proportion of male migrants were found compared to females; 53,223, 17,451 and 442,646 for males contrasted with 36,395, 14,331 and 335,612 for females respectively (Ministry of Labour, Thailand; accessed on 30 September 2017). The Immigration Act and Alien Employment Act, stipulates that Cambodian workers could only work as labourers, domestic workers, and in repairing and maintenance of machinery or fishing vessels. This could be the reason why the proportion of male migrants was more than that of the women migrants.

It is important to note, however, that many women were thought to have migrated from these countries irregularly. As a result, a number of them could not be recorded or identified. According to the ILO (2015), the proportion of undocumented or irregular women migrants from Myanmar who have registered under the NVP was higher than those who applied under the MOU system. Moreover, estimates showed that there are about three to four million documented and undocumented (i.e., illegal) migrant workers in Thailand (Sciortino & Punpuing, 2009 in Chaisuparakul, 2015), which is expected to grow to 5.36 million by 2025 (IOM & Asian Research Center for Migration, 2013 in Chaisuparakul, 2015).

Migrant workers from the three GMS countries have generally low levels of education. Thus, it is expected that women migrant workers from these countries are found in low-skilled employment and have limited access to financial or information resources. Moreover, they become more vulnerable to exploitation by brokers and employers, and trafficking. A study by Chaisuparakul (2015) revealed the risks faced by illegal Cambodian migrants when crossing the border by land or sea into Thailand. However, because of lack of employment opportunities and poverty in their countries, many of them were forced to face various risks. One example of a perceived unskilled work is domestic work, which is also unregulated, while women are also found in other sectors like agriculture (e.g., farms and in food processing), export-oriented manufacturing industries, entertainment and sex work (UN, 2015; Hellio, 2014). This means that, women's work continues to be unrecognized in relation to the work done by men; therefore, they generally obtain lower pay and viewed as less skilled than their male counterpart; for instance, women doing farm activities are expected to harvest crops than control machinery (Hellio, 2014). In the case of some Myanmar women migrant workers, their work in households comes with significant risks as they are not covered by the labour

protection law in Thailand. This poses a huge challenge in fighting for their labour rights or against gender-based violations.

Filipino migrants, in contrast, have high educational attainment, with more than 80% of the respondents having a bachelor's degree. They are also proficient in the English language, which enabled most of the respondents to be employed in the formal sector. However, the survey and interviews revealed that most of the respondents were unregistered prior to departure from the Philippines. The visa-free admission for ASEAN member states and their citizens had made migration to Thailand possible. Moreover, findings revealed that many tourists renew their visas at the borders between Thailand and Laos, Cambodia and Malaysia; many of them are working without a work permit. Out of the 818,275 Filipinos who came to Thailand from 2009-2011, about 13,081 remained or have not departed during that period (KI#1, April, 2013). Thus, the relative ease in border crossings between these countries, or their mobility between neighbouring countries promotes migration and intention of temporary stay. Thailand has various border entry points, visa options and requirements. Nationals of ASEAN member countries are allowed to enter the country, with a 30-day permission to stay as tourists.

Despite the risks and uncertainties faced by the Filipino migrants as well as those coming from within the GMS, most of the migrants surveyed preferred Thailand as their destination because of convenience, the availability of jobs and a better minimum wage. The main goals of migration for the migrants are to improve the socioeconomic status of their households, and plan for their future. Moreover, the migrants found the close proximity of their country and Thailand to have enabled them to maintain contacts and travel regularly to their homes. Although the migrants generally could send remittances regularly back home, these are primarily used for household sustenance and the needs of the family members, and paying off debts. Filipino migrant respondents to the survey, for instance, stated that the remitted amounts were used for their children's education and allowance. On the other hand, some research studies of Cambodian migrants in Thailand revealed that much of the remittances were spent for the daily expenses of the family, while a small portion was used for healthcare, education and the least amount for income-generating activities (Jampaklay & Kittisuksathit, 2009).

Conclusion

Increased border mobility brought about by the expanding interconnectedness among countries within the Southeast Asian region is becoming more and more important because of the opportunities it brings in terms of skills and employment and its impact on labour

migration patterns. However, this also poses even greater risks with regards to vulnerability of the migrants and increasing crimes. Small and porous borders and checkpoints within sub-regions, and the huge economic gaps between countries still facilitate irregular migration; the GMS is a classic example. Furthermore, some countries such as Thailand still lack an appropriate legal framework that addresses the ambiguous status of the different types of migrants in the country, and the complexities of various types of movements within and across borders as seen from Thailand's dual approach in managing migration.

This paper also illustrates the implications of border crossings for the Filipino migrant workers as well as those coming from Myanmar, Cambodia and Lao PDR. The re-making of border areas as strategic yet negotiated spaces for irregular migrants, tourists or the border crossers highlights the borders' greater importance for migrants in transition; from a tourist to an irregular migrant, or an irregular migrant to an 'almost regular' migrant. These transitions, in fact, had life-changing outcomes. Circumventing migration laws also highlights the unstable condition faced by some migrants and their inability to obtain secure employment as a result. Therefore, regularity or legality must be made accessible and sustainable for migrants. Reducing the difficulties in accessing the border areas can also lead to changes in the perceptions of borders as uncertain and dangerous.

Because of the exorbitant cost of migrating through formal channels, more and more women are migrating through informal channels. This will certainly increase their risks in the hands of traffickers, brokers and employers. Their invisibility from the migration databases means that they could not be identified nor protected in the host countries. Lack of education or know-how among women migrants reduces their chances of entering the formal economy and limits their options of finding decent work, which further aggravates their vulnerabilities. The presence of informal networks or channels has facilitated the movement of women migrants in the country and has perpetuated irregularity due to the increasing demand in the informal sector particularly 'jobs for women' and inadequate government enforcement of migration policies.

Given the current landscape, there is a need for Thailand to formalize the migration of other nationalities such as those coming from the Philippines to reduce the number of those in irregular situation. Constant changes in Thailand's migration policies in recent years had an impact on the socio-economic mobility of migrants who are less qualified to work and those who are in irregular situation as more and more employment arrangements in Thailand are done outside the legal framework. Lastly, current definitions of legality in Thailand are problematic as seen in the twofold approach in enforcing migration

laws, and the ability of other migrants to "bend" them. The grey area of regularity-irregularity divide within which some migrants traverse is an interesting area for further investigation.

References:

Anderson, B. (2000). Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour.New York: ZedBooks.

Asis, M.B and Baggio, F. (Eds.). (2008). Moving Out, Back and Up: International Migration and Development Prospects in the Philippines. Philippines: Scalabrini Migration Center (SMC).

Battistella, G. and Asis, M.B. (2003). Unauthorized Migration in Southeast Asia. Quezon City: Scalabrini Migration Center.

Blakewell, O. (2007). Keeping Them in Their Place: the ambivalent relationship between development and migration in Africa. International Migration Institute. Working Paper No. 8.

Bloch, A., Sigona, N., and Zetter, R. (2011) 'Migration Routes and Strategies of Young Undocumented Migrants in England: A Qualitative Perspective', Ethnic and Racial Studies, 34 (8), 1286-1302.

Carling, J. (2005).Gender Dimensions of International Migration Global Migration Perspectives, No. 35 Global Commission on International Migration.

Chaisuparakul, S. (2015). Life and Community of Cambodian Migrant Workers in Thai Society. Journal of Population and Social Studies, 23 (1), 2-16.

Commission on Filipinos Overseas. (2013). Stock Estimate of Overseas Filipinos. Retrieved on May, 2015 from http://www.cfo.gov.ph/index.php?option=com_content &view =article &id=1340:stock-estimate-of-overseas-fili-pinos&catid=134

Hellio, E. (2014). "'We don't have women in boxes': Channelling seasonal mobility of female farmworkers between Morocco and Andalusia", In J. Gertel and S.R. Sippel (eds). Seasonal Workers in Mediterranean Agriculture, London: Earthscan.

Hirschman, C., Kasinitz, P. and DeWind, J. (eds.). (1999).The Handbook of International Migration: the American Experience. New York: Russell Sage Foundation.

Huguet, J. (Ed.). (2014). Thailand Migration Report 2014. Thailand: United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand.

ILO. (2013). Domestic workers across the world: Global and regional statistics and the extent of legal protection, p. 24.

ILO / ADB. (2014). ASEAN Community 2015: Managing integration for better jobs and shared prosperity, p. 85.

IOM.(2003).World Migration 2003.Managing Migration: Challenges and Responses for People on the Move. Geneva: IOM.

IOM.(2010). World Migration Report 2010. The Future of Migration: Building Capacities for Change. Switzerland: International Organization for Migration.

IOM. (2011). World Migration Report 2011: Communicating Effectively about Migration. Switzerland: International Organization for Migration.

Jampaklay, A. & Kittisuksathit, S. (2009). Migrant workers' remittances: Cambodia, & Lao PDR and Myanmar. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University.

Kaur, A. (2010). Labour migration in Southeast Asia: migration policies, labour exploitation and regulation. Journal of the Asia Pacific Economy. 15(1), 6-19.

Kaur, A. (2010). Labour migration trends and policy challenges in Southeast Asia. Policy and Society 29 (2010) 385–397. ScienceDirect. Retrieved on March 2012 from

http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1449403510000330/pdfft?md5=d450cf6f151a79af139f537bf71914c2&pid=1-s2.0-S1449403510000330-main.pdf

Kubal, A. (2012). Conceptualizing semi-legality in migration research. (IMI Working Papers Series No. 58/ 2012). Oxford: IMI.

Luebker, M. (2014). Minimum wages in the global garment industry (Bangkok, ILO).

Menjívar, C. (2006) 'Liminal legality: Salvadoran and Guatemalan immigrants' lives in the United States', American Journal of Sociology, 111 (4).

Portes, A., Guarnizo, L. and Landolt, P. (1999). Introduction: Special Issue – Transnational Communities. Ethnic and Racial Studies, 22 (2).217-37.

Rigo, E. (2011). Citizens Despite Borders: Challenges to the Territorial Order of Europe. In V. Squire (ed.), The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity. London: Routledge.

Ruhs, M. & Anderson, B. (2007). The origins and functions of illegality in migrant labour markets: An analysis of migrants, employers and the state in the UK. Oxford: COMPAS.

Rytter, M. (2012). Semi-legal family life: Pakistani couples in the borderlands of Denmark and Sweden. Global Networks, 12(1), 1-18.

Samers, M. (1994). The Dynamics of Immigrant Labor: North African Immigrants in the Paris Automobile Industry, 1970-1990. Paper presented at the annual conference of the Association of American Geographers, San Francisco, California, March.

Sarausad, M.R. (2013). Understanding the contemporary Filipino migration in Thailand. Unpublished Ph.D. thesis, Mahidol University, Thailand.

Sarausad, M.R.G. & Archavanitkul, K. (2014). Traversing the Laws: The Unregulated Movement of Filipino Migrants in Thailand. Journal of Population and Social Studies. 22 (1), 53-69. DOI 10.14456/jpss.2014.6

Schuck, P. (1998). Citizens, Strangers and in-Betweens. Oxford: Westview Press.

UNDESA (2013). Population Division.

UNDESA: International Migration Policies 2013 Wall Chart. Available at www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/ InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart. pdf [accessed 8 December, 2018].

UNDESA (2016). International Migration Report 2015: Highlights.

UN Women. (2013). Managing labour migration in ASEAN: Concerns for women migrant workers. Bangkok.

UN Women. (2015). Progress of the world's women 2015-2016 – transforming economies, realizing rights, p. 72.

World Bank. (2011). Migration and Remittances Factbook 2011 (2nd ed.). Washington, D.C.: World Bank.

Zetter, R. (2007). More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in the Era of Globalization. Journal of Refugee Studies. 20(2): 172-192.

THE SIGNIFICANCE OF ECONOMIC EMPOWERMENT FOR MIGRANT WOMEN: CHALLENGES AND IMPACTS ON WOMEN AND SOCIETIES

(KADIN GÖÇMENLERİN EKONOMİK GÜCÜNÜN ÖNEMİ: KADIN ve TOPLUM AÇISINDAN ETKİLERİ VE ZORLUKLARI)

Ana B. Perianes[94]

Abstract:

The investment in migrant women´s economic empowerment has not yet received sufficient attention and when speaking about the budgets from international organizations focused on this aim, it has been reported that less than 5 per cent of proposed funding targets gender equality or women´s specific needs. The economic empowerment of forced displaced and migrant women must be a key element of concern for the international community. Women´s empowerment through education, skills training and employment is essential in the process of building their resilience to new challenges, to secure decent work and livelihood in the future and to support and rebuild better and fairest societes.

Key words: SDG16; SDG8; SDG5; women, peace and security; economy; women`s empowerment; migration and forced displacement.

[94] Dr. in Peace and International Security

Women in International Security-Spain Coordinator

Spanish Graduates in Security and Defense Association (ADESyD) Steering Board member

anaperianes@hotmail.com

+034-669082697

Introduction

When women and girls are in conflict zones and forced to move or when they have to migrate or flee from poverty, for family reunion or to search for economic opportunities and a better life, they have to combine the challenges of migrating with pre-existing gender based forms of vulnerabilities (Dianova, 2017). With this regard, women can experience a greater risk of suffering abuse, violence, discrimination, sexual exploitation or being a victim of human trafficking if they do not have access to sustainable income generating activities in their countries of destination.

It should be noted that the inequality that women suffer in violent contexts and armed conflicts increase several times over because they must face the structural discrimination they experience (as problems to access to education, health care, decent works and lacks of representation in political and economic decision-making process) added to their situation as armed violence victims. Armed conflicts use to take place in countries that are not considered as good places to be a woman or girl due to their high rates of gender inequality, gender based violence, human rights violations or endemic poverty (United Nations Development Program, 2010), so the discrimination that women must deal with in those situations and as migrants is deep.

Migrant women are frequently marginalized from professional opportunities in favor of jobs for men. Cultural differences, language barriers, restrictive gender-roles, lack of education, household responsabilities, denial of work permits, insufficient or inexistent integration processes often limit women´s possibilities to achieve their economic empowerment (Dianova, 2017).

In this sense, the investment in migrant women´s economic empowerment has not yet received sufficient attention and when speaking about the budgets from international organizations dedicated to this aim, it has been reported that less than 5 per cent of proposed funding targets gender equality or women´s specific needs (True, 2013).

In order to achieve gender equality and women, peace and security goals (deeply interconnected to The 2030 Agenda) (Sustainable Development Goals Development Plafform) it is essential to increase political and economic empowerment for women and engagement at all levels of decision-making process, a more effective and credible justice and security environment for women during conflicts and after them and also, resources to support them in recovery processes and in their integration in hosting societies.

The economic empowerment of forced displaced and migrant women must be a key element of concern for the international community.

Their empowerment through education, skills training and employment is essential in the process of reaching women´s full potential, building their resilience to new challenges, to secure decent work and livelihood in the future and to rebuild better and fairest societes in both home and host countries. Moreover, it is essential to mobilise women to be aware of their rights and men to recognize and support them.

Women´S Economic Empowerment

Economic empowerment can be defined as "the capacity of women and men to participate in, contribute to and benefit from growth processes in ways that recognise the value of their contributions, respect their dignity and make it possible to negociate a fairer distribution of the benefits of growth" (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2018).

When referring to women´s economic empowerment, although it is a complex concept to define and measure, it could be defined as a key element in the work to reduce poverty and women´s inequality. In this respect, women´s must be considered just as men, as economic actors as well as obvious and vital agents of change (Ruiz, 2009, 5-6). In essence, women´s economic empowerment is about an increased ability to make choices. For this purpose, institutions supporting patriarcal structures and norms need to be transformed.

But many obstacles to the achievement of women´s economic empowerment are found when analyzing this issue. In this respect, social and political factors have a significant influence on women´s ability to participate in the economy. Some of them can be external, related to the economic environment and the functioning of the economy and would affect women and men alike (e.g. high rates of unemployment or deficient infraesctructures). By contrast, other obstacles are rooted in gender-based social institutions and norms, that could be reflected in significant elements as the referred to female illiteracy, gender biased land legislation, domestic burden, gender discrimination and segregation in the labor market, women´s mobility constrains, poor access of women to healthcare, gender-biased violence, gender wage gap, women´s low decision makin power, low self-image and self-esteem, low legal literacy or women´s low participation in society (Ruiz, 2009, 10).

It is indispensable to identify cultural barriers to achieve gender equality and women´s economic empowerment and ways to face them must be addressed. Culture, tradition and history shape expectations about attributes and behaviours appropiate to women or men. The general pattern around the world is that women have less personal autonomy, fewer resources at their disposal and limited influence over

the decision-making processes that shape their societies and their own lives (Ruiz, 2009, 10). In this regard, donor strategies should strenghten women´s ability to formulate and advocate changes to cutlural and gender norms for societies.

Because of that, the way towards the achievement of women´s economic empowerment requires the creation of decent and quality work opportunities for them and also increasing their decision making power. This is totally necessary for fulfilling women´s rights, reducing poverty and achieving broader development goals (Oxfam, 2017, 2).

Progress in making women equal to men in the economy is sadly slow (UN Women, 2015, 25-29) and women are still more likely that men to live in poverty. It should be also highlighted that although gender equality supports economic growth, not all economic growth supports gender equality and it is necessary to make the economy work for women (Kabeer; Natali, 2013, 34-39). In this respect, a structural change is required globally.

Women´s economic empowerment is indispensable for sustainable development and growth and to build more equitable and inclusive societies. In order to achieve this goal, it is necessary to develop and implement sound public policies, a holistic approach with long-term commitment and gender specific perspectives must be integrated when designing and programming such policies (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012, 3-4).

Economic empowerment increases women´s access to economic resources and opportunities including jobs, financial services, property, learning and development skills or market information, which are absolutely key elements for achieving their economic independence.

It should be also noted that women´s economic empowerment is fundamental to advance women´s rights enabling them to have control over their lives and to benefit home and host countries reaching their full potential due to gender equality and empowered women are catalysts for multiplying development efforts. In this regard, women´s economic empowerment is both a right and smart economies (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2012, 4).

Challenges And Opportunities Of Migrant Women´S Economic Empowerment

Dominant migration and development paradigm often fails to recognize migrant women´s potential and contributions to positive economic growth and to improve human welfare in countries of origin and destination (UN Women, 2017, 17-22). Gender has historically been overlooked in studies of international migration and women migrants'

specific contributions to development have been mostly absent from the literature.

Due to the previously explained vulnerability that female migrants and refugee suffer, they are at greater risk of experiencing exploitation, abuses and other kinds of vulneration of their human rights (O´Neil; Fleury; Foresti, 2016, 1-2). It is noteworthy that migrant women´s work is often undervalued in comparison to migrant men.

The result is that many highly skilled women are employed in low-skilled jobs and that unskilled female migrants work in less-regulated and less visible sectors than male migrants. Most migrant domestic workers are women and adolescent girls. In this sense, migrant women face from stigmatization in destination countries, attached to concepts of illegality and criminality, to ideas that migrants are responsible for economic decline in times of crisis or for abandoning their families and their 'natural' roles in the domestic sphere. Also, migrant women workers may also be socially marginalized upon return to countries of origin if there is suspicion that engaged in professions deemed 'dishonourable' in countries of destination (UN Women, 2017, 23).

The study "Needs assessment of Syrian women and girls under temporary protection status in Turkey developed by UN Women" published in June 2018 (UN Women, 2018, 44-49) points out same important key issues for this paper. With this respect, a common problem in border towns and large cities in Turkey is that Syrians are forced to work as cheap labour for wages well below the market. This fact has seriously affected and distorted the socio-cultural fabric and the local economy.

With regards to the employment opportunities available to Syrian women, the study shows similarities and dissimilarities with the general Syrian population. Factors such as the shortage of formal employment opportunities, a perception that they are cheap labour and their acceptance of wages equaling a third of the mínimum wage perpetuate their employment in poorly paid jobs with long working hours. Employment among Syrian women is about 20% due to their legal status, language barriers, security and gender-related obstacles such as traditional gender roles and care-giving responsibilities. In this sense, many women end up dependent on the male spouse or family member.

This study presents other interesting data about Syrian women working information. In this respect, the share of Syrian women working varies significantly among cities, with 26.4% in Izmir, 17.7% in Istanbul and 17.2% in Gaziantep, the 3.9% in Şanlıurfa, the 4% in Konya and the 5.6% in Adana. It should be noted that cities like Izmir, Istanbul and Gaziantep with larger industry and service sectors may present more

opportunities in terms of employment and home-based income generating activities.

Syrian women with a higher education diploma (44.1%), who are divorced (32.5%) and who are not married (26.4%) have higher rates of paid employment. Also, they highlighted the importance of the supportive role of male family members in their employment activities and this means that they need the approval and encouragement of their husbands to start seeking employment. 83% of non-working women state that they are not looking for a job and the ratio of those seeking employment is highest among divorced women (32.5%) as there is no spouse to contribute to household income.

Moreover, a high rate of women is not informed about work permits (91.7%) and a key informant stated that women lacked knowledge about rights and responsibilities in employment areas, such as means to access the labour market and tax payment. Other key point to outline is that employers tend to employ Syrians informally to evade bureaucratic procedures with respect to working permits.

Regarding to displacement and women´s economic empowerment, the study recently launched by Gender Action for Peace and Security (GAPS), The LSE Centre for Women, Peace and Security (LSE WPS) and Women for Women International (WfWI) and authored by Zeynep N. Kaya and Kyra N. Luchtenberg, "Displacement and Women's Economic Empowerment: Voices of Displaced Women in the Kurdistan Region of Iraq", shows some interesting points to outline in this paper.

The referred study aimed to understand the effects of conflict-related displacement on women´s economic wellbeing and empowerment, focusing on livelihoods needs and opportunities. It reflects the voices of displaced women in the Kurdistan Region of Iraq and its research relies on extensive and in-depth interviews conducted with displaced women to understand their perspectives and perceptions regarding the opportunities and obstacles to their engagement in livelihood activities, how they define economic empowerment and empowerment from a general view. Moreover, it seeks to provide insights into how displacement has affected the position of women in the economic life of the family and community (Kaya; Luchtenberg, 2018, 10).

Some significant points to highlight from the interviewed women in this study is that they referred to their husband´s or other male family members´income generating activities with regards to economic wellbeing. Most of the interviewed women do not consider their economic empowerment to be a priority as they interpret their economic empowerment in the context of the household`s economic status. It should be also noted that some of the working interviewed

women said they work only because they have to provide income for their families as their husbands do not have a jobo r are not with them.

Furthermore, women from rural areas explained that normally women do not engage in livelihood activities in their communitites and others said that their husbands or fathers do not give them permission to work outside the house. An overwhelming majority of interviewed displaced women defined their economic empowerment as the power to make financial decisions at home and about a third of women said they make the financial decisions at home, either alone or with their husbands community (Kaya; Luchtenberg, 2018, 12).

It should be outlined that the context of conflict and displacement in Iraq has opened up space for women to engage in livelihood activities, but this was mostly out of necessity due to the decrease in mens´s capacity to provide income for the family or earn enough income. The severe circumstances of displacement and conflict led to made family members having to accept this change in their wives´or daughters´s roles. Because of that, the need for livelihood increased women´s attendance at skills training in women´s centres addressed by local and international NGOs in and outside camps and through such activities NGOs were able to engage in awareness-raising activities.

But, the opportunities created by the circumstances of conflict and displacement for women´s economic empowerment do not always lead to transformative changes in women´s social status and empowerment and in many post-conflict settings, women return to their traditional roles after the crisis (Kaya; Luchtenberg, 2018, 14). For this reason, as displacement and migration have long-term implications for societies, women´s economic empowerment requires a holistic approach with long-term strategies.

Budgets For Women´S Economic Empowerment In Post-Conflict Contexts

The advancement of gender equality and women´s empowerment is essential around the world but this issue is particularly important in post-conflict situations. In this sense, it is necessary to building better societies not only for people living there, but also for migrant women living outside their home countries in order to increase their living conditions in case they decide or are able to return there in the future.

The international community and policy makers are increasingly recognizing women´s needs, their contributions to long-term recovery and the democratization of the countries in post-conflict contexts.

With this aim in mind, the United Nations General Assembly declared in 2010 its committment to promoting a partnership between the United

Nations systems and Member States to ensure that at least 15 (United Nations General Assembly. Security Council, 2010) per cent of United Nations managed funds in support of peacebuilding would be dedicated to projects whose principal objective are addressed to women´s specific needs, to advance gender equality or empower women. This plan provided a 7-Point Action Plan covering the key areas of intervention in recovery and peacebuilding, where women´s economic empowerment was determined by UN Women as one of the key areas of intervention (United Nations Women).

The United Nations Peacebuilding Fund is working with its partners on the advancement of gender equality in post-conflict contexts, supporting through the Gender Promotion Initiative (United Nations Peacebuilding Fund, 2016) to help meet the 15 per cent target and the consideration of gender issues as part of the analysis, priority setting, budget allocation, implementation, monitoring and evaluation of its programmes.

But the investment in women´s economic empowerment has not yet received sufficient attention in post-conflict contexts (United Nations Women, 2011) and when speaking about the budgets dedicated to this aim (Hudock, 2016, 6-15), it has been reported that less than 5 per cent of proposed funding targets gender equality or women´s specific needs (True, 2013). In this respect, long-term needs of transformation are relegated.

As it was explained before, women are frequently marginalized (O'Gorman, 2014) from professional opportunities in favor of jobs for men and after the cessation of violent conflicts and during reconstruction and peacetime, men returning from war and demobilized soldiers often assume the economic activies that women had being developing previously (Hudock, 2016, 6-15).

The integration of women in all the post-conflict processes must be credible and post-conflict financing, needs assessments and resources on the ground must benefit women and men equally (United Nations Women, 2016) for advancing gender equality in society at large (at the social, economic and political levels) (United Nations Development Program, 2010). It should be outlined that women are usually under-represented in local and national governments in post-conflict contexts and therefore not in a position to influence public decision-making processes and to guarantee physical and economic security for women.

In short, women´s priorities and needs are rarely taken into account in post-conflict recovery processes (Organisation for Economic Co-Operation and Development, 2017) and to face this challenge affecting women´s gender equality achievement, it is essential to: Integrating a

gender perspective in post-conflict economic recovery decisions; developing policies to promote sustainable livelihoods incomes for households headed by women, especially widows and, assisting post-conflict countries to generate decent jobs for women, to improve their business skills, to encourage them to join the workforce and to guarantee that the financial services required by women to start business are provided (Relief, 2013).

In this context, it is also essential to mobilise women to be aware of their rights and to focus on them as agents of peace and on their leadership for peacebuilding, not only on women as victims of armed conflicts. Women´s economic empowerment is not only important because they contribute to a sustainable peacebuilding and to security in general, but because it is a key issue of realizing women´s equat rights.

Donors and the international community are key actors in the support of women´s organisations for peace working for gender equality in post-conflict contexts and providing specific mechanisms and culturally sensitive programmes that specifically guarantee women´s economic empowerment through peacebuilding institutions, including them as a target group in the framework of the economic reconstruction programmes.

Mainstreaming gender equality and women´s economic empowerment in post-conflict situations requires an integrated framework of action (Relief, 2013) and gender-sensitive approaches when designing peace and stability policies in this kind of contexts, including from local governments. And we should highlight that appropiate National Actions Plans, National Development Strategies, accountability tools, lessons learned reporting programmes and partnerships between the private, public sectors and multilateral organizations are totally needed in those kind of processes.

Migration, Women´S Economic Empowerment And The Way Towards The Achievement Of The 2030 Agenda

In order to achieve migrant women´s economic empowerment, it is necessary to promote the development of human rights based and gender-responsive migration politcies that address the gendered dimensions of migration fostering women´s equality (UN Women, 2017, 7-8).

Despite the fact that mobility and employment can create opportunities for female migrants as it was analyzed before in the text, gender norms have particular consequences for them. With this regard, the Sustainable Development Goals (SDGs) (Sustainable Development Goals Development Plafform) contain main important gender dimensión

challenges and gender-specific actions and solutions to reduce women´s poverty, insecurity and to promote their economic empowerment, their healthcare, education and access to justice must be supported by policy-makers and practitioners.

The SDGs have targets that relate directly to migrant women´s economic empowerment, highlighting the following ones: Goal 5 on gender equality and women´s and girls´ empowerment; Goal 8 on growth on decent work; Goal 10 on reducing inequalities; Goal 16 on peaceful, inclusive societies and access to justice for all and, Goal 17 on global partnership on sustainable development, including improving data (O´Neil; Fleury; Foresti, 2016, 3).

SDG 5 and SDG 8 are especially important to the wellbeing of female migrants and refugees and to reach the goal of achieving the 2030 Agenda.

In relation with SDG 5, SDG 5.2 targets the elimination of all forms of violence against all women and girls in the public and private spheres, including trafficking and sexual and other types of exploitation. Migrant and refugee women and girls may suffer violence at all stages of the migration process. Gender based violence or conflicto-related sexual violence may forcé them to migrate and they may be victims of violence during transit (e.g. at refugee camps) or at their destination (e.g. by an employer). Irregular migrants and young migrants are at greater risk of violence, trafficking and exploitation. But migrant girls are more likely to be trafficked or experience sexual exploitation than boys (Termin et al, 2013, 9).

Furthermore, SDG 5.3 refers to the elimination of all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilation (FGM). Migration can expose girls and young women to different social norms and practices (including FGM) in new locations. Also, migrant communities may use early and forced marriage as a strategy to face girls´ insecurity or economic difficulties.

With respect to the significance of SDG 8 for migrant and refugee women, some selected targets are particularly important for this analysis.

SDG 8.5 states that it is necessary to achieve full and productive employment and decent work for all women and men. But in this respect, many host countries limito r bar refugees from employment opportunities and simultaneously, migrant spouses may be prevented from working. Moreover, female migrants and refugees that do work may be confined to less skilled or “femenine” jobs, frequently paid or valued less than other jobs (O´Neil; Fleury; Foresti, 2016, 4).

Moreover, SDG 8.7 advocates for taking inmediate and effective measures to eradicate forced labour, end modern slavery and human trafficking and also secure the prohibition and elimination of child labour. In this sense, migrants (particularly irregular migrants and children) are at risk of forced labour, trafficking, exploitation and abuse. In order to eradicate those forms of labour, it is necessary to improving labour standars, increasing the opportunities of decent work, protecting migrants and prosecuting the perpetrators f such crimes.

In addition, SDG 8.8 states that the international community and countries must protect labour rights and promote safe and secure working environments for all workers. It should be noted that the protection of labour rights is especially relevant for migrants, particularly women and children, who are at greater risk of exploitation or abuse. Female migrants in stereotypically femenine roles (such as domestic work) are usually isolated, so they are more vulnerable to exploitation, violence and abuse (O´Neil; Fleury; Foresti, 2016, 4).

It should be also pointed out that the SDGs are fully interconnected with the Women, Peace and Security Agenda.

The United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security (UNSCR 1325) is considered as a landmark Resolution adopted in October 2000 with the aim to recognize the additional suffering of women and girls in violent contexts, armed conflicts and post-conflict situations and to state the essential role of women in the prevention and resolution of conflicts, peace negotiations, peace building, peacekeeping, humanitarian response and in post-conflict reconstruction. This Resolution marked the beginning of the Agenda of Women, Peace and Security, fully interconnected with The 2030 Agenda and particularly, with SDG 5 (Achieve gender equality and empower all women and girls) and SDG 16 (Peace, justice and strong institutions) (Sustainable Development Goals Development Plafform).

In order to promote the implementation of the UNSCR 1325 (United Nations Security Council, 2000) and the subsequent ones, the United Nations, multilateral economic institutions, development Banks and donors must focus on implementing gender-responsive financing planning and budgeting, including in-country and donor accountabilities (True, 2013).

In addition, it is fundamental to focus both on men and women in gender equality awareness-raising and to reconstruct positive masculinities through long-term approaches and transformative changes (Kaya; Luchtenberg, 2018, 33). Also, educating girls is another powerful tool for women´s empowerment. With this regard, education

provides women with the knowledge, skilss and self-confidence they need to empower themselves (OECD, 2012, 9-10).

Conclusion

Migration and displacement has changed the economic and social circumstances of families and communities frequently leading to situations in which gender roles in the family and community need to be redefined as a prerequisite for sustainable development and for achieving the SDGs.

Women´s increased role as income providers may led to some change in men´s and women´s attitudes about gender equality and women´s empowerment but this process it seems to be unlikely to generate long-term transformation because of the existing and significant social, cultural, political, legal and institutional obstacles.

In the process of inspiring and taking action in the way of raising awareness of women´s empowerment, it is necessary to focus on both men and women. Women are positive contributors to sustainable and inclusive development and they have the right of being able to achieve their full potential as powerful agents of social and economic change, transforming her own prospects and the related to their families and communities.

Although some inssues relating to women´s economic empowerment are particularly challenging or sensitive, the international community, international and national institutions and multi-donor trust funds must further integrate gender-specific perspectives at the design stage of policy and programming and promote and finance women´s economic empowerment projects. And at the nationals levels, countries must continue launching, supporting and monitoring United Nations Security Council Resolution 1325 on Women, Peace and Security, National Actions Plans and other National Development Plans. They should promote good practices, tools and guidance on women economic empowerment. No women must be left behind.

To sum up, we should move beyond the rethoric of gender mainstreaming and further advance in putting gender inclusive reforms theory into practice.

Gender equality and women´s empowerment are not a women´s issue: It is about human rights.

Bibliography

Dianova (2017, April 13). Empowering Migrant Women. Retrieved November 11, 2018, from https://www.dianova.ngo/news/empowering-migrant-women/

Hudock, A. (2016). Protecting Spaces for Women´s Economic Participation in Fragile and Conflict- Affected States, Occasional Papers Series, January 2016, Georgetown Institute for Women, Peace and Security. Retrieved November 15, 2018, from

https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2017/08/Occasional-Paper-Series-Womens-Economic-Participation.pdf

Kabeer, N., & Natali, L. (2013). Gender Equality and Economic Growth: Is there a Win-Win? Institute of Development Studies. IDS Working Paper 417Volume 2013, Issue 417. https://doi.org/10.1111/j.2040-0209.2013.00417.x

Kaya, Z.N., & Luchtenberg, K.N. (2018). Displacement and Women's Economic Empowerment: Voices of Displaced Women in the Kurdistan Region of Iraq. Gender Action for Peace and Security, The LSE Centre for Women, Peace and Security, Women for Women International. Retrieved November 25, 2018, from

http://www.lse.ac.uk/women-peace-security/assets/documents/2018/LSE-WPS-DisplacementEcoEmpowerment-Report.pdf

O'Gorman, E. (2014). Independent Thematic Review on Gender for the UN Peacebuilding Support Office (PBSO) Final Report. March 2014. Retrieved November 25, 2018, from http://www.unpbf.org/wp-content/uploads/Final-Report_Thematic-Review-on-Gender-Peacebuilding.pdf

O´Neil, T., & Fleury, A., & Foresti, M. (2016). Women on the move: migration, gender equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development. Briefing papers July 2016. Overseas Development Institute. Retrieved November 20, 2018, from https://www.odi.org/publications/10476-women-move-migration-gender-equality-and-2030-agenda-sustainable-development

Organisation for Economic Co-Operation and Development (2012). Women´s economic empowerment. The OECD DAC Network on Gender Equality (GENDERNET) Poverty Reduction and Pro-Poor Growth: The Role of Empowerment.

Organisation for Economic Co-Operation and Development (2017). Gender Equality and Women´s Empowerment in Fragile and Conflict Affected Situations: A Review of Donor Support. OECD Development Policy Papers. October 2017, Nº 8. Retrieved November 28, 2018, from https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility resilience/docs/Gender_equality_in_fragile_situations_2017.pdf

Organisation for Economic Co-Operation and Development (2018). Women´s Economic Empowerment. Retrieved November 12, 2018, from http://www.oecd.org/dac/gender-development/womenseconomicempowerment.htm

Oxfam (2017). An economy that works for women. Oxfam Briefing Paper. March 2017. Retrieved November 25, 2018, from https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-an-economy-that-works-for-women-020317-en.pdf

Reliefweb(2013). Women´s economic empowerment is critical to build lasting peace. Retrieved November 28, 2018, from https://reliefweb.int/report/world/women%E2%80%99s-economic-empowerment-critical-build-lasting-peace

Ruiz, M.E. (2009). Women's Economic Empowerment in Conflict and Post-conflict Countries. Sida POLICY, MAY 2009 Publication series: Women's Economic Empowerment. Swedish International Development Cooperation Agency. Retrieved November 28, 2018, from https://www.sida.se/contentassets/a7f86b2b8a774b0dacb7bce5f689dae5/14881.pdf

Sustainable Development Goals Development Plafform. Retrieved October 18, 2018, from https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs

Temin, M. et al (2013). Girls on the Move: Adolescent Girls & Migration in the Developing World. A Girls Count Report on Adolescent Girls. Population Council. Retrieved November 30, 2018, from https://www.popcouncil.org/uploads/pdfs/2013PGY_GirlsOnTheMove.pdf

True, J. (2013). Women, peace and security in post-conflict and peacebuilding contexts. Policy Brief February 2013. Norwegian Peacebuilding Resource Centre. Retrieved October 13, 2018, from http://www.peacewomen.org/assets/file/true_noref_unscr1325_feb_2013_final.pdf

United Nations Development Program (2010). Price of Peace Financing for gender equality in post-conflict reconstruction. Synthesis Report. Retrieved November 15, 2018, from http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/3190612/price-of-peace-financing-for-gender-equality-in-post-conflict-reconstruction.pdf

United Nations General Assembly. Security Council (2010). Women's participation in peacebuilding Report of the Secretary-General. Report of the Secretary General. September 7, 2010. Retrieved November 22, 2018 from http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/65/354

United Nations Peacebuilding Fund (2016). UN Peacebuilding Fund Gender Promotion Initiative III Call for Concept Notes. May 26, 2016. Retrieved October 20, 2018, from http://www.unpbf.org/wp-content/uploads/GPI3-Call-for-Concept-Notes-Final_revised-26-May.pdf

United Nations Security Council (2000). Resolution 1325 on Women, Peace and Security. Retrieved November 28, 2018, from

https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement

United Nations Women. Peace and Security. Retrieved November 28, 2018, from http://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security

United Nations Women (2011). Empowering Women to Meet New Challenges, from National Development to Conflict Prevention and Post-Conflict Recovery. News and Events, May 18, 2011. Retrieved November 22, 2018, from http://www.unwomen.org/en/news/stories/2011/5/empowering-women-to-meet-new-challenges-from-national-development-to-conflict-prevention-and-post-c

United Nations Women (2015). The Beijing Declaration and Platform for Action Turns 20. Summary Report. Retrieved November 25, 2018, from

http://www.unwomen.org//media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/sg%20report_synthesis-en_web.pdf?la=en&vs=5547

United Nations Women (2016). New global funding instrument invests in women to accelerate conflict recovery, sustain peace. News and Events, February 23, 2016. Retrieved November 25, 2018, from http://www.unwomen.org/en/news/stories/2016/2/global-acceleration-instrument-launch

United Nations Women (2017). At what cost? Women migrant workers, remittances and development. Research Paper. Retrieved November 22, 2018, from http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/2/women-migrant-workers-remittances-and-development

United Nations Women (2017). Women migrant workers' contributions to development. Brief. Retrieved November 22, 2018, from http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/7/women-migrant-workers-contributions-to-development

United Nations Women (2018). Needs Assessment of Syrian Women and Grils Under Temporary Protection Status in Turkey. June 2018. Retrieved November 29, 2018, from http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/turkey/the%20needs%20assessmentengwebcompressed.pdf?la=en&vs=3139

DÖRDÜNCÜ OTURUM

SURİYELİ MÜLTECİLER VE GÖÇÜN GETİRDİKLERİ

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ KADINLARIN EVLENME DENEYİMLERİ: FIRSATLAR VE RİSKLER

(THE EXPERİENCES OF MARRİAGES OF SYRİAN WOMEN REFUGEES İN TURKEY: OPPORTUNİTİES AND RİSKS)

Mahmut KAYA[95]

Özet

Arap Baharı sürecinde demokrasi, özgürlük, eşitlik ve refah talepleri ile başlayan halk hareketleri, gerek yönetimlerin baskıcı ve antidemokratik tutumları ve gerekse çeşitli grupların silahlı direnişe yönelmeleri sonucu Ortadoğu ülkelerinde çatışma ve iç savaşları tetikleyen çok boyutlu krizlere neden olmuştur. Bu krizlerin önemli bir sonucu da söz konusu ülkelerden başta komşu ülkeler ve Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerine gerçekleşen uluslararası göçtür. Özellikle Suriye'deki iç savaş nedeniyle başlayan uluslararası göç, Türkiye'ye 3,5 milyon civarında Suriyelinin gelmesine yol açmıştır. Bugün Türkiye'deki Suriyeli mülteciler[96], yerleştiği şehirlerde hem kendi aralarında hem de yerli halkla çeşitli şekillerde ilişki ağları geliştirmektedir. Sosyal ağlar teorisi, göç süreci ve sonrasında göçmenler, göçmen olmayanlar ve ev sahibi topluluk arasında gelişen çok katmanlı ilişkilere yoğunlaşarak göçün toplumsal boyutunu analizi hedefler. Göçmenlerin ilişki ağı inşa etmesinin önemli bir yöntemi de evliliktir. Türkiye'deki Suriyeli mülteciler kadınlar, yaşama tutunma ve göç sürecinin dezavantajlarından korunma anlamında bir yaşam stratejisi olarak ikamet ettiği yerlerde ev sahibi toplumdan kişilerle evlilikler yapmaktadır. Bu evliliklerin gerçekleşme biçimleri, hukuki ve kültürel dayanaklar, evlenme süreçlerindeki tören ve ritüeller, çok eşlilik, karı koca ve çocuklar arasındaki ilişkiler, evlilik ilişkisinin avantajları ve dezavantajları bilimsel açıdan araştırma konusu olmaya değerdir. Bu çalışma, Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınlarla ev sahibi toplumdaki erkeklerle gelişen evlenme deneyimlerine odaklanmaktadır. Çalışmada,

[95] Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, mahmutkaya@harran. edu.tr

[96] Mülteci kavramı bu çalışmada hukuki değil sosyolojik bağlamda kullanılmaktadır.

Suriyeli mülteci kadınlar açısından sosyal ağ geliştirme stratejisi olarak evlenme süreçlerinin nasıl gerçekleştiği, evlenme gerekçeleri, tek eşli ve çok eşli evlilikler, aile içi ilişkiler, şiddet, istismar, boşanma, velayet ve nafaka gibi konular göç literatürü ve özellikle saha çalışmaları üzerinden değerlendirilmektedir. Böylece Suriyeli mülteci kadınların toplumsal cinsiyet rolleri açısından ne gibi fırsat ve risklerle karşı karşıya olduğu ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Göç, Suriyeli Mülteci Kadınlar, Evlilik, Çok Eşlilik, Şiddet.

Abstract

During Arab spring, the popular movements that began with the demands of democracy, freedom, equality and prosperity, either due to oppressive administrations and anti-democratic attitudes or turning of various groups to armed resistance, triggered multidimentional crisis resulting in the civil war and conflicts in Middle Eastern countries. An important consequence of these crises is the international migration, which takes place in many parts of the world, especially in neighboring countries and Europe. Especially, civil war in Syria led 3.5 million Syrian refugees to migrate to Turkey. In these days, Syrian refugees are not only developing relations among themselves but also with local residents of their settled cities in verious ways. The social network theory aims at analyzing the social dimension of migration by focusing on the multilayered relations between migrants, non-migrants and the host community. Marriage is an important method for migrants to build a network of relations.

Syrian women refugees in Turkey has adopted a life strategy. They get married to any family member of the house owner where they live, in order to get protection from terrible and unbearable living conditions generated from migration process. The pattern of these marriages, their legal status, cultural foundation, ceremonies and rituals in marriage processes, polygamy, relations between husband and wife, advantages and disadvantages of marital relationship are worthy of scientific research. This study focuses on the developing experiences of marriage between syrian women refugee and the male member of the houseowner of their living house. In this study, the issues such as how these marriages are realized, marriage reasons, monogamous and polygamous marriages, family relations, violence, abuse, divorce, custody and alimony were evaluated through empirical research and field observations. It was understood that Syrian refugee women experienced various opportunities and risks in terms of gender roles through marriage.

Key words: Migration, Syrian Women Refugees, Marriage, Polygamy, Violence.

Göç ve Mülteci Kadınların Yaşadığı Problemler

Göç, insan gruplarının gönüllü veya zorunlu nedenlerle, geçici veya kalıcı, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği bir hareketliliktir. Herhangi bir ulusun göç kaynağı olması coğrafi yakınlık, ticari ilişkiler, politik ortaklık, geçmişten gelen kolonyal ilişkiler gibi çeşitli faktörlere bağlıdır (Massey, 2000, s. 63). Bu nedenle göç, insanların sosyal ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde de tanımlanmaktadır (Adıgüzel, 2016). Göç, her kesimden insanların geniş çeşitlilikteki hareketleri ve durumlarını içeren kavramdır. Uluslararası göç, artan bir şekilde dünyayı birbirine bağlayan, ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutlarıyla günlük hayatımızı etkileyen çok katlı kompleks bir fenomendir. Dahası küreselleşmenin derinleştiği çağımızda göç, tüm insanları ve devletleri etkiliyor. Göç, devletler ve topluklar için faydalar sağlayan jeopolitik, ticari, kültürel takas ve işle iç içe geçen bir yapıya sahiptir. Göç, insanların hem köken hem de hedef ülkedeki yaşamlarının iyileşmesine yardım eder ve hem de milyonlarca insana dünya genelinde güvenli ve anlamlı bir yaşam için fırsatlar sağlar. Son yıllarda çatışma, işkence, ekolojik bozulma ve değişim, yoğun insani güvenlik ve fırsatların azalmasından dolayı göç ve yerinden edilmenin artışı söz konusudur (IOM, 2017).

2010 yılında Arap Baharı ile Ortadoğu'da başlayan çatışmalar yeni göç ve yerinden edilmelere yol açmıştır. 2011 yılından itibaren Suriye'de başlayan çatışmalar ise bölge ülkelerini kitlesel göç akınlarına maruz bırakmıştır. Göç sürecinde hassas grupların başında kadınlar gelir. Kadınlar çeşitli gerekçelere bağlı olarak göç etmek zorunda kalırlar. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) araştırmasına göre mülteci kadınların Suriye'den ayrılma nedenleri arasında ekonomik nedenler, siyasi nedenler, sağlık nedenleri sayılırken Suriyeli kadınların Türkiye'yi tercih etme nedenleri ise sırasıyla yüzde 59,20 ile ulaşım kolaylığı, yüzde 24,10 ile Türkiye'ye güvenmeleri, yüzde 10,80 ile şartların diğer ülkelere göre daha iyi olması, yüzde 4,50 ile dini yakınlık ve yüzde 1,40 ile diğer nedenlerdir (AFAD, 2017, s. 2, 33). Dolayısıyla göçün dezavantajları çoğu kez, kadınlar üzerinde açığa çıkar. Gerek kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet kalıpları ve gerekse kadınların göç sürecinde zayıf, korumasız kalışı onlara yönelik risk ve istismarları arttıran unsurlardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) mülteci kadın ve kız çocuklarının yaşadığı problemleri beş başlık altında toplamıştır.[97] Bu tasnifte kadın ve kız çocukları göç öncesi/çatışma anı, göç süreci ve sonrasında birçok risk ve tehdide maruz kalmakta, kadın bedeni iktidarda bulunan kimseler,

[97] Bkz. http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadinlar-tarafindan-da-paylasilir, Erişim Tarihi: 15.11.2018.

çatışmanın tarafı olan asker ve milisler, yeni aile bireyleri, bakıcı ve koruyucularca istismar, mülteci kadınlar tecavüz ve insan kaçakçılığının hedefi olmaktadır.

BMMYK Mülteci Kadınlar Risk ve İstismar Alanları Tablosu

1- Çatışma Sırasında, Kaçıştan Önce
İktidarda bulunan kişiler tarafından taciz edilme,
Kadınların cinsel olarak işkence görmesi,
"Askerler" tarafından cinsel şiddet uygulanması,
Toplu tecavüz ve hamile bırakılma,
Çatışma halindeki tarafların silahlı mensupları tarafından kaçırılma.
2- Kaçış Sırasında
Haydutlar, sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı,
İnsan tacirleri, köle ticareti yapanlar tarafından yakalanma.
3- Sığınma Ülkesinde
Otorite sahibi kişiler tarafından cinsel saldırı,
Ailelerinden ayrı düşmüş kız çocuklara, bakıcı aile yanındayken cinsel taciz,
Aile içi şiddet,
Yakacak toplarken, su almaya giderken cinsel saldırı,
Hayatta kalabilmek için cinsel ilişkiye zorlanmak/ zorla fuhuş,
Sığınma ülkesinde yasal bir statü beklerken ya da yardım ve kaynaklara erişmeyi beklerken cinsel taciz.
4- Geri Dönüş Sırasında
Kadınlara yönelik zararlı geleneksel uygulamaların tekrar başlatılması,
Ailelerinden ayrı düşmüş kadın ve çocuklara yönelik cinsel taciz,
İktidarda bulunan kişiler tarafından cinsel istismar,
Haydutlar, sınır muhafızları tarafından cinsel saldırı, geri dönüşe zorlanma.
5 -Yeniden Bütünleşme
Geri dönenlere bir çeşit ceza olarak cinsel tacizde bulunmak,
Yasal statüyü düzene sokmak için cinsel zorbalık,
Kadınların karar alma süreci haricinde bırakılması
Kaynaklara erişiminin engellenmesi.

IRC, Save the Children, UNHCR, UNICEF, Amnesty International gibi birçok kurum ve kuruluşun raporunda Suriyeli mülteci nüfusu içerisindeki sosyal ve ekonomik korumasızlığın bir numaralı konusu olarak kadın ve çocuklar öne çıkmaktadır (ICMPD, 2015, s. 24-25). Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınların yaşadığı problemleri ele alan bir araştırmada kadınların göçle gelen zorluklar karşısındaki dezavantajlı durumu incelenmiştir. Araştırmaya göre dil bariyeri, kadın doktor azlığı gibi sağlık hizmetlerine erişim ve hijyen konusunda problemler yaşanmaktadır. Kadınların çoğu, yetersiz barınma koşullarında hayatını sürdürmekte, cinsiyet temelli şiddet riski altında ev sahipleri tarafından istismar edilmektedir. İş bulamama ve yoksulluk, bir koruyucudan yoksun olma ve hane halkına bakım yükü diğer bir problemdir. Geçim ve istihdam konusunda Suriyeli kadınlar, genelde az istihdam edilmekte, çalışma yerlerinde ayrımcılık ve düşük ücrete maruz bırakılmaktadır. Geleneksel cinsiyet rolleri, mesleki eğitim fırsatları ve bilgilendirmenin azlığı, dil engeli ve çocuk bakma kadınların çalışmasının önündeki diğer engellerdir. Savunmasızlık, sosyal koruma ihtiyacı önemli bir problemdir. Çalışmada öne çıkan temel bir sorun da ekonomik baskılar ve insan kaçakçılarının kurbanı olarak kadınların seks işçisine dönüşmesidir. Ayrıca kadınlar şiddet, damgalanma, yoksullaşma ve hizmetlere erişememeyi tecrübe etmektedirler. Türkiye'deki Suriyeli kadınlar, aile içi şiddet, taciz, evlenmeye zorlanma, yeterli önlem ve destekten uzak olma gibi farklı şiddet türleriyle yüzleşmektedir. Çok eşli ve kayıt dışı evlilik sorunu, kadınları resmi haklardan mahrum bırakmaktadır. Bazı kadınlar yaşamını sürdürmek için bu tür evliliğe yönelmektedir. Kayıt dışı evlilik, seks endüstrisinin bir parçası olup kısa vadeli evlilik ilişkisini meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Kadınların farklı cinsiyet rollerine zorlanması, Türkçe konuşma becerisine sahip olamama ve kadınların güvenliğine olan ilginin zayıflığı onların izole olmasına katkı sağlamaktadır (Rohwerder, 2018; ICMPD, 2015). AFAD'ın *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar (2014)* araştırmasında da benzer problemler tespit edilmiştir. Mülteci kadınlar, yakınlarını kaybetmeden dolayı korumadan yoksunluk, fiziksel ve ekonomik sıkıntılar, cinsiyete dayalı şiddet, eğitimin kesintiye uğraması, erken yaşta evlilik ve gebelik gibi pek çok zorlukla yüzleşmektedirler (AFAD, 2014).

Mazlumder'in *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar* raporunda mültecilerin yaşadığı problemler ise şöyle belirtiliyor: "imkânsızlıklar içinde sığınmacı kadınlar kendileri, çocukları ve ailenin diğer fertleri için bakım, beslenme, temizlik gibi temel yaşam koşullarını sağlamanın baskısını üzerlerinde daha fazla hissediyor. Sığınmacı kadınlar, maruz kaldıkları rutin baskılar ve tecrit edilmiş bir yaşam sürmeleri nedeniyle ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riskini daha

fazla taşıyor. Özellikle kişilik gelişiminin henüz tamamlanmadığı ergenlik dönemini geçiren genç kadınlar, bu dönemi yabancı bir ortamda taciz ve istismar riski altında, yoksulluk ve yoksunluklar içinde geçirmek durumunda kalıyor. Mağduriyet nedeniyle yapılan kısa süreli evliliklerin ve fuhşun yaygınlaşmış olması nedeniyle cinsel yollarla bulaşan hastalıkların artması riski de bir diğer önemli sorun olarak karşılaşılıyor" (Mazlumder, 2014, s. 29).

Yasal prosedürlerden kaynaklı başka bir sorun Suriyelilerin çeşitli evrak ve izinlerden mahrum oluşu veya bunların edinim süresinin uzunluğuyla ilişkilidir. Suriyeli mülteciler, teknik olarak Türkiye halkıyla aynı mahkeme ve yasal prosedürlere erişim hakkına sahip olsa da, bu genellikle nüfus kâğıdına sahip olma şartına bağlı. Suriyeli tarafın Türkiye'de oturma iznine sahip olması gerektiği için, Suriyeli kadınlar ve Türkiyeli erkekler arasındaki birçok evlilik resmen kayıtlı değil; kadınlar suiistimal, ihmal, boşanma gibi konularda kocalarını mahkemeye vermek isteseler de yasal olarak evli olduklarını bile kanıtlayamıyorlar (Mackreath ve Sağnıç, 2017, s. 25).

T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) tarafından hazırlanan Türkiye'deki Suriyeliler (2018) adlı raporda "Suriyeli kadınlar arasında erken yaşta evliliklerin, resmi olmayan evliliklere ve çok eşliliğe ilişkin geleneklerin yaygın olarak devam ettiği, aile içi şiddete karşı ise farkındalık düzeyinin düşük olduğu, kadınların şiddete uğradıklarında nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini bilmedikleri, ihtiyaç duydukları hizmetler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, gerçek barınma ihtiyacı duyan hassas durumdaki bazı Suriyeli kadınların geçici barınma merkezi dışında kaldıkları ve bu durumdan olumsuz etkilendikleri, ailelerin, hastalıklar, aile planlaması ve üreme sağlığı gibi konularda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, Suriye'de savaş sırasında cinsel istismara ve şiddete uğramış kadınlar ile eşleri olmuş, ayrılmış ve tek başına kalmış kadınlar ve çocuklu yalnız kadınların özel durumlarına ilişkin hassasiyetlerinin devam ettiği, bazı ailelerin çocuklarını sokakta çalıştırdıkları, ancak çocukların tespit edildiklerinde ailelerinin olmadığı öğrenilmiştir" denilmektedir (KDK, 2018, s. 228). Erken evlilikler ve çok eşli evlilikler yasal ve geleneksel uygulamalardan dolayı Suriye kültürünün tümüne yansımış durumdadır (ICMPD, 2015). Örneğin farklı etnik ve dini azınlıklar olan Domlar ve Ezidi mülteci topluluklar arasında dahi erken evlilikler ve kumalığın olduğu görülmektedir.[98]

[98] Bkz. Suriyeli Dom Göçmenler Mevcut Durum Araştırması (2016). *Suriyeli Dom Göçmenler En Alttakiler Yoksulluk ve Ayrımcılık Arasında Göç Yollarında.* 1. Basım, Ankara: Altan., Arslan, Y. (2016). Türkiye'de Ezidi Sığınmacı Kadınların Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Batman ve Diyarbakır Kamp Örnekleri, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt,19 Sayı, 2, 2016, 31-63.

Mülteci Kadınlar ve Evlenme Pratikleri

Göçmen sosyal ağları, kişiler arası bağlar olup göçmenler, önceki göçmenler köken olarak göçmen olmayanlar arasında varış alanlarında akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan ortak köken bağları ile kurulur (Massey, 2000, s. 69). Sosyal bağlar, aile, ortak etnisite ve ortak milliyet, ortak din vb. diğer gruplarla sosyal köprüler ve devlet yapısıyla bağlantılar olmak üzere üç boyutta gerçekleşir ve etkili bir entegrasyona katkı sağlar (Ager ve Strang, 2008, s. 178). Kadınların göç süreci ve sonrasında yaşadığı yoksulluk, korumasızlık, yabancılık, fuhşa ve insan kaçakçılarının eline düşme korkusu, geçim ve işsizlik benzeri problemler onları yeni sosyal bağlar kurmaya iter. Evlenip yeni bir hayat kurma, bahsedilen problemlerden kurtulmanın yollarından biridir. Nitekim mülteciler, göç ettikleri hedef ülkelerde gerek kendi içlerinde ve gerekse yerli toplumla evlilik yoluyla bağlar geliştirmektedir. "Evlilikler, bir ulus devlet sınırları içinde gerçekleşebileceği gibi uluslararası ölçekte de gerçekleşebilir. Esasında bireyler, evlenmeyi göç için bir araç olarak kullanabilirken çoğu zaman göç sonrası süreçte ortaya çıkan iş, barınma, uyum, vatandaşlık gibi temel sorunların üstesinden gelebilmek için de evlilik, bir strateji olarak benimsenmektedir. Dolayısıyla uluslararası evlilikler, erkeklere göre daha az ekonomik seçeneği olan kadınların göç etme kararlarında etkili bir faktördür. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalar kadınları genellikle pasif, evlilik nedeniyle bağımlı hareket eden, göçü evliliğin nedeni olarak değil bir sonucu olarak gören bireyler olarak düşünmüşlerdir. Evlilik, özellikle yasal oturma statüsünü kazanmanın diğer yollarına erişimi olmayanlar ve politik, ekonomik baskılardan kaçmak için göç etmek isteyen kadınlar için bir çıkar yol olarak karşımıza çıkmaktadır". (Kaya, 2017a, s. 74). Dolayısıyla evlilik dezavantajlı koşullardan kurtulmanın yanı sıra ev sahibi toplumla bağ kurma bakımından Suriyelilerin Türkiye toplumuna eklemlenmesine fırsat sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınların evlilikleri hem kendi topluluğu hem de kendi grubu dışındaki ev sahibi topluluktan kimselerle gerçekleşmektedir. Evlilik sözleşmeleri, Türkiye'deki yasal mevzuat dikkate alınarak veya yasalar göz ardı edilerek yapılmaktadır. Tek eşli olarak yapılan evlilikler, Türkiye yasalarına göre ilgili evraklar hazırlandıktan sonra sorumlu kuruluşlar tarafından birtakım prosedürler uygulanarak resmiyet kazanmaktadır. Bu hem Suriyeli mülteci kadınların kendi gurubuyla ve hem kendi grubu dışındaki yerli toplumdan kimselerle yapılan evlilikleri kapsamaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen evlilikler Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre meşru kabul edilmekte, yasadan doğan hak ve yükümlülükler garanti altına alınmaktadır. Ancak diğer taraftan dini nikâh ile yapılan evlilikler söz konusudur. Bu evlilikler, Türkiye vatandaşları açısından

yasak olduğu gibi Suriyeli mülteciler için de Türkiye Cumhuriyeti yasaları nezdinde resmi ve yasal kabul edilmeyen evlilik sözleşmesidir. Söz konusu durum, Türkiye ve Suriye yasalarının farklılığına dayanmakta ve aynı zamanda her iki toplumdaki evlilik sözleşmeleri açısından çatışmaları, istismarları açığa çıkarmaktadır. Çünkü Suriye'deki yasalara göre dini nikâh meşru bir evlilik sözleşmesidir ve mahkemeler tarafından tanınmaktadır. Lakin Türkiye'deki yasalara göre dini nikâh veya diğer bir ifade ile imam nikahı, tek başına yasal bir evlilik sözleşmesi olarak kabul edilmemektedir. Her iki ülke arasındaki bu yasal farklılığı bilmeyen birçok mülteci kadın, dini nikâhla yapılan evlilik sözleşmesinin yasal olduğunu düşünmekte ve bu şekilde sözleşmeye bağlanmış evlilikler yapmaktadır.

Suriyeli mülteci kadınların gerçekleştirdiği evlenme biçimlerinden biri de çok eşli evliliktir.[99] Suriye yasalarına göre meşru ve yasal olan bir erkeğin dört kadına kadar aynı anda evli olması yani polijini türü evlilik, mülteciler tarafından Türkiye'de de sürdürülmektedir. Gerek Suriyeli topluluk içerisinde ve gerekse Türkiye toplumundan erkeklerle mülteci kadınlar çok eşli evlilik yapmaktadır. Diğer bir anlatımla mülteci kadınlar, ikinci ve bazen üçüncü, dördüncü eş olarak bir aileye kuma olarak gitmektedir. Bu evlenme biçimi çoğu zaman yerli veya Suriyeli dini statüye sahip bir kişinin hakemliğinde kıyılan ve yasal karşılığı bulunmayan, hak ve yükümlülükleri dini normlara dayanan evlenmedir.

Türkiye'deki Suriyeli kadın ve erkeklerin gerek kendi aralarında ve gerekse Türkiye toplumundan kimselerle yapmış olduğu evliliklerde tek eşli ve resmi nikahlı form yasal olarak eşler arasında bir takım hak ve yükümlülükleri garanti altına alırken resmi olmayan nikah (dini/imam nikahı) ve tek eşle (polijini) yapılmayan evlilik sözleşmeleri Türkiye Cumhuriyeti yasaları nezdinde herhangi bir hak ve yükümlülüğü içermemektedir. Aksine ikinci durum, mevcut yasalara göre suç teşkil etmektedir Birinci türdeki evliliklerde gerçekleşen haksızlık ve istismarlar için yasal yollar ve bu yasaların garanti altına aldığı yaptırım ve teminatlar mevcut iken ikinci türdeki evliliklerde bu olanaklardan mahrumiyet söz konusudur. Bu durumdan dolayı özellikle dini nikâhlı ve çok eşli yapılan evliliklerde hem yasal hem sosyal hem de psikolojik olarak birçok dezavantaj söz konusudur. Dolayısıyla sosyal koruma, yabancılıktan, yoksulluktan, fuhuş ve insan kaçakçılarının tuzaklarından kurtulma gayesi ile Suriyeli kadın mülteciler tarafından gerçekleştirilen evlilikler, görece fırsatlar sağlarken beraberinde birçok risk ve istismarı da getirmektedir.

[99] Suriyeli kadınların çok eşli evlilik nedenleri için bkz. Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler İç İçe Geçişler Ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperlink.

Suriyeli Mülteci Kadınların Evlilikleri: Fırsatlar, Riskler ve İstismarlar

Evlilik, tek başına göç nedeni olmaktan ziyade göç edilen yerde "dışarıdakiler" olmanın dezavantajının üstesinden gelmek için kadınlara bir imkan sağlamaktadır. Bu nedenle göçmen kadınlar yaşamış olduğu niteliksizleşmeyi, sosyal dışlanmayı ve ekonomik problemleri gidermek ve göç etmiş oldukları topluma uyum sağlamayı kolaylaştırmak için evliliği bir strateji olarak görmektedirler (Kaya, 2017a, s. 75). Mülteci kadınların evliliği fırsatlar kaynağı ve bulunduğu koşullardan sıyrılmanın çaresi olarak görmesini sağlayan birçok gerekçe bulunmaktadır. İlk olarak ekonomik baskılar ve geçim nedeniyle evlilik, birçok mülteci kadının zorunlu tercihidir. Çünkü savaştan dolayı maddi ve manevi kayıpları bulunan mülteci kadınlar, yaşamlarını sürdürmek, yoksulluk ve sefaletten kurtulmak adına evliliği kurtuluş yolu olarak görürler. Suriyeli kadınlar hakkında yapılan bir araştırmada "*Evlenip Avrupa'ya yerleşmek istiyorum*" diyen 14 yaşındaki Rızan adlı kadın, bu arzuyu gerçekleştirmek için çocuk gelin evlilikleri, kumalık gibi seçeneklere de tamamen kapalı olmadıklarını ifade etmiştir (Arslan, 2016, s. 48). Nitekim yakınlarını kaybeden ve hayat standartları kötüleşen, sosyal korumadan mahrum kadınların çocuklarının bakımı ve kendi gelecekleri için kendilerini veya genç kızlarını evlilik yoluyla garanti altına almak istemesi yukarıdaki alıntıda da açıkça görülmektedir. Bu bağlamda kocasının ölümü ve kayıp olması nedeniyle zorunlu olarak hane reisine dönüşen mülteci kadınlar, ailenin geçim ve idaresi için evliliği tercih etmektedirler. Evliliklerde Suriyeli aileye başlık veya mehir parası ödendiğinden kızlarını evlendirmek Suriyeli aile açısından hem para kazanma hem de kızlarının hayatını kurtarmanın aracı olarak görülmektedir (Orsam&Tesev, 2015; ICMPD, 2015; Rohwerder, 2018).

Evlilik yoluyla vatandaşlık alma savaş öncesinde de Suriyeli kadınların bildiği ve uyguladığı bir yöntemdir. Suriye'deki baskıcı koşullardan kaçış, akraba evliliği sonucu Türkiye'ye gelişten dolayı vatandaşlık alma deneyimi geçmişten süre gelen bir uygulamadır. Ancak özellikle savaş koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan dezavantajların üstesinden gelmek ve iyi bir yaşam, makbul bir yurttaş olmak için Suriyeli kadınlar evlilik yoluyla vatandaşlık alma kanallarını tercih etmektedir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 2011-2018 yılları arası Suriye uyruklu olup Türk vatandaşlığı alan kişi sayısı 55 bin 583'dir.[100] Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) açıkladığı evlenme ve boşanma istatistiklerinde, ise yabancı ülke vatandaşlarıyla yapılan

[100] Bkz. https://www.cnnturk.com/turkiye/turkiyede-suriyeli-yasiyor-kaci-turk-vatandasi-oldu-iste-yaniti?page=01, Erişim Tarihi: 27.11.2018.

evliliklerin sayısında son üç yılda Türkiyeli damatlarla evlilik yapan Suriyeli gelinlerin sayısı 14 bin 138 olarak kaydedilmiştir.[101] 2003-2012 yılları arasında 5000 civarında Suriyeli, evlilik yoluyla Türk vatandaşlığı elde etmiştir (Kirişçi, 2014).

Türkiye'deki toplam 3,6 milyon Suriyeli, kamplarda ve kamp dışında şehirlerde halkla iç içe yaşamaktadır. Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin dört bir tarafına dağılmış olup göçmen nüfusun yaklaşık yüzde 95'i şehirlerde yerli halkla birlikte iç içe yaşamakta yaklaşık yüzde 5'si ise geçici barınma merkezlerindedir.[102] Kamplarda çeşitli ihtiyaçlar karşılanmasına karşın bazı Suriyeliler kamp koşullarından kurtulmak için evliliği tercih etmektedir. Özellikle genç kızlar, kamp koşullarındaki kısıtlılıkları aşmak, şehrin imkânlarına erişmek ve konforlu bir yaşam için evliliği kamptan çıkmanın bir yolu olarak seçmektedir. Nitekim AFAD'ın araştırmasına göre kamplarda yaşan mülteci kadınların kamp dışında yaşama isteği yüzde 54 olarak çıkmıştır (AFAD, 2014).

Psikolojik ihtiyaçlar ve yabancılıktan kurtulma da evlilik tercihleri arasında sayılabilir. Yabancılık olgusu bağlamında Türkiye'ye sığınan göçmenler, belirli oranda dışlanma ve çeşitli problemlerle yüzleşme süreçlerini yaşayabilmektedir. Türkiye ve Suriye belirli ölçüde ortak bir tarihsel ve kültürel belleği paylaşmalarına rağmen mülteciler kendilerini yabancılık duygusundan kurtaramamaktadır (Kaya, 2017b, s. 134). Yalnız yaşamanın güçlüğü ve yabancılık duygusu aynı zamanda sosyal bağ kurmayı zorunlu kılar. Hedef ülkedeki toplumun bir parçası olmak isteyen kadınlar, mülteci olarak geldiği toplumda yabancılığın olumsuz sonuçlarından korunmak üzere evlilik vasıtasıyla kendilerini yeniden üretme ve ev sahibi toplumla bütünleşme stratejisi yürütürler. Evlilik yoluyla akrabalık kurma, psikososyal problemler ve kimlik bunalımından bir çıkış yoludur. Nitekim bu yolla göçmenler, istihdama erişim, hedef ülkeye varışta destek ve diğer göç maliyetlerini azaltma imkânına kavuşurlar (Massey, 2000, s. 69). Böylece toplumdan dışlanmışlık, izolasyon ve damgalanmışlık risklerine karşı korunaklı bir statü elde edilmiş olur.

İnsan kaçakçılarının kurbanı olma ve seks işçisine dönüşme korkusu resmi, dini fark etmeksizin kadınların meşru görülen evlenme seçeneklerinden birini kabule iter. Nikâh sözleşmesi yoluyla mülteci kadınlar, hem çevreden gelecek tacizleri hem de çetelerin eline düşme riskini bitirmeyi arzularlar. Nikâhla eş edinen kadın, toplumsal olarak bir statü edinmiş olur diğer bir deyişle "evli kadın" olur. Suriyeli mülteci

---

101 Bkz. Suriyeli gelinler 14 bin damadı kaptı adlı haber http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-gelinler-14-bin-damadi-ekonomi-2620190/, Erişim Tarihi: 27.11.2018.

102 http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 21.11.2018 tarihli istatistik. Erişim Tarihi: 27.11.2018.

kadınlar için evlilik bir tür sosyal güvenlik işlevi gördüğü için de tercih edilmektedir. Karı koca olmanın sağladığı psikolojik ve sosyal güvencenin yanı sıra kamusal hizmetlere erişmeyi mümkün kılma bakımından da bir güvence söz konusudur. Kendi ve çocukları için eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetlerine erişmenin bir yolu da yerli topluluktan biriyle evliliktir.

Yukarıda sayılan imkân ve fırsatlar evlilikler için geçerli olurken evliliklerin yapılış tarzı ve sözleşmeler kadınlar açısından risk ve tehditlerle kuşatılmış olup önemli kayıplara da yol açmaktadır. Kayıt dışı evlilik olan dini nikâhlı evliliklerde en büyük risk şüphesiz ki boşanmadır. Çünkü yasal bir sözleşmeye dayanmayan bu evliliklerde boşanma durumu birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Hatta bazen boşanmanın kendisi de problem olmakta, dini usuller gözetilmeksizin ayrılmalar yaşanmaktadır.

Eşler arasında anlaşmazlık veya boşanma durumu söz konusu olduğunda velayet önemli bir problem olarak belirmektedir. Evlilik sözleşmesinin resmi olmamasından dolayı anne veya baba, çocuğun velayeti konusunda çatışma içerisine girmektedir. Bu tür durumlarda sınır illerinde öncelikle yerli veya Suriyeli referans kişi veya gruplar araya girerek bir anlaşma/uzlaşma sağlarlar. Örneğin Türkiye'de bazı illerde Suriyeli informel hakem meclisleri bulunmakta ve bu vakaları çözmeye çalışmaktadır. Diğer yandan hakemlerle çözülmeyen durumlarda ise konu mahkemeye taşınmaktadır. Ancak arada resmi bir evlilik bağı olmadığı ve taraflardan birinin yabancı olması nedeniyle hukuki dayanak karmaşası yaşanmakta ve karar alma süreçleri gecikmektedir. Söz konusu durum nafaka mevzusu için de geçerlidir. Güvencesiz, yasal olarak tanınmayan dini nikâhlı evliliklerde boşanma hukuken gerçekleşmediği için kadınlar nafaka ve tazminat benzeri ekonomik olanaklardan mahrum kalmaktadırlar. Her iki durum, mülteci kadınları yoksulluğa itmekte ve geçim sorunlarıyla baş başa bırakmaktadır. Ayrıca dul olmak da damgalanma ve risklere açık hale gelmenin alt yapısını oluşturmaktadır. Yoksulluktan ve dul kalmış olmaktan dolayı mülteci kadınların sömürü ve istismar mekanizmalarına/ilişkilerine maruz kalması daha kolay gerçekleşmektedir.

Suriyeli mülteci kadınların en yoğun maruz kaldığı konu şiddettir. Özellikle çok eşli evliliklerde aynı ev ortamına taşınma, kocanın ilk eş ve çocuklarından şiddet görmeye zemin hazırlamaktadır. İlk eş ve çocukları tarafından ikinci evliliklerin suçlusu olarak direkt Suriyeli kuma görülmektedir. Ve kocaya/babaya olan tüm nefret ve kinin muhatabı Suriyeli kuma olmaktadır. Kocaların eğitim ve kültür düzeyi, hak bilinci kadınlara şiddeti etkileyen diğer bir faktördür. Bu bağlamda, fiziki,

cinsel ve ekonomik şiddet mülteci kadınların yaşadığı şiddet türleri arasındadır.

Suriyeli mültecileri konu alan araştırmalarında, çok eşliliğin fırsata çevrilerek örtük bir kadın ticaretine dönüştürüldüğü, genç ve bazen çocuk yaştaki sığınmacı kadınların (bazen aile zoruyla, bazen de kendilerinin çaresizlik içindeki ailelerine yük olma duygusunun ağır basmasıyla kerhen rıza gösterdikleri bir kurtuluş yolu olarak) para karşılığı evlilikler yaptıkları, çoğu zaman yasal açıdan hiçbir bağlayıcılığı olmayan bu evliliklerin kısa sürdüğü ve aslında sığınmacı kadınların bu evlilikler aracılığıyla sistematik bir cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu evliliklerin kadınları, fuhuş çetelerinin ağına düşürmek üzere aldatmak için kullanıldığı, Suriyeli kadınları imam nikahı adı altında kandırarak fuhuş sektörüne çeken komisyoncu ve insan ticareti çetelerinin oluştuğuna dikkat çekilmektedir (Mazlumder 2014; ICMPD, 2015; Kaya, 2017a). Suriyeli genç kadınlar konusunun bölge kadınları arasında çok ciddi kaygılar yarattığı gözlenmektedir. Bölge kadınları, zor durumda olan ve kolaylıkla evlilik tekliflerini kabul etme durumunda olduklarını düşündükleri Suriyeli genç kadınlardan dolayı huzursuzdur (Erdoğan, 2014). Örneğin Kilis'te boşanmaların yaklaşık yüzde 20'sinin Suriyeliler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir. Kadınlar kocalarını kaybetme korkusunun üzerlerinde baskı yarattığını ifade etmekte ve Suriyelileri kocalarının aklını çelmekle suçlamaktadırlar (Orsam&Tesev, 2015, s. 16). Bu durum yerli toplumdaki kadınların Suriyeli mülteci kadınlara karşı olumsuz vaziyet alışlara girmesine yol açmakta her iki toplum arasındaki entegrasyon ilişkilerine zarar vermektedir.

Sonuç

Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınların evlenme deneyimlerinin sosyal ağlar çerçevesinde ele alındığı bu çalışmada göçün kadınlar örneğindeki yansımaları tartışma konusu yapılmıştır. Tek eşli, çok eşli, yasal/resmi nikâhlı veya yasal olmayan dini nikâhlı gerçekleşen bu evlilikler, göç koşullarının dayatmaları karşısında kadınlara bazı fırsatlar sağladığı gibi bu evliliklerin yapılış tarzlarından dolayı risk ve istismarlar da söz konusudur. Türkiye toplumundan kimselerle evlilik, mülteci kadınlara sosyal bağ kurma, ekonomik baskılar ve geçim zorluğu nedeniyle müreffeh bir hayata kavuşma, vatandaşlık alma, kamp hayatından kurtulma, psikolojik tatmin ve yabancılıktan kurtulma, insan kaçakçılarının kurbanı olma ve seks işçisine dönüşmeden koruma, sosyal güvenlik fonksiyonu, kamusal hizmetlere erişmenin basamağı olma gibi imkânlar sunmaktadır. Diğer taraftan söz konusu evliliklerin özellikle kayıt dışı, informel gerçekleşmesi yasal ve sosyal bir takım hak ve yükümlülüklerin devre dışı kalmasına, kadınlar açısından sömürü ve

istismara açık riskli bir sonuca yol açmaktadır. Boşanma bu tür evliliklerin en olağan sonucu olmaktadır. Boşanma sonrası velayet ve nafaka, resmi olmayan evliliklerde en ciddi problemdir. Çocuklar üzerinde gelişen çatışmalar mahkemeleri de zora sokmakta, aileler arasında husumetlere neden olmaktadır. Bu nedenle ekonomik destekten mahrum kalma, mülteci kadınların hayat konforunu bozmakta onları ve çocuklarını yoksulluğa itmektedir. Boşanma sonrası dul kalan kadınlar mültecilik damgasını yanı sıra bir de "dul" olarak etiketlenmektedir. Yoksulluk ve dulluk, mülteci kadınların savunmasız, istismara açık olmasını tetiklemektedir. Şiddet, Suriyeli mülteci kadınların en yoğun maruz kaldığı konudur. Bu bağlamda mülteci kadınlar, hemcinslerinden, kocalarından, kocalarının çocukları ve ailesinden şiddet görmektedirler. Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddet mülteci kadınların yaşadığı şiddet türleri arasındadır. Yerli toplumdaki erkeklerle Suriyeli kadınlar arası evlilik, aracılık mekanizmalarının türemesine de yol açmıştır. Suriyeli kadınları erkeklere pazarlayarak aracılık eden ve bundan gelir elde eden komisyoncular bu işi bir sektöre çevirmiş durumdadır. Evlilikler, kadınları insan kaçakçısı ve fuhuş çetelerinin ağına düşürme amaçlı da kullanılmaktadır. Dini nikâh yoluyla kadınlar çeşitli çeteler tarafından tuzağa düşürülmekte ve insan kaçakçılığı ve fuhuş sektöründe kullanılmaktadır. Son olarak mülteci kadınlar yerli toplumdan kadınlar tarafından "hasım" olarak görülmektedir. Çünkü ikinci evlilikler ve boşanmaların faili olarak Suriyeli mülteci kadınlar hedefe oturtulmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'de ikamet eden Suriyeli mülteci kadınlar için evlilik bir yönüyle göçün getirdiği kötü yaşam koşullarından kurtulmanın bir aracı iken bu evliliklerin yürürlükteki hukuki dayanaklardan yoksun olması kadınları çok çeşitli risk, sömürü ve istismarların içine çekmektedir. Dolayısıyla uzun vadede yasal düzenlemelerle birlikte mülteci kadınların hak kaybına uğramaması, istismara maruz kalmaması için enformasyon faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, denetimlerin sıklaştırılması, hak temelli entegrasyon projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi. 1.Basım, Ankara: Nobel.

Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conteptual Framework. Journal of Refugee Studies, Vol. 21, No. 2, doi. 10.1093/jrs/fen016., p.166-191.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyelikadinlar_-2014_2_.pdf).

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2017). Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması. T.C. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.

Arslan, Y. (2016). Türkiye'de Ezidi Sığınmacı Kadınların Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Batman ve Diyarbakır Kamp Örnekleri, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt,19 Sayı, 2, 2016, 31-63.

Erdoğan, M. Murat (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO), (https://data2.unhcr.org/ en/documents/ download/46184).

http://www.unhcr.org/tr

http://www.goc.gov.tr

http://www.milliyet.com.tr

https://www.cnnturk.com

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD) (2015). Targeting Vulnerabilities The Impact of the Syrian War and Refugee Situation on Trafficking in Persons A Study of Syria, Turkey, Lebanon, Jordan and Iraq. Vienna: ICMPD.

International Organization for Migration (IOM). (2017). World Mıgratıon Report 2018. Publisher: International Organization for Migration ISSN 1561-5502, ISBN 978-92-9068-742-9, Website: www.iom.int, Switzerland.

Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)(KDK). (2018). Türkiye'deki Suriyeliler. Özel Rapor, Ankara. (https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/files/basic-html/page1.html).

Kaya, M. (2017a). Türkiye'deki Suriyeliler İç İçe Geçişler Ve Karşılaşmalar. İstanbul: Hiperlink.

Kaya, M. (2017b).Türkiye'deki Savaş Mağduru Engelli Suriyeli Mültecilerin Toplumsal Hayata Adaptasyon Süreçleri: Özel Ve Kamusal Alan Engelleri. Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, Kış 2017, Sayı 16, 127-144.

Kirişçi, K. (2014). Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı. Çev. Sema Karaca, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu &Brookings Enstitüsü, Haziran 2014.

Mackreath, H., Sağnıç, Ş. G. (2017). Türkiye'de Sivil Toplum Ve Suriyeli Mülteciler. Yurttaşlık Derneği, İstanbul: Zer.

Massey, D. S. (2000) The Social and Economic Origins of Immigration. The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 510, World Population: Approaching the Year 2000 (Jul., 1990), pp. 60-72. (https://www.jstor.org/stable/1046794?seq=1#page_scan_tab_contents)

Mazlumder (2014). Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, 2014.

Orsam&Tesev (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Rapor No: 195, Ankara.

Rohwerder. B. (2018). Syrian Refugee Women, Girls, And People With Disabilities İn Turkey. Institute of Development Studies. (https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b6c45ae40f0b640bdbf8f94/
Syrian_refugee_women__girls__and_people_with_disabilities_in_Turkey.pdf)

Suriyeli Dom Göçmenler Mevcut Durum Araştırması (2016). Suriyeli Dom Göçmenler En Alttakiler Yoksulluk ve Ayrımcılık Arasında Göç Yollarında. 1. Basım, Ankara: Altan.

GÖÇ VE HAFIZA: SURİYELİ SIĞINMACI KADINLARIN GÖÇ HİKAYELERİ VE YENİDEN EV KURMA DENEYİMLERİ[103]

(MIGRATION AND MEMORY: MIGRATION STORIES OF SYRIAN REFUGEE WOMEN AND RE-BUILDING EXPERIENCES)

Doç. Dr. Mehmet Birekul[104]

Giriş: Göç, Nostalji ve Hafıza

Sosyolog Peter Berger'in "evsiz zihin" (homeless mind) olarak tanımladığı Modernleşme durumu (bkz. Berger vd., 2000: 13 vd.) aslında herkesi göçmen kılan bir toplumsal hareketliliğin adı olmuştur (Aktay, 1998: 13). Bu toplumsal hareketlilik modernleşme ve kentleşme sarmalında yerel kültür üzerinde hızlı bir erozyonu da beraberinde getirmiştir. Modern kültürün oluşturduğu hoşnutsuzluklar ve gerilimler sebebiyle ortaya çıkan sosyal / psikolojik bir tatminsizlik duygusu olarak nostalji ise, aslında Berger'in insanı "evsiz" bıraktığını söylediği modern kültüre karşı basit bir ev arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişi büyük oranda yerinden eden modern kültüre bağlı gelişmeler pek çok insanda bir burukluk ve geçmişe özlem uyandırmıştır (Aydın, 2011: 318).

Bu noktada nostalji, günümüzde birçok güçlü ideolojinin özünü oluşturan, bizi duygusal bağlılık uğruna eleştirel düşünceyi bırakmaya ayartan, ideal evi yeniden inşa etme vaadidir. Eve dönmeye duyulan bu özlem (nostalji), parçalanmış toplumları yeniden bütünlüğe ulaşmalarını sağlayacak ideolojik bir harç; modernleşmenin yersiz yurtsuzlaştırdığı insanların ve toplumların yaşamlarını anlamlandıracakları bir araç olarak görülmektedir. (Boym, 2009: 15). Bu açıdan bakıldığında hatırlama üzerinden gerçekleştirilen bu nostaljik atıf gündelik hayatın pek çok alanında görülebileceği gibi özellikle evin

[103] Bu bildiri Sosyoloji Divanı Dergisinin Toplumsal Hafıza sayısında yayınlanan "*Nostalji ve Hafıza: Geçmişin Hafıza Durakları, Suriyeli Sığınmacıların Göç Hikayeleri ve Hatıra Eşyaları"* (Bkz: Birekul, 2017) isimli makalemdeki bazı verilerin tekrar değerlendirilmesi ile oluşturulmuştur.

[104] Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

yeniden kurgulandığı göçmenlik / sığınmacılık olgusunda da kendisini göstermektedir.

Her ne kadar Berger modern insanı tarif etmede bir metafor olarak kullansa da göçmenlik / sığınmacılık esasında tam olarak evden uzakta yeni bir ev kurma deneyimidir. Üstelik bu deneyim bir kültürleşme sürecini içerdiği gibi pek çok toplumsal pratik açısından da çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu vasatta göçmen / sığınmacı için hem yeni karşılaştığı kültür ve coğrafyada tutunabilme hem de kendi köklerini ayakta tutacak belli başlı argümanları geliştirme zorunluluğu belirmektedir. Göçmenlik / sığınmacılık bir bakıma sürekli sürgünde kalma halidir. Bu açıdan bakıldığında göçmenlere / sığınmacılara güç veren, geri dönüş özleminin sürekli gündemde tutulmasıdır. Bir gün dönme olasılığını yitirmiş / geri dönmekten vazgeçmiş görünenler için dahi bu ümit hayatta kalmanın bir önkoşulu olarak belirmektedir.

Bu çalışma buradan hareketle göçmenlerin / sığınmacıların belleklerini imar eden bir unsur olarak, göç hikayelerine ve ev kurma deneyimlerine odaklanmaktadır. Türkiye'de yerleşen Suriyeli sığınmacıların [105] evlerinde yapılan gözlemler ve mülakatların sonucunda onların evden ayrılma ve yeniden ev kurma hikayelerine odaklanılmış ve bu hikayelerde ve evlerde geçmişin izleri, hatıralar üzerinden toplumsal belleğin imarı izaha kavuşturulmaya çalışılmıştır. Araştırma Türkiye evreninde ve iki örnek ilde (Konya ve Gaziantep) 5 yılı geçkin süredir ikamet eden 7 Suriyeli ailede gerçekleştirilmiş, çalışmada gözlem, mülakat ve odak grup görüşmelerine yer verilmiştir.[106] Gerek göç hikayelerinde gerekse yeniden ev kurma deneyiminde önemli bir rol üstlenen kadınların görüşleri durumu aktarması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Zira kadınların eve bağlılıkları ve yeniden ev kurma deneyimindeki rolleri erkeklerden farklı bir boyutta gerçekleşmektedir. Göçün getirdiği travmanın yanı sıra bu bağlılığın getirdiği travmada yeni entegrasyonda kadınların zorluklarla mücadelesini çeşitlendirmiştir. Bu

[105] Bu çalışmada Türkiye'deki Suriyelileri tanımlamak için "sığınmacı" kavramı kullanılmaktadır. Zira göçmenlik çoğu zaman ekonomik gerekçelerle ve içinde bulunulan sosyal ortamın hoşnutsuzluğu nedeniyle ülkesini gönüllü terk edenleri tanımlarken sığınmacılık göçün daha çok zorunlu hallerini ifade eden bir tanımlama olarak belirmektedir (Bkz: Koyuncu, 2014, 24-25). Türkiye'ye göç eden Suriyeliler savaş nedeniyle bir zorunlu göçün muhatabı oldukları için ülkelerini terk edişleri de çoğunlukla isteyerek olmamıştır.

[106] 2017 yılının Ekim ve Kasım aylarında gerçekleştirilen alan araştırmalarında özellikle kadınlarla yapılan mülakatlarda yardımlarından dolayı Fatma Birekul'a ve Aynur Doğan'a teşekkür ederim.

nedenle bu çalışma genel perspektifin yanında kadınların göç ve ev kurma deneyimine odaklanacaktır.

Sığınmacı Kadınların Göç Hikayeleri

Yukarıdaki kavramsal çerçeve açısından bakıldığında evden ayrılış hikayeleri ve yeni ev kurma deneyimleri ayrı bir önem taşımaktadır. Çalışmada görüşme fırsatı bulduğumuz Suriyeliler açısından da durum aynıdır. Her hikaye dramatik olduğu kadar bugünü de anlamlı kılmaktadır. İçinde bulunulan durumun ilk adımı olduğu kadar özetidir de. Özellikle ilk göç hikayeleri içinde bulundukları durumun meşrulaştırılması (neden buradayız? / burada olmalıyız?) açısından önemlidir. Bir çok katılımcı için "o gün" sanki bugün yaşanıyormuşçasına canlıdır. Bu hikayelerden birisinde katılımcı yaşadığı göç deneyimini şu şekilde özetlemektedir:

Evimizi ne kadar zor terk ettik bir bilseniz. Namusumuzu korumak için geldik. Biliyorsunuz çok zor çok kötü şeyler yaşatıyorlardı bize. Biz de o yüzden topladık çocuklarımızı kaçtık. Biz ölümden kaçmadık. Orada da ölüm var burada da. Ölümden sığınmadık biz Türkiye'ye. İnanın geldiğimden beri hastalık hastane işim hiç tükenmedi. Suriye'nin halini düşüne düşüne dert tuttuk. Kimse vatanını, evini terk etmez. Düşünsene senin evin nimet dolu, bolluk rahat çıkıp gitmek ister misin? İnan evden çıkın dediklerinde her yeri tertemiz yaptım, yere düşen tozları bile parmağımla aldım. "Belki döneriz hemen de evim temiz kalsın" dedim. Öyle bir yuvadan çıkıp kupkuru çadırda 5 sene ömür tükettik. (S. / Kadın / 44)

Bu göç hikayesi bir mecburiyetin olduğu kadar evine ve köyüne bir özlemin de ifadesidir. Bir bakıma bu hikaye, kendi köklerini bırakıp zor şartlarda göç etmek zorunda kalanların bir nostaljisi olarak belirmektedir. Bu hikaye hem geçmişlerini hem de bugünlerini imar etmekte ve içinde bulunulan durumu anlamlandırmada başvurulan bir hafıza durağı olarak önemli bir yerde durmaktadır. Bu açıdan aşağıda hikayenin devamı olarak aktarılan ifadeler önem arz etmektedir.

Ben aslında gelmeyecektim son ana kadar direndim ama eşim, "Bak S. bu askerler sana, oğluma, kızıma gözümün önünde bir şey yaparlarsa seni affetmem" dedi. Meydana ağaçlara bağlayıp neler yapıyorlar insan ol da için kaldırsın, nasıl anlatılır ki. (katılımcı kendi etrafındakilere yapılanlarla ilgili örnekler aktardıktan sonra) Yoksa ben çok direndim. Evim, arabam, tarlam her şeyim vardı. Tüm bu yapılanları görünce, eşimin sözleri ve "baskın geliyor" da denilince bir gün içinde üstünü giyip kaçmayan kalmadı. Köyümüz cennetti, sabahlara kadar düşünüyorum içim almıyor ama yapacak bir şey yok çok şükür diyoruz. Orada da bir ekmek yiyorduk burada da. Her şeyin vatanı başkaymış onu anladık. Allah tezce günde bizi kavuştursun diyorum ki toprağıma

bir gün yeniden kavuşayım. O an alsın Allah canımı yeter ki ölüm zulüm bitsin o topraklarda. (S. / Kadın / 44)

Bu ve benzeri pek çok göç hikayesinde de görüleceği gibi vatan esasında en önemli hafıza mekanlarından biri olarak belirmektedir. Fransız düşünür Pierre Nora'nın "Hafıza Mekânları" olarak kavramsallaştırdığı bu olgu onun deyimiyle bir bakıma hafızanın mayalandığı yeri ifade etmektedir. Geçmişin gölgesinde kendi bilincine kavuşma aracı olarak hafıza mekânları bir bakıma artık hafıza ortamlarının olmamasının bir sonucudur. Zira süreklilik duygusunun kökü mekândadır ve hafıza bu hatıraları kutsayarak tekrar gündeme taşır (Nora, 1994: 17-18). Bu anlamda Suriyeli sığınmacılar için göç hikayeleri ve vatanlarına olan özlem (nostalji) hafızalarını sürekli tazeledikleri bir kurucu nostalji ve bir hafıza durağı olarak dikkat çekmektedir.

Sığınmacı Kadınların Yeniden Ev Kurma Deneyimleri

En az göç hikayeleri kadar yeniden ev kurma hikayeleri de çok önemlidir. Boym, Rus göçmeni ailelerin Amerika'da tutunma hikayelerini aktarırken ev dizaynının bile geçmişe olan atfın merkezinde yer aldığına işaret eder. Öyle ki evlerin tekdüze beyaz ile boyanması, Rus göçmenlerin Rusya'daki komünist dönem evlerinin Amerika'da yaşatılması anlamına gelmektedir (Boym, 2009 :477). Suriyeli sığınmacılar için de durum çok farklı değildir. Hiç bir zaman kendilerinin hissetmedikleri evleri, eski evleriymiş gibi dizayn etmeleri, geçmişin bugünü kurgulaması anlamında dikkat çekicidir. Görüşme için gittiğimiz evlerde dikkat çeken temel tema evlerin Suriye'deki evlerine benzetilmesi çabasıdır. Bazı katılımcılar bu çabayı şu şekilde ifade etmektedirler:

Örneğin biz geldiğimizde evde koltuklar vardı, eşya ayırmışlardı bize ama biz istemedik onun yerine döşek kullanıyoruz, yerde oturuyoruz. Eskiden olduğu gibi yaşıyoruz koltuk, kanepe pek bize göre değil. Evimizi Suriye evi gibi dizelim dedik. (G. / Kadın / 38)

Bazen oluyor buradaki evimizi Suriye'deki evimize benzetmeye çabalıyoruz ama ne yaparsam olmuyor, orası gibi olmuyor. Orası başkaydı kendi evimizdi, güzeldi, değerliydi burası hiç gözümde yok inan. Bazen arabayla gezerken diyoruz ki: "burası Suriye'de falan yere benziyor". "Aynı oradayım sanki" diyorum o hissi veriyor. Suriye'deki evimiz daha büyük daha güzel daha lükstü. Burası daha ufak ama çok şükür başımızı sokacak bir çatımız var. (H. / Kadın / 38)

Evim Suriye'deki evim gibi olsun diye çabalıyorum ama aynısı olması zor tabi, dedim ya her şeyin vatanı başka diye. Burada güzellikten daha çok gücümüzün yettiğini alıp kullanıyoruz. Orada yediğimiz içtiğimiz kullandığımız daha farklıydı, buna şükür. Çok derim "işte televizyonum

şuradaydı, tavlam yanındaydı" diye, hep konuşuluyor unutulacak bir şey değil bu. Evde nasıl hizmet edip dönüyorsam sanki bellerim ki orası gibi burası da. Kapı eşiğim, ektiğim çiçekler aynı öbür evim gibi. (S. / Kadın / 44)

Bunun yanında bir göçmen / sığınmacı için ev, geldiği yerdeki anlamı ifade etmez. Hep geçicidir, hatta çoğu zaman geldiği evin hafızasını taşıyan geçici bir mekandır. Boym bunu "bir göçmen için ev, bir kale olmaktan çıkmış belleği tazeleyen bir müzeye dönüşmüştür" (Boym, 2009: 476) sözleriyle ifade eder. Zira görüşme yaptığımız Suriyeliler için de durum farklı değildir. Onlar için evin anlamı çoğu zaman dışsal şartlardan kendilerini korumaya aldıkları bir mekandır. Katılımcıların şu sözleri durumu özetlemektedir.

Ben burayı geçici olarak görüyorum bugün bana deseler ki "Suriye duruldu, savaş bitti", o gün çeker giderim arkama bile bakmam. Şu evdeki en değerli eşyaları bile gözüm görmez, insanın doğduğu büyüdüğü toprak gibisi yoktur. Allah razı olsun bizler burayı da çok seviyoruz ama bizim geçmişimiz orada. Hala benim annem babam orada nasıl gitmem, o yüzden misafir hissediyorum kendimi. Allah bunu yapanların gözünü kör etsin. Allah'ın bir günü bile aklımdan çıkmıyor vatanım. Eşim sen burada öleceksin artık diyor, şaka ediyor ama ben hep diyorum bir kere gideyim orada öleyim. İlk bu evi tuttuk inan kapıyı bile kilitlemedim gözümde yoktu çünkü. Ağlaya ağlaya döndüm çadıra. Oysa Suriye'de bir iğnemin yeri bile farklıydı. Çok şükür bugünde buraya başımız sığıyor sığınak gibi ama vatan gibi değil, ev gibi değil. (S. / Kadın / 44)

Görüldüğü gibi katılımcıların için en önemli deneyimlerden biri de "yeniden ev kurma"dır. Ev, Suriye'de taşıdığı anlamdan bağımsızlaşarak Türkiye'de kendisine atfedilen değer bakımından bir dönüşüme uğramıştır. Sadece kendilerini güven altına alacakları bir çatı olarak görülen evin yeniden kurulmasında ise toplumsal hafıza devreye girmektedir. Kendileri için Suriye'deki bir iğnelerinden daha değersiz gördükleri bu yeni evler, Suriye'deki evlerini hatırlatacak şekilde dizayn edilmeye çalışılmakta, evin belli mekanları ile vatanlarındaki evler arasında ilişki kurulmaya gayret edilmektedir. Bu anlamda evin yeniden kurulması önemli bir hafıza durağı ve kimliği kurgulayan bir kurucu nostalji olarak belirmektedir.

Sonuç Yerine

Bu çalışma Türkiye'ye zorunlu bir göç neticesinde sığınan Suriyeli kadınlar üzerinden hafıza ve göç ve nostalji ilişkisini betimlemeye çalışmaktadır. Alan araştırması sonucunda Suriyeli sığınmacıların yeni ülke deneyimleri içerisindeki kendi kimliklerini kurguladıkları bazı hafıza durakları belirmektedir. Bunlardan birisi olarak göç hikayeleri

önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira göç hikayeleri esasında hafızalarda halen canlı tutulan ve hem göçün sebebini hem de Türkiye'de kalmanın meşruiyetini kurgulamaktadır.

En az bu kadar önemli bir diğer husus da yeniden ev kurma deneyimidir. Katılımcılar için Suriye'deki evlerinde bulunan bir iğne kadar değeri olmayan bu evler, hem bir sığınak hem de kendi ülkeleri ile nostaljik bir ilişki kurmaya / oraya benzetmeye çalıştıkları bir hafıza durağıdır. Son olarak bu çalışma özelinde hafızanın geçmişe yapmış olduğu atıfta hatırlama figürleri ya da hafıza duraklarının bireylerin ve toplumların kimliklerini kurgulamada faydalandıkları önemli kurucu nostaljik imgeler olduğunu söylememiz mümkündür.

Kaynaklar

Aktay, Y. (1998). "Kültürel Sahihlik Söylemleri ve Modernlik" Tezkire, S. 14-15, 13-42.

Aydın, M. (2011). Güncel Kültürde Temel Kavramlar, İstanbul: Açılım Kitap.

Berger, P.L., Berger B., Kellner, H. (2000). Modernleşme ve Bilinç, Çev: Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları.

Birekul, M. (2017) Nostalji ve Hafıza: Geçmişin Hafıza Durakları, Suriyeli Sığınmacıların Göç Hikayeleri ve Hatıra Eşyaları, Sosyoloji Divanı, S. 10, 47-61

Boym, S. (2009). Nostaljinin Geleceği, Çev: Ferit Burak Aydar, İstanbul: Metis Yayınları.

Koyuncu, A. (2014). Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Nora, P. (2006). Hafıza Mekanları, Çev: Mehmet Emin Özcan, Ankara: Dost Kitabevi.

ÇİFTE KAVRULMUŞ ÖTEKİER: SURİYELİ MÜLTECİ KADINLAR

(DOUBLE ROASTED OTHERS: SYRIAN REFUGEE WOMEN)

Şevket ÖKTEN[107]

Giriş: Araştırma Hakkında

Tarihin hemen her döneminde görülen zorunlu göçlerin temel nedenlerinin başında kuşkusuz savaş ve çatışmalar gelmektedir. Çatışmaların yarattığı şiddetten kurtulmak için sivil halktan erkek ve kadınlar genelde kendilerini daha güvende olacaklarına inandıkları bir yerlere göç ederler. Hem çatışmalar ve hem de göç sürecini yaşayan tüm sığınmacılar birbirinden farklı düzey ve nitelikte de olsa sığınma durumunun yarattığı tüm olumsuzlukları yaşarlar.

Böyle olmakla birlikte, genelde göç sürecinin daha çok ekonomik boyutu ekseninde ele alınması ve daha çok erkekler üzerinden okunmaya çalışılması dolayısı ile kadınların bu süreçteki konumları göz ardı edilmektedir. Başka türlü ifade edilecek olursa kadınların erkeğe bağımlı ve/veya eş anne genç kız gibi aile içindeki konumlarına göre tanımlanmaları bu göç sürecinde kadınları ve dolayısı ile sorunlarını görünmez kılmış ya da daha tali bir konuma itilmesine neden olmuştur. Oysa dünya sığınmacı ve göçmenlerinin yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar, savaş süresinde, göç sürecinde ve sonrasında en çok zarar gören kitledir. Üstelik kadınların savaş ve çatışma ortamında maruz kaldıkları sıkıntılar barış zamanında kaldıklarından çok daha yaygın ve daha derinliklidir.

Kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunlar, barınmadan beslenmeye, eğitimden sağlığa, fiziksel şiddetten cinsel şiddete ve tecavüze kadar birçok alanı kapsamaktadır. Kadınların maruz kaldıkları bu sorunların birden fazla nedeni olsa da temelde kadınların cinsiyetlerinden dolayı saldırıların hedefi haline geldikleri söylenebilir.

Bu bağlamda bu araştırmanın temel konusunu Suriye'deki çatışmalardan dolayı Şanlıurfa'ya göç etmek zorunda kalmış kadınların savaş ve sonrasında yaşadıkları sorunlar oluşturmaktadır. Savaş ve göçün kadınlar üzerinde erkeklerden daha fazla olumsuz etkiler

[107] Prof. Dr. Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

bıraktığı temel kabulünden hareket eden bu çalışmanın temel amacı, sığınmacı durumunda kalmış olan kadınların yaşadıkları olumsuzlukları çok yönlü analiz etmektir. Diğer bir ifade ile Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli mülteci kadınlar üzerinden savaş ve göçün kadınlar üzerindeki etkilerini daha yakından anlamaya çalışmaktır.

Bu araştırma, Suriye'deki iç savaş nedeniyle ülkemize sığınma durumunda kalan kadınların yaşadığı sorunları belirlemek amacıyla nitel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın odağını kamp dışında kadın mülteciler oluşturmaktadır. Şehrin hemen her tarafına saçılmış durumda olan mültecilerin sayıları ve yaşadıkları evlere ilişkin net bilgiler elimizde mevcut değildir. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulunduğu bilinen değişik mahallelerden ulaşılabildiğimiz kadın mültecilerle, araştırma ekibi tarafından belirlenen uzmanlar tarafından yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler için mümkün olduğu oranda Arapça ve Kürtçe bilen yardımcılar seçilerek katılımcının ana dilinde kendisini daha rahat ifade edilmesi sağlanmıştır.

Savaş, Göç ve Kadınlar

Günümüzde kadınlar uluslararası göçmen nüfusunun yarısını oluşturmaktadır ve bazı ülkelerde bu oran %70-80'lere kadar ulaşabilmektedir (UNFPA 2014). Kadınlar savaşta aktif olarak rol almamalarına rağmen, savaş süresince ve savaştan sonra en çok zarar gören kitlelerden birisi haline gelebilmektedir. Üstelik savaş ve çatışmaların temel nesnesi, ana kurbanları olmalarının birçok değişik sebebi olsa da sebepleri başında kadınların cinsiyetleri ve toplumsal cinsiyet konumları gelmektedir. "Savaş ve çatışmalarda kadınların uğradığı toplumsal cinsiyet temelli şiddetin bir diğer sebebi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin getirdiği asimetrik güç ilişkileri olarak gösterilmektedir (Özdemir 2015: 311)

Kadınların savunmasız ve güçsüz durumlarını fırsat bilen kesimler kadınlara şiddete başvurmaktadır. "Öncelikle savaş ve çatışma sırasında ya da sonrasında devlet güçlerinin otoritesinin zayıflamasını fırsat bilenler, kadınlara en zayıf oldukları anda saldırmakta ve şiddet uygulamaktadırlar. Kadınların mağdur ve savunmasız durumlarından faydalanarak cinsel saldırıyı gerçekleştirenler arasında siviller, askerler, isyancılar, güvenlik güçleri, resmi görevliler ya da sivil toplum örgütleri çalışanları yer almaktadır (Fowler, Dugan ve Bolton, 2000).

Sadece savaş ve çatışma ortamında değil, bu ortamlardan kaçış süreci ve hatta güvenlik için ulaştıkları mülteci kamplarında da kadına şiddet devam etmektedir. Örneğin, kampların kalabalık oluşundan dolayı birkaç ailenin aynı çadırı paylaşmaları sonucu ailenin erkek üyelerinin diğer ailenin kadınlarını taciz ettikleri ya da çadırdan uzak yere

kurulmuş tuvalet ve banyoya giderken yol üzerinde erkek mülteciler tarafından tacize uğradıkları görülmektedir (UNHCR, 2014).

Böyle olmakla bilirlikte, savaş ve özellikle savaş sonrası göç sürecinde kadınların durumu daha çok erkeklere bağımlı bir konumda değerlendirilmiştir. "Bu durum, genel olarak kadınların tüm yaşam alanlarında görünmezliğinin ve ikincilliğinin göç alanına da yansıması olarak görülebilir" (Buz 2007: 38).

Kadınların cinsel kimliklerinin yanında toplumsal cinsiyet anlayışının ürettiği değerler sisteminin de kadınlara şiddeti üreten besleyen ve devam ettiren ana bir mekanizma olarak görmek gerekir. Toplumsal cinsiyetin ürettiği ataerkil sistem(ler)in geliştirdiği hiyerarşik yapı sürekli olarak kadınların mağduriyetine yol açmıştır. Bu eşitsiz konumlanış çoğu zaman kadınları çeşitli şiddetin hedefi haline getirmiştir. Fakat savaş ve çatışma ortamlarında kadınlara yönelik olarak görülen şiddet biçimleri hiç şüphesiz, normal zamanlardan çok daha farklı olabilmektedir. Masumiyet ve gerçeklikle bağın koptuğu savaş zamanlarında zembereğinden boşalan şiddet sarmalı intikam ve hınç duyguları ile toplu kıyımlara kadar gidebilmektedir. Düşman gruba maddi manevi her alanda olabilecek en büyük zararı vermeyi hedefleyen bu durumlarda kadın çok hassas bir konum olarak değerlendirilmektedir.

Ataerkil, geleneksel toplumlarda toprak grubun maddi varlığını temsil ederken, kadın biyolojik varlığının teminatı olarak değerlendirilir. Bu anlamda "vatanı" temsil eden ve bu yüzden "namus" olarak değerlendirilen kadın, topluluğun düşmandan korunması gereken en önemli varlığı haline gelmektedir. Diğer taraftan düşmanın namusunu temsil eden, düşmanın gelecek garantisi nesilleri doğuran kadınların ele geçirilmesi düşmana verilebilecek en büyük zayiat olarak değerlendirilmektedir.

Düşman ulusuna ait kadına tecavüz edilmesi fetih edilen bir parça toprağı temsil etmekte ve bu amaçla beden "vatan" olarak algılanmaktadır. Vatan kadın bedeninde adeta bir arzu nesnesine dönüştürülmüştür. Kara parçasına/kadın bedenine duyulan arzu erillik arzusu olarak inşa edilir; onu arzulamak, sahip olmak, görmek, sevmek, korumak ve düşmana karşı korumak ve onun için ölmek. Böylece kadın bedeni ulusal, bölgesel ve uluslararası çatışmaların merkezinde yer almaktadır (Stiglmayer, 1994)

Kadının cinsiyetini, namusunu ve doğurganlığını direk hedef alan şiddetin amacı, etnik kökenin kaynağı olarak kadının bedenini görmesidir. Savaşın merkezine oturtulan kadın bedeni kültürel kimliğin taşıyıcısı olarak şiddetin hedefi haline gelir (WHO, 1997).

Kadın bedenine yönelik çeşitli şiddet yöntemleri uygulanarak düşman grubun, direncinin kırılması, pes etmesi hedeflenir. Karşılarına düşman olarak çıkan nesilleri doğuran varlıklar olarak değerlendirilen kadınlar, şiddetin "haklı" nesnesi haline gelmektedir.

Görüldüğü gibi hem biyolojik ve hem de toplumsal cinsiyet konumlarından dolayı kadınlar, gerek savaş, çatışma doğal afet gibi olağanüstü durumlarda ve gerekse doğal zamanlarda yani hayatın her alanında cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kalmaktadır. Çatışma esnasında, göç sürecinde ve hatta sığınılan alanlarda ve normal hayatta karşılaşılabilen şiddet, sivil veya resmi kadınların hiç tanımadıkları birilerinden gelebileceği gibi kadınların/genç kızların aile bireyleri tarafından da gerçekleştirilebilmektedir.

Kadınlara zarar veren kadın sünneti, erken evlilik, zorla evlendirme, kuma, başlık parası, muta nikâhı, namus cinayeti, yeni doğmuş kız çocuklarını öldürme ya da eğitim hakkından mahrum etme gibi geleneklerden özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, muta nikâhı, başlık parası ya da istemedikleri erkeklerle zorla evlendirilmeleri geçim sıkıntısı çeken savaş ve çatışmadan kaçan mülteci aileleri için adeta bir geçim kaynağı haline gelmiştir (UNHCR, 2003).

Suriye iç savaşında da yine en çok zararı kadın ve çocukların görmüştür. EMHRN'nin (Euro-Mediterranean Human Rights Network) hazırladığı bir raporda birçok Suriye şehrinde tecavüz vakalarının belgelendiği ve bu tecavüzlerin hükümet karşıtı gösteriler esnasında, güvenlik noktalarında veya gözaltı yapılan yerlerde gerçekleştiği bulgusuna yer veriliyor. Muhalif grupları baskı altına almak, gözdağı vermek ve küçük düşürmek için bir savaş silahı olarak kullanılan bu tecavüzler bir tür psikolojik harp tekniği olarak kullanılmaktadır. Canlı kalkan olarak da sıklıkla kullanılan kadınların tüm taraflarca diğerine karşı tehdit ve bir baskı unsuru olarak da kullanılmaktadır. Çoğunlukla yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlanan, mağdur kadınlar, gittikleri yerlerde de bu mağduriyetlerin fiziksel ve psikolojik izlerini taşıyorlar. (http://www.moroccoworldnews.com/2013/11/113600/rape-used-as-weapon-of-war-against-syria-women-report)

Göç ve mülteci kadınlar

Çeşitli sebeplerden yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan tüm mülteciler, bu zorunlu sürecin başlamasından itibaren gerek ülkelerinde ve gerekse gittikleri yerlerde çeşitli sorunlar yaşarlar. Dünya mültecilerin kabaca yarısını oluşturan kadınlar da erkeklerin yaşadığı bu sorunları doğrudan yaşarlar. Erkeklere göre daha dezavantajlı konumda bulunan kadın mülteciler, çatışma ve şiddetin, dışlanma ve yoksunluğun her türlüsüne maruz kalırlar. Sosyal ekonomik kültürel

dışlanma, hukuksal statü, beslenme, barınma, giyim, öz bakım ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması noktasında erkeklerden daha fazla yaşadıkları ciddi sıkıntılara ek olarak, kadın olmalarından dolayı, cinsel ve fiziksel şiddete, istismara, sömürüye, mal ve hizmetlerin dağıtımında ayrımcılığa maruz kalma gibi ciddi sıkıntılar ile yüz yüze kalmaktadır.

Kadınlar da bütün sığınmacılar gibi, baskı zulüm ve korku içinde oldukları için kaçmaktadır. Ancak kadınlar, erkeklerden farklı olarak 1951 Sözleşmesi'nde özel olarak yer verilmeyen toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulüm, geleneklerle ilişkili bedensel ve ruhsal sağlıklarını bozan zarar verici uygulamalar, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet gibi esas olarak kadın olmalarından kaynaklı zulüm ve baskılardan kaçmak için de ülkelerini terk etmek ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalırlar (Akkaya, 2002;77; Odman, 1996: 2).

Kadınları bulundukları yerde göç etmeye zorlayan, göç esnasında ve göç edilen yerde fiziksel ve psikolojik olarak maruz kaldıkları, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet gibi ayrımcı uygumlalar temelde, toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanır. Sosyo-kültürel bir inşa olarak toplumsal cinsiyet, iktidarın yapısı ve işleyişi, ekonomik siyasal ve hayatı ve buna bağlı olarak imkan ve olanakların dağılım sürecini doğrudan belirlemektedir. Bu durum göç gibi olağanüstü koşulların söz konusu olduğu durumlarda kadın ve erkek göçmenlerin konumunu da yakından etkilemektedir.

Göç süreci ve sonuçlarından kadınların erkeklere göre daha olumsuz etkilendikleri ve bu farklılığın da büyük oranda toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın sonucu olduğu vurgusu göç literatüründe sıklıkla dile getirilen bir gerçekliktir. Sığınma göçü çerçevesinde sığınmacı tanımından başlayarak pek çok görünür eylemliliklerin erkeklerle özdeşleştirilmiş olması, ataerkilliğin somut görünümlerinden biridir. Göç gerçekleştikten sonra ise destek ve hizmetlere ulaşmada ekonomik, sistemik, bilgisel, kültürel ve dilsel engellerle karşılaşanların yine çoğunlukla kadınlar olması ataerkilliğin etkileri olarak görülmelidir. Toplumsal cinsiyet, etnisite, kültür farklılıklarına dayalı olarak göçü kadın olarak deneyimleme, ataerkilliğin etkisiyle kadınları daha incinebilir hale getirebilmektedir (Buz 2006: 28).

Suriyeli Mülteci Kadınlar

Türkiye'ye sığınmış olan Suriyelilerin %50,2 sini kadınlar oluştururken bu kadınların da %23,7'sini yetişkin kadınlar (18-59 yaş arası) oluşturmaktadır (AFAD, 2014: 5). Suriye'de çıkan savaş sonucu ülkelerini terk edip Türkiye'ye göç eden bu mülteciler misafirhanelerde, kamp içinde ve dışında ya da çadır kentlerde yaşamakta ve kalıcı nüfus oluşturmaktadır. Gelen bu sığınmacıların % 53'ünden fazlası 18 yaş

altındaki çocuklardan oluşurken, %75'ten fazlası da özel korumaya muhtaç çocuk ve kadınlardır (Erdoğan, 2014: 4).

Mülteci kadınlar ile önemli konulardan birisi, kocaları, babaları ya da evi geçindirme pozisyonundan bulunan erkek bireylerini kaybetmiş ya da Suriye'de bırakmak zorunda kalmış olan kadınların durumudur. Çoğunluğu ev hanımı olan ve Suriye'de çalışma durumunda olmayan bu kadınların evin geçimini sağlamak başta olmak üzere geleneksel toplumun erkeklere yüklediği sorumlulukların tümünü üstlenmek durumunda kalmışlalardır ki bu da zaten çok zor şartlar altında yaşam mücadelesini veren kadınların yükünü daha da ağırlaştırmıştır. Her şeyden önce zaten potansiyel olarak etiketlenmiş olan Suriyeli kadınların, çocuklarının geçimini temin etmek çalışmak zorunda kalması ve ne yazık ki, daha çok açık hedefler haline getiriyor, istismarlara neden olabiliyor.

Bu tür yanlarında evin geçimini sağlayacak erkek olmayan kadınlar yeni, zorunlu ve zor roller üstlenmekte, sorumlulukları da ciddi oranda artmaktadır. Annelik rollerinin yanında, eni reisi rolünü de üstlenen kadınlar, evin geçiminden sorumlu hale gelmişlerdir. Dil bilmeme, eğitim yetersizliğinin yanında kadınlar, toplumsal cinsiyet durumlarından dolayı da çok zorluk çektikleri anlaşılmaktadır

Suriye'deki savaşta önce eşimi kaybettim. Daha sonra tek oğlumu da kaybedince Urfa'ya göç ettim. Suriye'de, toprağımız vardı, çok güzel bir evimiz vardı, akrabalarım vardı. Maddi durumumuz gayet iyiydi. Ben hayatım hiç çalışmak zorunda kalmadım. Elimden ev hanımlığı dışında bir iş de gelmez. Şimdi ne kalacak yerimiz kaldı ne de bizi besleyecek bir kimse. Komşularımızın ve hayırseverlerin verdiği yardım ile geçiniyoruz. Bu da sürekli ve yeterli olmuyor. Ev temizliği, biber-salça işi olursa gidiyorum. Türkiye'de olduğumuz hayatta kaldığım için şükrediyorum ama çok zorlanıyorum Zerga, 42 yaşında ve ev hanımı.

Büyük çoğunluğu çalışmayan kadın sığınmacıların çalışmama nedenleri arasında onların zaten kendi ülkelerinde de çalışmıyor olmalarının yanı sıra, dil sorunu, yasal sorunlar, kültürel yapı gibi faktörler de rol oynamaktadır. Çalıştığını ifade eden kadın sığınmacılar ise çoğunlukla temizlik işine gittiklerini belirtmektedirler. Çalıştığını belirten kadın sığınmacılar, genellikle düşük ücret aldıklarını, kimi zaman da çalışma ücretlerini hiç alamadıklarını ifade etmektedirler (Mazlum-Der, 2005; 62).

Çalışmak zorunda kalan mülteci kadınların iş bulamamaları durumunda dilencilik ve istenmeyen bazı yollara tevessül ettiği anlaşılmaktadır. Bu noktada maruz kalınan en trajik istismarlardan biri de kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmek zorunda kalmaları. Yabancı ve korunaksız diyarlarda isitismara açık halde olduklarından gelebilecek sıkıntıları

ortadan kaldırmak, geçimini temin etmek için varsa kızlarını küçük yaşta da olsa evlendirmek zorunda kalabiliyorlar (Kirişçi, 2014: 37).

Daha çok ailelerini düştükleri kötü durumdan kurtarmak için kendilerini bir tür "feda" eden bu genç kızlar için evlilik zorunlu bir durum olarak değerlendirilmektedir. Birçok uzmanın da, Türkiye'nin Suriyeli mülteciler için belki de en iyi ülkelerden biri olduğunu belirtiyor olmasına rağmen Suriyeli mülteci kadınlar ile ilgili sorunlar Türkiye'de de yaşanıyor. Daha çok maddi desteği sağlama imkanından yoksun ailelerde görülen, para karşılığı, küçük yaşta veya ikinci eş olarak evlilikler Türkiye'de de gerçekleşmektedir. İki yıl önce Şanlıurfa gerçekleştirilen bir çalışmada Suriyeli olup da, Şanlıurfa'da kuma (ikinci eş) olarak alınan kadın sayısının 30 bine yaklaşmakta olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya göre Suriye'deki iç savaşın neden olduğu bu değişim kentin kimyasını bozmuş durumdadır. Artan sorunlar karşısında taraflar arasında iletişim ve yardımlaşma azalırken, gerilim giderek artmaktadır (Karasu, 2016: 995).

Suriyeliler içerisinde erken yaşta evlilik doğal olarak kabul edilirken "Gaziantep Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi'nden edinilen bilgilere göre, özellikle kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınlar Suriye'ye dönmemek için aileleri tarafından evlendirilmektedir. Suriye'de sahip oldukları resmi evraklara ulaşamamalarından dolayı evliliklerde çok büyük sıkıntı yaşanmakta resmi nikâh akdi yerine dini nikâh akdi gerçekleştirilmekte ve bu da toplumsal ve hukuki olarak sorunlara neden olmaktadır. Ancak buradaki asıl problem "kadınların ve küçük yaştaki kız çocuklarının yerel hanelere ikinci, üçüncü eş olarak evlendirilmeleridir" (Kirişçi, 2014: 37). Bu evliliklerin gerçekleştirilmesinin sebepleri "kızlarını korumak, yeni edindikleri akrabalık bağları sayesinde kendi yaşamlarını güvence altına almak ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak"tır. Ancak bu tür evlilikler yapılırken terk edilme, ilk eşin ve çocuklarının sömürüsüne uğrama gibi durumlar düşünülmemiş ve kadınların istismara uğrama olasılıklarının artmasına neden olmuştur.

Kocasını Suriye'de çatışmada kaybeden 46 yaşındaki Nora, erkek kardeşi ve ailesi ile birlikte İdlib'ten Urfa'ya göç etmek zorunda kalmış. İki küçük kızı ile erkek kardeşi ile aynı evi paylaşan Nora kendilerine de erkek kardeşininim bakmaktadır. Kardeşinin kazancının yeteli olmamasından ötürü kendisi de çalışmayı deneyen Nora'nın bu süreçte Suriyeli bir kadın olarak başına gelenleri şöyle anlatıyor:

"İş bulmak zor zor. Burada işyerlerinin neredeyse hepsi erkekler çalıştırıyor. Kısa sürelerle birçok yerde şansımı denedim. Gittiğim hemen her çok iyi insanlar hep vardı. Savaştan geldiğimiz içini kadın olduğumuz için mağduruz diye bize yardım edenler oldu. Fakat Suriyeli olduğumuz, dul kadınla olduğum için gereksiz iltifatlarda çeşitli

tacizlerde bulunanlar da oldu tabi.. Fakat herkes kötü değil, Dedim ya bu durumda olduğumuz için bize yardım edenler de çok yani…

Barınma ve Donanım İmkanları

Ailenin gelir düzeyine göre mekânın koşulları da değişiyor olsa da, barınma ve donanım koşulları sığınmacıların yaşadığı temel sorunlardan birisidir. Sığınmacılar ile yapılan çalışmalara bakıldığında, ekonomik durumu iyi olan sınırlı bir kesim dışındaki mültecilerin, çoğunluğu için barınma ve donanım koşullarının ciddi sıkıntılar oluşturduğu görülmektedir. Çoğunlukla yaşadıkları kentlerin görece daha ucuz olan semtleri, kentsel dönüşüm kapsamındaki çöküntü alanlarında kalan mültecilerin, ekonomik sebeplerden dolayı ev bodrumları, daha önce kullanılmayan depolarda, zemin altı girişlerde, boş dükkânlarda, metruk evlerde, tamamlanmamış inşaatlarda, kullanılmayan bağ evlerinde, derme çatma çadırlarda, kolu komşunun verdiği ikinci el ev eşyaları donatılan ve birçok açıdan sağlıksız olan bu yerleri de yüksek ücretler ile ve birçoğu akrabaları ile beraber kiralayarak, her bir aileye bir oda düşecek şekilde kiraladıkları görülmektedir (Bkz: Erdoğan 2014, Yaşar, 2014).

Kamp dışındaki kadınların yaklaşık yüzde 73'ü ev ya da apartman dairesinde yaşamaktadır. Bu oran büyük ölçüde tatmin edici gözükse de yaklaşık yüzde 27'lik bir kesimin daha zor mesken şartlarında yaşadığı görülmektedir. Tamamlanmamış ya da harabe bir binada yaşadığını belirtenlerin oranı yüzde 16, derme çatma geçici bir barınakta ya da plastik bir korunak şeklinde yapılmış meskenlerde yaşadığını belirtenlerin oranı yüzde 10 ve kamp dışında olmasına rağmen çadırlarda yaşadığını ifade edenlerin oranı da yüzde 1'dir. Kamu binalarında konaklayanların oranı ise yüzde 1'den daha az düzeydedir (AFAD 2014: 42)

Birçok bakımdan elverişli olmayan barınma kadınlar için daha da sıkıntılara neden olduğu görülmektedir. Suriyeli kadınların ve ailelerinin barınma açısından genel sıkıntıları sağlığa uygunluk eksikliği, ısınma için gerekli enerji kaynağının olmaması, kalabalık yaşama uygun olmaması, kiraların gerekenden yüksek olması, kiracı olarak otururken kontratsız anlaşma imzalandığından güvencesiz olmaları, yeterli ev eşyalarının olmaması gibi sıkıntılar gözlemlenmektedir. Urfa'da daha önce marangoz olarak kullanılan bir dükkânda iki kız bir erkek toplam üç çocuğu ile yaşamak zorunda kalan 36 yaşındaki Zeynebin yaşadıkları sıkıntılar bu durumu bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır.

Suriye'de evim çok güzeldi. Her şeyim vardı. Şimdi görüyorsun tek göz bu dükkânda yaşıyorum. Dışardan soğuk ve sıcak doğrudan odaya geliyor. Isıtmak zor. Tuvaletin yanında bir perde çekmişiz. Öyle banyo ediyoruz. Daha önce burası dükkândı burası. Perde çekmiş olsak da

camekânlardan dışarısı görünüyor diye rahat etmiyoruz. Odanın bir köşesine mutfak, diğer köşesine de yataklarımı koyduk. Sağlıklı değil, soğuklar hasta oluyor. Öyle yaşıyoruz işte. Bakalım sonumuz ne olacak…

Konutlardaki hijyen koşulları, ısınma ve her zaman sıcak suyun bulunmaması, özellikle birden fazla çocuğu olan kalabalık ailelerde çamaşırlar, bebek ve yatalak hastaların bezlerinin çoğu zaman soğuk suyla elde yıkamak zorunda kalan kadın sığınmacılar kadınlar için öz bakım zorlaştırmakta ve bu durum onların sağlığını tehdit etmektedir.

Kamp dışındaki Suriyeli kadınların giyim malzemesi, ibadet malzemesi, mutfak araçları, gıda malzemesi, yakıt ve uyku malzemesi gibi ihtiyaçların yeterli olup/olmadığına bakıldığında; İbadet malzemesi haricindeki tüm ihtiyaçların yetersiz olduğu görülmektedir. Kadınların yüzde 84'ü giyim malzemelerinin, yüzde 74'ü mutfak araçlarının, yüzde 77'si gıda malzemelerinin, yüzde 73'ü yakıtlarının ve yüzde 74'ü ise uyku malzemelerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, kamp dışındaki Suriyeli kadınlardan su ve temizlik maddelerine erişimde de sıkıntılar yaşadığı net olarak görülmüştür (AFAD 2014: 43-45).

Sağlık

Kamp dışında yaşan Suriyeli kadınlardan sağlık hizmetlerinden faydalandığını belirtenlerin oranı yüzde 59 dur. Diğer bir ifade ile kamp dışında yaşayan kadınların yüzde 41 sağlık hizmetlerinden faydalanmamaktadır.

Kamp dışında, hizmetlerinden faydalanma oranının neden daha düşük olduğuna bakıldığında; kamp dışındaki kadınların yüzde 61'i ihtiyaç duymadığı için sağlık hizmetinden faydalanmadığını belirtmişlerdir. Bunu yüzde 16 ile yararlanma hakkının olmadığını düşünenler izlemektedir. Kadınların yüzde 10'u maddi gücünün yetersiz olmasını, sağlık hizmetinden faydalanamama sebebi olarak göstermiştir. Nereye gideceğini bilmediğini ve sağlık kuruluşlarının çok uzakta olduğunu belirtenlerin oranı ise yüzde 2'dir (AFAD 2014: 56).

Mülteci kadınlarda, erkeklere göre diğer konularda olduğu gibi sağlık konusunda da daha fazla sıkıntılar çektikleri görülmektedir. Kötü barınma ve yetersiz beslenme koşullarında yaşamak zorunda kalan mülteci kadınların daha çabuk ve daha çok hastalıklara yakalanabilmektedirler.

Geldikleri ülke ve yaşadıkları çevreden farklı bir ortama gelen mülteci kadınların, birçok değişik sebepten dolayı sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşadıkları gözlenmektedir. Gerek savaş ortamında ve gerek göç sonrası geldikleri ülkede yersiz beslenme, hijyenden yoksun koşullarda yaşama zorunluluğuna bir de savaşın yarattığı psikoloji ve

sonradan yaşanılan şiddet durumları kadın mültecilerin büyük kısmında ciddi sağlık sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır.

Bazı araştırmalarda göçmenlerin sağlık bakımı hizmetlerinden yararlanmalarını ve sağlık bakımı almalarını etkileyen önemli faktörlerden birinin dil problemi olduğu belirtilmektedir (Scheppers ve ark. 2006, Fassaert ve ark. 2009).

Dil sorunu Şanlıurfa kamp dışında yaşayan mülteci kadınların da sağlık hizmetinden uygun ve yeterli bir şekilde yararlanabilmelerinin önünde önemli bir engel teşkil ettiği görülmektedir. Çoğu mülteci kadın dil bilmediği için doktora gitmekten çekinmekte, doktora gidenlerin ise yanlarında dili bilen aileden birini ya da bir tanıdığını götürmesi bir çözüm olarak işlese hastanın kendisini rahat ve tam olarak ifade etmesi noktasında ciddi sınıktı oluşturabilmektedir. Sağlık gibi hassas ve uzmanlık alanında durumun tam olarak ifade edilememesi veya söylenenlerin tam ve eksiksiz olarak anlaşılması her zaman mümkün olamayabilmektedir. Kaldı ki özellikle kadınları ilgilendiren birçok özel durumda bir başkasının yanında yaşanan çekinme ve utanma duyguları nedeni ile de hastalık belirtileri tam olarak anlatılamamaktadır.

Özellikle göçmen kadınların, gebelik boyunca ve doğumda dil problemi nedeniyle daha fazla sorun yaşadığı belirtilmektedir (Çalım 2011).

Yaşamlarının önemli bir bölümü ev içinde geçen, daha çok Suriyeli tanıdıkları ile iletişim kurmayı seçen mülteci kadınlar, Türkçeyi öğrenmemekte ve kendilerini ifade edemedikleri için de hemen her alanda birçok problemlerle karşılaşabilmektedirler. Görüştüğümüz kadınlarından 47 yaşında Hatice özellikle hastaneye gittiği zaman Türkçe bilmemenin kendisini nasıl zorladığını şu şekilde ifade etmiştir:

Dokta gittiğimde Türkçe bilmediğim için yanım kızımı götürüyorum. Doktor bunu derdi nedir diyor, kızım bana soruyor. Ben de kızıma durumumu anlatıyorum. O da dönüp doktora anlatıyor. Kızım da tam olarak ifade edemiyor. Doktor çoğu zaman anlamakta güçlük çekiyor. Bazen de tanıdığım diğer insanları götürüyorum. İnsan kendi derdini kendisi anlatmadı mı olmuyor… İçimden geçen her şeyi bazen anlatamıyorum. Ne bileyim zor işte..

Göçmenlerin sağlık bakımı almasını etkileyen bir diğer faktör de ekonomik sıkıntı ve sosyal güvencenin olmamasıdır. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle sağlık kuruluşlarına ulaşamama, sağlık giderlerinin ve özellikle ilaç masraflarının karşılanamaması önemli sorunlar arasında yer almaktadır. (Fuantes-Afflick ve Hessol, 2009).

Kadınların geldikleri bu yeni yerde içinde bulundukları konumun sağladığı hukuksal haklarını bilmemeleri de sağlığa erişimlerini etkileyen bir durumdur. Göç eden insanlar farklı bir dil, tutum ve yeni

rollere alışmak zorundadır. Daha da önemlisi sosyal destek ağlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Göç ve sağlık arasındaki ilişkinin önem bir boyutu, göç sürecinin kişilerin ruhsal sağlığı üzerine etkileridir. Literatürde göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirten farklı çalışmalar yer almaktadır. Özellikle zorunlu göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği ve kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre daha fazla duygusal zorlanma yaşadığı belirtilmektedir (Akdeniz ve Öz 2009, Sır ve ark. 1998). Bir diğer çalışmada göç eden kadınların stresle baş etmede diğer bireylere göre daha yetersiz olduğu saptanmıştır (Topçu, 2006).

Yapılan bir çalışma, Türkiye'deki Suriyeliler içinde özel koruma gerektiren çocuk ve kadınların oranı % 75'in üzerinde olduğunu ortaya koymuştur (Erdoğan 2014). Yapılan diğer birçok çalışmada ve bizzat gözlemlerimiz esnasında Türkiye'ye gelen Suriyeli mülteci kadınların önemli bir kısmının ruh sağlığı bakımından kötü durumda olduğu, psikolojik olarak kaygı, korku yaşadıkları ve güven duygularını yitirdiklerini ortaya koymaktadır. Aşağıda aktarılan yaşanmış örnek göçmen kadınların psikolojik olarak ne kadar kırılgan olduklarını göstermesi bakımından son derece çarpıcıdır.

AFAD'dan gelen Sosyal Çalışmacılar olarak psikososyal destek sağladığımız süreçte kendisi ile görüştük. İkinci bireysel görüşmeye geldiği sırada çocuklarına yemek bırakmış fakat çocukları oyuna daldığı için yemeği fareler yemiş ve onlara verecek yemeği olmadığı için dayanamayıp bir kutu ilaç içerek intihar girişiminde bulunmuş. 10 dk. sonra çocuklarının ne olacağını düşünerek pişman olmuş, intihar ettiğini yakınlarına söyleyerek hastaneye kaldırılmış ve midesi yıkanarak kurtarılmış. Ayşe'nin intihar girişimi üzerine kamp yönetimi ile görüşülerek yeni kurulacak olan kampta konteynere yerleştirilmesi için gerekli işlemler yapıldı. Yapılan 5 görüşme sonunda kendisi ve çocukları için ayakta durması gerektiği ve onlar için hayatını yeniden kuracağını belirterek görüşmeler sonlandırılmıştır (Bakarca 2014: 37).

Bir Ötekileştirme Biçimi Olarak Suriyeli Kadınlar

Özellikle evin geçimini sağlayacak erkeklerin olmadığı, kadınların ailenin geçimini sağlamak durumunda kalması zorunluluğu ile kamusal alanda görünürlüğünün artması beraberinde Suriyeli kadınlara ilişkin olumsuz bir algının oluşmasına neden olmuştur. Büyük ölücüde nesnel gerçekliği olmayan dedikodular ile beslenen bu algının abartılarak yayıldığı da ayrıca bir belirtilmelidir.

Emniyet yetkilileri bu tür haberlerin mesnetsiz olduğunu çok defa ifade etmiş olsalar da, Suriyeli kadınların yasa dışı evliliklerinin ticarete dönüştüğüne dair iddialar da sığınmacı sorunlarına dair raporlarda yer

almaktadır. Bu durumun neden olduğu toplumsal gerilimin Gaziantep ve Kilis'te boşanmaların arttığı da gözlenmektedir (Kirişçi, 2014: 37). Haklı ya da haksız Suriyeli genç kadınlar konusunun bölge kadınları arasında ciddi kaygılar yarattığı gözlenmektedir. Zor durumda olan ve kolaylıkla evlilik tekliflerini kabul etme durumunda olduklarını düşündükleri Suriyeli genç kadınların bölge kadınlarında, yaygın huzursuzluk ve hatta psikologlara-psikiyatristlere gidecek kadar depresyon yarattığı konusunda çok ciddi bulgulara rastlanmıştır (Erdoğan 2014). Bu algının kendilerini çok incittiğini belirten Suriyeli mülteci 34 yaşındaki Semra'ya göre bu çok haksız bir iddiadır:

Türklere Suriye'nin kadınları çok ucuz bir mal gibi. Hem erkekler hem de bize kötü gözle bakıyorlar. Suriyeli kadınlar her önüne gelenle kolayca evlenen, erkekleri yoldan çıkaran düşük ahlaklı gibi. Çok zor durumda kalmadıkça kim kuma olmak ister ki.

İçinde bulundukları kötü koşullar, savunmasız durumları, yabancı oluşları, kültürel farklılıkların olumsuz olarak okunması gibi birçok faktör Suriyeli mülteci kadınların istismarının önünü açan bir kadın figürü oluşturduğu görülmektedir. Kişisel bakım, giyim kuşama ilişkin kültürel farklılıklar, gündelik yaşam pratiklerine kadar olumsuz nitelemeler içeren değerlendirmeler ile tanımlanan Suriyeli kadın imgesinin, taciz ve istismara müsait bir profili oluşturduğu ve bu yöndeki davranışların meşru zeminini oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Suriyeli kadınlara yönelik bu olumsuz değerlendirmelerin yerli erkeklerden daha fazla yerli kadınlar tarafından paylaşıldığı gözlenmektedir:

Hatay'da yerel halktan kadınlarda eşlerinin ellerinden alınacağına dair korku oluşmuş. Ama kimse erkeklere sorumluluk yüklemiyor. Suriyeli kadınlar için büyük bir tehlike söz konusu buralarda. Buradaki yerel kadınlar Suriyelilere hiçte sıcak bakmıyor. Huzurlarını bozduklarını söylüyorlar. Kilis'te yerel toplumdan kadınlarla yapılan görüşmelerde, bu kadınlar illerinde erkeklerin Suriyeli kadınlarla yaptıkları evliliklerde artış olduğunu anlatırken, bu evlilikleri Suriyeli kadınların genelde bakımlı ve genç olmalarına, kadınların ve ailelerinin Türkiyeli erkeklerle evlilik için "hevesli olmaları"na ve evlilik için hiçbir şey talep etmemelerine, tüm bunların erkekler açısından Suriyeli kadınların tercih sebebi olmasına bağlıyor. Yapılan bu evliliklerle ilgili olarak erkeklere istismar temelinde sorumluluk yükleyen çok az. (Mazlum Der 2014: 31

Sonuç

Dünya sığınmacı ve göçmenlerinin yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar, savaş süresinde, göç sürecinde ve sonrasında en çok zarar gören kitledir. Mülteci kadınların maruz kaldıkları sorunlar barış

zamanlarında ve gittikleri yerlerde de çok daha yaygın ve daha derinlikli olarak devam etmektedir. Kadınların karşı karşıya kaldıkları sıkıntılar, barınmadan beslenmeye, eğitimden sağlığa, fiziksel şiddetten cinsel şiddete ve tecavüze kadar birçok alanı kapsamaktadır. Kadınların maruz kaldıkları bu sorunların birden fazla nedeni olsa da temelde kadınların cinsiyetlerinden dolayı saldırıların hedefi haline geldikleri söylenebilir. Diğer bir ifade ile kadınların cinsel kimliklerinin yanında toplumsal cinsiyet anlayışının ürettiği değerler sistemin de kadınların yaşadıkları sorunları üreten besleyen ve devam ettiren ana bir mekanizmadır.

Çalışmamız sonucunda, genel olarak düşük bir eğitim seviyesine sahip Suriyeli mülteci kadınların birçok alanda ciddi sıkıntılar yaşadığı gözlenmiştir.

Birçok bakımdan elverişli olmayan Suriyeli mültecilerin barınma koşullarının kadınlar için daha da sıkıntılara neden olduğu görülmüştür. Kalabalık ailelerin yaşadığı hijyenik olmayan evlerde yaşayan kadınların öz bakımlarını yapmalarının çok zor olduğu ve bunun da onların sağlıklarını olumsuz olarak etkilediği gözlenmiştir. Kötü barınma ve yetersiz beslenme koşullarında yaşamak zorunda kalan mülteci kadınların daha çabuk ve daha çok hastalıklara yakalanabilme riski taşıdıkları saptanmıştır.

Erkeklere göre diğer konularda olduğu gibi sağlık konusunda da daha fazla sıkıntılar çektikleri görülen mülteci kadınların, birçok değişik sebepten dolayı sağlık hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşadıkları gözlenmiştir. Gerek savaş ortamında ve gerek göç sonrası geldikleri ülkede yersiz beslenme, hijyenden yoksun koşullarda yaşama zorunluluğuna bir de savaşın yarattığı psikoloji ve sonradan yaşanılan şiddet durumları kadın mültecilerin büyük kısmında ciddi sağlık sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır.

Mülteci kadınlar için dil ciddi bir sorun olmayı sürdürmektedir. Bu sorun kadınların günlük hayatta kendilerini daha güvensiz hissetmelerine yol açmakta, kendi toplulukları veya akrabaları dışında kadınlarla sosyalleşmelerini ve ailelerinden ya da topluluklarından şiddet gördüklerinde başvurabilecekleri alternatif dayanışma ağlarının oluşmasını engellemektedir.

İçinde bulundukları kötü koşullar, savunmasız durumları, yabancı oluşları, kültürel farklılıkların olumsuz olarak okunması gibi birçok faktörün Suriyeli mülteci kadınların ötekileştirilerek istismarının önünü açan bir kadın figürü oluşturduğu görülmektedir.

Kaynakça

Akdeniz, Elçin Babaoğlu, Öz F (2009) Koruyucu ruh sağlığı açısından göç ve kadın. Kriz Dergisi, 17(1): 27-36.

Akkaya, Ahmet. (2002). Mülteci Kadınlar ve Sığınmacı Kadınlar. Toplum ve Hukuk Dergisi, 2 (4) 75-83, Odman, Tevfik, Kadın Mülteciler. Ankara. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19, Ankara 1996
Bekarca, Şen, Asiye, Cem Vural, (2014) Suriye İç Savaşında Göç ve Kadın, Yaratıcı Drama Dergisi, Cilt 9, Sayı 17: .
Buz, Sema (2007), Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir çalışma, Toplum ve Sosyal Hizmet Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi Ankara Cilt 18, Sayı 2, Ekim, pp 37-50.
Buz, Sema (2006). Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara,
Erdoğan, Murat (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum, Ankara: Hacettepe üniversitesi, Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi-HÜGO Yayınları.
Fuantes-Afflick ve Hessol, 2009, Fuantes-Afflick E, Hessol NA (2009). Immigration status and use of health sevices among Latina Women inthe San Francisco Bay Area. J Womens Health (Larchmt), 18 (8): 1275-1280.
Fassaert T, Hesselink AE, Verhoeff AP (2009) Acculturation and use of health care services by Turkish and Moroccan migrants: a cross-sectional population –based study. BMC Public Health, 10:332.).
Fowler, Carolyn; Dugan, Julie; Bolton, Paul, (2000). "Assessing the Opportunity for Sexual Violence against Women and Children in Refugee Camps", The Journal of Humanitarian Assistance, Feinstein International Center at Tufts University, s. 1-7.
İs Çalım, Kavlak O, Sevil Ü. Evrensel bir sorun: göçler ve kadınların sağlık hizmetlerinde yaşadıkları dil sorunları. I. Ulusal Kültürlerarası Hemşirelik ve Ebelik Kongresi, 15-17 Eylül 2011 İzmir, Türkiye. Congress Presentation Book, pp.125-126).
Karasu, Mithat Arman (2016). :Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y. 2016, C.21, S.3, s.995-1014,
Kirişci, Kemal (2014), Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı, Çev. Sema Karaca Haziran, İstanbul: Brookıngs Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (Usak)
Mazlum-Der: Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, Ankara 2014.
Odman, Tevfik, Kadın Mülteciler. Ankara. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:19, Ankara 1996
Özdemir, Özlem, Savaş Ve Çatışmalarda Şiddetin Kurbanları Kadınlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 39, Ağustos 2015, pp:310-318.
Sır A, Bayram Y, Özkan M (1998) Zoraki iç göçün ruh sağlığına etkileri üzerine bir ön çalışma. Klinik Psikiyatri Dergisi, 1:83-88.
Stıglmayer, Alexandra (1994). "The Rapes in Bosnia-Herzegovina", (Ed. Alexandra Stiglmayer), Mass Rape: the War against Women in Bosnia-Herzegovina, 82–169, University of Nebraska Lincoln, Nebraska.;
UNHCR (Unıted Natıons Hıgh Commıssıoner For Refugees) (2014). Female Genital Mutalation, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees).
UNHCR (Unıted Natıons Hıgh Commıssıoner For Refugees) (UNHCR) (2003). Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons, Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva.;
WHO (World Health Organızatıon) (1997). Violence against Women, WHO, Geneva.
Scheppers E, Dongen E, Dekker J, Geertzen J, Deccer J (2006) Potential barriers to the use of health services among ethnic minorities: a review. Fam Pract, 23:325–348
Yaşar, M. Ruhat (2014). Kiliste Sığınmacı Algısı: Toplumsal Otizm ve Ötekileştirme Sürecinin İlk Görünümleri, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası, Kilis
(http://www.moroccoworldnews.com/2013/11/113600/rape-used-as-weapon-of-war-against-syria-women-report)

YENİ BİR HAYAT: TÜRKİYE'DE YAŞAYAN SURİYELİ MÜLTECİLERİN SOSYAL ENTEGRASYONU HAKKINDA NİTELİKSEL BİR ÇALIŞMA

BUİLDİNG A NEW LİFE: UNDERSTANDİNG THE SOCİAL INTEGRATİON PROCESS OF SYRİAN REFUGEES LİVİNG İN TURKEY

Büşra Kızık[108]

Turkey is the biggest host country around the world with more than 3.5 million Syrian refugees today. Existing literature on Syrian refugees in Turkey, however, tends to focus on the experiences of Turkish citizens about refugees rather than examining the experiences and thoughts of Syrian refugees concerning their stay in Turkey. This study explores daily experiences of Syrian refugees to gain a deeper understanding of what their social integration looks like based on personal accounts. A qualitative approach was taken and semi-scheduled interviews were conducted with 14 Syrian refugees from different ethnic backgrounds who have resided in Turkey for a period of at least 1.5 years and at most 5 years. Thematic analysis was applied to examine data and the following main themes emerged: social influences on social integration, similarities and differences between Syria and Turkey, attributions regarding Turkey, and the role of NGOs. This study also explores to what extent Syrian refugees feel the presence of Nongovernmental Organizations (NGOs) in their social integration process with the aim to provide suggestions on future policies and applications on the responsibility of NGOs on refugees' integration.

Key words: Social integration, Syrian refugees in Turkey, NGOs.

[108] Doktora öğrencisi, Keele Üniversitesi Psikoloji Bölümü, İngiltere.

School of Psychology, Dorothy Hodgkin Building, Keele University, Keele, Staffordshire, ST5 5BG. U.K.

Email: b.kizik@keele.ac.uk / kizikbusra@gmail.com Telefon: +90 554 201 9696

Giriş

Mülteci krizi bugün tüm dünyanın karşı karşıya olduğu en güncel ve ciddi problemlerden biridir. Günümüzde dünya mülteci nüfusunun büyük çoğunluğunu Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Türkiye bugün resmi rakamlara göre 3.5 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak, dünyanın en fazla sayıda mülteci barındıran ülkesidir. Suriyeli mülteciler Türkiye'de yeni bir hayat kurmaya başlamış ve geçtiğimiz yıllar içerisinde de yaşamlarını sürdürmeye devam etmektir. Bu araştırma tam da bu noktada Suriyelilerin yeni evlerine sosyal entegrasyonu üzerine kurulmuştur. Suriyeli mültecilerin yeni evlerine ve Türk toplumuna entegrasyonlarını etkileyen unsurların neler olduğu ve bu sürecin onlara göre nasıl gerçekleştiği yine onların kendilerine sorularak anlaşılmak istenmiştir.

Sosyal entegrasyon gruplar arası ilişkilerdeki dinamikleri anlayabilmek adına önemli bir kavramdır. Örneğin farklı etnik gruplar arasındaki temasın gruplar arasındaki ilişkiyi arttırıp önyargı ve çatışmayı nasıl azalttığını anlayabilmek için sosyal entegrasyon çalışmaları önemli bir rol oynamaktadır (Rubin ve ark., 2011; Martinovic ve ark., 2009). Sosyal entegrasyon terimi geçmiş literatürde daha çok sağlık çalışmalarıyla bağlantılıdır ve akıl sağlığı ile sosyal entegrasyon üzerine çalışmalar bulunmaktadır (bkz. Rose ve ark., 2014; Rubin ve ark., 2011; Zunzunegui ve ark., 2003). Bununla birlikte, sosyal entegrasyon daha çok sosyoloji bakış açısıyla çalışılmıştır (Hein, 1993; Ünal, 2014). Bu noktada literatürdeki bu boşluk, sosyal entegrasyonun yalnızca toplum perspektifinde değil bireysel bazda da çalışılmasını zorunlu kılmaktadır.

Entegrasyon tek taraflı bir süreçten ziyade, karşılıklı bakış açısını içeren etkileşimsel bir süreçtir (Valtonen, 1998). Bu sebeple hem mültecileri hem de o ev sahibi toplumu kapsar (Klagia & Maria, 2010). Sadece çevreyle alakalı değildir, aynı zamanda sayısız sosyal psikolojik süreçle bağlantılıdır. Örneğin aile, din ya da politik süreçlerden (Wray ve ark., 2011) ya da sonradan gelen grupla ev sahibi grup arasındaki temasın kalitesinden (Rubin ve ark., 2011) etkilenebilir. Bununla birlikte, geçmiş literatürde Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) ile mülteci toplulukları arasındaki ilişkiye dair çalışmalar mevcuttur (bkz. Blue, 2005; Lee, 2013; Gerver, 2016). Mültecilerin sosyal entegrasyonu üzerine yapılmış niteliksel bir çalışmada ise mültecilerin daha çok iş istihdamı, barınma, eğitim ve yasal durumları değerlendirilmiştir (Enekwe, 2016). Yukarıda belirtilen tüm bu literatür bilgileri sebebiyle, bu araştırmada sosyal entegrasyon daha çok sosyal çevre, sosyal destek, sosyal temaslar, arkadaş, komşu ilişkileri gibi insani ilişkiler tabanında incelenmiştir.

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1- Bu araştırma Suriyeli mültecilerin günlük hayatlarına dair ve sosyal entegrasyonunu etkileyen unsurlar hakkında birinci elden bilgi alarak, onların bu süreçleri hakkında derin bir anlayış kazanabilmeyi amaçlamaktadır.

2- Bu araştırma sosyal entegrasyonu değerlendirirken daha çok sosyal hayat, sosyal destek, sosyal ilişkiler gibi sosyal bağlantılara odaklanmayı amaçlamaktadır.

3-Sivil toplum kuruluşlarının mültecilerin sosyal entegrasyonundaki rolleri hakkında yine onların kendi değerlendirmelerini alarak, bu konuda gerek STK'lara ve gerekse gelecekte yürütülmesi gereken politikalar hakkında yetkili mercilere öneriler sunabilmek çalışmanın son amacıdır.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek adına araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1-Sosyal entegrasyon Suriyeli mülteciler için önemli mi?

2- Sosyal entegrasyonu kolaylaştıran ve zorlaştıran etkenler nelerdir?

3-Suriyeli mültecilere göre STK'ların sosyal entegrasyon üzerindeki rolü nedir?

Araştırma amaçları ve soruları dikkate alınarak, bu çalışmanın araştırma deseni niteliksel olarak düzenlenmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada toplam 14 katılımcı ile görüşülmüştür. Kadın ve erkek katılımcı sayısı eşittir. Tüm katılımcılar 25 ve 43 yaşları arasında olup yaş ortalamaları ise 31.14 olarak saptanmıştır. Katılımcıların Türkiye'de yaşama süreleri en az 1.5 yıl, en çok 5 yıl arasında değişmektedir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda bu sürelere dikkat edilerek katılımcı seçilmiştir. Katılımcıların 11 tanesi İstanbul ilinde, 3 tanesi ise Düzce ilinde ikamet etmektedir. 6 katılımcı Arap, 6 katılımcı Çerkes, 1 katılımcı Kürt ve 1 katılımcı da Türkmen olmak üzere farklı etnik kökenlere sahiptirler. Yine araştırmanın amaçları doğrultusunda bu çeşitliliğe önem verilmiş ve farklı etnik köken ve kültürlerden gelen katılımcıların sosyal entegrasyonu nasıl etkilendiği anlaşılmak istenmiştir. Katılımcıların 11'i üniversite mezunu, diğer 3'ü ise ilkokul mezunudur. 10'u evli, 4'ü bekardır. İlk olarak bazı katılımcılara sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ulaşılmış daha sonra ise araştırma popülasyonumuzun ulaşılması zor özellikler taşıması sebebiyle

(Matthew & Ross, 2010, s.166) kartopu örneklemi yöntemi kullanılarak diğer katılımcılara ulaşılmıştır.

Görüşmeler gönüllülük esası üzerinden yürütülmüş olup 11 tanesi İstanbul'da, 3 tanesi ise Düzce'de gerçekleştirilmiştir. En kısa görüşme 23 dakika en uzunu ise 75 dakika sürmüştür. Katılımcıların ses kayıtları alınmış ve sonra bire bir yazı dökümü yapılmıştır. Araştırmacı Arapça bilmediğinden katılımcılara görüşme dili olarak Türkçe ya da İngilizce tercihi sunulmuş, kendilerini en iyi şekilde ifade edebileceklerini düşündükleri dili seçmeleri istenmiştir. Görüşmelerin yarısı Türkçe yarısı ise İngilizce olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama süresi toplam 22 gün sürmüştür. Görüşmelerden önce katılımcılara bilgilendirme formu verilmiş ve katılmayı onayladıklarına dair onay formu imzalatılmıştır. Ayrıca görüşmeden önce demografik bilgilerini içeren bir form da doldurulmuştur. Görüşme formunu da içeren tüm bu belgeler araştırma sürecinden önce hem Türkçe hem İngilizce olarak hazırlanmıştır. Görüşme formu ise 17 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Her soru kendi içinde açıcı sorular da içermektedir. Görüşme formunun, araştırmaya başlamadan önce yapılan pilot görüşme sonrasında bazı eksikleri belirlenmiş ve soru sayısı ve kapsayıcılığı arttırılarak son hali verilmiştir.

Bu çalışma niteliksel bir araştırmadır ve görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde düzenlenmiştir. Suriyeli mültecilerin sosyal entegrasyonlarının kendilerine göre nasıl gerçekleştiğine dair daha derin bir anlayış kazanabilmek adına bu yöntem tercih edilmiştir. Bu tercihin bir diğer nedeni ise yarı yapılandırılmış görüşmelerin araştırmacıya katılımcıların hayatlarındaki belirli bir problem hakkında konuşabilme imkanı tanımasıdır (Willig, 2008, s.24). Ayrıca bu araştırmanın ontolojik pozisyonu insanların görüşlerini, deneyimlerini, anlayışlarını ve etkileşimlerini önceliğinden (Willig, 2008, s.24), bu çalışmanın yapısına en uygun araştırma yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme belirlenmiştir.

Veriler tematik analiz yöntemiyle Braun ve Clark (2006) 'ın basamakları takip edilerek analiz edilmiştir. Çalışmanın analizi, bir niteliksel analiz programı olan Nvivo (versiyon 10.0.4) kullanılarak yapılmıştır. Görüşmeler kelime kelimesine yazıya döküldükten sonra, tüm yazı dökümleri Nvivo' ya yüklenmiş ve defalarca verilerin üzerinden geçilmiştir. Bu okumalarla birlikte verilerin ilk kodlamaları yapılmıştır. Türkçe veriler Türkçe olarak, İngilizce veriler ise İngilizce olarak kodlanmıştır. Uzun bir kod listesi oluşturulduktan sonra hepsi hiyerarşik şekilde alt alta getirilerek birleştirilmiş ve bir biriyle benzer olanlar aynı başlık altında toplanmıştır. Benzer kodlar yeniden birleştirilerek alt temalar ve ana temalar oluşturulmuştur. Tüm temalar

tekrar gözden geçirilerek ana temaların ve alt temaların son hali verilmiş ve araştırmanın tematik şeması oluşturulmuştur.

Bu araştırma Surrey Üniversitesi Sağlık ve Medikal Bilimleri Fakültesi'nin etik onayı alınarak yürütülmüştür. Çalışmanın başından sonuna kadar katılımcıların isim ve kişisel bilgileri saklı tutulmuş, anonimliği sağlayabilmek adına isimleri değiştirilerek kullanılmıştır.

Analiz

Bu araştırmanın tematik analiz sürecinden sonra toplam 4 ana tema ve 18 alt tema belirlenmiştir. Belirlenen 4 ana tema sırasıyla "Sosyal Entegrasyonu Etkileyen Sosyal Unsurlar", "Türkiye Hakkında Atıflar", "Gelecekteki İkamet Planları" ve "STK'ların Rolü" dür. (bkz. Şekil 1). "Sosyal entegrasyonu etkileyen sosyal unsurlar" 8 alt temayı içeren en büyük ana temadır. 14 katılımcı da bu tema üzerine konuşmuş ve bu tema içinde toplam 253 alıntı yapılmıştır. İkinci ana tema ise yine tüm katılımcıların üzerine konuştuğu "Türkiye Hakkındaki Atıflar"dır. 4 alt temaya ve 118 alıntıya sahiptir. "Gelecekteki İkamet Planları" 4 alt tema ve 44 alıntı ile üçüncü ana temadır. Bu temayla ilgili 13 katılımcı konuşmuştur. Son tema "STK'ların Rolü" olarak belirlenmiş olup 2 alt tema ve 42 alıntıya sahiptir. Bu tema üzerine ise 11 katılımcıdan alıntı yapılmıştır.

Şekil 1: Ana temalar ve nicel bilgileri

Analiz sonucunda ortaya çıkan alt temalar ise Şekil 2' de görüldüğü gibidir. Daha önce belirtildiği gibi en çok alt temaya sahip olan "Sosyal Entegrasyonu Etkileyen Sosyal Unsurlar" temasının en önemli ve aynı zamanda araştırmanın da en önemli alt temalarından biri "Günlük hayatla ilgili problemler" alt temasıdır. Katılımcılar burada günlük hayatta karşılaştıkları çeşitli problemlerden bahsetmişlerdir. İş hayatında ya da eğitim hayatında karşılaştıkları zorluklar, resmi işlemlerini yürütürken yaşadıkları problemler, barınma problemleri, hayatlarını idame ettirirken ki maddi zorluklar gibi problemler öne çıkmaktadır. Bu alt tema, problemler üzerine kurulu olduğundan entegrasyon üzerinde olumsuz etkilidir. Dil ise entegrasyonu etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Bu alt tema da katılımcıların hepsinin

üzerinde durduğu bir zorluktur. Katılımcılar için Türkçe öğrenmek, Türkçeyi günlük hayatta aktif şekilde kullanabilmek entegrasyonu olumlu etkilerken, aksi durumun ise entegrasyonu olumsuz etkilediği söylenebilir. "Türkiye ve Suriye arasındaki benzerlik ve farklılıklar" ise iki ülke arasındaki ortak dine, ortak geçmişe, benzer kültürel özellikler gibi benzerliklere ve başta iş hayatında olmak üzere bazı farklılıklara vurgu yapan alt temadır. Bu noktada iki ülke arasındaki bu benzerlikler genellikle uyumu ve entegrasyonu kolaylaştırırken, farklılıklar ise zorlaştırmaktadır.

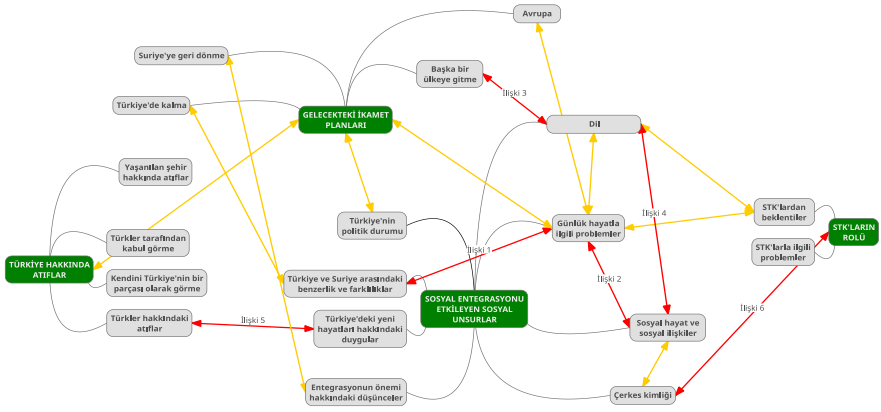
"Türkiye Hakkında Atıflar" ana teması ikinci büyük temadır ve katılımcıların Türkiye ve Türkler hakkında belirttikleri fikirleri, duyguları, iddialarını içermektedir. Burada yaşadıkları şehirler, Türkler, Türkler tarafından kabul görme ve kendilerini Türkiye'nin bir parçası olarak görüp görmedikleri hakkında bilgiler vermişlerdir. Katılımcıların bu atıfları üzerinden 4 ayrı alt tema ortaya çıkmıştır. Gelecekteki İkamet Planları genel olarak dört ayrı alt temaya ayrılmıştır. Avrupa'ya gitme düşüncesi ve oraya gidenler üzerinden değerlendirmeler, başka bir ülkeye gitme planları, Suriye'ye geri dönme ve son olarak Türkiye'de kalma olarak farklı planlara dikkat çekilmiştir. Son olarak "STK'ların Rolü" ise Türkiye'de var olan, hem Türkler hem de Suriyeliler tarafından kurulmuş çeşitli sivil toplum kuruluşlarının bu süreci nasıl yürüttüklerine dair tamamen katılımcıların fikirlerini içeren bir temadır. Katılımcılar genel olarak STK'larla ilgili problemlere ve onlardan beklentilerine odaklanmıştır.

Şekil 2: Ana temalar ve alt temalar (Yeşil: Ana tema, Gri: Alt tema).

Analiz boyunca ana temaların alt temalarla ya da alt temaların diğer alt temalarla bir takım ilişkileri olduğu belirlenmiştir (bkz. Şekil 3). Bu şemada gösterilen sarı ve kırmızı çizgi ile gösterilen ilişkiler bu bağlantıları göstermektedir. Kırmızı çizgili ilişkiler bu araştırmanın raporunda üzerinde durulan ilişkilerdir. Sarı olanlar ise analizde belirlenen fakat araştırma raporunda değinilmeyen ilişkileri ifade etmektedir. Buna ilişkin olarak "Günlük hayatla ilgili problemler" çok kapsayıcı bir alt tema olduğundan diğer temalarla ilişki düzeyi

yoğundur. Örneğin Türkiye ve Suriye arasındaki farklılıklar ile yaşanılan bazı problemlerin ilişkisi söz konusudur (bkz. Şekil 3, İlişki 1). Yine katılımcıların Türkler hakkındaki atıflarıyla, Türkiye'deki yeni hayatları hakkındaki duyguları arasında bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Şekil 3, İlişki 5). Gelecekteki ikamet planlarından başka bir ülkeye gitme alt teması ile Türkçeyi öğrenememek ya da Türkçe olarak kendini rahat ifade edememek arasında bir ilişki söz konusudur (bkz. Şekil 3, İlişki 3). Dil problemi yaşayan katılımcılar sırf bu sebepten dolayı Arapça ya da İngilizce konuşulan bir ülkeye gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Yine dil problemi sosyal hayatı ve arkadaş ilişkilerini etkileyen etkenlerden biri olarak anlaşılmaktadır. Bu sebeple dil ve sosyal hayat arasında da bir bağlantı kurulmuştur (bkz. Şekil 3, İlişki 4). Son olarak ise Suriye Savaşı başından itibaren Suriyeli Çerkeslerin Suriye'den gelmelerine yardımcı olan ve onlara burada yeni hayatlarını kurarken yardımcı olan bazı STK'lar olmuştur. Dolayısıyla Çerkes kimliği ve STK'ların rolü arasında ilişkinin sebebi budur (bkz. Şekil 3, İlişki 6).

Şekil 3: Ana temaların ve alt temaların birbirleriyle ilişkileri (Kırmızı çizgili ilişkiler: Çalışmanın raporunda belirtilen ilişkiler, sarı çizgili ilişkiler: Çalışmanın raporunda belirtilmeyen ilişkiler).

Tartışma

Bu çalışmanın mevcut literatüre en önemli katkılarından biri Suriyeli mültecilerin kendi entegrasyonları hakkında, kendi ifadeleriyle değerlendirme yapmalarına olanak sağlamasıdır. Mülteciler hakkında çok fazla istatistiksel bilgi olmasına rağmen bu şekilde onların sosyal entegrasyonlarını kendilerinin değerlendirmelerine, günlük hayattaki problemlerine, söylemlerine, sosyal ilişkilerine odaklanan bir niteliksel çalışmaya ihtiyaç bulunmaktaydı. Bununla birlikte bu çalışmanın mültecilerin bire bir kendi ifadeleriyle yürütülmesi araştırmanın diğer güçlü tarafıdır. Sosyal entegrasyon daha çok sosyolojik bakış açısıyla

yoğurulan bir kavram olması nedeniyle, bu kavrama sosyal psikoloji perspektifi kazandırılması önemlidir. Araştırma neticesinde bulgulanan bilgilerin daha geniş popülasyonlarda nicel çalışmalarla desteklenebilmesi gelecek çalışmalar için iyi bir gelişme olacaktır.

Bununla birlikte araştırmanın elbette sınırlılıkları da bulunmaktadır. İlk olarak sosyal entegrasyonun iki taraflı bir süreç olduğu (Klagia & Maria, 2010) bilinmesine rağmen, zaman kısıtlılığı yüzünden bu çalışmada sadece Suriyeli mülteciler ele alınabilmiştir. Gelecekteki çalışmaların iki tarafı da kapsaması yararlı olacaktır. İkinci kısıtlılığı sadece yetişkin Suriyelilere odaklanmasıdır. Çocuklar ya da daha yaşlı kesim için de farklı entegrasyon koşullarından söz edilebilir. Diğer bir nokta ise yalnızca şehirde yaşayanlarla görüşme yapılmasıdır. Örneğin kamplarda ya da daha kırsal kesimlerde yaşayan mültecilerin durumları değerlendirilememiştir. Son olarak STK'larla ilgili olarak sadece katılımcıların söylemleri değerlendirmeye alınmıştır. Konu dahilinde STK'larla ilgili bir araştırma yapılmamıştır.

Kaynakça

Blau, P. M. (1960). A Theory of Social Integration. American Journal of Sociology, 65(6), 545-556. doi:10.1086/222785

Blue, S. (2005). Including Women in Development: Guatemalan Refugees and Local NGOs. Latin American Perspectives, 32(5), 101-117.

Braun, V. (2013). Successful qualitative research : a practical guide for beginners. London: London : SAGE.

Enekwe, B. (2016). Refugees and resettlement: A qualitative analysis of refugee integration through social & support services (Doctoral dissertation).

Gerver, M. (2016). Refugee Repatriation and the Problem of Consent. Refugee Repatriation and the Problem of Consent. British Journal of Political Science.

Hein, J. (1993). Refugees, Immigrants, and the State. Annual Review of Sociology, 19, 43-59. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/2083380

Kiagia, M. (2010). Social integration of refugees and asylum applicants in Greece. Hellenic Journal of Psychology, 7(1), 38-68.

Lee, J. (2015). Disciplinary citizenship in South Korean NGOs' narratives of resettlement for North Korean refugees. Ethnic and Racial Studies, 1-17.

Martinovic, Tubergen, & Maas. (2009). Changes in immigrants' social integration during the stay in the host country: The case of non-western immigrants in the Netherlands. Social Science Research, 38(4), 870-882.

Ünal, S. (2014). Turkey's Unexpected Guests: Foreign Immigrants And Refugees Experience In The Context Of "Other". Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, 6(3), 65-89

Valtonen, K. (1998). Resettlement of Middle Eastern Refugees in Finland: The Elusiveness of Integration. 11(1), 38-60. doi:10.1093/jrs/11.1.38

Willig, C. (2008). Introducing qualitative research in psychology : adventures in theory and method (2nd ed. ed.). Maidenhead: Maidenhead : McGraw-Hill Open University

BEŞİNCİ OTURUM

GÖÇ, KADIN VE ENTEGRASYON

DİNİ MERKEZLERİN ENTEGRASYON SÜRECİNDEKİ ROLÜ (Kanada Örneği)

(THE EFFECT OF MOSQUES AND OTHER RELIGIOUS CENTRES ON THE INTEGRATION OF TURKISH MUSLIM IMMIGRANT WOMEN IN CANADA)

Nuray Catic[*]

Abstract

Countries have different approaches concerning integration of their immigrants into mainstream society. While the US expects immigrants to embrace its own common-denominator cultural identity through its 'melting pot' approach, Canada suggests a 'mosaic' model where immigrants cherish their own cultural features while living in harmony with others. Thus, individuals who bring different religions can protect their religious identity despite dominant Christian culture and can practice their religion freely. This results in a comfortable environment for mosques and religiously-affiliated organizations to run their services and get involved in projects with public and private institutions. Due to various potential barriers (i.e. language, transportation, finance, connections), some of the recent Muslim immigrants learn about their new environment through the mosque social circle. Our research aims to investigate this topic by focusing on the experiences of Turkish Muslim immigrant women in Canada. The qualitative method will be used in the research by recording the interviews and analyzing them according to content analysis. The results will then be evaluated with references from the interviews.

Keywords: Canadian immigrants, integration, Turkish muslim women, mosques in Canada.

[*] Din Psikologu. nurayturkyilmaz@yahoo.com

1. Giriş

Tarih boyunca var olan göç, küreselleşmenin neticesinde hızla artmakta ve binlerce kişi her yıl farklı ülkelere göç etmekte, göçün çeşitliliği ve sonuçları da önemli değişiklikler göstermektedir. Bu durum göç ile kendilerine yeni yurt edinen bireylerin çoğu kez kendi öz kültürlerinden farklı kültürlere uyumunu gerektirmektedir. Bir göçmen ülkesi olan Kanada'nın göçmen politikası çokkültürlü bir yapıyı benimser. Dolayısıyla farklı dini ve kültürel özelliklere sahip bireylerin birbirine saygı duyarak uyum içinde yaşaması söz konusudur. Bu yaklaşımın doğal bir sonucu olarak bireyler kamusal ibadet alanlarını rahatlıkla kullanmakta ve bu mekanlarda dini etkinlikler düzenleyebilmektedir.

Kanada'daki Türk göçmenlerden dini değerlere bağlı bir tutum içinde olanlar için cami ya da dini merkezler maddi manevi bir çok konuda destek vermektedir. Özellikle Kanada'ya gelen göçmen kadınlar için bu tür merkezler bireysel ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada cami ve dini merkezlerin Müslüman Türk kadınının Kanada'daki göçmenlik serüveninde nasıl bir yerde durduğunun irdelenmesi hedeflenmektedir. Entegrasyon sürecinde yardımcı rol üstlendiği düşünülen bu tür mekanların kadınlara sağladığı muhtemel destek mekanizmaları keşfedilmeye çalışılacaktır.

Kanada Mozaiğinde Entegrasyon

Farklı kültürlerden gelen göçmenlerin ev sahibi ülkenin kültürel yapısına nasıl bir uyum göstermesi gerektiği ile ilgili yaklaşımlar ve uygulamalar da farklılık göstermektedir. Kanada çok kültürlülüğü resmi ülke politikası olarak kabul eden ilk ülke olarak ve bu konuda diğer göçmen alımı yüksek olan ülkelere örneklik teşkil etmiştir (Potter, 2011). Çokkültürlülük dil, din, etnik köken, kimlik, cinsel tercih farklılıkları olan bireylerin birarada istediği hayatı yaşayabilmesini öngören bir yaklaşımdır. Bu tarz bir yaşam, *egemen kültürün bireylerine kendi değerlerini benimsemesi yönünde bir baskısı olmadığı durumlarda* söz konusudur (Demirhan, 2014). Kanada'nın farklı dil, din, etnik kökenden gelen kimseleri kendi kimliklerini muhafaza ederek yaşamalarına olanak veren bu yapısı 'mozaik' metaforu ile ifade edilir.

Öte yandan (genellikle azınlık olan) bir toplum kesiminin ya da bir sebeple topluma katılan kişilerin o topluma ayırtedilemez bir şekilde uymaları ve bu benzeşme süreci *asimilasyon* olarak adlandırılır. Bu süreçte farklı olanın düşünce ve davranışlarında bir dönüşüm gerçekleştirilerek katıldığı toplumun herhangi bir bireyi haline getirilir (Vatandaş, 2001). Asimilasyon, akültürasyondan daha ileri bir değişimi kapsar. Akültürasyon, birbirinden kültürel olarak farklı olan toplumların

toplumsal mekan ve ortamlarda karşılaşmalarının sonucu olarak her iki kültürde meydana gelen değişimleri ifade eder (Adıgüzel, 2016).

Amerika'nın öngördüğü model olan *erime potası* ise, kültürel farklıların ev sahibinin yerleşik kültürü lehine bir değişimle çözümlenmesi yerine tüm kültürlerin birlikte evrildiği ve ortak bir kültürün bu şekilde oluşması idealini taşır (Vatandaş, 2001). Ancak Amerika'daki uygulaması bir çok eleştiriye maruz kalmış ve Amerika'nın asıl istediğinin göçmenlerin Anglo Sakson kültür içinde asimile olması olduğu öne sürülmüştür (Maddern, 2013).

Göçmenlerin yerleştikleri toplumla -kendi etnik kültürlerini kaybetmeksizin- bütünleşmelerine entegrasyon adı verilmektedir. Entegrasyonun hangi alanlarda gerçekleştiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Esser (Aktaran Adıgüzel, 2016), entegrasyonu *sistem entegrasyonu* ve *sosyal entegrasyon* olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre kişinin entegrasyon sürecinde yaşadığı değişim maddi (sistem) ve manevi (sosyal) kültürel olmak üzere iki bağlamda gerçekleşmektedir. Esser'e göre göçmenler vergi ödüyorsa, yasalara uygun davranıyorsa ve ekonomiye de katkıda bulunuyorsa, bu, yeni sisteme entegre olduklarını gösterir. Sosyal entegrasyonun varlığından söz etmek için ise; *kültürleşme* (acculturation), *sosyo-ekonomik-politik konum* (placement), *etkileşim* (interaction), *kimlik* (identity) şeklinde özetlenebilecek dört boyutta göçmenlerin entegre olması gerekmektedir. Sistem entegrasyonu kısa sürede sağlanırken kültürel entegrasyon daha uzun sürmektedir.

Adıgüzel (2016), göçmenlerin ayrıldıkları yurtlarına dair içlerinde taşıdıkları, hatta gelecek kuşaklara aktardıkları gurbet duygusunun, sonraki kuşakların kendilerini yeni vatanlarına ait hissetmeleri yoluyla aşabileceğini belirtmektedir. Göçmenler başlangıçta yeni doğmuş bir bebek gibi hayata katılmaya dair bilgileri kendileri deneyimlerek tekrar öğrenmek zorunda kalır. Çünkü göçmenin eski alışkanlıklarını aynen devam ettirmesi kültürel (hatta bazen fiziksel) çatışmalara neden olmaktadır. Dolayısıyla entegrasyon, göçmenin yerleştiği toplumla bütünleşip uyum sağlaması, bir nevi yeniden toplumsallaşma sürecidir. Bu süreçte yerleşilen toplumla uyum sağlanırken etnik kültür korunur.

Aile, akran, eğitim kurumları, medya ve benzeri kurumların entegrasyon sürecine katkı sağlaması ve birbiriyle çelişmemesi oldukça önemlidir (Adıgüzel, 2016). Bu bağlamda cami ve dini merkezlerin de entegrasyon sürecinde diğer bileşenlerle uyumlu hareket etmesi, bireyin uyumunu kolaylaştıracaktır.

Göçmenler için entegrasyon kişiler arası ilişkiler bağlamında üç yönde gerçekleşir: Kişinin kendi etnik grubuna entegrasyonu; ev sahibi ülkenin etnik grubuna integrasyon ve ev sahibi ülkedeki diğer bir etnik gruba

entegrasyon. Entegrasyon süreci bu yönlerden bazen biri yönünde yoğunlaşırken bazen her ikisine doğru ilerleyebilmektedir. Breton (1964) etnik grupların göçmen oldukları ülkede sahip oldukları organizasyonların kurumsal bütünlüğünün bu entegrasyonların hangi yöne doğru daha çok yoğunlaşacağı konusunda önemli bir etken olduğunu savunur. Mathieu-Bédard (2016) kurumsal bütünlüğü, azınlık bir grubun organizasyonel etkisi ve üyelerine bütün gerekli servisleri verme derecesi olarak tanımlamaktadır.

Din, etnik grupların yeni bir kültüre adaptasyonunda en temel faktörlerden biri olmuştur. Yousif (2008)'un Ottawa'daki müslümanlar üzerinde yaptığı araştırmaya göre İslami okullar, cami ve Ottawa'daki diğer İslami organizasyonlar, kurumsal bütünlük bakımından sahip oldukları imkanlar nedeniyle entegrasyon sürecinde yardımcı bir rol üstlenmiştir.

Kanada'da Yaşayan Türkler

2016 sayımında sayımına göre Kanada'da 63 955 Türk göçmen yaşamaktadır. Bu sayının 32 855'i erkek 31 100'ü de kadındır.[109] Kanada'da yaşayan Türkler genelde dağılmış durumdadırlar. Kanada'daki diğer etnik gruplarda olduğu gibi bir Türk mahallesi, Türk muhiti bulunmamaktadır. Bununla birlikte Kanada'nın iki büyük eyaleti olan Ontario ve Quebec'te Türk nüfusu daha yoğundur. Türklerin göçmenlik tecrübesinin genel anlamda olumlu olduğu söylenebilir. Özçürümez (2009) Kanada'daki Türklerin politikaya dahil olmamalarında sayılarının az oluşu ve daha dağınık bir yerleşim göstermeleri gibi sebeplerin yanında göçmenlik tecribelerinin pozitif olmasının da etkili olduğunu belirtmektedir. Buna göre entegrasyon sürecinde yürütülen mekanizma ve sağlanan servisler, muhalif bir oluşumun yapılanmasını engellemektedir. Örneğin Kanada'da göçmenlere verilen vatandaşlık alma ve (sonrasında kazanılan) seçme ve seçilme hakkı, göçmenlerin entegrasyonunun Avrupa ülkelerindekine nazaran daha başarılı olmasında etkilidir. (McCoy, 2018)

Kanada'daki Türkler farklı etnik kökenden gelmiş olma, farklı dini ve politik görüşlere sahip olma gibi sebeplerle küçük gruplar şeklinde hareket etmektedir. Dolayısıyla araştırmamızın konusu olan cami ve dini merkezlerin Kanada'da yaşayan Türkler için birleştirici temel mekan olduğunu söylemek zordur. Dini hayatlarının önemli bir parçası olarak gören Türk göçmenler için cami ve diğer dini merkezler, Islam'ın

[109] https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/prof/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=CSD&Code1=3520005&Geo2=PR&Code2=01&Data=Count&SearchText=3520005&SearchType=Begins&SearchPR=01&B1=Ethnic%20origin&TABID=3 11.1.2018 tarihinde erişildi.

ortak paylaşım unsuru olarak temel alındığı mekanlar olup, dini pratikler ve toplantılar yoluyla sosyalleşmeye olanak sağlar.

Kendilerini seküler olarak tanımlayan kesimin kurduğu topluluklar arasında Türk Kanada Dostluk Cemiyeti, Türk Kültür Folklor Derneği, Kanada Türk Toplumu Derneği gibi bir çok dernek ve merkez yer alır. 1985 yılında Atatürk'ün temel prensipleri doğrultusunda hareket etmeyi hedefleyen dernekler biraraya gelerek Türk Dernekleri Federasyonunu kurmuştur. Türk derneklerinde milli bayramlar yapılan etkinliklerle kutlanır ve Türk vatandaşlarının yararına bazı servisler sağlanır. (Özçürümez, 2009) Farklı dini görüşlere sahip olan Türklerin tek vücut olduğu konular, Türkiye'de yaşanan doğal felaketler, Ermeni soykırımı gibi milli konular ve Kıbrıs sorunu gibi çoğunluğun aynı görüşü paylaştığı politik konulardır (Akçapar ve Yurdakul, 2009) .

Kanadalı Müslümanlar

2011 yılı nüfus sayımına göre her Kanada'da yaşayan her beş kişiden biri göçmendir. Göçmen nüfus içinde müslümanların sayısı yaklaşık 1 milyondan fazladır (nüfusun %3.2'si).[110] 11 Eylül sonrası yaşanan sıkıntılı günlere ve farklı boyutlarda tecrübe edilen ayrımcılık olaylarına rağmen müslümanlar bu olumsuz olayları başarıyla atlatmıştır. Müslümanların Kanada'ya aidiyet duygularının yüksek olması, sağladıkları uyumun göstergelerinden biridir (McCoy, 2018).

Kanada'da yaşayan Müslümanların eğitim düzeyi, diğer göçmenlere ve Kanada geneline göre daha iyi bir durumda olmasına rağmen (üniversite mezunu Müslümanların yüzdesi Kanada nüfusunun içindeki üniversite seviyesinde eğitimi olanların sayısının üç katına yakındır) (Potter, 2011); 2006 yılında devlet tarafından yapılan istatistiksel araştırmaya göre göçmenlerden kendi ülkelerinde üniversite bitirip Kanada'ya gelenlerin işsizlik oranı üniversite eğitimini Kanada'da yapan göçmenlere göre üç kat daha fazladır (Zietsma, 2010). Göçmen politikası ile lisans veren kurulların profesyonellik standardı arasındaki uçurum, ülkelerinde uzmanlık kazanan göçmenlerin bu alanda çalışmalarını zorlaştırmaktadır (Hamdani, 2015).

Kanada'daki göçmenler için mesleki anlamda istihdam olmak aile içinde bazı fedakarlıkları gerektirmektedir. Üniversite eğitimininin farklı bir ülkede yapılmış olması meslek edinmenin önündeki ilk engel olan denklik sorununu doğurur (Aker, 2014). Doktor, avukat, öğretmen vb bir çok meslek grubundan gelen kişiler için yeni bir öğrenim hayatı söz konusu olmaktadır. Bitirdikleri üniversite açısından denklik sorunu

[110] Kanada'nın 2011 resmi sayımına göre Kanada'da yaşayan 6 775 800 göçmenin %20.6'sı müslümandır. Müslüman göçmenlerin yaş ortalaması 28.9'dur. https://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/as-sa/99-010-x/99-010-x2011001-eng.cfm 20.10.2018 tarihinde erişildi.

yaşamayanlar (Amerika'da ya da Avrupa'da İngilizce eğitim veren bir üniversiteden mezun olanlar) için de sorun çözülmüş sayılmaz. Kanada'da iş başvurusu yapan göçmenlerin "Kanada tecrübesi"ne sahip olması istenir. Bu, Kanada'da en az bir yıl bir işte çalışmak ya da gönüllü olmak anlamına gelir. Başvurulmak istenilen işte ilk önce ücretsiz çalışmak göçmenlerin sıklıkla uygulamak durumunda kaldığı bir yöntem haline gelmiştir (Sakamoto ve diğerleri, 2010). Ücretsiz çalışmak istemeyen kişiler için ise kendi meslekleri dışında işlerde çalışmak yaygın bir durumdur. Aker (2014)'in Türk göçmenler üzerinde yaptığı araştırmada çoğu üniversite mezunu ve meslek sahibi kişinin Kanada'ya geldikten sonra fast food tarzı yerlerde çalıştığı ya da kendi mesleklerini yapabilmeleri uzun süreceğinden (tekrar okula gitme ve benzeri prosedürler) kariyer değiştirme yoluna gittikleri gözlenmiştir. Örneğin avukatlar göçmen bürosu danışmanlığı yapmaktadır.

Ailesi ile birlikte gelen göçmenler için bu durum sıkıntılara sebep olmaktadır. Eğer ataerkil bir aile yapısı içinde ise erkek iş arama, tekrar okula başlama, ücretsiz çalışma, dil kursuna gitme ve benzeri yoğunluklar içine girerken kadın genelde evin ve çocukların bakımı sorumluluğunu üzerine alır. Genelde erkekler ailenin geçimini sürdürme gereği sebebiyle çoğu zaman hem gündelik işlerde çalışıp hem okumaktadır. Türkiye'den gelen göçmen kadınlar için aile içinde aldıkları rol bazen kendi ihtiyaçlarını giderme konusunda ertelemeye yol açar. Örneğin dil sorunu yaşayan kadın bunu çözebilmek için okula gitmesi gerektiği halde bunu erteler. Geldikleri ülkede meslek sahibi olan ya da Kanada'da belli sebeplerle çalışmak durumunda kalan kadınlar için de bu durum pek kolay olmamaktadır. Her ne kadar işyerlerinde ayrımcılık yapılmaması konusunda koruyucu kanunlar var ise de müslüman kadınlar için tercih ettikleri mesleklerde iş bulmak, diğer görünür azınlıklarda olduğu gibi biraz daha zorlaşmaktadır. Çoğu zaman göçmenliğin ilk yılları birçok adaptasyonun aynı anda yaşandığı ve ev üyelerinin dil kursu, dersler, iş ve benzeri yoğunluklar dolaysıyla nadiren birlikte vakit geçirebildiği zamanlar olmaktadır. Göçmen kadınların ailenin entegrasyounda oynadıkları rol büyüktür. Dini hassasiyetlere sahip göçmen kadınlar için cami ve dini merkezler onların kendi kültülerinden kimselerle sosyal ortam ihtiyaçlarını karşılamaları açısından önemli bir konumdadır.

Cami ve dini merkezler

Kanadalı müslümanlara hizmet veren yaklaşık 146 tane cami bulunmaktadır. [111] Bu rakam sünni ve şii camileri içermektedir. Camiler yanında ISNA (Islamic Society of North America: Kuzey Amerika İslam

[111] https://www.islamicreliefcanada.org/mosque-list/ 25.10.2018 tarihinde erişildi.

Topluluğu) MAC (Muslim Association of Canada: Kanada Müslüman Birliği) gibi şemsiye kuruluşlar da bünyelerindeki cami ve farklı kurumlarla hizmet vermektedir.

Diğer dini merkezler arasında sufilerin ya da diğer cemaatlerin kurduğu merkezler sayılabilir. Sufi merkezlere örnek olarak Seekers Hub[112], Rıfailerin New Market şehrinde kurduğu Canadian Institute of Sufi Studies (Kanada Sufi Çalışmalar Enstitüsü), Cerrahilerin Toronto'da kurduğu The Jerrahi Sufi Order of Toronto ve Nimatullah Sufi cemaatinin üç ayrı şehirde kurduğu merkezler sayılabilir. Bunlardan ilk ikisi Türklerin kurduğu merkezlerdir. Belli başlı sufi akımlar dışında Hint kökenli Çişti tarikatının Nizami koluna bağlı İnayat Han'ın 3 şehirde açtığı sufi merkezler gibi farklı sufi akımların merkezleri de bulunmaktadır. [113]

Sufi merkezlerden çoğunluğunun zikr toplantıları, meşk toplantıları ve benzeri etkinlikleri olmakla birlikte bazıları sosyal yardım gibi hizmetler konusunda da üyeleri ile birlikte çalışmaktadır. Nimetullah tarikatinin kurduğu Sufi Servis Kurulu, Montreal'deki bir kadın sığınma evi ile ortak çalışarak kadınlar için yiyecek, giyecek, kalacak yer konusunda yardım toplamak yanında onlar için sosyal etkinlikler düzenlenmesine de yardımcı olmaktadır.[114]

Müslüman çoğunluğun olduğu ülkelerdeki camilerle diğer ülkelerdeki camiler arasındaki farkı belirtmekte yarar vardır. Müslümanların azınlık olduğu ülkelerde camiler her yaştan kadın ve çocuğun gittiği merkezler durumundadır. Amerika'daki müslüman kimliği üzerine yapılan bir araştırmada katılımcılar kadınların camideki katılımının olumlu etkilerini dile getirmiştir. Özellikle göçmen kadınlar için camilerin aidiyet duygusunu güçlendirdiği ve onlara yerleştikleri yeni ülkeye uyum sağlama açısından destek olduğu sonucuna varmıştır (Mahmood, 2016).

Kanada'daki camiler için de durum aynıdır. Camiler dini hizmetlerin yanında göçmenlere destek olacak hizmetlerde de bulunmaktadır. Kadınlara yönelik çeşitli seminer ve kurslar, çocuklara ve gençlere yönelik dini ya da eğitici etkinlikler, aile programları, dini organizasyonlar gibi sosyalleşmeyi sağlayan etkinlikler yanında aile içi sorunlarda danışmanlık, fetva servisi, yetimlere koruyucu aile bulma, yardım kampanyaları gibi daha bir çok servis de camiler bünyesinde

[112] Şatili tarikatına bağlı kişiler tarafından kurulmuştur. http://seekershub.org/home/toronto 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[113] http://www.sufimovementincanada.ca/the-sufi-in-canada-contact/ 29.10.2018 tarihinde erişildi.

[114] https://sufiservice.org/canada/ 20.11.2018 tarihinde erişildi.

verilmektedir.[115] Türklerin kurduğu bir cami olan Anatolia Camisi'nde dini toplantılar ve kurslar dışında, gençlere yönelik gezi, bilgisayar kursları, spor faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri ve iş bulma seminerleri dışında, cenaze servisi, evlendirme, sosyal ve dini danışmanlık gibi hizmetler de yer almaktadır.[116] Yine Türklerin kurduğu diğer bir cami olan Pape camisi dini ve resmi nikah kıyma, cenaze hizmetleri gibi başka servisleri de yerine getirmektedir.[117] Kuzey Amerika'nın köklü kuruluşlarından olan İsna Cami'nde de sayılan etkinliklerin dışında evlendirme servisi, helal sertifika alma konusunda destek ve bayanlara yönelik egzerzis gibi farklı alanlarda çeşitli servis ve etkinlikler düzenlenmektedir.[118] Hamilton Mescidi'nde genel dini toplantı ve sosyal toplantılara ek olarak gençlere, kadınlara ve yaşlılara özel komiteler aracılığıyla farklı alanlarda hizmetler sunmaktadır. Örneğin her yaş grubuna özel ya da kadınlara özel spor faaliyetleri, yaşlılara haftasonu kahvaltı ve yürürüş gibi. Cami aynı zamanda uzman sosyal danışmanların gönüllü çalışmasıyla danışmanlık hizmetleri vermektedir.[119] Yine Niagara bölgesindeki bireylerin ve kuruluşların katıldığı "adopt a road"[120] programına Niagara Camisi ve diğer bazı camiler de destek vermekte, böylelikle otoyoldan belli bir kısmının temizliğinden cami cemaati sorumlu olmaktadır. Düzenlenen temizlik günlerinde gönüllüler bu yolun temizliğini sağlar.

Camilerdeki imamın rolü de Müslümanların çoğunluk olduğu ülkelerdekine göre farklıdır. Diğer Batı ülkelerinde ya da müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde olduğu gibi imam ibadetleri yönetme ve nikah kıyma gibi temel görevlerin dışında başka görevleri de üstlenir. Kanada'nın hukukuna kültürünü anlamalarında yardımcı olma, karşılaştıkları aile içi vb sorunları çözme, Kanada'daki diğer gruplarla etkileşime geçme gibi daha birçok konuda rehberlik rolü üstlenmesi söz konusu olmaktadır.

Türkiye'de fetva verme konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mekanizmaları yardımcı bir rol üstlenirlen, Kanada'daki bir caminin imamı, farklı ülkelerden gelen kişilerin Kanada'daki İslami yaşamla ilgili sorularına birinci elden fetva vermek durumunda kalabilmektedir. Bazı camilerin imamları telefon numaralarını cemaatle paylaşıp bir nevi Alo

---

[115] Anatolia Camisi, göçmenlik başvurularında bireylere rehberlik, yeni gelen göçmenleri gerekli servislere yönlendirme, danışmanlarla iletişim kurma gibi bir çok konuda göçmenlere destek olmuştur. Ancak şimdi bunu düzenli bir servise dönüştürmek için altyapı çalışmaları yapmaktadır. http://anatoliacentre.ca/programs-services/wellfare-settlement-services/ 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[116] http://anatoliacentre.ca/programs-services/youth-services/ 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[117] http://www.papecami.com/ 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[118] http://www.isna.ca/3/1270/female-fitness-fun 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[119] https://hamiltonmosque.com/programs-services/ 9.11.2018 tarihinde erişildi.

[120] https://www.niagararegion.ca/living/roads/Adopt-a-Road-Program.aspx 9.11.2018 tarihinde erişildi.

Fetva görevi üstlenmektedir.[121] Kimileri ise web sayfası üzerinden bu hizmeti vermektedir. [122]Aile içi sorunları çözmede imamlar danışmanlık hizmeti vermektedir. Islamic Social Services Association of Canada adındaki kuruluş, imamlara danışmanlık konusunda yardımcı olmak amacıyla bir rehber hazırlamıştır (Siddiqi, 2004). Camilerin çok yönlü hizmetlerinin, müslümanların entegrasyonunda olumlu bir rol oynadığı düşünülmektedir (Bullock, 2010)

Camilerde Dini bayramlar ve Ramazan etkinlikleri büyük çoğunluğun katıldığı buluşmalardır. Özellikle Hristiyan bir kültürde yaşamanın getirisi olarak Noel ve Cadılar bayramı gibi günlerin yaygın kutlanması, aileleri kendi bayramlarını ve özel günlerini daha çok sahiplenmeye yönlendirir.

Saris ve Potvin'in 2005-2007 yılları arasında Montreal'de 24 müslüman kadınla mülakat tekniği kullanılarak yapılan araştırmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun göçmenlik sürecinde yaşadığı sorunların aile içi sorunlara dönüştüğü dile getirilmiştir. Buna göre yeni bir yere adapte olma süreci içinde yaşanan kültür şoku, değişen aile dinamiği, cinsiyet rollerindeki dönüşüm, yeni sorumluluklar, bazen kadının ekonomik zorluklar nedeniyle çalışmak zorunda kalması gibi sebepler aile içinde catışmalara neden olmaktadır. Bu kadınlardan bir kısmı aile içi çatışmaları çözmede Kanada kurumlarına başvururken bir kısmı da imamlara danışmayı tercih etmiştir.[123] İmamlara danışan kadınların dil, kültür birliği, ücretsiz bir hizmet oluşu, teknik zorlukların olmaması, erişebilirlik gibi sebeplerle böyle bir tercihte bulundukları sonucuna varılmıştır. Camiye sıklıkla giden kadınların bu tarz servislerden daha çok yararlandığı çalışmanın bulguları arasındadır. Yine Kanada yasaların bazı konulardaki yaptırımları nedeniyle aile içi sorun yaşayan kadınlar eşlerini ve çocuklarını kaybetme kaygısıyla sorunlarını mahkemeye gitmeksizin bir imam danışmanlığında çözümlemeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Eşiyle sorunlarını bir nevi aile ortamında çözmek isteyen ancak aile büyüklerinden uzak olan göçmen kadınlar, imamları bu aile büyüğü yerine koyup eşlerinin davranışlarını düzeltmeleri konusunda onlardan yardım istemektedir.

Türkiye'den Kanada'ya göç eden vatandaşlarımızdan bir kısmı da cami ve diğer dini merkezlerdeki faaliyetlere katılmakta ve gerektiğinde ihtiyaç duydukları konularda gerek imamlardan gerekse cami ve benzeri

[121] Niagara Falls Cami (Islamic Society of Niagara Peninsula) imamı bu hizmeti vermiştir.

[122] http://www.masjidtoronto.com/ask-the-imam/

[123] Dini danışmanlara danışmak kanuna aykırı olmamakla birlikte din adamlarının boşanma ve velayet gibi konularda verdikleri kararlar Ontario ve Quebec gibi birçok eyalette tanınmamaktadır. https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/family/arbitration/faith-based.php 9.11.2018 tarihinde erişildi.

dini merkezlerde tanıştıkları kimselerden yardım alabilmektedirler. Özellikle dil konusunda sıkıntı çeken Türkler, Türk camisi diyebileceğimiz, kurucuların ve üyelerinin çoğunluğunun Türk olduğu camilere yönelmektedir. Bu sayede hem dil bilmememin doğal sonucu olan yalnızlık hissinden kurtulmuş hem geride bıraktıkları kültürleriyle bağlarını sürdürebilme imkanı bulmuş olurlar. Yeni gelen göçmenlerin ihtiyacı olan sıcak ve tanıdık bir ortam olma işlevi nedeniyle bu tür merkezler, gerek adaptasyon ve entegrasyon sürecinin başlangıcında ihtiyaç duyulan manevi desteği sağlar.

2. Yöntem

Araştırmanın teorik bölümü için literatür taraması yapılmıştır. Empirik boyutta ise yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni Kanada'da yaşayan müslüman Türk kadınlarıdır. Kanada'da Türklerin yoğun olduğu bölgelerden Ontario ve Quebec eyaletleri seçilmiştir. Araştırmamızın çalışma grubu bu eyaletlerdeki farklı şehirlerden seçilmiştir. Buna göre Ontario eyaletindeki Toronto, Mississauga, Hamilton, Niagara Falls, Kitchener şehirlerinde yaşayan 10 müslüman Türk kadını ile görüşme yapılmıştır. Mülakat yapılan kişiler araştırmacının tanıdığı ya da tanıdığı kişiler vasıtasıyla ulaştığı kişilerdir. Yaş ortalaması 28 ile 52 arasında değişen katılımcılar, eğitim, çalışma durumu, Kanada'da ikamet şekli gibi değişkenler bakımından farklı özellikler gösteren kişiler arasından seçilmiştir.

2.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların kimliklerini gizli tutmak amacıyla onlara birer kod numarası verilmiştir (G1, G2, G3 şeklinde).

Tablo 1. *Çalışma grubuna alınan Müslüman Türk kadınlarına ilişkin bilgiler*

Değişkenler n: 10		F
Eğitim düzeyi	İlkokul	-
	Lise	G1, G6, G8
	Üniversite	G7
Vatandaşlık Durumu	Yerleşimci	G2, G3, G4
	Vatandaş	G1, G5, G6, G7, G8, G9, G10
	Mülteci	-

İngilizce Konuşma Seviyesi (Kanada'ya ilk geldiğinde)	Konuşamıyordum	G1, G2, G3, G4, G6, G8, G9
	Konuşabiliyordum	G5
İngilizce Konuşma Seviyesi (Şimdi)	Az	-
	Orta derecede	G6, G8
	İleri derecede	G1, G2, G3, G4, G5, G7, G9, G10
Yaşınız	20-30 yaş arası	G7
	30-40 yaş arası	G3, G4, G5, G9
	40-60 yaş arası	G1, G2, G6, G8, G10
Medeni Durumu	Bekar	-
	Evli	Tümü
	Diğer	-
Kanada'da ikamet süresi	0-5 yıl	-
	5-10 yıl	G2, G3, G4, G5
	10 yıl ya da daha fazla	G1, G6, G7, G8, G9, G10
İş durumu	Çalışıyor	G9, G10
	Staj Yapıyor	G4, G7
	Ev Hanımı	G1, G2, G3, G5, G6, G8

(G; Kodlanmış Müslüman Türk göçmen kadınları)

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmanın çalışma grubuna katılan 10 Müslüman Kadının hepsi evlidir. 2'si halen bir işte çalışmaktadır ve 2'si de çalışmak üzere staj yapmaktadır. 8'inin İngilizce konuşma seviyesi iyi derecededir. 4'ünün Kanada'da ikamet süresi 5-10 yıl ve 6'sının 10 yıldan daha fazladır. Katılımcılardan 7'si Kanada vatandaşıdır. 3'ünün

yerleşim vizesi bulunmaktadır. Lise mezunlarının sayısı 3, üniversite ya da üzeri eğitim durumu olanların sayısı 7'dir.

2.3. Veri toplama Araçları

Çalışmaya katılan kişilerle yüzyüze ya da telefon görüşmesi yoluyla mülakat gerçekleştirilmiş ve görüşmeler hem ses kaydı hem not alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeden önce katılımcıların isimlerinin çalışmada yer almayacağı belirtilmiş ve katılımcıların isterlerse daha sonra söylemlerinde değişiklik ya da ekleme yapabilecekleri ifade edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Analiz sürecinde görüşme kayıtları ile notlar çözümlenmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Analiz dört aşamada gerçekleşmiştir: verilerin kodlanması, kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek 2008) .

Cami ve benzeri dini merkezlerin Müslüman Türk kadınlarının entegrasyonuna hangi açılardan destek olduğu ile ilgili 4 ana tema belirlenmiştir. Tema ve alt temalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. *Verilerin Analizi Sonucu Ortaya Çıkan Tema ve Alt Temalar*

1. Sosyal destek bakımından
a. *Sosyal etkinlikler*
Cami veya diğer merkezlere devam eden kişilerden elde edilen bilgi ve yardım
Sohbetler
Çocuklar yönelik eğitim faaliyetleri
Gençlere yönelik eğitim faaliyetleri
Kadınlara yönelik faaliyetler
Yaşlılara yönelik faaliyetler
Seminerler (aile okulu vb.)
Spor faaliyetleri
Konferanslar (Eğitim, evlilik vb.)
Piknik ve geziler
Yarışmalar
Ramazan Programları
Bayram Programları
Cuma Programları

Film Gecesi
b. Servisler
Evlenecek kişilere yardım
Nikah kıyma
Cenaze servisleri
Kurban servisi
Hac servisi
Tercüman yardımı
Yardım kampanyaları, (göçmenlere, evsizlere yardım)
2. Psikolojik destek bakımından
Sosyal danışmanlar
Dini danışmanlık ve bilgilendirme (gündeme paralel sohbetler)
3. Kanada kültürü ve diğer kültürlerle etkileşim olanakları sağlama bakımından
Open House (açık ev) etkinlikleri
Ramazan iftarları
Toplantılar
Cuma namazları
Dini farkındalık seminerleri
"Food for Thought" projesi
4. İyi bir vatandaş olma konusunda sağlanan destek bakımından
Kanada kültüründe kabul gören davranışlar konusunda bilgilendirme
Hukuki konularda verilen bilgiler
Vatandaşlık görevlerini yerine getirmeye teşvik
Gönüllü çalışmalara teşvik
Kamu çalışanları ve politikacılarla ortak çalışmalar

2.5 Bulgular

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine dair bulgular yer almaktadır.

2.5.1. İlk göçmenlik dönemi ve şimdiki sosyal durumla dini merkezlere devam arasındaki ilişkiye dair veriler

Katılımcılardan 8'i Kanada'ya göçmen olarak geldikleri halde ikisi ikinci nesil göçmen çocuklarıdır (G7, G10). Bu sebeple G7 ve G10'a 9, 10, 21 ve 22. sorular yöneltilmemiştir.

Katılımcıların;

-Kanada'ya ilk geldikleri dönem ve şimdi cami ya da benzeri yerleri ziyaretleri,

-O dönem ve şimdi kendilerini yalnız hissedip hissetmedikleri,

-Şu anki sosyal çevrelerinin ne kadarının bu tür merkezler dolayısıyla tanıştıkları insanlardan oluştuğuna dair verilerin betimsel analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. *Kanada'ya ilk gelinen dönem cami ya da benzeri yerleri ziyaret*

Değişkenler n: 8		f
Evet	G1, G2, G5, G6, G9	5
Hayır	G3, G4, G8	3

Tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcılardan 5'i Kanada'ya ilk geldikleri dönem cami ve benzeri yerleri ziyaret etme imkanı bulduğu halde 3'ü çeşitli sebeplerle böyle bir imkan sahip değildir.

Tablo 4. *Cami ya da dini merkezleri ziyaret sıklığı*

Değişkenler n: 10		f
Hemen hemen her gün	G2	1
Haftada bir	G4, G7, G8, G9, G10	5
Haftada 2-3 kez	G1, G3	2
Ayda bir	-	-
Birkaç ayda bir	G6	1
Yılda bir ya da iki kez	G5	1

Tablo 4'de görüldüğü gibi katılımcılardan camiye hemen hemen her gün giden 1 kişidir. G2 *"Cami yönetimindeki aktif görevim nedeniyle hemen her gün camiye gidiyorum."* ifadesini kullanmıştır. Haftada bir camiye ya da diğer dini merkezlere gidenlerin sayısı 5, haftada 2-3 kez gidenlerin

sayısı 2, birkaç ayda bir ve yıl kez gidenlerin sayısı 1'dir. G5 *'Bebeğim olduğu için artık cami ya da dini merkezlere gidemiyorum"* demiştir. G6 da *"Taşındığım bölgede Türk camisi ya da dini merkezler olmadığı için artık pek gidemiyorum."* ifadesini kullanmıştır.

Tablo 5. *Sosyal Anlamda Yalnızlık Hissetme*

Değişkenler n: 10		
	Hayır (f)	Evet (f)
Kanada'ya ilk gelindiğinde	3 (G1, G5, G6)	5 (G2,G3,G4,G8,G9)
Şimdi	7(G1,G2,G3,G7,G8,G9,G10)	3 (G4, G5, G6)

Tablo 5'te katılımcılardan 5 kişi Kanada'ya ilk geldiğinde kendilerini yalnız hissettiklerini belirtirken, 3 kişi şu anki yaşamlarında da kendilerini yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 6. *Cami ya da dini merkezler dolayısıyla edinilen sosyal çevrenin yüzdesi*

Değişkenler n: 10		f
%25'den az	G6	1
%25-50 arası	G4, G7, G9	3
%50-75 arası	G5, G8	2
%75-100 arası	G1, G2, G3, G10	4

Tablo 6'da Cami ya da dini merkezler dolayısıyla edinilen sosyal çevre yüzdeleri sıralanmıştır. Buna göre G6 hariç diğer katılımcıların sosyal çevresinin yarısından fazlasının cami ya da dini merkezler dolayısıyla tanıştıkları insanlardan medyana geldiği gözlenmektedir.

Kanada'ya ilk geldiğinde kendini yalnız hissedenlerin tamamının (G2, G3, G4, G8, G9) aynı zamanda o dönem İngilizce konuşamadıklarını ifade etmeleri (Tablo 1 ve Tablo 5), bu yalnızlığın en büyük sebeplerinden birinin dil bilmeme dolayısıyla yaşandığını göstermekmektedir.

Kanada'ya geldiğinde kendini yalnız hissetmeyenlerin tamamı (G1, G5, G6) ise, ilk geldikleri dönem dini merkezlere gittiklerini ifade etmişlerdir. G1 ve G6'nın ilk geldiklerinde İngilizce konuşamamalarına rağmen kendilerini yalnız hissetmemelerinde bu merkezleri ziyaretlerinin etkisi olmuştur. G1 ilk geldiği yılki durumunu "*İlk*

geldiğimde eşimin ailesi burada yaşıyordu ve bir Türk camisinin kuruluşunda aktif olarak çalışmışlardı. Hem eşimin ailesinin olması, hem camiden tanıdığım insanlar dolayısıyla yalnızlık hissetmedim" şeklinde ifade etmiştir. Yine ilk geldiği dönem camiye gitmediklerini ifade eden katılımcıların (G3, G4, G8) tamamının o dönem kendilerini yalnız hissetmeleri dini ya da kültürel merkezlerle sosyalleşme imkanlarından yoksun olmaları ile ilişkilendirilebilir.

Cami ve benzeri merkezlere sıklıkla giden G1, G2, G3'ün (Tablo 4) sosyal ortamlarının çoğunu cami ve benzeri dini merkezler dolayısıyla tanıdıkları insanlar oluşturmakta (Tablo 5) ve kendilerini yalnız hissetmemektedirler (Tablo 5). G6, cami ve dini merkezler dolayısıyla edinilen çevre bakımından en düşük yüzdeye sahiptir. Bunun sebebi bu tür merkezlere gitme sıklığının çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır (birkaç ayda bir kez). Yukarıdaki verilere bakarak cami ve dini merkezlerin Kanada'da yaşayan Türk müslüman kadınlarına Kanada'ya ilk geldikleri dönem ve sonrasında onlara sosyal açıdan destek olduğu söylenebilir.

2.5.2. Cami ve benzeri Dini Merkezlerin Türk Kadınlarının Entegrasyonuna Destek Sağladığı Alanlar

Yapılan içerik analizleri sonucunda bu merkezlerin Müslüman Türk kadınlarının Kanada'ya entegrasyonu konusunda destek olduğu alanlar 4 temada toplanmıştır. Bunlar;

-Sosyolojik açıdan destek

-Psikolojik açıdan destek

-Kanada kültürü ve diğer kültürlerle kişiler arası iletişim olanakları sağlama

-İyi bir vatandaş olma konusunda destek olarak sıralanmıştır.

2.5.2.1. Sosyal Destek Bakımından

Yukarıda cami ve benzeri dini merkezlere gitmenin katılımcılarda yalnız hissini giderdiği konusundaki veriler aktarılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin analizi sonucunda bu sosyal desteğin yapılan etkinlikler ve servisler yoluyla verildiği görülmüştür.

2.5.2.1.1. Cami ya da diğer dini merkezlere devam eden kişilerden elde edilen bilgi ve yardım

Tablo 7. *Kanada'da yaşam konusunda cami ve diğer merkezler aracılığıyla tanışılan kişilerden edinilen bilgi ve yardım*

Değişkenler	n:	8
f		
Evet	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G8,G9	7

Katılımcılar cami ve benzeri dini mekanlarda tanıştıkları kişiler vasıtasıyla helal gıdaları nerelerde bulabilecekleri, gidilecek doktor önerileri, giyim mağazaları, çocuklarını kaydettirecekleri okul, bayan sürücü kursu öğretmeni, bayanlara yönelik spor faaliyetleri gibi günlük yaşamda kendilerine gereken bilgilere ulaştıklarını belirtmişlerdir. Yine ihtiyaç duydukları konularda da bu kişilerden yardım aldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin G4 *"İlk geldiğimde İngilizcem iyi olmadığı için dini bir merkez dolayısıyla tanıdığım kişi beni ehliyet sınavına götürdü ve tercümanlık yaptı."* ifadesini kullanmıştır.

2.5.2.1.2. Sosyal Etkinlikler

Katılımcıların gittikleri cami ya da diğer dini merkezlerde yapılan etkinlikler şu şekilde sıralanmıştır:

Tablo 8. *Cami ve diğer dini merkezlerde yapılan etkinlikler*

Değişkenler n: 10		f
Sohbetler	Tümü	10
Cuma programları	Tümü	10
Kadın, çocuk, genç ve yaşlılara yönelik faaliyetler	Tümü	10
Eğitim faaliyetleri	G1,G2,G4,G5,G6,G7,G8,G9,G10	9
Ramazan programları	G1,G2,G3,G4,G5,G6,G7,G8,G10	9
Yardım kampanyaları (Göçmen ve evsizlere yardım)	G1,G2,G3,G4,G5,G7,G8,G9,G10	9
Bayram programları	G1, G2, G3, G6, G7, G8,G9	7
Spor faaliyetleri	G1, G2, G3, G5, G8, G9, G10	7
Konferanslar	G1, G2,G6, G7, G8	5
Kültür gecesi	G1, G2, G7, G8	4
Piknik ve geziler	G1, G2, G9	3

Yarışmalar	G1, G2	2
Film Gecesi	G4	1

Tablo 8'de görüldüğü gibi cami ve benzeri dini merkezlerde yapılan sosyal faaliyetlerden katılımcılar en çok sohbetler, Cuma programları ve kadın, çocuk ve yetişkin ve yaşlılara yönelik faaliyetleri dile getirmişlerdir. Bu faaliyetlerden bazılarına kendileri gitmekte, bazılarına ise aile üyelerinden diğer kişiler katılmaktadır. (n:10, f:10) Çocuklu aileler genelde çocuklarını dini ya da farklı alanlarda eğitim ile ilgili etkinliklere, spor ve diğer aktivitelere ya da bayram şenliklerine götürmektedir.

Yardım kampanyaları sayesinde katılımcılar hem kendi kültürlerinden bireylerle birlikte çalışıp yardım ederken diğer kütürlerle de kaynaşma imkanı bulmaktadır. Evsizlere yardım projesi ile sokaklarda yaşayan kimsesizlere yardım edilirken (G1, G2) , göçmenlere yardım projesinde giyecek ve benzeri ihtiyaçlar yeni gelen göçmenler için toplanmış (G1, G2, G3, G4, G6, G7, G8, G9, G10) ve her göçmene kardeş aile eşleşmesi yapılmıştır. (G4)

G1, konuyla ilgili yaşadığı tecrübeyi söyle aktarır: "Suriyeli göçmenlerin Kanada'ya gelmeden önce Türkiye'de kaldığını öğrendik. Poğaçayı çok özlediklerini söylemişler. Bütün Türk hanımlar tepsi tepsi poğaça yaptı ve toplu halde gelen göçmen ailelere dağıttık. O kadar mutlu oldular ki!"

2.5.2.1.3. Servisler

Camiler cenaze ve nikah servisleri sağlamaktadır. Dini ve resmi nikah camilerde kıyılır, dini tören ve hatta caminin uygun yeri varsa düğün törenleri camilerde gerçekleştirilir. Cenazelerin defni konusunda müslüman mezarlığında yer ayırma ve diğer defin işlemleri de camiler tarafından sağlanır.

Evlenmek isteyen ancak kültürlerine uygun kişilerle karşılaşamayan gençler de bu konuda cami ya da diğer dini merkezlerden yardım almaktadır. Aşağıdaki tabloda katılımcıların camilerdeki bu yapılan servislerden hangileri hakkında haberdar olduğu aktarılmıştır.

Tablo 9. *Cenaze ve nikah servisi hakkında bilgi*

Değişkenler n: 10		f
Cenaze servisi	G1, G2, G5, G6, G7, G8	6
Nikah servisi	G1, G2, G3, G7	4

Tablo 9'da görüldüğü gibi katılımcılar camilerdeki nikah, cenaze ve benzeri servisler hakkında bilgi sahibi olmakla beraber, nikah servisinden haberdar olanların sayısı daha düşüktür. Bu durum cenazelerin sıklıkla duyurulması ve cenazeye herkesin katılımı beklenirken nikah ve düğün gibi törenlere ya da evlendirme servisine sdece ilgili kişilerin katılması dolayısıyladır.

Dini merkezlerde yapılan bir çok etkinliğe rağmen İngilizce eğitimi, iş bulma ve benzeri konularda hemen hemen hiç bir etkinliğin olmadığı ya da sınırlı düzeyde olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar Kanada devletinin sırf bu konular için sağladığı hizmetin (ister online ister ücretsiz kurslar şeklinde olsun) bu ihtiyacı fazlasıyla gidermesi sebebiyle dini merkezlerin bu desteği vermelerine gerek olmadığını ifade etmişlerdir. (G1, G2, G3)

2.5.2.2. Psikolojik Destek Bakımından

2.5.2.2.1. Sosyal Danışmanlar

Katılımcılar camilere zaman zaman sosyal danışmanların geldiğini ya da imamların gerekli durumlarda sosyal danışmanlarla birlikte çalıştığını belirtmişlerdir. Camiye gelen kişilerden herhangi bir sorunla karşı karşıya olanlar bu sayede uzmanlardan destek alabilmektedir. Camilerde zaman zaman ya da sürekli sosyal danışmanların olduğunu bildiren katılımcılar G1, G2, G4, G7 'dir.

2.5.2.2.2. Dini Danışmanlık ve Bilgilendirme (Gündeme Paralel Sohbetler)

Katılımcılar imamların kişiye özel yardımda bulundukları gibi, gündemi meşgul eden ve genel anlamda göçmenleri, özel olarak müslümanları ilgilendiren konularda rehberlik edecek bilgileri verdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan cami ve dini merkezlerde katıldıkları konuşmaların gündelik yaşam açısından pratik bilgiler içerdiğini ifade edenler : G1, G2, G3, G4, G7, G8, G9, G10'dur. (n:10, f:8)

Bu konular arasında müslümanlara yönelik saldırılar olduğunda (Quebec cami saldırısında olduğu gibi) toplumda oluşan islamofobik yaklaşımlar yer alır. İmam ya da diğer dini liderler bu korkuya karşın müslümanların yapması gerekenler hakkında bilgi verirler.(G1, G9)

Yine toplumsal bir sorun olarak gündemde olan konuların da imamların konuşmalarında yer aldığı gözlenmektedir. G9: *"Camide katıldığım bir sohbette imam eşlerin, video ve diğer görsellerle porno bağımlılığı konusunda konuştu."*

Bu konulardan bir diğeri de Kanada'da gündemi sıklıkla işgal eden cinsel eğitim ve marihuana kullanımıdır. (G2, G10)

İmamlardan yaşadıkları bir sorunla ilgili danışmanlık/bilgi alan katılımcılar: G4, G5, G10'dur.

Dini anlamda psikolojik desteğe, camilerde yapılan anonslarda hasta ve benzeri zor durumda kişiler için duyurulan dua isteği de dahil edilebilir. Cami, büyük bir aile gibi kabul edilir ve bu ailenin içinde sıkıntısı olan kişi için diğer kişilerden dua istenir. Bununla o kişilere manevi destek verilmesi amaçlanır. Katılımcılardan dua konusunda yapılan duyurulara sahit olanlar: (G1, G4).

2.5.2.3. Kanada Kültürü ve Diğer Kültürlerle Etkileşim Olanakları Sağlama Bakımından Destek

Katılımcılardan G5 hariç hepsi cami ya da diğer dini merkezlerin diğer dinlerin mensupları tarafından ziyaret edildiğini ifade etmişlerdir.

2.5.2.3.1. Open House (açık ev) etkinlikleri

Katılımcılardan G1, G2, G3, G4, G6, G8, G9, G10 gittikleri cami ve diğer merkezlerde yapılan "Open House" etkinliklerinden bahsetmişlerdir. Bu etkinliklerde cami ya da dini merkezler ev sahipliği yaparak her dinden ve kültürden bireyin gelmesini ve müslümanlarla tanışmasını teşvik ederler. (n:10, f:8)

G10 sıklıkla gittiği camide yapılan İslamic Heritage Month (İslam Mirası Ayı) kutlamalarını şu şekilde anlatımıştır: "Bizim camimizde de diğer camilerde olduğu gibi İslamic heritage month etkinlikleri yapıldı. Farklı kültürlerden kişilerin gelip müslümanları ve onların geleneklerini tanımaları konusunda yardımcı olunmaya çalışıldı."

G3 ise gittiği sufi merkezde yapılan toplantılardan şu şekilde bahsetmiştir: "Haftasonu yapılan 'Coffee and Connection' toplantılarına özellikle diğer dinlerden misafirler katılıyor."

2.5.2.3.2. Ramazan İftarları

Katılımcılar Ramazan'da bazı iftarlara her dinden ve kültürden bireylerin davet edildiğini belirtmişlerdir. (G1, G2, G5, G6)

2.5.2.3.3. "Food for thought" Projesi

Katılımcılardan G10 gittiği camide yapılan "Food for thought" (Düşünülecek Şey) projesinden bahsetmiştir. Buna göre diğer din ve kültürlerden kişilerin müslümanlar hakkında yanlış bildiği konu başlıklarında konuşmalar yapılır ve doğru bilgiler iletilir. *G10 "İslam'da kadın, sosyal adalet gibi özellikle İslam'ın yanlış anlaşıldığı konu başlıklarında imamın liderliğinde tartışmalar oluyor."* demiştir.

2.5.2.3.4. Cuma namazlarında diğer dinlere mensup din adamları ve misafirler

Katılımcılar Cuma namazlarında imamların diğer dinlere mensup din adamlarının ya da diğer kültürlerden misafirlerin zaman zaman konuk edildiğini belirtmişlerdir. (G4, G5)

2.5.2.3.5. Dini farkındalık seminerleri

Farklı camilerde dini farkındalık seminerlerinin varlığı bilinmektedir. Katılımcılardan G4'ün konuya ilişkin ifadesi: "İmamlar, göçmenlere yardım konusunda çalışan kiliselere giderek müslüman olan göçmenler hakkında genel bilgi veriyor. Bu sayede göçmenlere yardım etmek isteyen kişiler onların dini hassasiyetleri konusunda bilgi edinip nasıl bir yaklaşımda bulunmaları gerektiğini öğrenmiş oluyorlar." şeklindedir.

2.5.2.4. İyi Bir Vatandaş Olma Konusunda Destek Bakımından

2.5.2.4.1. Kanada'da Toplumunda Yaşam Konusunda Bilgilendirme

Cami ve dini merkezlerde farklı etnik kökenden gelen bireylerin Kanada'daki toplumsal hayata uyumunda yararlanabilecekleri bilgiler bazen hutbelerde, bazen hutbe sonrası anonslarda, bazen seminer vb programlarda aktarılmaktadır. Katılımcıların dinlediği konuşmalarda;

-Kanadalılar ve diğer kültürlerle etkileşimde nasıl davranılması gerektiği (G1, G7, G10)

-Gündemdeki konu başlıklarına ilişkin bilgilendirme (G1, G2, G4, G7, G8, G9, G10)

-İslam ahlakının Kanada toplumundaki din ve kültür içinde nasıl temsil edilebileceği (G7) (G9) gibi konulara yer verilmiştir.

2.5.2.4.2. Hukuki konularda verilen bilgiler

Katılımcılardan G2, G5, G9, G10 cami ya da dini merkezlerdeki konuşmalarda aşağıdaki konularda hukuki bilgiler verildiğine rastladıklarını ifade etmişlerdir:

Okullarda verilen cinsel eğitim konusunda müslümanların hakları (G1), aile içi şiddet konusunda gençlerin hakları (G4), Mariuhana'nın yasallaşması sonrasında bilgilendirme (G1, G10), Evlilik (haklar vs.) (G1, G2, G3), miras bırakma (Kanada hukukuna göre) (G5), çalışan hakları (G9).

Katılımcıların katıldıkları dini toplantılarda rastladıkları hukuki bilgilendirmeleri şu şekilde anlatmışlardır:

G5, "İmam miras hazırlamanın öneminden bahsetti ve hazırlanmazsa bunun Kanada hukukuna göre doğuracağı sonuçları açıkladı."

G9 " İmam Cuma hutbesinde çalışanların iş saatlerinde ibadet etmeleri gerekirse bunun için izin alma hakları olduğunu anlattı." şeklinde aktarmıştır.

G10: "İmam mariuahananın Kanada'da yasallaştığını aktardıktan sonra bunun müslüman aileler için ne anlama geldiğinden bahsetti."

2.5.2.4.3. Vatandaşlık görevlerini yerine getirmeye teşvik

Oy kullanma gibi vatandaşlık görevleri konusunda bilgilendirme ve bunları yerine getirmeye teşvik konusunda katılımcılar cami imamlarının konuşmalarını dinlediklerini ifade etmişlerdir. (G7, G8, G10) G7*: "Oy vermenin önemi dört hafta boyunca Cuma hutbesinde konuşuldu."*

2.5.2.4.4. Gönüllü Çalışmalara Teşvik

Katılımcılar gönüllü çalışmaların camilerde ve diğer dini merkezlerde teşvik edildiğini belirtmişlerdir. G1 ve G2 evsizlere yardım projesinde çalışırken G10 cami vesilesi ile katıldığı projeyi şöyle anlatır: *"Ben ve camiden arkadaşım camilerin çevre koruma konusundaki duyarlılık çalışmaları bağlamında project green (Yeşil proje) programını camimizde başlattık. Bilgilendirme için sunum yaptık ve plastik şişe kullanımını engellemek için camiye su doldurma makinesi aldık."*

2.5.2.4.5. Kamu çalışanları ve politikacılarla ortak çalışmalar

Katılımcıların tümü cami ve dini merkezleri politikacıların ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan G1, G2, G4, G7, G8, G10 ise bu merkezlerin polis ya da benzeri kamu çalışanları tarafından ziyaret edildiğini ifade etmiştir. Katılımcılardan G10 bu ziyaretler hakkında şunu ifade etmiştir:

G10: "Polisler farklı konularda zaman zaman konuçmak için geliyorlar. Bir keresinde ırkçılık konusunda konuştular. Diğer gelişlerinde polis olmak için gerekli bilgileri aktardılar."

2.5.3. Katılımcıların Entegre Olma Durumuna Dair Veriler

Katılımcıların entegre olma durumlarını sistem ve sosyal (manevi açıdan) değerlendirecek olursak;

Sisteme entegre olmak için gereken kriterlerden, kanunlara uyma, vergi verme gibi eylemleri tüm katılımcılar yerine getirmektedir. (n:10, f:10) Ancak ekonomiye katkıda bulunma konusunda sadece iki katılımcı aktif olarak çalışmaktadır (G9 ve G10). Diğer iki katılımcı ise ücretsiz staj yapmakta ve yakın zamanda çalışmayı planlamaktadır (G4, G7).

Sosyal anlamda entegrasyona dair veriler;

-Kültürleşme: katılımcıların tamamı Kanada kültüründen aldıkları değer, norm, sözcük ve benzeri öğeleri görüşme sırasında paylaşmışlardır.

-Sosyo- ekonomik-politik konum: Katılımcılardan 3'ü yerleşimci, diğerleri ise Kanada vatandaşıdır.

Etkileşim: Katılımcıların kendi içlerinde, diğer gruplarla ve Kanada toplumuyla cami ve benzeri dini merkezler dolayısıyla olan etkileşimleri *Kanada Kültürü ve Diğer Kültürlerle Etkileşim Olanakları Sağlama Bakımından* başlığı altındaki verilerle aktarılmıştır. Bunun dışında katılımcılardan çalışan ve staj yapan kişiler iş ortamlarında (G4, G7, G9, G10), G1 ve G2 gönüllü olarak çalıştıkları merkezde düzenli olarak farklı kültür ve dinlerden kimselerle etkileşim içindedir. G3, G5, G8'in Kanada kültürü ya da diğer kültürlerle etkileşimleri ise günlük hayatın içinde gerçekleşmektedir.

-Kimlik (identity) göçmenlerden 4'ü (G3, G4, G7, G10) kendilerini Kanadalı Müslüman olarak tanımlarken 6'sı (G1, G2, G5, G6, G8, G9) Türk Müslüman olarak tanımlamışlardır. Kendilerini Kanadalı Müslüman olarak tanımlayan G7, G10 Kanada'ya bebek yaşta geldiklerinden ikinci nesil sayılmaktadır. G7 ve G10 ile yapılan görüşme kısmen İngilizce olarak gerçekleştirilmiştir.

Sonuç ve Tartişma

Kanada'da yaşayan Müslüman Türk kadınlarının farklı demografik özelliklerine ve yaşam tecrübelerine rağmen genel anlamda entegrasyon tecrübelerinin olumlu bir şekilde evrildiği gözlenmiştir. Çoğu ilk geldiklerinde İngilizce düzeyleri iyi olmamasına rağmen şu anda İngilizceyi iyi düzeyde konuşmakta, vatandaşlık almış ya da almak üzere, -bir işte çalışsın ya da çalışmasın- kendisinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını kimsenin yardımına gerek duymadan giderebilmektedir. Dini hassasiyetleri olan katılımcıların özellikle ilk geldikleri dönem ihtiyaç duydukları konularda ve yeni kimselerle tanışmalarında cami gibi dini merkezlerin (diğer dernek ve kurumlarda olduğu gibi) yardımcı bir rol üstlendiği görülür (Aker, 2014). Araştırmada elde edilen verilerin analizleri sonucu bu merkezlerin göçmen kadınlara destek olduğu dört ana tema gözlenmiştir: sosyal destek, psikolojik destek, Kanada kültürü ve diğer kültürlerle etkileşim, iyi bir vatandaş olmaya destek. Bu temalar arasında sosyal bakımdan sağlanan desteğin ön plana çıktığı görülmüştür. Kadınların Türk camilerinde ya da dini merkezlerde kendi kültürlerinden kimselerle buluşup etkileşim içine girmeleri, *kişinin kendi etnik grubuna entegrasyonuna* (Breton, 1964) örnek teşkil etmektedir. Yapılan sosyal etkinlikler kişilerarası bağları güçlendirirken bir yandan

da Kanada toplumu içinde entegre olma sürecinde kendi kültürüne aidiyet hislerini korumasına yardımcı olur. Öte yandan uzun yıllar Kanada'da yaşayan kişilerin Kanada'ya aidiyet hislerinin artması (G7, G10), literatürdeki verilerle örtüşmektedir. (Vatandaş, 2001)

Kültürleşme konusunda da bu tür merkezlerin aktif bir konumda olduğu gözlenmiştir. Müslüman Türk kadınları dini merkezler aracılığıyla farklı etnik kökenlerden kişilerle sürekli etkileşim içindedirler. *Diğer etnik gruplara entegrasyon* konusunda bu etkileşimler yardımcı rol oynar. Cuma vakti, Ramazan ve Bayram programlarının farklı yeme-içme ve kutlama gelenekleri olan kişilerin, tüm renkleriyle birbiriyle uyum içinde düzenledikleri etkinlikler olması bu entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştiğinin göstergesi sayılabilir. İslamın birleştirici bir unsur olarak rol oynadığı bu sosyal etkileşimler, kişiye dini anlamda aidiyet duygusu hissetmede yardımcı olur (Yousif, 2008). 2006 yılında Environics tarafından gerçekleştirilen araştırmada Müslümanların kendi aralarındaki etkileşimlerin onların Kanada'ya bağlılıklarını da güçlendirdiği gözlenmiştir (Aktaran Kazemipur, 2014, s.172). Buna ilaveten diğer din ve kültürlerin mensuplarının dini merkezlere davet edilmesi de, karşılıklı bilgi alışverişinin yapıldığı diyaloglara olanak sağlaması sebebiyle *Kanada toplumuna entegrasyon* konusunda yardımcı bir rol oynamaktadır. Bu bulgular, Müslüman göçmenlerle Kanadalılar arasındaki etkileşimlerin iki tarafın birbirine ilişkin tutumunu olumlu yönde etkilediğine ve bunun da entegrasyon sürecini kolaylaştırdığına ilişkin literatür verileriyle örtüşmektedir (Kazemipur, 2014). Araştırmamızda katılan kişilerin devam ettiği dini merkezlerin dinlerarası diyalog çalışmaları, politikacılarla ilişki içinde olmaları ve Müslümanları bu yönde aktif olmaya teşvik etmeleri, Mahmood'un Amerikada'daki Müslümanlar üzerinde yaptığı araştırmadaki bulgularını desteklemektedir (Mahmood, 2016)

Dini ve psikolojik danışmanların cami ve benzeri merkezlerde kişilerin ihtiyaç duyduğu zamanlarda yanında olması, entegrasyon sürecindeki bireysel sorunların aşılmasında önemli bir yer teşkil eder. Dini konuların Kanada bağlamında ele alınması, kültür şoku yaşanmasının önlenmesinde ya da yaşanan kültür şokunun atlatılmasında etkin bir rol oynar. Yine bu tür merkezlerde yapılan hukuki bilgilendirmeler, vatandaşlık yerine getirilmesine teşvik etmek gibi davranışlar, Kanada'nın *sistemine entegrasyonunda* yadsınamayacak bir öneme sahiptir. Göçmen müslümanlar için dini açıdan belli bir otoriteye sahip kimselerin söylemlerinin saygıyla karşılandığı ve onların tavsiyelerinin önemi göz önünde bulundurulduğunda, cami ve diğer dini merkezlerin vatandaşlık görevleri konusundaki teşviklerinin entegrasyondaki önemi daha iyi anlaşılır (Delic, 2014) Yine bu rehber rolündeki kişilerin güncel konuları ele alması, müslümanların kültürel anlamda karşılaştığı

sorunlarda nasıl davranacakları konusunda bir yol haritası çizmesi, ortaya çıkacak yanlış davranışlar ve yanlış anlaşılmaların önünün kesilmesi açısından değerlidir.

Araştırmanın bulgularında göre cami ve diğer dini merkezlerin, Müslüman göçmenlerin yeni yurtlarına entegrasyonundaki rolü, kiliselerin Hristiyan göçmenlerle olan tecrübesiyle paralellik göstermektedir (Janzen ve diğerleri, 2016). Farklı kültürlerden gelen bireylerin yeni hayatlarında hangi değerlere sahip çıkıp hangi değerlerde değişiklik yapmaları gerektiğine dair yaptıkları sorgulamalarda bu merkezler önemli bir yerde durmaktadır (Beyond the Welcome: Churches Responding to The Immigrant Reality in Canada, Final Research Report, 2010).

Araştırmanın sonuçlarına bakarak katılımcıların entegrasyonlarında cami ve dini merkezlerin yardımcı bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür. Bununla beraber yeni neslin dindarlığında cami ve dini merkezlerin konumunun bir önceki nesilden farkını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Beyer (2013)'in 2004-2006 yılları arasında ikinci nesil üç göçmen grubu üzerinde yaptığı araştırmada ikinci nesil müslümanların cami ve benzeri merkezlere gitmekle birlikte dini ve sosyal anlamdaki ihtiyaçlarını internet dolayısıyla oluşan yeni ortamlardan karşıladığı sonucuna varmıştır. Dolayısıyla dini hassasiyetleri olan kişilerin sosyalleşmelerinde artık tek ortam dini merkezler deildir. Araştırmamız sadece cami ve diğer dini merkezlere giden Türk kadınlarını kapsamaktadır. Camiye hiç gitmeyen kadınların tecrübelerinin dahil edildiği çalışmalar karşılaştırmalı veriler elde etme bakımından yararlı olacaktır. Görüşmeler sadece Ontario'daki bazı şehirlerde yaşayan Müslüman Kadınlar ile yapılmıştır. Diğer eyaletler ve şehirlerdeki dini merkezlerin de dahil edildiği, katılımcı sayısının daha fazla olduğu çalışmalar konuya ilişkin daha kapsamlı bilgi edinmeyi sağlayacaktır. Araştırmamıza dahil edilen kişilerin devam ettiği dini merkezlerin entegrasyon konusunda olumlu bir çizgide olduğu gözlenmekle beraber, imam ya da dini anlamda lider konumunda olan kişilerin ideolojik açıdan entegrasyondan yana olmadığı durumlarda, bu tür merkezlere devam eden kişilerin entegrasyonuna etkileri de olumsuz yönde olacaktır.

Kaynakça

Adıgüzel, Y. (2016) "Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu" Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler. Aryan Basım: İstanbul. s.182-185.

Akçapar. Ş. K. ve Yurdakul, G., (2009) "Introduction: Turkish Identity Formation and Political Mobilization in Western Europe and North America". Turkish Studies Dergisi Cilt. 10, Sayı. 2, 143

Aker, D. Y. (2014) Migration, Citizenship and Naturalization: Turkish Immigrants in Canada and Germany, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi: Ankara, 153-158.

Breton, R. (1964) "Institutional Completeness of Ethnic Communities and The Personal Relations of Immigrants". American Journal of Sociology. Cilt.70. Sayı. 2, 193-205

Beyer, P. (2013) "Growing Up in Canada, the United States and Western Europe". Growing Up Canadian (Ed. Beyer, P. ve Ramji, R.) McGill-Queen's University Press: Montreal. 290-306.

Beyond the Welcome: Churches Responding to The Immigrant Reality in Canada, Final Research Report. 2010. 15-16. http://www.communitybasedresearch.ca/resources/587/BTW_Report_Long(2).pdf 1.12.2018 tarihinde erişildi.

Bullock, K. (2010) "Support Mosques to Assist in Muslim Integration in Canada" Policy Brief, May, Tessellate Instittute http://tessellateinstitute.com/wp-content/uploads/2014/06/Tessellate-Institute.Policy-Brief.-May-2010.Mosques-and-Integration1.pdf 28.11.2018 tarihinde erişildi.

Delic, Z. (2014) Canadian Islam: Belonging and Loyalty. Kirtas Publishing: Ottawa. S.123-138

Demirhan, D. Ç. (2014) "Will Kymlicka'nın Çokkültürlülük Yaklaşımı: Eleştirel bir okuma" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara, 11.

Hamdani, D. (2015) "Canadian Muslims:A Statistical Review". Canadian Dawn Foundation. s.8 https://muslimlink.ca/pdf/Canadian-Muslims-A-Statistical-Review-Final.pdf 1.11.2018 tarihinde erişildi.

Hoernig, H. J. (2006) "Worship in The Suburbs: The Development Experience of Recent Immigrant Religious Communities" Yayınlanmamış Doktora Tezi. Waterloo Universitesi:Waterloo. 33-34.

Janzen, R. ve diğerleri (2016) "Canadian Christian Churches as Partners in Immigrant Settlement and Integration". Journal of Immigrant and Refugee Studies. Cilt.14. S.4. 390-410.

Kazemipur, A. (2014) A Muslim Question in Canada. UBC Press: Vancouver. 168-194.

Maddern, S. W. (2013) "Melting Pot Theory" Ness, I. (Ed.) The Encyclopedia of Global Human Migration, 2-4.

Mahmood, A. T. (2016) "American Identities: A qualitative Study of Two Mosques in South Florida" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. South Florida Üniversitesi. 41-70.

Mathieu-Bédard, R. (2016) "The Notion of Institutional Completeness in Canada: The Contribution of The Judiciary Towards New Avenues of Non-Territorial Autonomy" European Center for Migration Issues. Working Paper 93. s.3 https://www.ecmi.de/uploads/tx_lfpubdb/Working_Paper____93.pdf

30.10.2018 tarihinde erişildi.

McCoy, J. S. (2018) Protecting Multiculturism, McGill University Press: Quebec, 115 ve 209.

Özçürümez, S. (2009) "Immigrant Assocciations in Canada: Included, Accommodated, or Excluded?" Turkish Studies. Cilt.10. Sayı.2. 196-209

Potter, E. H. (2011) "Religion and Canadian Diplomacy", (Ed. James, P.) Religion, Identity, and Global Governance, Toronto: University of Toronto Press. 274-276

Sakamoto, I., Chin, M. ve Young, M. (2010) "Canadian Experience, Employment Challenges and Skilled Immigrants: A Close Look Through 'Tacit Knowledge'" Canadian Social Work Dergisi. Cilt 10. Sayı.1. 146.

Siddiqi, S. (2004), A Professional Guide for Canadian Imams, http://www.issacanada.com/wp-content/uploads/2016/06/Imam-Guide.pdf sayfası 26.11.2018 tarihli görüntüsüdür.

Saris, A. ve Potvin J. M., "Sharia in Canada: Family Dispute Resolution Among Muslim Minorities in West" (Work in Progress), s.8-34 https://www.brandeis.edu/hbi/gcrl/images/AnneSarisWP.pdf 30.10.2018 tarihli görüntüsüdür.

Vatandaş, C. (2001) "Çokkültürlü Yapıda Ulusal / Etnik Kimlikler: Kanada Örneği" Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt.3. Sayı.2. 102-103.

Yıldırım. A. ve Şimşek H. (2008) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık: Ankara. 228.

Yousif, F. A. (2008) Muslims in Canada: A Question of Identity. Legas Publishing: Ottawa. 94-97.

Zietsma, D. (2010) "Immigrants Working in Regulated Occupations" Statistics Canada February Catalouge No: 75-0001-X, 14.

AFRİKA'DAKİ TÜRKİYELİ KADINLAR VE GÖNÜLLÜLÜK DENEYİMLERİ

(TURKİSH WOMEN İN AFRİCA AND VOLUNTARİNESS EXPERİENCES)

Tuba Duman[124]

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'den Afrika'ya gidip (göç eden veya geçici olarak giden) oradaki yardım faaliyet ve organizasyonlarında çalışan kadınları ve deneyimlerini incelemektir. Bu deneyimin Türkiye'den Afrika'ya göç eden, belirli bir süre için ya da düzenli aralıklarla giden gönüllü kadınlar üzerindeki etkisi araştırılacak, bu gönüllülük faaliyetlerinin neden ve sonuçları tartışılacaktır. Buradan yola çıkarak, yardım için göç eden ya da gönüllülük turizmi yapan gönüllü kadınların yaşadıkları bu tecrübenin göç eden kadınların güçlenmelerine nasıl bir katkı ve etkisi olduğu tartışılacaktır. Çalışmanın temel meseleleri gönüllü kadınları Afrika'ya götüren sebepler ve koşulların niteliği, orada yaptıkları çalışmalar, karşılaştıkları hayat ve bu deneyimin onları nasıl değiştirip dönüştürdüğüdür.

Anahtar Kelimeler: Kadın göçü, kadınları güçlendirme, gönüllülük turizmi

Abstract

Aim of the research is to study women who go (to migrate or going temporarly) from Turkey to Africa and their experences. The effect of this experience on the women who migrate and who go temporarly with specific intervals, besides the reasons and consequences of this experience is argued. Considering these, the contribution of this experience on empowerment of women who migrate or do volunteer tourism. The basic concerns of the study are the reasons for women to go to Africa, their work there, and change and transformation on women due to their life in Africa.

[124] Öğr. Gör. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hükümet Meydanı, no:2, Ulus, Altındağ/Ankara, (0312) 596 4669, tuba.duman@asbu.edu.tr

Keywords: Women migration, empowerment of women, volunteer tourism

Giriş

Göç tarihi, kadın ve erkekler için insanlık tarihi kadar eskidir ancak, göç çalışmalarında kadın göçü uzun yıllar göz ardı edilmiştir. 1980'ler sonrası ise kadın göçü özel olarak çalışılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın temel ilgi alanı, Afrika'ya gidip yerleşen, oraya göç eden ve Afrika'da gönüllü çalışan Türkiyeli kadınlardır. Gönüllü ve göçmen olarak niteleyebileceğimiz bu kadınların tecrübelerinden yola çıkarak, gönüllü çalışmak için göç etme tecrübesinin, göç eden kadınları bizatihi nasıl etkilediği; bu kadınların nasıl değişip, dönüştüğü, güçlendiği araştırılacaktır.

Birleşmiş Milletlerin tanımına göre bir kişinin göçmen olarak tanımlanabilmesi için, kişinin ülkesi dışında bir ülkeye yerleşmesi ve orada en az bir yıl kalması gerekmektedir. [125] Bu tanıma göre Afrika'da gönüllülük faaliyeti yapan bütün kadınlara göçmen diyemiyoruz. Ancak çalışmamın, bu göçmen tanımını genişletip, konunun "yurtdışına gidip gönüllü olarak çalışan kadınları" gidiş biçimleri, kalış süreleri belirtilmek şartıyla, kapsamasının konuyu daha iyi anlamamızı sağlayacağı görüşündeyim.

Ayrıca gönüllülük yapmak için yurtdışına göç etmek üzerine çalışma alanı kısıtlıdır. Bunun yerine "gönüllülük turizmi" kavramı üzerinden bu faaliyet ve seyahatler açıklanmıştır. Bu nedenle, hem göçmen hem de turist olarak seyahat eden kadınları konunun kapsamına almak teorik olarak da daha derin ve anlamlı bir alanda çalışmamızı sağlayacaktır. Bu şekilde konunun kapsamı Türkiye'den Afrika'ya yardım amaçlı göç eden, oraya belirli bir süre yaşamak için giden ya da oraya yardım için düzenli olarak giden kadınları kapsamaktadır.

Çalışma kapsamındaki gönüllü kadınlardan, Afrika'da gönüllü olarak kendi mesleğini sürdürenler olduğu gibi, mesleklerinden başka işler yapanlar da bulunmaktadır. Türkiyeli bu kadınların yaptığı gönüllülük faaliyetlerinde bakım işlerinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Finansal güç gerektiren organizasyon işleri ile ilgilenen kadın görüşmecilerimiz de az sayıda da olsa bulunmaktadır. Afrika'da sosyal hizmetlerin oldukça kısıtlı olması bu tür bakım işlerine ihtiyacı artırmaktadır. Ayrıca daha profesyonel işleri bu ülkelerdeki memurlar ve elitler yapmaktadır. Yine girişimcilik ve yatırım faaliyetlerinin daha çok erkekler tarafından yapıldığı, bakım işlerinin, öğretmenlik, hemşirelik, temizlik, çocuk bakımı vs, kadınlara atfedildiği bir dünya ile

[125] https://refugeesmigrants.un.org/definitions

karşılaşmaktayız. Böylece, Afrika'da gönüllülerin işlerini belirleyen etkenlerden birinin toplumsal cinsiyet olduğu anlaşılmaktadır.

Yöntem

Çalışma 2018 yılında yapılmıştır. Çalışmada, Afrika'ya giderek orada yardım faaliyeti gerçekleştiren tüm kadınlarla irtibata geçilmiş, bir kişi hariç [126] hepsiyle görüşme yapılmıştır. Çalışmanın temel metodu derinlemesine görüşmedir. Bunun yanında, gazete röportajları, haberler ve kadınların kendi sosyal medya hesapları, yazdıkları kitaplar ve blogları da kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca katılımcılara soru formları gönderilip buradaki bu formlara verdikleri cevaplar da çalışmada ele alınmıştır.

Çalışmamızda görüşülen kadınların gönüllülük amacıyla gittiği Afrika ülkeleri, Gana, Tanzanya, Uganda, Kenya, Zanzibar Çad Nijer Somali Mali, Zambiya, Zimbabve, Malavi, Güney Afrika, Svaziland, Ruanda'dır.

Bu çalışmada yer alan, Afrika'da gönüllü çalışan kadınlar Afrika'ya göç etmiş ya da gönüllülük turizmi için gitmiştir. Gönüllülük turizmini de düzenli uzun süre orada kalanlar ve kısa süreliğine gidenler olarak ikiye ayırabiliriz. Sonuç olarak bu kadınların tecrübelerini ve Afrika'yla ilişkilerini üç şekilde sınıflandırabiliriz:

Afrika'ya göç edenler

Afrika'ya göç etmediği halde düzenli olarak oraya gidip uzun süre kalanlar.

Kısa süreliğine bir ya da bir kaç defa Afrika'ya gönüllülük faaliyeti yapmak üzere gidenler.

Afrika'da uzun kalan ve göçmen tanımına uyan görüşmecilerin faaliyetlerini şu şekilde tanımlayabiliriz; Bu kadınlardan biri ailesiyle Afrika'ya göç edip orada dernek kurmuş bir diğeri bir yıllığına Afrika'ya ailesiyle gidip gönüllü çalışmıştır. Ayrıca bir diğer görüşmeci Afrika'ya taşınıp orada on iki yıl yaşamış, çalışmış, bir yandan da gönüllülük faaliyetlerine devam etmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra da Afrika'yla bağlarını sürdürmekte, yardım ve ziyaretlerine devam etmektedir. Araştırmamızdaki başka bir görüşmeci Afrikalı biriyle evlenip oraya yerleşmiş, orada kendi derneğini kurmuş, yardım faaliyetlerini sürdürerek yaşamaya devam etmektedir. Yine görüşülen bir diğer kadın, Afrika'da bir yıl kalmış ve bu süreçte gönüllülük faaliyetlerinde ve seyahatlerde bulunmuştur.

[126] Sevde Sevan'la iletişime geçilmiş ancak Afrika'da olduğundan teknik sorunlar nedeniyle derinlemesine görüşme yapılamamış, hakkında çıkan haber ve röportajlardan yararlanılmıştır.

Bunun yanında Afrika'ya düzenli olarak gidip gelen, orada önemli süreler kalan ve orada gönüllülük faaliyetleri yapan görüşmeciler bulunmaktadır.

Son olarak da yardım kuruluşlarıyla en az bir kez gitmiş görüşmeciler bulunmaktadır.

Göç, Göçün Gidilen Ülkeye Katkısı Ve Gönüllülük Turizmi

Göç etmenin birçok nedeni bulunmakla beraber, bu sebepler genel olarak göçmenin maddi, sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirmek için yaptığı deneyimlerdir. Bu minvalde göç literatürü, göç teorileri, göç eden kişinin durumunu iyileştirmesi motivasyonu üzerinde durur. Göç sözlüğünde de (Perruchoud, 2004, s. 40) göçmen tanımında (migrant) göçmenin kendi maddi ve manevi durumunu iyileştirme motivasyonuyla başka bir ülkeye taşınan kişi olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre göç eden kişi öncelikle kendi faydası için göç eder. Dolaylı bir sonuç olarak görülse de göçmenler gidilen ülkeye de hizmet etmektedir. 2. Dünya savaşı sonrası Avrupa'daki sanayileşmiş ülkelere gerekli işçi arzı gelişmekte olan ülkelerden karşılanmış, bu ülkelerin kalkınması ve savaşın yıkıcı etkilerini telafi etmesi ancak bu göçmenlerin çeşitli iş kollarında istihdam edilmeleriyle mümkün olmuştur.

Günümüzde de durum değişmemektedir. Göç edenler gittikleri yerde çalışarak ülke ekonomisine yardım etmenin yanında, eğitimli insanların göç etmesi "beyin göçü" olarak tanımlanmakta, bu durumda göç edenler gittikleri yere edindikleri bilgi ve yeteneklerini de götürmekte ve gidilen ülkenin teknoloji ve eğitim düzeyinin artmasına bilgi ve yetenekleriyle katkı sağlamaktadır. Martin (2003, s. 8) ve Antman'a (2018, s.13) göre, beyin göçü gidilen ülke için bir fırsat olarak görülse de terk edilen ülke için, yetişmiş eleman eksikliğine neden olmakta, bu durum da, özellikle eğitim ve sağlık gibi belirli hizmetlerin ya da belirli bilimsel alanların gelişmesinin aksamasına neden olarak bir problem olabilmektedir.

Bütün bunlara ek olarak farklı ülkelere, gönüllülük ilkesiyle, yardım etmek için giden göçmenler de önemli bir konudur. Bu tür göçler yeni olmamakla beraber, "yardım için göç" henüz yeterince kavramsallaşmış bir olgu değildir. İslamiyet'i yaymak üzere devlet eliyle gönderilen ya da kendi göç eden İslam alimleri ve mutasavvıflar, coğrafi keşifler sonrası yeni dünyaya giden misyonerler, dünya savaşlarında gönüllü olarak cephe arkasında hizmet veren sağlık personelleri, tarihte gönüllülük yapmak üzere göç vakalarına örnek olarak gösterilebilir. Garland da bu tarihsel arka plana dikkat çekerek, bugünün gönüllülerinin bir anlamda misyonerler, kolonyal bürokratlar ve kalkınma çalışanlarının (development worker) da mirasçısı olarak görülebileceğini hatırlatmakta, ancak insanların kıtalar ötesinde gönüllülük yapmak için

cebinden para harcamasının oldukça yeni bir gelişme olduğunu eklemektedir. (Garland, 2012, s. 5)

Gönüllülük için göç etmeyi anlamak için öncelikle çağımızda önem kazanan bireysel ya da kurumsal gönüllülük faaliyetlerini incelemek gerekmektedir. Birçok ulusal ve uluslararası örgüt ve yardım kurumu gelişmekte olan ülkelerde yardım faaliyetleri yapmaktadır. Bu örgütlerde çalışanların önemli bir kısmı farklı ülkelerden gelip buralarda geçici, uzun- kısa süreli, ya da temelli kalmaktadır. Bu kurumlarda, geçici veya uzun süreli çalışan, profesyonel iş hayatını gönüllülük üzerine kuran veya tamamen kendi inisiyatif ve çabalarıyla gönüllülük faaliyetlerinde bulunan gönüllüler bulunmaktadır. Bunların yanında gelişmekte olan ülkelere gidip kendi vakıf ve derneklerini kuran gönüllüler, kendi imkanlarıyla yaşayıp herhangi bir kurum çatısında olmaksızın gönüllülük faaliyetlerinde bulunanlar da bulunmaktadır.

Günümüzde gönüllülük faaliyetleri için kısa süreliğine farklı ülkelere gitmek, alternatif turizmin (Wearing, 2001, s. 6-7) bir kolu olarak görülüp, "gönüllülük turizmi"(volunteer tourism) kavramıyla açıklanmaktadır. Gönüllülük turizmi üzerine yapılan çalışmalar görece yeni olsa bile, bu alan hızla gelişmektedir. Bu faaliyetlere katılımı çeşitli turizm şirketleri de organize edebilmektedir. 2001 yılında bu konuda ilk kitabı yazan Wearing (2001, s.1) gönüllülük turistlerini şöyle tanımlar: "Çeşitli nedenlerden dolayı, organize bir şekilde, tatillerini, toplumdaki bazı grupların maddi fakirliğini kısmen giderme ve onlara yardım etme, çeşitli çevreleri/doğal ortamları restore etme/iyileştirme ve toplum veya doğayı araştıma gibi amaçları içerecek şekilde, gönüllük faaliyetleri yaparak geçiren turistler".

Wearing, gönüllülük turizmini pozitif ve faydalı bulan araştırmacılardan biridir. Wearing (2001) bir yandan gönüllülük turizminin, alternatif bir turizm olarak farklı olduğunu belirtip, hem giden kişinin hem de ziyaret edilen toplumun gelişmesine olumlu etkisi olduğunu belirtir. Wearing, gönüllülük turizmi üzerine yaptığı çalışmada, gönüllülük turizminin fark yaratan, topluma katkı sağlayan bir yapısı olduğu temel savıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca, Wearing (2001, s. 9) gönüllülük turizminin giden kişi üzerindeki özgürleştirici, değiştirici, dönüştürücü ve geliştirici etkisinin turistik tecrübeden daha kalıcı ve etkili olduğuna dikkat çeker. Zarandian vd. (2016) de gönüllülük turizminin daha çok giden kişi üzerindeki olumlu etkilerini açıklamakta; buna göre bu tecrübenin, giden kişinin fakirliğe bakış açısını değiştirmek, sosyal ve kişisel yeteneklerini artırmak ve hayatın kıymetini daha iyi anlamak gibi olumlu yönleri olduğunu vurgulamaktadır.

Gönüllülük turizmine yönelik negatif ve eleştirel yaklaşan görüşler de dikkat çekmektedir. Garland (2012, s. 6) özellikle üniversiteye başlamadan önceki yıl (gap year/*boş sene*) gönüllülük turizmi yapan

gençlerin, bu faaliyetleri daha çok kendi iş tecrübelerine bir katkı olarak yaptığını, gittikleri yerdeki insanların hayatına müdahale ederken yeterince sorumlu davranmadıklarını savunmaktadır. Mostafanezhad ise (2014, s.117) gönüllülük turizminin global eşitsizliği doğallaştıran ve politikleştiren bir yönü olduğunu savunmaktadır.

Bunun yanında çalışmamızın kapsamında yer alan, gönüllülük turizmi yapanların yaşadığı değişim ve dönüşümle ilgili kaynaklar sınırlı olmakla beraber bu konuda da önemli araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Wearing ve McGehee'nin özetlediği bu kaynaklarda öne çıkan çalışmalar genel olarak şu konular üzerinedir: "gönüllülük turizmi yapanların orada kurdukları sosyal ağlar ve bilinç artırıcı tecrübeleri neticesinde değişmesi; bu tecrübe sayesinde açık görüşlü olma; sivil tavırlar ve erdem kazanma; giden kişinin, kişisel gelişim ve dünya görüşünün değişmesi, benliğin gelişmesi, hayat değiştiren bir tecrübe olabilmesi, gönüllü için eve dönüşün ve eski hayatına uyumun zor olabilmesi" (Wearing ve McGehee, 2013, s.126)

Bu tür değişim ve dönüşümler, göç turizmi için giden kişilerin bu seyahatleri daha uzun, düzenli ve kalıcı hale getirmelerine sebep olabilmektedir. Kimi gönüllüler, gezginler gibi hayatlarının önemli bir süresini, birçok yerde gönüllü çalışarak geçirmektedir. Ya da kendi ülkeleriyle belirli bölgeler arasında düzenli seyahatler etmektedirler (circular migration) (Thorman, et. al., 2011, s.12) Birden fazla ülke arasında, düzenli olarak buraları ziyaret ederek, her iki ülkeye karşı da aidiyeti olarak yaşamını sürdüren kişiler de bulunmakta, bu kimselere göç literatüründe ise "milletler arası göçmen" (transnational migrants) (Marschall, 2017, s. 140-141) denmektedir. Daha uzun süreli ya da kalıcı göçleri ise göç literatüründe 'gönüllülük yapmak için göç etmek' olarak tanımlamayı önerebiliriz.

Kadın Göçü ve Kadın Göçünün Kadını Güçlendirmesi

Gönüllülük için göç eden kadınları ve bu tür göçün onlar üzerindeki etkilerini anlamak için kadın göçünün tarihine kısaca değinmek gerekmektedir. Kadın göçü göç tarihiyle başlamakla beraber, bu konudaki çalışmaların oldukça yeni olduğu görülmektedir. Pedraza (1991, s. 303) da çalışmasında bu konuya değinerek, kadın göçünün uzun zaman göz ardı edildiğini belirtmektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren kadın göçü çalışmaları güçlenmiş, bu kapsamda; kadınların göç nedenleri, göç biçimleri, göçün kadınlar üzerindeki etkisi kadın göçü çalışmalarının temel ilgi alanları olarak öne çıkmıştır.

Göçün kadın üzerindeki etkisi konusunda farklı görüşler, alanlar, koşullar bulunduğu gibi çeşitli sonuçlar da bulunmaktadır. Göç eden kadının risk altında olduğuna dikkat çeken çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Tuzcu ve Ilgaz (2015) göç eden kadınların, göç edilen

çevrede yaşadığı dil engeli, zor çalışma şartları, değişik yaşam biçimleri gibi koşullar ve bunların neticesinde yaşadıkları uyum sorunları nedeniyle göçten olumsuz etkilendiği sonucuna varmıştır.

Göçün, göç eden kadın üzerindeki olumlu etkilerine gelecek olursak, burada ilk etki olarak kadın göçünün kadınların toplumsal rolleri ve toplumsal cinsiyet algısının değişimine olan etkisi ele alınabilir. (Martin, 2003, s. 5) Akhtar da (2014, s. 232), Birleşik Krallık'taki Pakistanlı göçmen kadınlar üzerine yaptığı çalışmaya dayanarak, bu kadınların göç neticesinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sadece yeniden üretmediklerini, aynı zamanda modifiye ettiklerini, dönüştürüp uyarladıklarını belirtmektedir.

Buna göre göç eden kadının, farklı bir kültür ve yaşama biçimi içinde aile içindeki ve toplumdaki rolleri yeniden kurulur. Göçmen kadının çalışma hayatına girme oranı artmakta, bu da kadına, ekonomik özgürlük sağlamayıp, kadının aile içindeki gücünü ve itibarını artırmaktadır. Bunun yanında göçmen erkeklerin sosyal statüsünün değişmesi, sarsılması, kadının değişen rolleriyle aile içindeki cinsiyet rollerinin yeniden yapılanması da kadını güçlendiren unsurlardandır. Bunlarla beraber gidilen ülkenin yasaları ve uygulamalarının göçmen kadını da kapsayacak şekilde kadınlara koruma sağlaması, gidilen ülkenin daha iyi hayat şartları, sağlık ve eğitim imkanları sunması da kadını güçlendirmektedir. Yeni bir dil öğrenilmesi, yeni sosyal ortam ve ağlara ulaşılması da göçmen kadını güçlendiren unsurlardandır. Bunun yanında kadının güçlenmesinin temel ve ilk elemanlarından olan, kadının doğurganlığını kontrol etmesi ve kısıtlaması da göç sonucu artan imkanlarındandır.

Bu konuda bir diğer görüş ise yine göçün kadını güçlendirdirdiğini, modernleştirdiğini savunmaktadır. Boyd kadın göçü çalışmalarının, göçün kadının modernleşmesini sağladığı savı üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. (Boyd, 2003, 1-2) Whiteford'un (1978) Meksika'da yaptığı alan çalışması da, kadın göçünün kadını güçlendirdiğini ifade eden çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Kadının ve Göç Eden Kadının Güçlenmesi

Kadının güçlenmesi sadece göç sonucu gerçekleşen bir algı değildir, aksine, kadın göçünü de kapsayan daha geniş bir perspektif içerir. Kadının güçlenmesi konusunda farklı ölçek ve sınıflandırmalar bulunmaktadır.

Bunlardan ilki Birleşmiş Milletlerin 1995 yılında yaptığı Beijing Konferansında belirlenmiş ve kadının güçlenmesinin beş ögesi olduğu ifade edilmiştir. Bunlar: "Değer duygusu, kendi tercihlerini belirleme hakkı, kaynaklara ve imkanlara ulaşma hakkı, kendi hayatlarını (evin

içinde ve dışında) kontrol etme hakkı göre, ulusal ve uluslararası alanda, daha adil bir sosyal ve ekonomik düzen yaratmak için sosyal değişimin yönünü etkileme yeteneği/becerisidir." (Phan, 2013, 51)

Mehra (1997, s. 138) ise WISTAT verilerine dayanarak kadınların sosyal statülerinin dört temel belirtecini şu şekilde ifade etmiştir: " doğumda beklenen yaşam süresi, doğurganlık, temel okul eğitimi alan kadınların oranı ve modern doğum kontrol metotlarını kullanan kadınların oranı".

Bunun dışında kişisel çalışmalarda da güçlenme kriterleri şöyle özetlenebilir. Phan (2013, s. 54) kadınların güçlenmesinin temel bileşenleri olarak, "kadınların eğitimi, kadınların iş yaşamına katılımı, doğum kontrol, ve ev içi karar alma mekanizmalarına katılımını ve ataerkil kültürel faktörler" olarak sınıflandırmıştır. Kadınların güçlenme faktörlerini Njoh ve Akiwumi (2012, s.8) ise "eğitim alan kızların erkeklere oranı, kadın okuryazarlık oranları, (tarım dışında) çalışan kadınların erkeklere oranı, hükümette/devlet yönetiminde çalışan kadınların erkeklere oranı". Kaur (2010, s.336) sınıflandırmasında kadını güçlendiren göstergeleri beş sınıfa ayırmıştır ve bunları "ekonomik, eğitim, sağlık, demografik ve politik göstergeler" olarak ifade etmiştir.

Eğitim almanın hemen her kriterde özel olarak belirtildiği dikkat çekmektedir. Ayrıca kriterlerin kimi ögelerinin bir diğer kriterde daha genel ifadelerle kapsandığı da anlaşılmaktadır. Kadınların güçlenmesinde öne çıkan ögelerin ve kıstasların kadınların fiziksel, politik, çalışma hayatı, psikolojik ve sosyal alanda sağlıklı bir hayat yaşamak için ihtiyaç duyduğu koşullar olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada ele alınan gönüllü kadınların güçlenmesiyle ilgili belirlenen kıstaslar ise Wearing'in (2001, s. 126) gönüllü turistlerin gelişimini tanımlamak için kullandığı dört kategoridir. Bunlar, "kişisel farkındalık ve öğrenme, kişiler arası farkındalık ve öğrenme, güven, kendinden memnun olma" (self contentment) kıstaslarıdır.

Çalışmamızda bu kategorilere beşinci madde olarak 'Profesyonel iş becerileri kazanmayı' ekleyip çeşitli alt başlıklar ve açıklamalarla geliştirmeyi hedeflemekteyiz. Buna göre temel kategorilerimiz şunlardır;

Kişisel farkındalık ve öğrenme: Zorluklara karşı güçlenme, Maddiyata bağımlı olmama.

Kişiler arası farkındalık ve öğrenme: Oradaki insanlardan hayata farklı bakış açıları ve mücadele metodları öğrenme

Güven, inanma (Confidence): Yalnız seyahat edebilme güven, yetenek ve cesareti Karar verme yetisi, Hayatını değiştirme

Kendinden memnun olma (self contentment): Orada yaptığı işten tatmin olma ve bu iş için severek ve isteyerek fedakarlık yapma.

Profesyonel iş becerileri kazanma: Afrika konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma, Gönüllülük/yardım organizasyonu konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma

Afrika Deneyimi ve Sonuçları

Çalışmamızda Afrika'ya giden gönüllü kadınların oradakilere yaptıkları yardım faaliyetlerinin yanında, kendilerini güçlendiren bir faaliyete girmiş oldukları, Afrika'da yardım ettikleri kadınlardan öğrendiklerinin ve oradaki yardım tecrübelerinin de hayatları için önemli bir katkı olduğu görülmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere, yardım aslında karşılıklı bir etkileşim ve katkı sürecidir. Afrika'da yardım alan bu kadınların güçlü yanları, hayatla mücadele biçimleri gönüllü kadınlar için de ilham ve güç verici öğeler olmuştur. Zaten gönüllü çalışan kadınlar bu faaliyeti kendi başlarına organize etmiş bile olsalar, aynı zamanda büyük bir yardım ağının, toplum ağının bir parçası olarak, yardım ederek ve yardım/güç alarak yollarına devam etmektedir.

Yardım faaliyeti sürecinde yardım alanın ve yardım edenin birbiriyle bilinçli ya da farkında olmadan nasıl iş birliği kurduğu dikkat çekici bir durumdur.

1. Kişisel farkındalık ve öğrenme: Zorluklara karşı güçlenme, Maddiyata bağımlı olmama

Afrika'ya giden gönüllü kadınları güçlendiren ilk kategorinin kişisel farkındalık ve öğrenme olduğu görülmektedir.

Afrika'ya giderken zorlukların bilinmesi, konfor beklentisinin düşük olması göç eden ya da yardım için giden kadınları öncelikle oranın ortamına alıştırmaktadır. Trafik, yolların bozuk olması, eski otobüslerle seyahat, düzensiz otobüs saatleri kendi ülkelerinde zor tahammül edilen şeylerken, gönüllülerin Afrika'da oldukça normal karşıladıkları durumlar olmaktadır. Yani gönüllü kadınlar güçlenmeye, mücadeleye hazır bir şekilde seyahatlerine çıkmaktadırlar.

Gönüllü kadınlar bunun yanında yaşadıkları bu zorlukların azimli ve kararlı olmak yolunda eğitici bir yanı olduğunu da belirtmektedir. Afrika'da altı ay kalıp gönüllük faaliyetlerine katılmış, tecrübelerini kişisel blogunda[127] paylaşmış ve oraya yeniden gitmeyi istediğini belirten olan Burcu hanım bu durumu şöyle ifade etmektedir:

[127] https://gezginyogini.com/. Instagram hesabı ise: gezginyogini'dir.

"Ben Afrika'dan çok şey öğrendim, devam etmeyi, pes etmemeyi, yokluk içinde yaratmayı, çözüm üretmeyi öğretti bana Afrika." (Burcu T., 34, 2018)[128]

Meltem hanım, Afrika'da 12 yıl yaşamış, bunun en az on yılında gönüllüük işleriyle ilgilendiğini belirten bir diğer görüşmecidir.[129] Meltem hanım Afrika'daki hayatı gördükten sonra Türkiye'de, gündelik hayatta gördüğü sorunları önemseyemediğini belirtmekte bu durumu "Katılaştım belki, yoksa dayanamazdım ama güçlendim" (Meltem, 48, 2018) diyerek açıklamaktadır. Afrika'ya giden kadınlar bu tecrübe sonucunda öncelikle yaşadıkları hayatın zorluklarının aslında görece "kolay" olduğunu Afrika'daki yaşamları görünce anladıklarını söylemişlerdir. Birçok görüşmeci haline şükretmek, elindekinin kıymetini bilmek için herkesin Afrika'daki insanların hayatlarındaki zorlukları görmesi, Afrika deneyimini yaşaması ve anlaması gerektiğini söylemiştir.

"Burada bazı şeylerden memnun olmuyoruz. Orayı gördükten sonra diyorsun beterin beteri var. Keşke daha fazla yapabilseydik diyorsunuz. Hayatımın kıymetini daha iyi anladım." (A. Y., 56, 2018)

Gönüllü kadınların Afrika'daki zor hayatı görmeleri aynı zamanda az olanla yetinip maddiyata bağımlı olmamalarını sağlamıştır. Ayrıca bu gönüllülük tecrübesi, gönüllü kadınlar için, hayatlarını yeniden organize edip kurmaları için de bir fırsat olmuştur. Afrika'ya düzenli olarak (2014-günümüze, her yıl) birçok defa gidip üç-yedi hafta arasında sürelerde orada kalmış olan Lora hanım da bu konudaki fikirlerini şöyle ifade etmektedir.[130]

"Kaçmak, kaçarken başkalarına fayda sağlamak için gittim. İş hayatından kaçtım. Güçlenerek döndüm. Daha sadeleştim. İnsan konusunda da, her konuda. Pozitifim yine ama insan elemeyi az ve öz dostlarım var. Dost ve arkadaş arasındaki farkı anladım. Yemek ve yaşam konusunda sadeleştim. Bir tişört yeter." (Lora S., 40, 2018)

Mülkiye hanım[131] da Afrika tecrübesinin ona güç verdiği kanısında. Hayatından "olmaz" kelimesini çıkardığını belirtiyor ve artık parasını

---

[128] Görüşmecilerin bilgileri şu formatta sıralanmaktadır: Görüşmecinin adı, soyadının ilk harfi, yaşı görüşme tarihi. Görüşmeci adının kullanılmasını istemediğinde adının ve soyadının baş harfleri yazılmaktadır.

[129] Meltem hanımın Afrika tecrübelerini paylaştığı instagram hesabı: pigmelerledans'tır. Bunun yanında Meltem hanım bu tecrübeleriyle ilgili iki kitap çıkarmıştır. Bunlar: 'Karanlık Kıtadan Aydınlık Yüzler' ve 'Pigmelerle Dans'tır.

[130] Lora hanım ayrıca konuyla ilgili tecrübelerini blogunda paylaşmıştır. http://benvesaire.com/category/afrika/

[131] Mülkiye hanımın Afrika deneyimleri kimi zaman haberlerde de yer bulmuştur: İHA, (01.01.2018), https://www.haberturk.com/ameliyati-sirasinda-bebegini-kimseye-birakamayinca-yardimina-turk-hemsire-mulkiye-okyay-yetisti-1778562, Erişim tarihi: 2.12.2018

boş yere harcamadığını buna ihtiyacı olan çok fazla insan gördüğünü belirtiyor ve ekliyor:

"Ayakkabımın çantama uymasına da gerek yok, açlıktan ölen insanları ve çocukları gördükçe yemekleri bir yudum bile atmıyorum. Daha iyi ev daha iyi arabam olmasa da oluyor ve orada yaşadıklarımı insanlara anlatıyorum, görseller kullanıyorum ki şükür etmeyi öğrenelim diye." (Mülkiye Okyay, 43, 2018)

2. Kişiler arası farkındalık ve öğrenme: Oradaki insanlardan hayata farklı bakış açıları ve mücadele metotları öğrenme:

Görüşmeciler Afrika'daki insanların hayata bakışından da çok şey öğrendiklerini belirtmektedirler. Özellikle oradaki insanların mutlu, güler yüzlü ve pozitif olmaları gönüllüleri derinden etkilemiştir. Gönüllüler açısından, doğayla iç içe yaşayan Afrikalıların su, yiyecek gibi en temel ihtiyaçları çok çaba harcamak zorunda olmaları, oldukça çalışkan, azimli ve mutlu bir şekilde çalışmaları oldukça etkileyicidir. Türkiyeli gönüllüler, Afrika'daki diğer milletlerden ve yine Afrıkalı çalışanlardan, gönüllülerden de oldukça etkilenmiş olduklarını belirtiyorlar.

Gülçin hanım Afrika'da bir yıl yaşamış ve gönüllülük çalışmalarına katılmıştır.[132] Gülçin hanım orada kendisini etkileyen örnek insanlara, Kenya'da, zor şartlarda, fedakarlık yaparak çalışan kadın bir Afrikalı bir öğretmeni örnek veriyor. Aylardır maaşını alamadığı halde işini güler yüzle yapan bu öğretmen, okulun yemeği, bulaşığı gibi her işine yardım etmektedir. Ayrıca bu öğretmen aynı sınıf içinde farklı yaş grubundan çocuğa aynı anda ders vermektedir.

"Kenya`daki ikinci okulumda 30`dan fazla, farklı yaş grubundaki çocuğa tek bir sınıf içinde aynı anda ders yapabilen bir öğretmen vardı. Aylardır maaş almamasına rağmen, erkenden okula gelip tüm gün yemek yapmaktan bulaşığa kadar her işe destek olan, bir de üzerine gülümsemesini hiç eksiltmeden ders anlatan ve oyunlar oynayan müthiş dirayetli bir kadındı." (Gülçin O., 38, 2018)

Ugandalı gönüllü bir kadının kurduğu bir yetimhanede çalışan Lora hanım ise bu kurumun kurucusu olan kadının çalışmalarının önemini belirtmektedir.

"Ugandaya son gittiğimde çocukları koruyan bir evde çalıştım. Burayı kuran kadın aslında Ugandalı, orada büyümüş, ABD de psikoloji okuyup köyüne dönmüş. Buradaki kimsesiz çocukları köylerden getiriyor, bakıyor, okutuyor." (Lora S., 40, 2018)

[132] Gülçin hanım Afrika tecrübelerini 'gulcho_touring_africa' isimli instagam hesabından paylaşmaktadır.

3. Güven, inanma (Confidence): Karar verme yetisi, Hayatını değiştirme, Yalnız seyahat edebilme güven, yetenek ve cesareti

Zaten Türkiye'deki hayatlarından, işlerinden hayatlarından vazgeçip giden kadınlar bulunmaktadır. Kurumsal çalışma hayatından rahatsızlık duyup istifa ederek giden kimi gönüllüler, oraya aslında kendilerini iyileştirmek için gittiklerini belirtmektedir. Bu kadınların verdikleri bu kararın arkasında severek durdukları ve döndüklerinde de yeni bir hayat kurdukları görülmektedir.

Afrika'da bir yıl kalıp bir yetimhanede gönüllü olarak çalışan Özlem hanım[133] (Özlem Y., 47, 2018) dönünce az eşyayla, doğayla iç içe yaşamaya devam etmek istemiş ve bir tekneye yerleşmiştir. Meltem hanım (Meltem Y., 48, 2018) ise 12 yıl sonra Türkiye'ye dönmüş ve Olimpos'a kendi evini yaptırarak, evin dizaynından inşasına çalışarak buraya yerleşmiştir.

Bu arada görüşülen kadınların büyük kısmı "korkulan Afrika"ya doğru seyahate yalnız çıkmış, bu kararlarından ve tecrübelerinden memnun olarak dönmüşlerdir. Yine seyahate yalnız çıkmışlar ve cesaret bulup bunu sürdürmüşler.

4. Kendinden memnun olma (self contentment): Kendinden, orada yaptığı işten tatmin olma ve bu iş için severek ve isteyerek fedakarlık yapma.

Gönüllü kadınlar Afrika'daki işlerinde motivasyonları oldukça yüksek olarak çalışmaktadırlar. Başkalarına yardım etmenin verdiği tatmin ve mutluluk karşılaştıkları sorunları çözmelerine de yardımcı olmaktadır. Özlem hanımın işi çocuk bakım işi olduğunu belirtip, bakımdan kalan zamanlarını da çocukları sevip oynamaya ayırdığını anlatmakta, esas işinin "sevme" olduğunu heyecanla vurgulamaktadır.

"Ben yetimhanede gönüllü olarak çalıştım. Bu iş kendi işim değildi ama annelik içgüdüsüyle çalıştım. Görevliler çocuklara her türlü hizmeti sağlıyordu ama onları sevip öpmeye vakitleri olmuyordu. Ben vaktimin çoğunu onlarla oynayarak, onları severek geçiriyordum. Oradaki çocuklar yanaktan öpülmeyi ilk kez benden öğrendiler" (Özlem Y., 47, 2018)

Gönüllülerin aşırı iklim şartlarında, elektrik olmadan, uzun saatler çalışmaları gerekse bile yaptıkları işin yardım işi olmasının onların gücünü ve motivasyonunu artırdığı görülmektedir.

[133] Özlem hanım Afrika tecrübesini 'ruzgarinkizi_afrikagunlukleri' isimli instagram hesabında paylaşmaktadır.

5. Profesyonel iş becerileri kazanma: Afrika konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma, Gönüllülük/yardım organizasyonu konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma.

Afrika'da öğrenilen becerilerden biri rehberliktir. Ülkeyi yakından tanımak yerel kaynaklara ulaşmak ve birçok insan tanıma imkanlar Afrika'da yaşayan gönüllülere rehberlik yapma yeteneği kazanmalarında yardımı olmaktadır.

Bunun yanında Afrika için yardım toplama işine oradayken ve döndükten sonra devam eden gönüllüler, organizasyon, gönüllülük, yardım toplama, yardım kuruluşlarıyla çalışma gibi birçok yetenek kazanmaktır.

"Gitmeden önce yardım çağrısı yapıyorum. Biletimi alınca paylaşıma başlıyorum. Bir kişi görünüyorum. Ardımda aslında koca bir takım var. İmece usulü bu aslında, ben aracı oluyorum. Bavulları dahi orada bırakıyorum, dolap, çekmece olarak kullanıyorlar. Her şeyden faydalanıyorlar." (Lora S., 40, 2018)

Oraya eşya götürmenin yanında Afrika'da su kuyusu açmak, orada dernek, okul kurmak gibi faaliyetleri yapan kadınlar bu işleri yaparak kıtaya sürdürülebilir, kalıcı yardımlar götürmekte, bir yandan da Afrika'da iş tecrübesi kazanmaktadırlar. Afrika'ya yapılan yatırımlara Sezi hanımın yaptığı işleri örnek verebiliriz. [134]Sezi hanımın orada bir yetimhanesi bulunmakta, bunun yanında var, bir lise inşaatı yaptırmakta, kadınlar için atölyeler kurmakta, çocuk trafiği alanında çalışmalar yapmakta ve su projeleri yapmaktadır. (Sezi K., 40, 2018)

Sevde hanım (Sevde S., 48) da Afrika'da önemli projeler yapmış bir gönüllüdür. Sevde hanım, Afrika seyahati yaparken Tanzanyalı biriyle evlenip oraya göç etmiş, bulunduğu yerin tarımına katkı sağlamak, farklı tarım ürünleri sağlayıp yetiştirmek, su kuyuları açtırmak gibi birçok alanda projeler yapıp ve yardım toplamış, gönüllülük faaliyetleri yapmış ve bu çalışmaları sonucunda "iyilik ödülleri" almanın yanında, [135] ve yadsınamaz bir iş tecrübesi ve bilgisi kazandığı görülmektedir.

Sonuç

Göç hareketleri genellikle gidenin refahını arttırmak için yapılmaktadır. Akademik çalışmalarda da daha öncelikle göçün bu yönü çalışılmaktadır. Bunun yanında, göçün göçmen kadını güçlendirecek bir yönü olduğu göç çalışmalarında vurgulanan bir konudur. Çalışmamızda da gördüğümüz

[134] Sezi hanımın Afrika faaliyetlerini anlattığı instagram hesabı "seziland"dir.

[135] https://www.haberler.com/siyah-ve-beyaz-in-aski-tanzanya-ya-bereket-getirdi-10651422-haberi/, 2018, Erişim tarihi, 29.11.2018

gibi, gönüllülük için göç etmek hem kadınları güçlendirmiş, hem de bu göçmen kadınların çalışmaları gittikleri yerdeki kadınları güçlendirmiştir.

Yardım amaçlı göç ve ziyaretlerin de tarih boyunca mevcut olduğu görülmektedir. Bu göç tecrübesinde, zaten yapılan işin doğası gereği gidilen yerdeki insanların güçlenmesine katkı sağlanmaktadır. Çalışmamız Afrika'ya gönüllülük yapmak için göç eden, düzenli aralıklarla giden ya da en az bir kez giden kadınları kapsamaktadır. Çalışma sonunda, başkasına yardım için bile olsa göç etmenin bu kadınları güçlendirdiği görülmektedir. Göçmen kadınlar, bunun yanında, çevresindeki diğer kadınlara da örnek olarak ve danışmanlık sağlayarak/bilgi vererek çevresindeki kadınları da güçlendirmektedir.

Çalışmamız kapsamında görüştüğümüz kadınların seyahatleri göç ve gönüllülük turizmi olarak ikiye ayrılabilir. Biz gönüllülük turizmini de düzenli olarak, sürekli gidenler ve kısa süreli bir ya da daha fazla gidenler olarak ayırarak inceledik. Uzun ve düzenli gidenlerin de göç eden kadınlarla ortak özelliklerinin fazla olduğunu, oradaki etkilerinin, orayla yakın bağlarının ve kendilerindeki değişimin daha yoğun olduğunu gözlemledik.

Türkiye'den Afrika'ya göç eden ya da belirli süre/süreler için giden kadınların tecrübesini incelediğimizde kadınların bu tecrübe sonucunda beş kıstasa göre güçlendiğini görmekteyiz. Bunları Wearing'in (2001, s.126) dört kıstasını geliştirerek elde etmiş bulunmaktayız. Bu çalışmada kullanılan kıstaslar şu şekilde özetlenebilir: a) Kişisel farkındalık ve öğrenme: Zorluklara karşı güçlenme, Maddiyata bağımlı olmama. b) Kişiler arası farkındalık ve öğrenme: Oradaki insanlardan hayata farklı bakış açıları ve mücadele metotları öğrenme. c) Güven, inanma (Confidence): Karar verme yetisi, Hayatını değiştirme, Yalnız seyahat edebilme güven, yetenek ve cesareti. d) Kendinden memnun olma (self contentment): Kendinden, orada yaptığı işten tatmin olma ve bu iş için severek ve isteyerek fedakarlık yapma. d) Profesyonel iş becerileri kazanma: Afrika konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma, Gönüllülük/yardım organizasyonu konusunda bilgi, tecrübe, uzmanlık kazanma.

Sonuç olarak, Afrika'da gönüllülük yapmanın, orada geçici ya da kalıcı bir şekilde gönüllülük yapmanın gidilen yere olduğu gibi giden kişilere de pozitif katkısı olduğu, bunun yanında bu faaliyette bulunan kadınların da güçlendiklerini ifade ettiklerini görmekteyiz.

Kaynakça

Akhtar, P. (2014), 'We were Muslims but we didn't know Islam': Migration, Pakistani Muslim Women and Changing Religious Practices in the UK, Women's Studies International Forum 47, 232–238

Antman, F. M. (2018). Women and Migration, IZA, Institute of Labor Economics, IZA DP, No. 11282

Kaur, S. (2010), Issue of Women's Empowerment in Punjab: A Critique, The Indian Journal of Political Science, Vol. 71, No. 1 (Jan. - Mar., 2010), 333-344

Marschall, S. (2017) Transnational migrant home visits as identity practice: The case of African migrants in South Africa, Annals of Tourism Research 63, 140-150

Martin, S. F. (2003). Women and Migration, Consultative Meeting on Migration and Mobility and How This Movement Affects Women, United Nations Division for the Advancement of Women, 2-4 December 2003

Mehra, R. (1997). Women, Empowerment, and Economic Development, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 554, The Role of NGOs: Charity and Empowerment (Nov., 1997), pp. 136-149

Mostafanezhad, M. (2014). Volunteer tourism and the popular humanitarian gaze Geoforum 54, 111–118

Njoh, A. J. ve Akiwumi, F. A. (2012) The Impact of Religion on Women Empowerment as a Millennium Development Goal in Africa, Social Indicators Research, Vol. 107, No. 1 (May 2012), pp. 1-18

Pedraza, Silvia. (1991). Women and Migration: The Social Consequences of Gender, Annu. Rev. Sociol. 17:303-325

Perruchoud, R. (Ed.) 2004, Glossary on Migration,IOM,International Glossary For Migration,

Phan, L. (2013). Women's Empowerment And Fertility Changes, International Journal of Sociology of the Family, Vol. 39, No. 1-2, Spring-Autumn,49-75

Thormann, A. et. al (ed) (2011). Circular and Temporary Migration, University of Luxembourg

Tuzcu, A. Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry ; 7(1):56-67

Wearing, S. (2001) Volunteer Tourism: Experiences that Make a Difference, CABI Publishing

Wearing, S. McGehee, N.G. (2013), Volunteer tourism: A review, Tourism Management, 38, 120-130

Whiteford, M. B. (1978). Women, Migration and Social Change: A Colombian Case Study, The International Migration Review, Vol. 12, No. 2 (Summer, 1978), 236-247

Zarandian N., Shalbafian, A., Ryan, C, Bidokhti, A. A. (2016). Islamic pro-poor and volunteer tourism—The impacts on tourists: A case study of Shabake Talayedaran Jihad, Teheran, Tourism Management Perspectives 19 (2016) 165–169

Elektronik Kaynaklar

Bilinmeyen Yazar, https://refugeesmigrants.un.org/definitions, Erişim tarihi: 30.11.2018

Boyd, M. (2003). Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory, http://www.migrationinformation.org/issue_mar03.cfm (1-2), Erişim tarihi: 30.11.2018

Doğan, A. (13 Mart 2018) https://www.haberler.com/siyah-ve-beyaz-in-aski-tanzanya-ya-bereket-getirdi-10651422-haberi/, Erişim tarihi, 29.11.2018

KİMLİK AİDİYETİ BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSU: TÜRKİYE'DEN ALMANYA'YA GÖÇ ETMİŞ KADINLARIN ÖLDÜKTEN SONRA GÖMÜLMEK İSTEDİKLERİ COĞRAFYA ÜZERİNE NİTEL BİR İNCELEME

(MİGRATİON İN THE CONTEXT OF İDENTİTY: A QUALİTATİVE STUDY ON TURKİSH MİGRANT WOMEN İN GERMANY ON WHERE THEY WOULD LİKE TO BE BURİED)

Aslı Yayak[136]

Summary

The purpose of this study is to investigate the identity perceptions of Turkey origin immigrants living in Germany. Social Identity Theory that is based on the works of Tajfel and Turner and contradictory identities proposition asserted by Verkuyten constitute the theoretical background of study. In the study, semi-structured interview form that is prepared by myself is used for identity perceptions of immigrants. The study is conducted as face-to-face with 101 male/female volunteer immigrants ranging in age from 20 to 50, living in the four different cities of Germany within a period of 12 months. The sample is achieved through personal connections and associations active in Germany. There is a question within the scope of interview form based on Verkuyten's model. The question is "Where do you want to be buried after your death?" According to the study results; 42 of 58 women report that they are willing to be buried in Turkey although they are still living in Germany for a long time or are Germany-born. Only two young women declare that they are planning to be in Germany in post-mortem period. 14 of all women stated that they are hesitant because of family matters. The results show that people are having high level of sense of belonging to Turkey even after death.

Key words: social identity, immigrant, identity perception.

[136] Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilemleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Giriş ve Teorik Altyapı

Geçtiğimiz son 30 yıl içerisinde tüm dünyada coğrafi hareketlilik hız kazanmıştır. Dünya üzerinde yaşanan göç hareketleri, hem göç alan hem de göç veren ülkelerde, bireysel, toplumsal ve yasal düzlemlerde oluşturulan tepkiler üzerinden ele alındığında, sosyal bilimler alanında eşine az rastlanır türde dinamizm içeren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Hem kökleşmiş toplumsal sorunlar, hem de temel bilimsel sorunsalların çözümünde kilit rol oynayabilecek olan göç araştırmaları, maalesef ülkemizde yeterli düzeyde ele alınmayan bir alandır (Kuşdil, 2014).

Fichter göçü "hareketlilik" başlığı altında ele almaktadır. Zaman ve mekanda gerçekleşen hareketliliğin fizik ve sosyal hareketlilik olarak iki farklı yönü vardır. Sosyal hareketlilik, kişi ya da grubun sosyal statüsünün değişmesine işaret eder, yani sosyal pozisyonlar arasında aşağı veya yukarı doğru olan devinimler sosyal hareketliliktir. Fizik hareketlilik ise, göç olarak adlandırılır. Bir coğrafi alandan diğerine bir devinim olan fizik hareketlilik, çok sayıda kişinin bir yerden başka bir yere yerleşmesini, istenilmeyen kişilerin sürülmesini, ev taşımalarını ve aynı ülke içinde bir bölgeden diğerine ya da bir ülkeden diğerine yapılan göçleri kapsar (Gönüllü, 1996). Bu durumda, küresel çağın simge kişisi *göçmendir.* Dünya ölçeğinde toplumlar ve bireyler sürekli bir değişim girdabına girmiş gibidirler, yeni olanaklar açılırken aynı zamanda insan ve toplumları daha da kırılganlaştıran bir süreç yaşanmaktadır. Sınırların geçilmesi demek daha çok insanın ülkelerini terk etmeseler bile, kültürel ürünleri paylaşmaları demektir. Bu durum ise, kişilerde, kültürel kökleri ve yerel aidiyet hisleri ile küresel sisteme katılma isteği arasında sürekli bir gerginlik ve çatışma yaratır (Hablemitoğlu, 2004).

Göç konusunda anahtar faktörlerden biri olan uyumun sağlanmasında, gruplar arası ilişkilerin ve kültürleşme süreçlerinin sosyal psikolojik bir bakış açısı ile incelenmesi önem kazanmaktadır (Berry, 2005). Sosyal psikoloji disiplini, yukarıda belirtilen gereksinim için uygun olan bilim dalları arasında başta gelenidir. Bireylerin grup üyeliklerinin hangi süreçlere bağlı olarak toplumsal ve psikolojik sonuçlar ürettiği konusunda birçok bulgu üretmiş olan bu disiplin, özellikle bazı kuramsal yaklaşımlar sayesinde göç gibi karmaşık bir olguyu çözümlemede de yarar sağlayabilir. Sosyal psikoloji alanında göç kavramı, baskın grupla göçmen grup arasındaki ilişkiler bağlamında Tajfel ve Turner tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Teorisi (SKT) (1979) ile değerlendirilebilir. Gruplar arası ilişkileri anlama sürecinde bireysel ve gruplara ait boyutları birleştirerek, gruplar arası ilişkileri dinamik ve değişken bir süreklilik olarak kavramsallaştıran sosyal kimlik teorisi, sosyal kimliğin bireyin ait olduğu grupların içinde ve onlara bağlı olarak geliştiğini veya oluştuğunu öngörmektedir (Tajfel, 1982 ve Turner, 1975). Sosyal kimlik

teorisine göre, insanlar esas olarak olumlu bir sosyal kimliğe sahip olma güdüsü içindedirler (Turner, 1999). Kendi grubu ile diğer grupları karşılaştırma yoluyla, insanlar ait veya üyesi olduğu gruba yönelik olumlu veya olumsuz bir sosyal kimliğe sahip olmaktadırlar (Tajfel, 1982). Bireyin kendisini üyesi olarak algıladığı grupların olumlu özellikleri arttıkça olumlu sosyal kimlik oluşmakta ve bireyler gruplarının üyesi olmaktan dolayı kendilerini daha değerli hissetmektedirler (Tajfel ve Turner, 1986; akt. Arkonaç, 1999). Zavalloni'ye göre (1975), birey sosyal çevresinde birçok gruba üyedir. Bu grupların (milliyet, cinsiyet, sosyal sınıf, meslek, yaş, aile durumu, politik eğilim, etnik ve dini orijin gibi) bireyin sosyal kimliğine katkısı söz konusudur. Bu grup üyelikleri bireyin sosyal kimliğini oluşturan temel elementlerdir. Zaman zaman bu elementlerin bazıları içinde bulunulan ortamın yapısına göre daha etkin bir konuma geçebilir. Bu ön plana çıkışı sağlayan bilişsel sürecin "sosyal kategorizasyon" süreci olduğu ve bu süreç vasıtasıyla sosyal kimliğin grup davranışını işletmeye başlattığı kabul edilmektedir (Tajfel ve Turner, 1986; akt. Arkonaç, 1999).

SKT, gruplar arası ilişkilere ve çatışmalara odaklanmış bir teoridir. Bu teoriye göre, insan, hem bir grubun içinde yer alarak diğerlerine benzeme, hem de aynı zamanda biricikliğini açığa çıkarma ihtiyacındadır. Bu açıdan kimlik kavramı, benzerlik ve farklılık ikiliğini içinde barındıran bir kavram konumundadır. Birey, çevreden kendisine doğru gelen uyaranları bilişsel süreçler aracılığıyla düzenleyerek anlamlı hale getirmeye çalışırken, hem kendi kimliğini hem de çevresindekileri tanımlar. Sosyal yaşamda da göçmenler ve baskın gruplar kendilerini ait oldukları gruplara göre tanımlayarak sınıflandırıp olumlu bir kimliğe ve benlik saygısına sahip olmak isterler (Yayak, 2015).

Birbirinden uzak toplumsal grupların birlikte yaşadığı günümüzde, gruplar arası ilişkiler giderek karmaşık bir hal almakta ve birtakım çatışmalara neden olmaktadır. Farklı toplumsal grupların bir arada yaşamaya başlamasıyla, grupların kimlik arayışı ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmakta ve kimlik merkezli tartışmalar gündemdeki önemini korumaktadır (Yayak, 2015).

Genelde sosyal bilimler, özelde ise sosyal psikoloji alanında "kimlik" üzerine geçmişte çok çeşitli araştırmalar yürütülmüş ve günümüzde de halen yürütülmeye devam etmektedir. Her bireyin bir kimlik sahibi olduğu göz önüne alındığında, insanoğlunun ilk ortaya çıktığı zamanlardan itibaren kimlik olgusunun var olduğu kabul edilirse, kavramın yeni olmadığı, ancak, modern toplumlarda daha çok ön plana çıkan/çıkartılan bir kavram olduğu kabul edilebilir. Kişinin hem kendisini hem de toplumdaki diğer bireyleri tanıma ve tanımlama aracı

olan kimlik, bir algılama ve inşa sürecini kapsar. Psikolojide benlik kavramıyla yakın anlamlarda, hatta eş anlamda kullanılan kimlik kavramı, kişiyi toplum içinde belli konumlara yerleştirmeye yardımcı olur. Zamansal-mekansal farklılıklara ve 'öteki' ne bağlı olarak değişen kimlik algısı, bireyin hem kendisinin kim, ne, nerede olduğunu anlamasına, hem de diğerlerini tanımasına ve aradaki mesafeyi tahmin etmesinde yarar sağlar. Benlik ise, kişiyi diğerlerinden ayırt eden ve kişiler arası farklılıkları vurgulayan bir kavram olarak kişiyi özelliklerine göre tanımlar. Hem benlik hem de kimlik kavramları dinamik kavramlar olup, benlikte kişinin dış görünüşü ve davranışlarından çıkarsanan kişilik özellikleri ortaya konulurken, kimlikte 'ben kimim' sorusuna 'kadınım, doktorum, anneyim' gibi kişinin bireysel özellikleri arka plana itilerek belli bir rol veya grubun özellikleri üzerinden yanıt verilir (Hortaçsu, 2007).

Kimliğin zamansal ve mekansal farklılıklara bağlı olarak değiştiği ile ilgili kast edilen şey, dönemsel koşullar ile doğup büyüdükleri veya içinde bulunulan sosyal çevrenin kişilerin kimlik algısı üzerinde etkili olduğu anlamıdır. Sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeler ile kişinin kendi yaşadığı tecrübelerin, kimlik algısı üzerinde etkisi vardır. Küreselleşme ile sınırların kalkması ve dünyanın artık orta ölçekli bir kasaba haline gelmesiyle, kimlik farklılıklarının da öneminin azalacağı öngörüsü, dünyanın birçok farklı noktasında artan etnik temelli kimlik çatışmaları, konunun hala dünyanın temel gündem maddelerinden biri olarak kalmasına yol açmaktadır (Yayak, 2015).

Bugün (etnik) kimlik konusunu içeren çok sayıda tartışma olmasına rağmen, konunun popülerliği nispeten son zamanlardır. Gleason (1983), kimlik kavramının etnik ve göçmen konularından gelen kısa bir tarihi olduğunu belirtmiştir. Kavram 1950'lerde popüler olmuştur. Bu zamana kadar göçmenlikle ilgili konular; yabancılaşma, yalnızlık ve kökünden koparılma kavramlarıyla beraber çalışılmıştır. Kimlik krizi ve kimlik çatışması gibi kavramlarla daha sonra tanışılmıştır (Verkuyten, 2005).

Son 10 yıl içinde, (etnik) kimlikle ilgili yapılan çalışmalar ve yazılar çok fazla sayıda artmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, kimliğin, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmada anahtar kelime olmasıdır (Verkuyten, 2005). Jenkins (1996; akt., Verkuyten, 2005) kimliği, "kamusal sorunlar ile özel problemleri bir araya getiren bildiğim en iyi araç" olarak tanımlamıştır. Kavram bize, insanların kendilerini ve diğerlerini sosyal çevrede nasıl konumlandırdıklarını, bu pozisyonların onlar için ne kadar değerli ve anlamlı olduklarını anlatır. Politik, ekonomik, kültürel ve demografik dönüşümler, birey-toplum arasındaki ilişkilerdeki değişimlerle birlikte paralel gider. Bu yüzden çoğu yazar, geç modern ve global çağda kavramın, daha önemli ve daha derin olduğunu tartışmaktadır. Ekonomik ve kültürel değişimler, dominant

ideolojilerin ve geleneksel sembollerin ortadan kalkması, bilginin aşırı hızlı takas edilmesi, malların, hizmetlerin ve insanların geniş çaplı mobilitesi ile ulusal ve uluslar arası çalışmaların sayısının artmasında, kimlik sorununun giderek artan bir öneminin olduğu görülmektedir. Etnik, dini ve kültürel çeşitlilik dünyanın birçok ülkesinde büyüyen bir realitedir. Bu çeşitlilik tüm bireyleri ve devletleri, kimliğin sıkıntılı sorunlarıyla uğraşmak zorunda bırakmaktadır (Verkuyten, 2005).

Sadece kimlik sorunları yoğun olarak tartışılmaz, aynı zamanda zaman içinde dramatik olarak değişen kimlik terminolojisi de tartışılmaktadır. Yakın bir zaman öncesine kadar kimlik terimi "özel ve açıkça tanımlanmış bir şeyi ima etmek" için kullanılıyordu; aksine bugünlerde "kamusal ve değişken bir şeyi göstermek için düşünülmektedir. Geçmişte; sabitlik, birlik, kesinlik ve "öz"ü tanımlamak için kullanılan kimlik fenomeni şu anda değişkenlik, çeşitlilik, belirsizlik, dağılma, ambivalans anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle değişen global, ulusal ve yerel bağlamda, kimlik her zaman için bitirilmemiş bir proje ve geçici bir durum olarak kalacaktır (Verkuyten, 2005).

Küreselleşme süreciyle birlikte "biricikliğini" kaybetmek istemeyen bireylerin, kimlik arayışı günümüz dünyasına yön veren temel arayışlardan biridir (Abadan-Unat, 2006). Kimlik temelli tartışmalar siyasetin de temel odak noktalarından biridir. Toplumsal alanda "kimliğin tanınması", bireyin ya da azınlık grupların toplumsal yaşam ya da bir siyasal sistem içerisinde ne şekilde tanındıkları ve tanınıp tanınmadıkları ile ilgili olup, kimliğin tanınmasının önemi, bireysel kimliğin farklı şekillerde anlaşılmaya başlamasıyla dönüşüme uğramıştır (Taylor, 2005).

İnsanların kendilerinin ve başkalarının kim olduğunu bilmeleri, sosyal etkileşim ve sosyal varoluşun gerçekleşmesini sağlayan temel öğelerdir. Kimlik kavramı gündelik yaşantıyı sürdürmede birtakım kolaylıklar sağlar; şöyle ki kişinin kim olduğunu bilmesi neyi düşünüp neyi yapacağını bilmesine, başkalarının kim olduğunu bilmesi ise onların düşünce ve eylemlerini tahmin etmesini kolaylaştırır. Kimliğe ilişkin bilgiler insanlar arasında etkileşimi düzenler ve yapılandırırken, toplumsal yapılar da kişilere kimlik kazandırır (Hogg ve Vaughan, 2007). Bir kişi "Ben Türkiyeliyim.", "Ben Trakyalıyım.", "Ben doktorum." dediği zaman tüm bunlar onu anlatmaktadır, fakat aynı zamanda başkalarını da anlatmaktadır. Dolayısıyla kimlik ortak ya da kolektif olabilmektedir

Kim olduğumuzu öğrenmenin en açık yollarından bir tanesi, dünya hakkında kendi özel düşünce ve duygularımızı incelemektir. Dünya hakkında ne düşünüp hissettiğimizi bilmek nasıl bir kişi olduğumuza dair iyi bir ipucudur (Hortaçsu, 2007).

Kimlik inşası, gruplar arası güncel olaylar ve geçmişteki ilişkiler, grupların geleceğe yönelik beklenti ve isteklerinden, kimlik inşasına kimin şahit olduğu gibi değişik zaman dilimlerindeki öğelerden etkilenir (Klein ve Azzi, 2001). Kimlik inşası sürekli devam eden bir süreçtir, gruplar bir taraftan kendi kimliklerini inşa ederken öte yandan karşıt grupların kimliklerini inşa ederler. Kimlik inşası sürecinde değerlere ilişkin kavramlar yeniden yorumlanarak yeni değer ve kavramlar oluşturulur (Hortaçsu, 2007).

Kimlik oluşturma sürecinde birçok nesnel ve öznel unsur etkin olur. Kişiler; kimliklerin somut öğeleri olarak kabul edilebilecek din, dil, etnik köken, tarih, toprak/ülke, simgeler, mitler veya gelenekleri paylaşarak, maddi ve manevi gerçekliklere sahip olurlar. Grup üyeleri tarafından bu nesnel unsurların içselleştirilme sürecinde ise, kimliklerin öznel boyutu devreye girmektedir. Bir kimliğin kişiler tarafından içselleştirilip özümsenmesi ancak bireylerin bu unsurların bilincine varmaları ile gerçekleşir. Bir anlamda, topluluğa ve topluluk değerlerine aidiyet hissetme konusunda ortak bir bilinç sahibi olma, kimlik oluşturma süreci için kaçınılmazdır (Erdenir, 2005).

Bir kimlik sahibi olmanın, birtakım gereksinimleri karşıladığı kabul edilmektedir. Kimliğin karşıladığı kabul edilen ait olma ve farklı olma gereksinimleri birbirinin zıddı gibi görünebilir. Kişiden kişiye veya kişilerin yaşamlarının değişik evrelerine göre bu gereksinimlerin biri daha çok ön plana çıkabilir. Kişilerin birden fazla kimliği olduğu için de bu farklı kimlikler farklı ihtiyaçları karşılar. Kişilerin farklı olma gereksinimleri, çoğunluk kimliklerine kıyasla azınlık kimlikleri tarafından karşılanır. Bunun nedeni ise, adı üzerinde azınlıkların sayıca çoğunluklardan az olmalarıdır, bu sebepledir ki azınlık kimliklerinde farklılıklar vurgulanır (Hortaçsu, 2007). Azınlık grup üyeleri için; ait olma ve farklı olma gereksinimleri aynı anda karşılanabilir. Azınlıklar, toplumun genelinden farklı oldukları için belirgin olduklarından varlık olma duygusunu tadabilirler, bunun yanında grupları içinde yalnız olmadıkları için de ait olma ihtiyacını karşılayabilirler (Kampmeier ve Simon, 2001). Çoğunluk gruba mensup etnik kimlik üyeleri tipik olarak dominant sosyal pozisyonlarına bağlı olarak daha göz önündedirler. Bu grup üyeleri etnik kimlik ve bunun kapsamını düşünmek zorunda değillerdir.

Kişilerin hem doğuştan sahip oldukları hazır kimlikleri hem de sonradan kendi çaba ve tercihleriyle elde ettikleri sonradan kazanılmış kimlikleri vardır. Geleneksel değerlerin ön planda olduğu toplumlarda doğuştan gelen kimlikler öncelikliyken, sanayileşmenin hüküm sürdüğü modern toplumlarda sonradan kazanılmış kimlikler önemlidir (Bostancı, 1998).

Her insanda zaman zaman kendi arasında çelişen ve onu zorunlu tercihlere yönelten çoklu aidiyetlere rastlanır. Kimlik, çok çeşitli

aidiyetlerden oluşan bir yapıdır, bağımsız aidiyetlerin birbirine eklenerek oluşturduğu bir yamalı bohça değildir, aksine farklı renklerin oluşturduğu ahenkli bir bütündür, eğer bu parçalardan biri çekilip çıkarılmak istenirse o zaman bütün benlik sarsılır (Yayak, 2015).

Yöntem

Bu çalışmada "dezavantajlı grup algısı" kilit kavramdır. Çalışma, Avrupa ülkelerinden en kozmopolit yapıya sahip ve içinde 3 milyon gibi ciddi bir nüfusu barındıran Almanya'da yaşamakta olan Türkiyeli göçmenler ile 2014 yılında yapılmıştır. Örneklemi, kendilerini "göçmen" olarak tanımlayan 20-50 yaş arası kadın ve erkek Türkiye kökenliler oluşturmuştur. Örnekleme, göçmenlere hizmet eden dernekler ve kişisel bağlantılar yoluyla ulaşılmıştır. Katılımcıların en az 1 yıldır yasal olarak burada yaşıyor olması tercih sebebi olmuştur. Örneklem oluşturma sürecinde, eldeki olanakların temsil ediciliği yüksek örneklemlere ulaşma açısından kısıtlı olması nedeniyle, olasılıksız örnekleme tekniklerine (kartopu örnekleme) başvurulmuştur. Yapılan mülakatlar sonucu alınacak cevapların benzer olmaması amacıyla, farklı yaş, meslek ve sosyo-kültürel gruplara mensup kişilerle görüşülmeye özen gösterilmiştir.

Göçmenlerin sosyal kimlik algılarını Verkuyten'in dört boyutlu modeli doğrultusunda incelemek amacıyla yine bu dört boyut göz önüne alınarak tarafımca hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Özellikle çok kültürlü toplumlarda yaşayan göçmen grupların kimlik algılarını kavramaya yönelik olarak geliştirilen bu model; bilme, yapma, olma ve hissetme boyutları arasındaki çelişik ilişkiler üzerinden grupların kendilerini nasıl algıladıkları üzerinde durur. Nitel bir çözümlemeye yardımcı olması amacıyla geliştirilen bu formda göçmenlerin kimlik ve aidiyeti üzerine 16 adet yarı-yapılandırılmış soru oluşturulmuştur. Olma, bilme, hissetme ve yapma boyutlarının kullanıldığı görüşme formunda her boyutta 4 soru bulunmaktadır. Bu çalışmada ise ait olma boyutuna yönelik hazırlanmış olan 'Öldükten sonra nereye gömülmek istiyorsunuz?' sorusu esas alınıp değerlendirilmiştir.

Bulgular

On iki aylık süre boyunca, toplam 101 gönüllü kişiyle görüşme yapılmıştır. Bu kişilerin 58'i kadın, 43'ü ise erkektir. Örneklemin yaş aralığı 21 ila 50 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 39.01'dir. Katılımcılar içinde; Alevi, Zaza, Kürt, Azeri, Sünni gibi farklı etnik/dini gruplara mensup kişiler bulunmaktadır. 74 kişi Türkiye doğumlu olup 27 kişi Almanya doğumludur. 101 kişiden 35'i Almanya vatandaşı, 51'i Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, 15'i ise çifte vatandaştır. Almanya'da

kalış süresi ortalama yaklaşık olarak 26 yıldır. Katılımcıların en temel ortak özellikleri, hepsinin Türkiye kökenli olmalarıdır. Ağırlıklı olarak Berlin, Hamburg, Bremen ve Braunschweig şehirlerinde yaşayan 20-50 yaş arası, kadın/erkek göçmen kökenli kişilerle görüşmeler yapılmış olup, yaş, cinsiyet, doğum yeri, vatandaşlık, kalış süresi gibi değişkenlerin dağılımı kendiliğinden şekillenmiştir.

Verkuyten'in dört boyutlu modeli doğrultusunda hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formunda yöneltilen sorulardan bir tanesi 'Öldükten sonra nerede gömülmek istiyorsunuz?' olup, bu soruya 58 kadının 42 tanesi 'Türkiye' cevabını vermiştir. Bununla beraber sadece 2 kişi Almanya'da gömülmek istediğini belirtmiş, 14 kişi ise ailevi durumlarından ötürü bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Bu kadınların bir bölümü Almanya'da doğup büyümüş, bazıları ise sonradan oraya göç etmiş kişilerdir. 48 yaşında ev hanımı olan S. hanım bu soruya şu şekilde yanıt vermiştir:

-"Tabii ki Türkiye'de. Tabii ki Türkiye'de, çünkü benim 1 yaşında kızım öldü, onu bile buraya gömmedik biz. Bugün yarın dönersek Allah nasip edip de biz dönücez, kızım burada kalacak. Ne gereğe var? Oldu da hepimiz Türkiye'ye döndük, o zaman kızım niye kalsın burada diye düşünüp Türkiye'ye onu götürdük yani. O Türkiye'de gömülü ve ben de Türkiye'de gömülmek istiyorum tabii ki. Niye burada gömüleyim?"

39 yaşında sosyal hizmet merkezinde çalışan İ. hanım ise Türklerin duygusal olmalarından bahsederek kendisinde de aynı duygusallığın olduğunu eklemiştir:

-"Türkiye'de evet hatta kendi köyümde. Yaa şey herhalde ne bileyim aynı toprağa geri dönmek gibi bir şey midir veya da burada kimse olmayacak kimse beni ziyarete gelmez gibi işte nedir mezarımı. O korkular vardır belki. Ama insanın annesi babası öldükten sonra da kim gelecek seni ziyaret edecek ki? Mesela benim çoluğum çocuğum yok, kim beni ziyaret edecek ki Türkiye'de gömülsem dahi? Ama bu neden kaynaklanıyor? Bu Türklerin duygusallığından kaynaklanıyor. Nasıl almanlar akılcı bir ırksa Türkler de duygusal bir ırk."

30 yıldır Almanya'da yaşayıp Berlin'de kendi işini yapan 50 yaşındaki A. hanım ise, aidiyet duygusunun zaman zaman değişmekle birlikte özellikle son yıllarda kendini daha çok Türkiye'ye ait hissettiğini ve bu nedenle orada gömülmek istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

-"İstanbul'da. Ama o kesin benim için. Ama değişebiliyor. 10 sene evvel mesela Almanya'da gömülmeyi istiyordum. Diyordum çocuklarım burada yaşayacak herhalde ve ki öyle gözüküyor. Ama illa ki onlar da Almanya için değil, onlar daha global düşünüyorlar. Tüm dünya da olabilir. Mesela küçük oğlum illa ki kanada da yaşamak istiyor. Ama değişebilir mutlaka. Onun için Almanya olsun diyordum ama

çocuklarımdan etkisiz, kendimi belki de yaşım ilerledikçe Türkiye'de ya da o toprağa ait olduğumu düşünerek Türkiye'de gömülmek istiyorum, İstanbul'da. Bilmiyorum ama orada gömülmek bana şuanda daha cazip geliyor. Ama güzel bir soru. Ben zaman zaman eşimle konuşuyorum. Çünkü olabilir her an."

Almanya'da doğma büyüme olarak orada yaşayan ve psikolojik danışmanlık mesleğini sürdüren 34 yaşındaki Y. hanım da, sebebini kendisi de açıklayamasa da soruyu "Türkiye" olarak cevaplandırmıştır:

-"Kesinlikle buna Türkiye diyebilirim. Neden bilmiyorum, aslına bakarsan öldükten sonra ölen kişi için çokta bir önemi yok gibi gözüküyor ama ben yine de Türkiye diyorum buna da."

37 yaşında ve evlenerek Berlin'e yerleşmiş olan ev hanımı S. hanım ise Türkiye'yi her daim aklında ve kalbinde taşıdığını belirterek şu cevabı vermiştir:

-"Kesinlikle Türkiye. Az önce de söylediğim gibi benim aklımda ve kalbimde olan hep Türkiye, öldükten sonra bile olsa bedenimin kendi toprağımda olmasını istiyorum."

Almanya'da doğup orada yetişmiş ve şuanda üniversite okuyan 22 yaşındaki H. hanım ise, Almanya'da mutsuz olmadığını ama kendini her zaman Türkiye'ye ait hissettiğini şu sözlerle belirtmiştir:

-"Türkiye. Kendi toprağım, kendi vatanım, yani Türk toprağı sonuçta. Burası gene Hristiyan toprağı. Ben kendi ülkemde gömülmek isterim."

40 yaşında muhasebe işiyle uğraşan Y. hanım ise, daha önce ölen tüm aile bireylerinin Türkiye'de gömüldüğünü söyleyerek cevabını bu yönde vermiştir:

-"Onu Türkiye'de isterim. O da şeyle alakalı değil, hani benim bütün sevdiklerim şuanda Türkiye'de, kaybettiklerim annem, babam, kardeşim, sanki onların yanında olmayı daha çok istiyorum, ama öbür türlü de düşündüğüm zaman benim 2 çocuğum var, belki onlar daha çok uzun seneler burada kalacaklar. Hani her içleri sıkıldığında gelip mezarımın başına belki konuşmak isterlerse burası daha şey. Ama öbür türlü de bir ayaklarını bir şekilde Türkiye'ye bağlamış olurum diye düşünüyorum."

Eşiyle beraber Berlin'de bir restoran işleten 48 yaşındaki P. hanım ise, Türkiye'de en sevdiği yer olarak ifade ettiği Ayvalık'ta gömülebileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

-"Gene hep düşündüğüm şeydir bu. Eşimin böyle bazen sorduğu. İşte bana bir şey olursa burada benim işte çocuğum yok. Şunu düşünmüştüm, annemin babamın yanındaydı benim mezarlığım Darıca'da işte. Oraya hep gömülmek istediğimi söylemişimdir. Sonra şey dedim ya uçakta da ölebilirim bir gün, nerde ölürsem. Sonra kendimi

Ayvalık'ta çok iyi hissediyorum. Yani annem de babam da nasıl annelerinin yanında değillerse artık, ben de sevdiğim yerde, onlar sevdiği yerde Darıca'da gömülmüş yatıyorlar. Ben de sevdiğim yer Ayvalık'ta da yatabilirim diye düşünmüştüm."

Berlin'de ailesiyle beraber yaşayan ve gönüllü dernek faaliyetlerinde bulunan Ç. Hanım ise öldükten sonra Almanya'da kalmaktan korktuğu için Alman vatandaşlığına geçmediğini ve öldükten sonra orada kaybolup gitmek istemediğini ifade etmiştir:

-"Türkiye'de. Yok Türkiye'de o yüzden Alman vatandaşı olmak istemiyorum. Yani sorun oluyor cenaze götürmek alman vatandaşı olunca. İzin alman gerekiyor, başka kağıtlara başvurman gerekiyor, bir sürü abuk şeyi var. Yani burada kaybolmak istemiyorum. Mezarımın üstüne başka bir mezar koyulsun da tamamen böyle burada silinmek istemiyorum. Benim dedemin daha mezarı duruyor taş maş mermer, 50 yıl önce ölmüş adam."

Türkiye'ye yoğun bir aidiyet hissiyle bağlı olduğunu önceki cevaplarında ifade eden iki çocuğuyla beraber Hamburg'ta yaşayan 48 yaşındaki S. hanım ise, öldükten sonra gömülmek istemediğini, ama küllerinin İstanbul'a savrulmasını şu şekilde ifade etmiştir:

-"Ölünce toprağın altına gitmek istemiyorum, yakılmak istiyorum. Küllerimi lütfen İstanbul'a lütfen havadan atılsın. Yok cidden vasiyetim de vardır öyle, yakılmak isterim, küllerim de İstanbul'a savrulsun."

Türkiye cevabına karşılık sadece 2 kişi öldükten sonra da kesinlikle Almanya'da kalmak istediğini belirtmiştir. Bunlardan bir tanesi Berlin'de doğup büyüyen ve şuanda öğretmenlik yapan 27 yaşındaki Z. hanım şu cevabı vermiştir:

-"Berlin'de. Hangi mezarlığı sorarsan onu da biliyorum."

Bir başka Almanya cevabını veren ise 21 yaşında ailesiyle beraber Berlin'de yaşayan Y. hanım akran ilişkilerinin bulunduğu yaş itibariyle önemli olduğunu verdiği cevapla şu şekilde ifade etmiştir:

-"Çok güzel bir soru, çok güzel bir soru. Arkadaşlarım burada yaşıyor diye burada derdim ama ailem Türkiye'de yaşıyor. Anneannem falan hep. Öldükten sonra tabii ki kimse bilmiyor ne olacağını. Ama arkadaşlarımın yanıma gelmesini istiyorum. Ondan Almanya'da gömülmek istiyorum."

Bununla beraber, nerede gömülmek istediğine ağırlıklı olarak ailevi nedenlerden dolayı karar veremeyen 14 katılımcı bulunmaktadır. Bunlardan biri 41 yaşında emlak işiyle uğraşan A. hanım şu şekilde cevap vermiştir:

"Düşündüm ama buna ben gerçekten çocuklarımın karar vermesini istiyorum. Ona karar verdim. Onların seçme hakkı olduğunu

düşünüyorum çünkü geride kalanlar için de çok önemli mezar. Benim için çok önemli annemin mezarı. Sivas'ta, o yüzden her yıl oraya gitmek istiyorum. Şimdi ben Sivas desem İzmir desem çocuklarım gidecek mi gelecek mi onların gidip gelmek isteyeceği bir yer olacak mı bilmiyorum. O yüzden bence ona onlar karar vermeli diyorum."

Benzer bir cevabı da 38 yaşındaki G. Hanım vermiştir:

"Onu çocuklarımın karar vermesini istiyorum. Herhalde çocuklarım nerde olursa ben de orada olurum. Benim için hiç fark etmez."

Eşinin işleri dolayısıyla 5 yıldır Hamburg'ta yaşayan D. Hanım da kendi içindeki soru işaretlerini cevabında şu şekilde belirtmiştir:

"Hiç düşünmedim. Yani şimdi ben öldükten sonra beni birisinin mezarıma ziyaretime gelmesini acaba ben fark edecek miyim etmeyecek miyim. Haa fark edeceksem beni ziyarete gelecekleri bir yer olsun. Fark etmeyecekse yani hani ne bileyim çok da önemli değil. Yani böyle kocamla yan yana ölelim falan. Ne olacağını nerden biliyoruz ki nasıl bir şey var, nasıl bir durum söz konusu. Ondan sonra da illa yan yana yatalım. Hani ihtimal dahillerindeyse tekrar beraber olmak tamam yan yana yatalım. Yaa hakkaten bilmiyorum."

Almanya'da doğup büyümüş ve şuanda Bremen'de üniversitede çalışan N. Hanım da ailevi sebeplerin kendini kararsızlığa sürüklediğini ifade etmiştir:

"Offf çok zor bir soru, ben şimdi burada yaşıyorum evliyim ve yakında bir çocuğum olacak. Ve görünen o ki aile olarak burada yaşamaya devam edeceğiz. Tabii yarın öbür gün şartlar ne getirir bilemem ama sanırım yine de ailem neredeyse orada olmak isterim ben."

Hamburg'ta bir mağazada çalışan S. hanım da yaşadığı kararsızlığı şu şekilde ifade etmiştir:

"Güzel bir soru. Yani baya hoşuma gitti bu soru. Çocuklarım burada ise bura. Bak burada bile ayrım var. Annem babam hayatta ise ben onlardan önce vefat etmiş isem Türkiye'ye gömülmek isterim, onlar hayatta değil de ve ben sonra vefat etmişsem bura."

Sonuç

Aldıkları yoğun göç neticesinde, çok kültürlü bir yapıyı içinde barındıran ülkelerde, farklı toplumsal grupların kendi davranış örüntülerini diğerlerine dayatmasına yönelik girişimleri nedeniyle, kimlik temelindeki ayrışmalar daha da belirginleşmiştir. "Kimlik sorunsalı" olarak tanımlanan bu durum; bireyin hem bir grubun içinde olarak gruba ait olmak istemesi, hem de özerkliğini kaybetmeyi reddetmesi üzerine temellenmiştir (Yayak, 2015).

Göçmenler, kendi ülkelerinden başka bir ülkeye gittiklerinde, kendi kültürlerinden farklı, egemen ve belirleyici bir kültürle yüz yüze gelmektedirler. Bu karşılaşma, göçmenlerin kimliğinde birtakım değişim süreçleri başlatmaktadır. Bu süreçte, göçmenler bir yandan geldiği ülkenin belirleyici kültürüne uyum sağlamaya çalışırken diğer yandan kendi kimliğini koruma arasında gidip gelmektedir (Leggewie ve Şenocak, 1993). Bu nedenle göçmenlerin yaşadıkları ülkeye uyum sağlaması, dilini, dinini, kültürünü kaybetmeden kendi kültürü ile yaşadığı topluma zenginlik katması ancak o toplum ile eşit haklara sahip olmasıyla gerçekleşir (Mora, 2009).

Almanya'da göç kökeni kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: "Mikro nüfus sayımına göre 1949'dan sonra günümüz Federal Almanyası topraklarına göç etmiş olan ve de Almanya'da doğan tüm yabancılar ve Almanya'da Alman olarak dünyaya gelen, ebeveynlerinden en az biri göç etmiş ya da yabancı olarak Almanya'da doğmuş olanlar göç kökenli insanlar olarak görülmektedir." (Türkiyeli Göçmenlerin Göç Alan Ülkelerde Eğitim Durumu ve Toplumsal Koşulları Sempozyumu, 2014). 2018 verilerine göre 83 milyona yakın insanın yaşadığı Almanya'da göçmen kökenli oranı yaklaşık % 20'ye tekabül etmektedir. Bu oran içerisinde Türkiye 2,998 milyon göçmeni ile en önemli grubu oluşturmaktadır

(https://www.dw.com/tr/almanya-n%C3%BCfusu-83-milyona-yakla%C5%9Ft%C4%B1/a-42170903).

Almanya'ya gelen ilk kuşak göçmenlerde, geldikleri yere özgü bölgesel ve yerel kimlikler hakimdi. Bu kimlik zamanla yerini bütünsel anlamda Türk kimliğine bırakmıştır. İkinci kuşak göçmen çocuklarında ise Türkiye'deki gelişmelerden bağımsız, kendine özgü bir kültür oluşmuş ve yeni ifade biçimleri ortaya çıkmıştır (Leggewie ve Şenocak, 1993).

Geçmiş ve şimdiki zaman arasında bağlantıyı koparmış, orijin ülke ile şuanda içinde yaşadığı kültür arasında gidip gelen göçmenler, kendilerini zaman zaman aşırı ulusalcı, kimi zaman da "kimliksiz cemaatler" olarak tanımlamaktadırlar (Kümbetoğlu, 2003). Başta göçler olmak üzere, yaşanan hızlı toplumsal değişimler ve ulus-ötesi hareketler, tekil kimlik anlayışını kenara iterek, yerini çoğul kimlik anlayışına bırakmıştır.

Her insanda zaman zaman kendi aralarında çelişen ve onu bazen acı veren tercihlere zorlayan çoklu aidiyetlere rastlanır. Bu gibi çoklu kimliklerin hemen hepsi; içlerinde şiddetli bir çatışma halinde olan aidiyetler taşımaktadırlar. Bu insanlar; etnik, dinsel, cinsel ya da politik anlamda kırılmalar yaşayan "sınırda" insanlardır. Ailesi 30 yıl önce Almanya'ya göç etmiş bir genç, bu duruma örnektir. Almanya'da doğup yetişmiş bu genç, ailesinden çok daha iyi Almanca konuşup yazmakta ve

Alman kültürünü daha yakından tanımaktadır. Öte yandan, içinde yaşayıp benimsediği toplumda o tam anlamıyla bir Alman değildir, köklerinin geldiği toplumda ise artık tam anlamıyla bir Türk sayılmaz. O, bu çifte aidiyeti ne kadar talep ederse etsin, ne yasalarda, ne de zihinlerde olan hiçbir şey bugün onun bileşik kimliğini uyumlu bir şekilde üstlenmesine izin vermemektedir (Maalouf, 2000).

Hiçbir ön hazırlık ve sosyal altyapı çalışması yapılmadan, kendilerine her anlamda yabancı bir topluma getirilen yüzbinler hatta milyonlarca insanın geleceği, sosyal, kültürel ve dini hayatı göz ardı edilerek bundan tam yarım asır önce Almanya'ya Türk iş göçü başlatılmıştır. İlk gelen kuşağa sadece iş gücü olarak bakılmış ve bir gün kendi ülkelerine dönecekleri düşünülerek hiçbir göçmen politikası oluşturulmamıştır. Ancak, uzun bir zaman geçtikten sonra gelenlerin geri dönmeyecekleri anlaşıldıktan sonra oluşturulan politikalar, kemikleşmiş problemleri çözmeye yetmemiştir. Bu kapsamda, Almanya'nın yetersiz göç ve entegrasyon politikaları, Türkiye'den gelen göçmenlerin gettolaşma durumu, yaşadıkları sosyal-kültürel-dini problemler, hem Almanca hem Türkçe dillerinde görülen yetersizlik, eğitim ve buna bağlı olarak istihdam problemleri, bunların sonucunda yaşanan dışlanma, ötekileştirilme ve ayrımcılık gibi birçok sorunun devam etmesine yol açmaktadır. Bunun yanında, gerekli politikaların zamanında oluşturulmamış olması, tarihsel süreçte Türklere yönelik geliştirilen önyargılar, zaman zaman ırkçılığın tırmanarak nefret suçlarına yol açması, siyasette yabancıların arka planda bekletilen potansiyel bir problem olmasına neden olmaktadır. Almanya gibi çok kültürlü toplumların geleceğinin, içinde yaşayan sosyal gruplara bağlı olmasından dolayı, kimlik ve uyum konularında yaşanan sorunlarda Alman ve Türk toplumlarının ortak sorumlulukları vardır (Yayak, 2015).

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya'daki toplumsal yaşamda tam anlamıyla temsil edilmediği açıkça görülebilir. Göçmenler, nüfuslarıyla orantısız olarak çok az bir şekilde parlementoda temsil edilmektedirler. 2. hatta 3. nesil gençler ciddi bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal yardımlara bağlı olarak yaşayan bu kişiler, eğitim alanındaki başarısızlık sarmalı içinde fırsatlara eşit şekilde ulaşamamaktadır. Özellikle Türkiye kökenlilere yönelik çifte vatandaşlık uygulamasının kabul edilmemesi ve vatandaşlığa geçişin ağır şartlara bağlanması, vicdan testi gibi aşağılayıcı uygulamalar, temel yurttaşlık ve insan hakları konusunda da problemler yaşanmasına yol açmaktadır (Yayak, 2015).

Genelde Avrupa özelde ise Almanya'da göç politikaları kapsamında göçmenlere yönelik olan haklar eşitsiz ve birbirinden oldukça farklıdır. Almanya genelinde toplumsal hiyerarşi şu şekilde sıralanabilir: 1- Alman 2- Etnik Alman (kan bağı ile Alman olup zamanında Almanya'dan

göç etmiş ve geri dönen kişiler) 3- AB vatandaşları 4- AB vatandaşı olmayanlar. Bu sistemde, oturum izninden hakların uygulanmasına kadar olan geniş yelpazede sahip olunan etnik köken bariyer olma özelliğini korumaktadır. Sonuç itibariyle, bazı belirli grupları kamusal alanlardan ve siyasal süreçlerden dışlama olarak karşımıza çıkan göçmen politikaları, yabancı düşmanlığını körüklemekte ve göçmenleri ötekileştirmektedir (Whitaker, 2005).

Referanslar

Abadan-Unat N. (2006). Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arkonaç, S. (1999). Gruplararası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Berry, J. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. International Journal of Intercultural Relations, 29, 697-712.

Bostancı, N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. Türkiye Günlüğü,50, 38–55.

Erdenir, F. H. B. (2005). Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Gleason, P. (1983). Identifying identity: A semantic history. Journal of American History, 69, 910–931.

Gönüllü, M. (1996). Dış göç. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (1),95-104.

Hablemitoğlu, Ş. (2004). Küreselleşme düşlerden gerçeklere. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2007). Sosyal Psikoloji. Ankara: Ütopya Yayınevi.

https://www.dw.com/tr/almanya-n%C3%BCfusu-83-milyona-yakla%C5%9Ft%C4%B1/a-42170903.

Kampmeier, C. & Simon, B. (2001). Individuality and group formation: the role of independence and

differentiation. Journal of Personality and Social Psychology, 8, 448-462.

Klein, O. & Azzi, E. (2001). The strategic confirmation of meta streotypes: How group members attempt

to tailor an out-group's representation of themselves. British Journal of Social Psychology, 40, 279-293.

Kuşdil, M. E. (2014). Göçün İncelenmesinde Sosyal Psikolojik Bakışın Önemi: Bulgaristan Göçmenleri Örneği. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt 12, Sayı 48, 149-168.

Kümbetoğlu, B. (2003). Küresel Gidişat, Değişen Göçmenler ve Göçmenlik, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar (A. Kaya & G.G. Özdoğan, Edt), s. 271–298, Bağlam Yayınları, İstanbul " içinde

Leggewie, C. & Şenocak, Z. (1993). Deutsche Türken. Hamburg: Rowohlt Verlag.

Maalouf, A. (2000). Ölümcül Kimlikler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mora, N. (2009). Alman Kültüründe Düşman İmgesi. Altkitap.

Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. Annual Review of Psychology, 33, 1-39.

Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), Psychology of intergroup relations (pp. 7-24). Chicago: Nelson Hall.

Taylor, C. (2005). Çok kültürcülük Tanınma Politikası. (Çev: Yurdanur Salman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Turner, J. C. (1975). Social comparison and social identity: Some prospects for intergroup behaviour. European Journal of Social Psychology, 5, 5-34.

Türkiyeli Göçmenlerin Göç Alan Ülkelerde Eğitim Durumu ve Toplumsal Koşulları Sempozyumu, Essen, Almanya, 25.10.2014.

Verkuyten, M. (2005). The Social Psychology of Ethnic Identity. New York: Psychology Press Taylor & Francis Group.

Whitaker, B. E. (2005). Citizens and Foreigners: Democratization and the Politics of Exclusion in Africa. African Studies Review, 48 (1): 109-126.

Yayak, A. (2015). Göçmenlerin Ayrımcılık ve Kimlik Algılarının Nefret Suçları Kapsamında İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Zavalloni, M. (1975). Social identity and the recording reality its relevance for cross cultural psychology. International Journal of Psychology, 10, 197-217.

GÖÇ ÇALIŞMALARINDA BİR ALT-KONU: GÖÇMEN KADINLAR

(A SUP-TOPİC IN MİGRATİON STUDİES: MİGRANT WOMEN)

Selda ADİLOĞLU[137]

Özet

Günümüzdeki göçler, denetimli olabileceği kadar bireyin, hanenin ve topluluğun kararına dayanmakta, farklı yoğunluk ve nitelikte gerçekleşmektedir. Buna bağlı olarak göç yazınına yeni kavrayışların getirilmesi gerektiği fikri, giderek destek bulmaya ve kabul görmeye başlamış durumdadır. Yeni kavrayışların başında göçün yayıldığı, hızlandığı ve de kadınlaştığı düşüncesi gelmektedir. Çalışma, kadınlaştığı düşünülen göçlerin ne olduğuna, nasıl bir gelişim evresinden geçtiğine eğilmekte, göçlerin kadınlaştığı iddiasına destek çıkmaktadır. Bunun için literatüre yansımış örnekler üzerinden göçteki kadınlara odaklanan çalışma, bir anlamda kadın ve göç kavramları üzerinden bir literatür taraması yapmaktadır. Elde edilen bulgular, kadınların farklı motivasyonlarla göç ettiklerini, kadın göçlerinin homojen olmayıp, kadından kadına çeşitlenebildiğini ve göçlerin kadınlara dezavantaj kadar avantaj sağladığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göçte kadın, Kadın göçmenler, Kadınlaşan göçler.

Abstract

Nowadays the migrations are happening in different quantity and frequency based on the personal, houshold and society's decision as much as the supervised migration. In parallel with this the though of bringing new perspectives to the migraiton is becoming more and more supported and accepted. The spread of migration, feminizing and speeding are the leading one among the new perspectives. This study focuses on what is so-called femizing of migrations, its process of evaluation and it is supporting the claim of feminization of migration. For that reason this study is making a literature research on woman and migraitons by focusing on samples that are reslected in literature. The foundings that are acquired are presenting that women are migrating because of femine reasons, migrations are porividing advantages and disadvantages.

[137] Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi Sosyoloji bölümü, selda.adiloglu@btu.edu.tr

Key words: Woman in migration, Woman migrants, Feminisation of migraiton.

Giriş

Göçlerin yayıldığı ve hızlandığı düşüncesi/kabulü, kısa bir zaman önce küreselleşmeye başlamış olan dünyanın yeni gerçekliğiyken, kadınlaştığı fikri köklü bir geçmişe sahip göç olgusunun yeni yeni görülmeye başlanan yanıdır. Yenidir, zira mevcut göç yazını, ilk göçmenlerin erkek olduklarını, kadınların da "aile birleşimi" gibi ailevi nedenlerle erkekleri izlediklerini vurgulamaktadır (Sharpe, 2002; Gökmen & Dedeoğlu, 2014). Buna göre göç çalışmaları, kadınları mevzu bahis etmemekle, "erkekle birlikte", "erkeğin arkasında", "erkekten sonra" anlatmak arasında gelip gitmektedir (Çakmak, 2010:53). Başka bir ifade ile emek göçü ile göçü deneyimlemiş biri, erkekti ve "başka biri" de onun eşi olarak görülürdü (Carling, 2005:13). Bugün, erkekten bağımsız olarak kadının göç hareketi sergileyebileceği görülmüş ve bu görünürlük dillendirilmeye ve göç yazınına işlenmeye başlanmıştır. Van Boeschoten erkekten bağımsız kadın göçmene vurgu yapmıştır. Yazar (Van Boeschoten, 2015), çalışmasının göç sürecinde erkeği takip eden bir kadından ziyade kendi girişimi ve kendi gerekçelerinden dolayı kadının göç ettiğini göstermekte olduğunu ifade eder.

Kadının görünür olmaya başladığı bu yeni dönem göç yazınında, önemli bir farkındalık daha belirmiştir. Buna göre, göç ile göçmen gibi kavramların olumsuz çağrışımlar dışında olumlu çağrışımlarla anılabileceği. Göç bağlamında olumlama çabası, çoğunlukla ekonomik göstergelerden destek bulmaktadır. Bu düşünceye göre göçmen, hedef ülkedeyken edindiği maddi birikimi (göçmen dövizi/*remittance*) ülkesine gönderen bir dış kaynak, mevcut yaşam pratiklerinden sıyrılmış özgür bir birey olabilmektedir. Özgür bir birey olduğu iddiası, göçmenin bir yük veya bir tehdit olarak algılanmadığı ülkelerde yeni bir iş ve yaşam sahası bulabilmiş göçmenler ile eğitim, iş veya turizm amaçlı göçlerle anılan göçmenleri kapsamaktadır. Bununla birlikte göç ile birlikte göçmen kadının farklı olanaklara erişebildiği düşüncesi de kimi düşünürlerce dillendirilen bir başka olumlama örneğidir (Espin, 2003; Çakmak, 2010). Çakmak (2010) tam da bu minvalde, görünmez "öteki"den "otantik öteki"ye uzanan ve kadını sürekli olarak mağduriyet alanına yerleştirmeye çalışan yazına karşın bazı göçlerin kadın için güçlendirici nitelikte olanak sağlayabileceği iddiasındadır.

Kadının Göçte Görünürlüğü

Kadının göçteki görünmezliği, göç olgusu ve göç yazınındaki eril söylemin baskınlığı kadar kadına ve kadın göçlerine atfedilmiş değerle de alakalıdır. Göç yazını içinde savaş ve yoksulluk gibi nedenlerle

yaşanmış göçlere -ulusal ve uluslararası düzeydeki etkisi itibariyle- verilen önem, aile ve kadınla alakalı göçleri etkisiz kılmış, değersizleştirmiştir. Bununla birlikte geleneksel göç yazını toplumsal cinsiyet-körü (*gender-blind*) veya çoğunlukla cinsiyetçi bir özellik sergilemiştir (Carling, 2005:4). Cinsiyetçi söylem erkek göçmene odaklı bir göçün varlığıyla yetinir bir nitelik sergiler. Dolayısıyla 1970'ler boyunca, en bariz göçmen profili erkeklerden oluşur[138].

1970 ortalarında ise göçmen kadına yönelik ilgi artmaya başlar (Carling, 2005:4; Sinke, 2006). Görünürlüğünde kadının emek gücüne olan ve giderek artan talebi etkilidir. İlginin artmasında pek çok unsur etkilidir. Bunlardan biri, Chammartin'in, Birleşmiş Milletler Nüfus Dairesi verilerine dayandırarak göçmen stokunda değiştiğini belirttiği cinsiyet oranlarıdır. Chammartin (2002:39), 1965-1990 yılları arasında dünyanın pek çok yerinde erkek göçmen stokuna kıyasen kadın göçmen stokunun çok daha hızlı bir şekilde arttığını belirtir. Buna örnek, küresel bakım zinciri (*global care chain*) içinde zengin hane halklarının ev-içi hizmet talebi Filipinler gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kadın göçmenlerce karşılanmaktadır (Carling, 2005:13). Bununla birlikte 1970'li yıllar, sekülerleşmenin hızlandığı, kadın hareketlerinin ise güçlendiği (ikinci dalga feminist kadın hareketleri de denebilir), buna bağlı olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin, aile içi ilişkilerinin ve devletin otoritesinin meşruiyetinin sorgulandığı yıllardır (Ihlamur-Öner, 2012:362; Akis, 2012:382). Bu tarihlerde kadının görünürlüğü anlamında belirtilmesi gereken en önemli uğraşlar, belli tarih aralıklarında düzenlenen konferanslar ve geliştirilen yaklaşımlardır. 1975 yılında Meksika'da düzenlenen Birinci Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı (*First United Nations World Conference of Women*), 1980 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen Kopenhag Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı (*World Conference For the Decade on Women in Copenhag*) dışında 1970'lerden itibaren göçle ilgili uluslararası kalkınma araştırmalarıyla yardım programlarında kadın, yeni bir kategori olarak ele alınmaya başlanır (Akis, 2012:382). Kadını ön plana almaya çalışan "Kalkınma'da Kadın" (*Women in Development*) yaklaşımıyla başlayan bu dönemi, mevcut yaklaşımdaki eksiklikleri giderici yönde düzenlemelerle "Kalkınma ve Kadın" (*Women and Development*) yaklaşımıyla gelişir, iki yaklaşıma rağmen telafi edilememiş eksiklikler, "Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet" (*Gender and Development*) yaklaşımıyla aşılmaya çalışılır (Akis, 2012:382-383). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki feminist hareketler ile birlikte göçün feminist tarihçilerinin 1970 sonrası çaba ve çalışmaları konusunda

[138] Sosyoloji literatüründe, karakteristik göçmen kendi başına gelme eğiliminde olan erkek geçici işçilerdir (George, 2005:21).

detaylı bilgi için Sinke'nin (2006) çalışmasına bakılabilir. 1980 sonrasında kadın, görünür olmaya, antropolog, sosyolog ve yasa yapıcılar tarafından tartışılmaya başlanır (Chammartin, 2002; George, 2005:21; Sharpe, 2002). Görünürlük anlamında Ihlamur-Öner'in çalışması ve tespiti dikkat çekicidir. Yazar (Ihlamur-Öner, 2012:364-365), İtalya örneğine odaklandığı çalışmasında İtalya'ya kadın göçmenlerin akışı, ülkeyi göç ülkesine dönüştüren sürecin yaşandığı tarihle (1970'ler) aynı olduğunu ancak kadın göçmenlerin İtalya'daki varlığının görünürlük kazanmasının ancak 90'lı yıllarda gerçekleşebildiğini belirtir. Başka bir ifade ile son yirmi yılda az da olsa bir artışla kadının erkekten önce göç ettiği görülmeye başlanır (George, 2005:21). Bununla birlikte bekâr olan kadınlar kadar evli olanların da artık göç ettikleri ve erkeklerden daha eğitimli oldukları iddiası da dillendirilmektedir (Chammartin, 2002:39). Yaşanan değişim, kadının görünürlüğü mücadelesi içinde önemli bir adım olarak görülebilir ancak Carling'in belirttiği gibi (2005:4), bir "kadın meselesi" ve göç çalışmalarında bir alt-konu olmaktan öteye gidemez. Kadın göçüne eğilen ve çalışmasında bu noktaya büyükçe bir yer ayıran Carling (2005:6), empati kurarcasına göçteki kadının görünmezliğine ve bu görünmezliğin nedenlerine yer vermektedir ancak yasa dışı göçmenler olarak kadınların daha kolay yaşayabildiklerini ve çalışabildiklerini belirterek, kurduğu düşünülen empatinin belli sınırlarla çevrili olduğunu gösterir. Zira özellikle de yasa-dışı göçmen statüsünde bir kadının kolayca çalışabildiği veya yaşayabildiği –sömürülen kadın örnekleri göz önünde bulundurulduğunda- büyük bir yanılgı ve yanıltıcı bir iddia niteliği taşır.

Kadının göçteki görünmezliği meselesi yukarıda da aktarıldığı gibi bir kadın meselesidir ve geçen yıllara rağmen halen bir kadın meselesinden ibarettir. Bununla birlikte göç yazınında alt-konu olarak çalışılmaya başlanan kadın göçü, bugün de aynı konumu ile araştırılmakta, yazılı kaynağa dönüşmektedir. Kadının göçteki varlığının kavramsallaştırılması anlamında önemli bir adım ise göç çalışmalarıyla bilinen Castles ve Miller'den gelir. Yazarlar geçmiş 20. yüzyılın başlıca eğilimleri arasında kadınlaşan[139] uluslararası göçleri de saymaktadırlar (Kofman, 1999:279). Bu dönemlerde esnekleşen ve illegalleşen göçler, aynı zamanda kadınlaşmıştır (Schierup, Hansen ve Castles, 2006:29). Bu bağlamda belirtilmesi gereken önemli bir nokta, göçlerin kadınlaşmakta olduğu düşüncesi, kadınların her ne amaçla olursa olsun yoğun olarak göç akışına katılmalarını ima etse de esasında, kadının iş-gücü amacıyla göç hareketine katılmış olmasını ima eder. Burada, fakir kadınların göç

[139] *Feminization of Migration* kavramının Türkçeye tercümesinde göçün kadınlaşması (Ihlamur-Öner, 2012; Toksöz & Ünlütürk, 2011; Ünlütürk-Ulutaş & Kalfa, 2009), göçün kadınsallaşması (Castles & Miller, 2008) göçün kadınsılaşması (Öztan, 2010) gibi küçük farklılıklara rastlanır.

ettikleri bulgusu kadının iş-gücü göçleriyle birlikte algılanmasında etkilidir (Fleury, 2016). Tablo (1)'de görüldüğü gibi küçük bir literatür taramasında bile ortaya çıkan sonuçlar, "kadın" ve "göç" başlığı altında kadın göçlerinin ağırlıklı olarak işgücü temelli göçlerle birlikte irdelendiğini gösterir. Bu çalışmalar, işçi göçmen, servis işçiliği, ev-içi ve hizmet endüstrisinde çalışanlar, fabrika çalışanları, göçmen işçiler, ev-hizmetlisi işçiler, ev-hizmetlisi anneler, yabancı hizmetçiler, aile reisi kadın göçmenler, kır-işçisi kadınlar şeklinde kadını göçle ilişkilendirmektedir.

Tablo 1. Kadın ve göç bağlamında kaleme alınmış temsili makaleler

MAKALELERİN	
Yazarları	**Konuları**
Yamanaka, K.ve Piper, N., (2005), Feminized Migration in East and Southeast Asia: Policies, Actions and Empowerment. *Ocassional Paper* 11, UNRISD.	Asyalı göçmen kadınların **servis işçiliği** (yatılı hizmeti, bakıcı, eğlendirici seks işçisi gibi)
Zhu, Chun-Yan vd. (2012). Correlates of quality of life in China rural-urban female migrate workers. *Quality of Life Research*, Vol. 21, No. 3, pp. 495-503	Çin'de **fabrika çalışanı** kadın göçmen işçiler
Warrier, M. V. Sh. (2001). Women at Work: Migrant Women in Fish Processing Industry. *Economic and Political Weekly*, Vol. 36, No. 37, pp. 3554-3562	Hindistan'da **balık endüstrisinde çalışan** göçmen kadınlar
Ming-To, Siu & Lin-Tam, Hau. (2014). Generational Differences in Work Values, Perceived Job Rewards, and Job Satisfaction of Chinese Female Migrant Workers: Implications for Social Policy and Social Services. *Social Indicators Research*, Vol. 118, No. 3, pp. 1315-1332.	Çinli **kadın işçi göçmenler**
Ngai, P. (2004). Women Workers and Precarious Employment in Shenzhen Special Economic Zone, China. *Gender and Development*. Vol. 12, No. 2, pp. 29-36	Çinli göçmen **kır işçi kadını**
Yeoh, S. A. B., Huang, Sh. ve Gonzalez, J. (1999). Migrant Female Domestic Workers: Debating the Economic, Social and Political Impacts in Singapore. *The International Migration Review*, Vol. 33, No. 1, pp. 114-136.	Singapur'daki **ev-hizmetlisi işçi** göçmen kadınlar
Chin, N. B. Ch. (1997). Walls of Silence and Late Twentieth Century Representations of the Foreign Female Domestic Worker: The Case of Filipina and Indonesian Female Servants in Malaysia. *The International Migration Review*, Vol. 31, No. 2, pp. 353-385.	Malezya'daki yabancı (Filipinli ve Hindistanlı) **ev-hizmetlisi işçi** kadınlar
Ukwatta, S. (2010). Sri Lankan female domestic	Sri Lankalı kadın **ev-**

workers overseas: mothering their children from a distance. *Journal of Population Research*, Vol. 27, No. 2, pp. 107-131.	**hizmetlisi** çalışanların denizaşırı annelikleri.
Tastsoglou, E., Dobroolsky, A. (2006), Women, Migration and Ctizenship Making Local, National and Transnational Connections. *Hampshire*, Ashgate Publishing.	**Ev-içi ve hizmet endüstrisi**nde çalışan Asyalı kadın göçmenler
Kıfleyesus, A. (2012). Women Who Migrate, Men Who Wait: Eritrean Labor Migration to the Arab Near East. *Northeast African Studies*, Vol. 12, No. 1, pp. 95-127.	**Aile reisi olarak göç eden** Eritreli kadınlar
Schmid, S. & Kohls, M. (2009). Reproductive behaviour of migrant women in Germany: Data, patterns and determinants. Vienna Yearbook of Population Research, Vol. 7, *Impact of migration on demographic change and composition in Europe*, pp. 39-61.	Almanya'daki göçmen kadınlar ve **doğurgan davranışları**
Marsden, R. L. & Tepperman, J. L. (1985). The Migrant Wife: The Worst of All Worlds. *Journal of Business Ethics*, Vol. 4, No. 3, pp. 205-213.	**Göçmen eşler**
Wang, Hong-zen. (2007). Hidden Spaces of Resistance of the Subordinated: Case Studies from Vietnamese Female Migrant Partners in Taiwan. *The International Migration Review*, Vol. 41, No. 3, pp. 706-727.	**Vietnamlı gelinler** ve eşlerinin Tayvanlı aileleri
Lang, G. & Smart, J. (2002). Migration and the "Second Wife" in South China: Toward Cross-Border Polygyny. *The International Migration Review*, Vol. 36, No. 2, pp. 546-569.	Çin'deki göçmen kadınların "**ikinci eş/kapama/metres**" olmaları
Lauby, J. & Stark, O. (1988). Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philippines. *Population Studies Vol*. 42, Iss. 3.	**Genç Filipinli kadınlar**
Lah, Pei-Chia. (2003). Maid or Madam? Filipina Migrant Workers and the Continuity of Domestic Labor. Gender and Society, *Global Perspectives on Gender and Carework*, Vol. 17, No. 2, pp. 187-208.	Tayvan'daki yabancı hizmetçilerin **yabancı gelinlere dönüşümü**
Lan, Pei-Chia. (2008). Migrant Women's Bodies as Boundary Markers: Reproductive Crisis and Sexual Control in the Ethnic Frontiers of Taiwan. *Signs*, Vol. 33, No. 4, pp. 833-861.	Tayvan'daki **göçmen kadınların bedenleri**
Khoo, S., Smith P. C. & Fawcett, J. T. (1984). Migration of Women to Cities: The Asian Situation in Comparative *Perspective The International Migration Review*, Vol. 18, No. 4, Special Issue: Women in Migration, pp. 1247-1263.	Asya özelinde **kadın göçmenler**

Kadınlaşan göç konusuna ilginin belirmesinde etkili isimlerden birisi Mirjana Morokvasic'dir. Kadınsılaşma (*feminization*) veya kadınsallaşma terimi, küresel dünyanın pek çok olgusuna iliştirilmiş olarak kullanımı artmış durumdadır. Kadınlaşan göç gibi, emeğin kadınlaştığı ve/veya yoksulluğun kadınlaştığı söylemlerine rastlanmaktadır. Morokvasic, *Internataional Migration Review* isimli dergide "'Göçmen/yolcu kuşlar'da kadındır" başlığıyla özel bir konu düzenler; burada kadın göçlerinin görünmezliği üzerine eğilip, ilginin bu konuya yoğunlaşmasını sağlar (Morokvasic, 1984; Kofman, 1999:269; Sharpe, 2002). *International Migration Review* isimli dergi, görünmez nitelikte olan göçmen kadınlara eğilen Morokvasic'in 1984 tarihli makalesi gibi, göçmen kadınlar kategorisine odaklı özel konulara (1986 yılı sonrasını takip eden 20 yıllık süre içerisinde) yer vermiş, 2006 yılında yine kadın göçmenlere odaklı "A Glass Half Full?: Gender in Migration Studies" isimli özel bir başka konuyu işlemiştir (Hondagneu-Sotelo, 2011). 1990 yılı sonrasında ise uluslararası göçlerin ayırt edici özelliği, kadının aile birleşimi veya eşi izleme gereği için göç etme kalıbının değişmeye başlaması olur, kadınların göç deneyimini dünyanın pek çok bölgesinde kendi seçtikleri ülke ve kendi kararları ile gerçekleştirdikleri anlaşılır (Kümbetoğlu, 2012:68).

Göçlerin Avantaj/Dezavantajları

Morokvasic kadın göçlerine odaklı çalışmalarından birinde (2006), göçmen kadın ve erkeklerin aynı avantajlara sahip olmadıklarını belirterek, aradaki bariz farklara dikkat çeker. Yazara göre, hareketlilik kadınlar için özel önemdedir, tarihsel olarak da bilindiği üzere kadınlar hareketsizlik ve edilgenlikle ilişkilendirilmiş, çok uzun bir süre boyunca ya görünmez kalmışlar ya da bağımlı olarak algılanmışlardır. Pek çok toplumda göçücü hareketlerin tamamının artık kadınlaştığı gerçeğine rağmen Morokvasic (2006), kadının hareketliliğinde engellerin ve kısıtlamaların halen varlığını koruduğunu, bununla birlikte hareket halindeki kadınların ahlaki damgalamalarla yüzleşmek zorunda kaldıklarını belirtir. Daha açık bir şekilde ifade edilecekse göçmen kadınlar, sınıfsal pozisyonlarına, milliyetlerine, cinsiyet ve ırklarına göre dolaylı, doğrudan ve yasal ayrımcılıklarla yüzleşirler (Kofman, 2003:3). Kadınlaşan göç bağlamında kadın göçünü deneyimleme oranı ve niteliği itibariyle dikkat çeken bölgelerin başında, Asya kıtası ve bu kıtadaki pek çok Asya ülkesi gelir. Özellikle doğu ve güneydoğu Asya'da emek göçünün kadınsılaşması 1980 sonrasında artış gösterir (Yamanaka & Piper, 2005:4). Yaşanan artışın dolayısıyla da kadınlaşan göçlerin temelinde bölgenin hızlı ve bir o kadar dengesiz ekonomik büyümesi yatar. Düşük gelirli ekonomilerden yüksek gelirli olanlara yabancı kadın transferi, etnik ayrım, ekonomik adaletsizlik ve cinsiyet eşitsizliğini

yoğunlaştırır, bununla birlikte göçmen kadınlara sosyal hareketlilik için olanaklar yaratmakla birlikte, aynı zamanda kadınların istismar ve sömürülmesine de yol açar (Yamanaka ve Piper, 2005:4; Chammartin, 2002:41). Benzer şekilde göç, roller konusunda da kadınların aleyhinde bir etkiye sahiptir. İyi-kurulmuş toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmeyi zorlar (Carling, 2005:10). Göç hareketi sıklıkla kadınların eş veya anne olarak rollerini pekiştiren bununla birlikte bir çalışansa gelir sahibi olarak rolünü anlaşmalı şekilde değersizleştiren bir sonuç yaratmaktadır (Ho, 2006:503),

Göç yazınında göç ile kadın konusu gibi göç ile toplumsal cinsiyet ikiliğinin de birlikteliğine önem verilmeye başlandığı belirtilmelidir. Bu anlamda göç ile toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadının göçteki varlığını ve varlığının ne türlerde görünürleştiğini açığa çıkarır nitelikler sergilemektedir. Toplumsal cinsiyet ile göç konusunda çalışma yapan düşünürler, bir yanda göçten sonra toplumsal cinsiyet ilişkilerinde değişim yaşandığını kabul ederken, diğer tarafta ise değişimlerin doğası konusunda aynı fikri paylaşmazlar. Zira düşünürlerin ortaya attıkları iddiaların bazısında kadın göçmenler, çalışma ortamlarındaki baskı ve hanehalkı içindeki çelişkili gündemlerle karşılaştıklarında kendi özerkliklerini artırıcı strateji geliştiriciler olarak görülürken, diğer bazı iddialarda ise kadınların özerklikleri ataerkil kontrol yapısını reddetmeyen sahte bilinç tarafından sınırlandırıldığı vurgulanır. Yine bir başkasında ise amaçlarını izlemek için kadının özgürlüğü, hasmane ev sahibi ülkedeki azınlık duruşu tarafından etkilendiği ve sonuçta o ırksal baskıya karşı bir direnç kalesi bir hanehalkı oluşturmaya ihtiyacı duyduğu belirtilir (George, 2005:39-40). Göç ve toplumsal cinsiyete odaklı çalışmalarda, kadının göç sonrası hanehalkı içindeki kazançlarına ve kaybettiklerine bakılır. Bu çalışmalar, Amerika'daki ücretli emek pazarına giren göçmen kadınların ikincil aile reisleri olarak bile kişisel özerklik ve özgürlüklerini kazandıkları gösterir (George, 2005:25).

Bu anlamda göç çalışmaları yapan sosyoloji profesörü Pierrette Hondagneu-Sotelo (2011), kısa ve bir o kadar toparlayıcı bir literatür değerlendirmesi üzerinden göç ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını beş ayrı kategoride değerlendirmektedir: Yazar (2011:219-221-223-226), birinci kategorideki toplumsal cinsiyet ve göç çalışmalarının, toplumsal cinsiyetin göç çalışmalarında kurumsal bir yer edinmesini amaçladığını, daha sonraki aşamalarda sırasıyla kadının göçü ile birlikte ücretli ev-içi işi ve aile bakımına odaklanıldığını, bununla birlikte cinsiyeti -ki bunun içinde gay ve farklı kimlikli bireyleri de saymak gerekir- içine alan çalışmaların geldiğini, dördüncü kategorideki çalışmaların kadının sömürülmesini en bariz örneği olan seks ticareti ile kadının göçüne odaklanıldığını, bir de sınır ülkeleri ile kadının göçüne yönelen çalışmaların olduğunu özetlemektedir.

Bu bağlamda kadına odaklı bir duruştan küçük bir sıyrılışla göçün cinsiyetçi bir süreç olduğu vurgusuna bir kaymanın yaşandığı görülür (Hondagneu-Sotelo, 2011). Göç konusunda erkek egemen bakışa karşın geliştirilen kadın odaklı okumalar veya çalışmalar da giderek belli ölçülerde eleştiriye uğramakta, alternatif arayışlardan bahsedilmektedir. Van Boeschoten (2015:163) kadın-merkezli çalışmaların yerini, analitik bir kategori olarak toplumsal cinsiyete bakan yeni bir odak noktasının almaya başladığını belirtir. Carling (2005:4), Sylvia Chant ve Sarah Radcliffe'in 1992 yılında kaleme aldıkları "Gender and Migration In Developing Countries" isimli çalışmalarıyla, göçte toplumsal cinsiyet konusunun araştırılması anlamında bir dönüm noktasına vesile olduklarını belirtir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, göç ve toplumsal cinsiyet konusundaki çalışmalardan çoğunun, "hanehalkı stratejileri"ne atıf yapılarak yürütüldüğüdür (Carling, 2005:4; George, 2005:25). Akis (2012:396), toplumsal cinsiyet yaklaşımının göç süreci boyunca ve kalıcı çözümler esnasında dikkate alınması gerektiğini ve 1951 Sözleşmesi'yle bu yaklaşımın yansıtılarak, acilen karar uygulayıcılar tarafından uygulamaya konulması gerektiğini savunmaktadır. Bu hususta ise bazı eleştiriler belirmektedir. Göçteki son dönem cinsiyete duyarlı veya feminist bakış açıları her ne kadar göçte ekonomi dışı dürtülere işaret ederek yeni anlayışlar kazandırmaya başlamış olsalar da söz konusu çalışmalar, aile ve hanehalkını analizin en önemli unsurları olarak kullanmakta, ancak onların çok yönlü boyutları ve türleri yeterince araştırılmamaktadır (Piper & Roces, 2003:1-2).

Göç süreci ve sonrasında erkek göçmen profilindeki çeşitlilik kadın göçmenlerde de görülür. Kadınlar da erkekler gibi, iş bulmak, savaş ve ölüm tehlikesinden kaçmak, doğal afetlerden sakınmak, dili, dini ve etnik kimliğinden dolayı zarar görmemek için bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine (ulusal sınırlar içinde veya ulusal sınırları aşarak) göç eder, sığınır, iltica eder veya kaçak gider. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir nokta, kadın göçlerinin nitelik ve sonuçları itibariyle erkek göçlerinden ayrıldığı gerçeğidir. Daha sonra da detaylandırılacağı üzere kadın göçmenler, yüksek düzeyde sömürüyle ilişkilendirilebilir işkollarıyla sınırlandırılmakta, fazlasıyla savunmasız kalmaktadırlar (Staab, 2004:6). Literatüre yansımış örneklerden birinde (Buz, 2007), kadınların yoksulluk, borç ve benzeri dışsal sınırlamalar gibi üzerlerinde çok fazla kontrol kurma imkanı bulunmayan nedenlerle göç ettikleri yazılır. Bazı durumlarda kadınlar, kalıcı bir iş veya iş sözleşmesi teklifi, serbest meslek ve ticaret şartlarının gelişebileceği düşüncesi, evlilik teklifi ve daha geniş, hanehalkı hareketi içine katılma gibi pek çok nedenle göç eder (McKay, 2003:23).

Kadın ya da erkek olsun göçmenler, zoraki yer değişiklikleri dışında kalan göçücü eylemlerinde, bulundukları veya bulunmayı istedikleri ev sahibi ülkeleri belli amaç ve koşulları göz önünde bulundurarak seçerler, bu ilgi ve amaçlarla şekillenmiş göç yolları ve göçmen profilleri, bulundukları bölgelerin farklı veya çeşitli göçler ve göçmenlerle anılmalarına yol açar. Belli amaç ve koşulların göz önünde bulundurularak göç etme eylemine verilebilecek ilginç bir örnek Çin ile Nijerya arasında kurulan göç ağında görülür. Farklı kültürel dokuya ilaveten coğrafi anlamda da bir yakınlığı olmayan Çin ile Nijerya arasında kurulan göç bağında Çinli kadınların Nijerya'ya göç etme sebepleri arasında, Çinli kadınların farklı iş kollarına gidebilecekleri yeteneklerinin olmayışı ve mevcut yeteneklerinin ticari alanda kullanılabilir oluşları ve bu yeteneklerini Nijerya'nın sahip olduğu hacimli pazarında değerlendirebileceklerini düşünüyor olmaları gelir (Chang, 2014:571). Bu noktada Avrupa, göçmen yoğunluğu ve göç olgusundaki çeşitliliği itibariyle dikkate değer başlıca bölgelerden birisidir, benzer bir yoğunluk ve çeşitlilik Asya bölgesinde de gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler (United Nations)'in uluslararası göç eğilimleri ile ilgili yaptığı çalışmada (2015), 1990 ila 2015 yılları arasında göçmen stokunun yıl (1990-2000-2010-2013) ve bölge (Afrika-Asya-Avrupa-Latin Amerika-Kuzey Amerika-Okyanusya) bazlı bir kıyaslamasını yapmış, bu kıyaslamada uluslararası göçmene ev sahipliği yapan bölgelerin başında Avrupa'nın (2013 yılında 72 milyon), ikinci bölge olarak Asya'nın (2013 yılında 71 milyon) geldiği görülür. Erkek göçü anlamında her iki bölge benzer özellikler gösterirken -büyük çoğunluğu emek göçüdür-, kadın göçlerinde ise dikkat çekici bir yoğunluk ve çeşitlilik söz konusudur. Kadının geleneksel emek göçündeki katılımının yanında, ev-içi işçilerin ticarileşen göçleri (hizmetçi ticareti gibi), seks endüstrisindeki kadın ticareti ile evlilik için kadının göçü (bazen "sipariş gelin" olarak tanımlanır), kadınlara özgü göçlere örnektir (Carling, 2005:2). Kadınları, zorla veya kandırarak seks işçiliği yapmak üzere devşirmek anlamına gelir (Erder, 2011:188). Erder (2011: 187-188), piyasa ekonomisine hızla geçişin özellikle kadınların yoğun olarak çalıştıkları tarım, büro işçiliği, hafif sanayi, sosyal hizmetler ve eğitim gibi sektörleri etkilediğini ve buna bağlı olarak da kadınların işsiz kalmalarına sebep olduğunu belirtir. Yine yeni liberal ideolojilerin kadın vücudunu ticarileştirerek, seks işçiliğini görünür kıldığını, pornografik yayınlarda artış yarattığını, evlilik aracılığıyla batıya göç eden kadın sayısını artırdığını ve bütün bunlarla alakalı olarak evlenme şirketlerinin internet siteleri yoluyla arabuluculuk işini yapmaya başladıklarını aktarır.

Kadınların Göçmenlik Halleri

Kofman ve arkadaşları (2005:1), göçmen kadın sayısı anlamında son yirmi yılda Avrupa'da artış yaşandığını belirterek; Avrupa'ya kadınların girişinde başlıca nedenler arasında erkeğe katılmak ve aile birleşiminin geldiğini ortaya koyarlar. Bununla birlikte yazarlar (Kofman ve ark., 2005:1), kadınların ayrıca bağımsız olarak ekonomik nedenler için öğrenci veya mülteci olarak da göç ettiklerini, yasal olmayan işçi olarak da önemli bir sayıya tekabül ettiklerini belirtirler. Kadın göçünün belirgin şekilde gözlenebildiği ülkeler arasında eski Sovyet ülkelerini saymak önemlidir. Sosyalist ülkelerin piyasa ekonomisine hızlıca ve kuralsızca giriş yapmaları çok-yönlü etkiler yaratmış, pek çok ülkede olduğu gibi bu ülkelerde de bilhassa kadınları etkilemiştir (Erder, 2011:187).

Piper ve Roces (2003:8) yüksek vasıflı göçmen kadınların da göçteki varlığına değinmektedirler. Yazarlara göre, yüksek vasıflı göçmen kadının da göçü artan bir ivmeyle yaygınlık kazanmakta, ancak göç ve kadın literatürü, düşük vasıflı kadının göçüne odaklı bir bakış açısıyla yüksek vasıflı kadının göçünü ihmal etmektedir. Söz konusu eleştirilerin doğruluğu yanında az da olsa vasıflı kadın göçmenlere eğilen çalışmalara rastlanmaktadır. Bunlardan biri Christina Ho (2006) tarafından kaleme alınmış "Migration As Feminisation? Chinese Women's Experiences of Work and Family In Australia" başlıklı çalışma; bir diğeri Monika Zulauf'un "Migrant Women Professionals in The European Union" isimli kitabıdır. Kadının Avrupa'ya olan göçlerinde, göç yazını kadın göçmenlerin istihdamına ve istihdam ediliş biçimlerine odaklı çalışmalarla şekillenir. Söz konusu çalışmalar, kadınların geldikleri ülkelerde özellikle bakım ve hizmet gibi belli başlı özel yetenek gerektiren (veya gerektirmeyen) alanlarda iş bulduklarını belirtir. Avrupa'ya olan yakın dönem kadın göçlerinde kadın göçmenler, özellikle bağımlı çocuk, yaşlı veya engelli bakımı, ev-içi iş kollarında iş bulmak için hareket ederler (Kofman ve ark., 2005:2).

Staab (2004), kadın göçlerini homojen olmadığı bilgisini paylaşır, Latin Amerika örneğinden hareketle varış yeri, nedenleri itibariyle kadınların çeşitli göç deneyimleri yaşadığını aktarır. Asya özelindeki duruma bakılacak olursa, bölge içi (ülkeler arası) ve bölge-aşırı göçler yoğunluk ve yaygınlık itibariyle yüksektir. Bölge-içi ve bölge-aşırı kadın göçlerinin artışını tetikleyen süreç, bölgenin hızlı ve bir o kadar istikrarsız ekonomik gelişimi ile başlar (Yamanaka & Piper, 2005). Dönüşüm ise sadece kadın göçmen sayısındaki artışı değil, aynı zamanda kadınların göç eğilimlerini, farklı kaynak ülkelerle varış ülkelerini, hukuki yapılarını, yetkilendirmelerini, çalışma şartlarını, yetenek düzeylerini ve sivil eylemlerini de şekillendirir (Yamanaka & Piper, 2005:2). Benzer bir yapılanma bir Asya ülkesi olan Çin'de de görülür. Kadının geleneksel

rolleri, eşe/erkeğe bağımlı olduğu anlayışı, Konfüçyüs öğretisinin ortaya koyduğu inanışlarla doğrudan alakalı olarak kadının Çin toplumunda bir kız evlat olarak babaya, bir eş olarak kocaya, bir dul kadın olarak oğullara itaat etmesi gerektiği düşüncesini dayatırken, 1949 yılı sonrası yaşanan dönüşüm (Çin Komünist Partisi'nin başarısı), kadına erkekle eşit statü vermeye yönelik uygulamalarla başlar, kadına çalışabileceği veya dâhil olabileceği göç yollarını açar (Chang, 2014:565-566). Göçmen kadınların büyük bir kısmı -vasıfsız (yasal ve yasal olmayanları içerir) olanların da büyük bir kısmı aynı zamanda-, kadın göçmenlere tahsis edilen üretici emeğin kısıtlı sınırlılıkları içerisinde çalışmayı sürdürürler, bunlar ise yatılı hizmetçi (*live-in maid*), bakıcı (*care givers*), eğlendirici (*entertainer*), seks işçisi ve diğer servis işçilerinden oluşur (Yamanaka & Piper, 2005; Mix & Piper, 2003). Özellikle hemşire olarak göç eden kadınlar, Asya bölgesini kapsayan göç çalışmalarında belirgin bir meslek grubuna denk gelir. Yine hemşire dâhil ev-içi ve hizmet endüstrisinde çalışmak üzere Güney ve Güney Doğu Asya'dan Avustralya'ya, Kanada'ya, Amerika'ya ve Batı Avrupa'ya giden çok sayıda (yıllık yaklaşık olarak 75 bin gibi) kadından söz edilmektedir (Tastsoglou & Dobrowolsky, 2006:5). Asya bölgesinin emek göçü haricinde ancak emek göçüyle de bağlantılı bir türde ve bilhassa kadına özgü bir nitelikte bulunan göç türüyle tanışıklığı bulunmaktadır. Uluslararası evlilikler, bu türdeki göçlere örnektir.

Uluslararası evlilikler, dolayısıyla evlilik göçleri Mix ve Piper'in çalışmalarında (2003) "güney-kuzey evliliği" (*south-north marriage*) olarak farklı şekilde kavramlaştırılmaktadır. Böylesi bir kavramlaştırmanın temelinde ise düşük gelirli ülkelerden kadınların, yüksek gelirli ülkelerden eş bulma arayışında oldukları düşüncesi etkilidir. Mix ve Piper'in kaleme aldıkları çalışma (2003), Taylandlı kadınların çalışmak veya Alman erkekleriyle evlenmek için Almanya'ya göçlerini ele alır. Taylandlı kadınların diğer kadın göçmenlerden farkı, seks işçiliğiyle alakalı olmaları, evlilik göçünü geride bıraktıkları aile bireylerine döviz göndermek, daha iyi bir yaşama erişmek, seks işçiliğinden kaçabilmek gibi nedenlerle yapıyor olmaları gelir. Evlilik göçlerinin, 20. yüzyılın son 10 yıllık diliminde bilhassa büyük bir artış kaydettiği ve özellikle de Doğu ve Güneydoğu Asya'da daha iyi gözlemlenebildiği görülür (Piper & Roces, 2003:1). Piper ve Roces (2003:1), Asya Pasifik bölgesinde kadının sınır-aşırı göçlerinin uzun bir geleneğe sahip olduğunu, artar bir ivme ile de kadınların göç akışını domine ettiklerini ve çeşitli türlerde göçlerin devam ettiğini belirtirler. Her iki düşünür (Piper & Roces, 2003:3), özellikle evlilik türleri, etnisite, hayat dersleri içindeki duruşları, eğitim geçmişleri ve sınıflarıyla Asyalı kadın göçmen deneyimlerinin farklılaştığının altını çizmeye çalışır, göçmen kadınların deneyimlerinin artarak değişiklik içerdiğini

vurgularlar. Özellikle Asyalı kadın göçmenlere odaklanmalarında başlıca sebep ise dünya göç akışlarındaki oranlarıyla artış sergileyen Asyalı kadınların, "sipariş-gelin" (*mail-order brides*), "ev-içi işçi" (*domestic worker*) veya "seks işçisi" (*sex worker*) olarak popüler yazında bir kalıpyargıya dönüşme eğiliminde olmalarını gösterirler. Benzer bir durum Kawaguchi ve Lee'nin çalışmalarında da dile getirilmektedir. Ev-içi hizmet talebi kadına denizaşırı çalışma fırsatı vermekle birlikte ev sahibi ülke toplumunun tavırları gibi kültürel faktörler, kadının ev-içi işlerden kaçmaya çalışmasına rağmen bu işlerden kaçmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla bir kaçış olarak görülebilen göç deneyimi, kadını ev-içi hücreye bağlamış olur (Piper ve Roces, 2003) Onlara göre (Kawaguchi & Lee, 2012:2), gelişmiş Doğu Asya ülkeleri her yıl gelin olarak yurtdışından çok sayıda kadın ithal etmektedirler. Piper ve Roces da çalışmalarında, evlilik göçü ile şekillenmiş kadın göçmen profillerine yer verirler. Onlara göre (Piper ve Roces, 2003:6), evlilik aracılığıyla uluslararası göçmen olan kadınlar, anne, işçi, vatandaş ve kültürel aracı (bir grubu veya topluluğu temsil etme gibi) olmak için hareket ederler. Dolayısıyla göçmen bir kadına ait bir davranışın veya bir edimin nedenleri tek bir nedene indirgenemeyeceği gibi tek bir neden de tüm göçmen kadınlara da uyarlanamaz.

Sonuç ve Değerlendirme

Kadınların, erkeklerden ayrı, birer aktör olarak göçlerde aktif şekilde yer aldıkları görülür. Bir anne veya bir eş olan kadınlar, artık birer göçmen de aynı zamanda. Kadınların göçte görünürlüğü son yıllara özgü bir gelişmedir. Bunun öncesinde kadın, Çakmak'ın belirttiği gibi erkekle birlikte, erkeğin arkasında veya erkekten sonra anılır veya Carling'in ifadesi ile göçmen olan erkeğe karşın onun eşi sadece "başka biri"nden ibaretti.

Kadının göçte görünürlüğü kolay ve aniden gerçekleşmedi, kadınlar görünür olmak için mücadele etti. Mücadelenin fitilini ateşleyen ise göçmen kadın nüfusunda gözle görülür hale gelen artıştır. Bu artışla birlikte uluslararası düzeyde yapılan konferans serileri etkili olur. Meksika'da, Kopenhag'da kadın, kalkınmada, yardım programlarında değerlendirilmeye, yeni bir kategori olarak anlaşılmaya başlanır. Antropolog, sosyolog ve yasa yapıcıların çalışma ve tartışmalarıyla devamı gelir. Bugün kadın, bir aktör olarak göç sürecinde ve göç çalışmalarında irdelenmektedir. Göçteki kadının tüm detaylarıyla yazında yer aldığı iddiası şu an için gerçeği yansıtma anlamında yetersizdir, zira alan yazındaki örnekleri kadını, göçmen kadını, göçteki kadını anlatmaya yeterli değildir. İster ulusal isterse de uluslararası düzeyde olsun kadınlar, siyasi ve ekonomik nedenlerle birlikte kadına has nedenlerle göç etmekte, deneyimlediği göçün hem avantajını hem de

dezavantajını yaşayabilmektedir. Bu bağlamda çalışma, kadınların kadınlara özgü nedenlerle göçü deneyimlediği iddiasını desteklemektedir.

Kaynakça

Akis, Y., (2012). "Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler". Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. (Derl: S.G.Ihlamur-Öner ve Ş.N.A.Öner), İstanbul: İletişim.

Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. Journal Of Society & Social Work, 18(2).

Carling, J., (2005). "Gender Dimensions Of International Migraiton". Global Migraiton Perspectives, No.35, Geneva, Gcım.

Castles, S., Miller, J. M., (2008). Göçler Çağı. (Çev: B.U.Bal), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Chammartin, F. M. G., (2002). "The Feminization Of International Migration". Migrant Workers. Ilo, No.129, 39-47.

Chang, D., (2014). "Migrating For More Autonmy And Freedom – A Case Study Of Chinese Women Migrants in Nigeria", Gender And Migration: Critical Issues And Policy Implications. (Ed: S.Safi ve S.Kavak), Londra: London Centre For Social Studies.

Chant, S. (1992). Gender And Migration In Developing Countries. New Jersey: John Wiley & Sons.

Çakmak, S, (2010). "Değişen Hayatların Görünmez Sahipleri: Göçmen Kadınlar…". Fe Dergi, S.2, S.50-64.

Erder, S., (2011). "Zor Ziyaret: Nataşa Mı? Döviz Getiren Bavul Mu? Eski Doğu Bloğu Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi" Birkaç Arpa Boyu (2 Cilt Takım) (21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan), (Derl: P.Özer ve S.Sancar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Espin, M. O., (2003). Women Crossing Boundaries A Psychology Of Immigration and Transformations Of Sexuality. New York: Routledge.

Fleury, A. (2016). "Understanding Women and Migration: A Literature Review". Global Knowledge Partnership On Migration and Development Working Paper, 8.

George, M. Sh., (2005). When Women Come First Gender and Class In Transnational Migration. London: University Of California Press.Mac

Gökmen, E. Ç. ve Dedeoğlu, S., (2014). "Bir Göç Stratejisi Olarak Uluslararası Evlilikler: Marmaris'te Yaşayan Yabancı Göçmen Kadınlar Örneği", Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler. (Ed: A. Kaya vd.), Bursa: Sentez yayıncılık.

Ho, Ch., (2006), "Migration As Feminisation? Chinese Women's Experiences Of Work and Family In Australia". Journal Of Ethnic And Migration Studies, (32):3, 497-514.

Hondagneu-Sotelo, P., (2011). "Gender and Migration Scholarship: An Overview Form A 21st Century Perspective". Migraciones Internacionales. S.6, Nu.1, 219-233.

Ihlamur-Öner, G. S., (2012). "Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği". Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. (Derl: S.G.Ihlamur-Öner ve Ş.N.A.Öner), İstanbul: İletişim.

Kawaguchi, D. ve Lee, S., (2012). "Brides For Sales: Cross-Border Marriages and Female Immigration". Ön Rapor, Harvard Businnes School, Http://Www.Hbs.Edu/Faculty/Publication%20files/12-082.Pdf (Erişim tarihi: 15.04.2017)

Kofman, E., (1999). "Female 'Birds Of Passage' A Decade Later: Gender And Immigration In The European Union". International Migration Review. (33):2, 269-299.

Kofman, E., (2003). “Women Migrants And Refugees in The European Union”, The Economic And Social Aspects Of Migration. Brussels: Oecd ve Ocde.

Kofman, E., ve Ark. (2005). Gender and International Migration In Europe Employment. Welfare And Politics. Londra: Routledge.

Kümbetoğlu, B., (2012). “Göç Çalışmalarında “Nasıl” Sorusu”, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar. (Ed: S.G.Ihlamur-Öner ve N.A.Şirin Öner), İstanbul: İletişim.

Mix, R. P. ve Piper, N., (2003). “Does Marriage “Liberate” Women From Sex Work? – Thai Women In Germany”. Wife Or Worker? (Ed: N.Piper ve M.Roces), Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Mckay, D., (2003). “Filipinas In Canada- De-Skilling As A Push Toward Marriage”. Wife Of Worker? Asian Women And Migration. (Ed: N.Piper ve M.Roces), Oxford: Rowman & Littlefield Publisehrs.

Morokvasic, M., (1984). “Birds of Passage Are Also Women...” International Migration Review. S.18, No.4, 886-907.

Morokvasic, M., (2006). “Crossing Borders And Shifting Boundaries Of Belonging In Post-Wall Europe. A Gender Lens” (Orj. (Ed: A.B.Antal ve S.Quack), Grenzüberschreitungen - Grenzziehungen Implikationen Für Innovation Und Identität. Berlin: Sigma.

Öztan, E., (2010). “Unutulan Bir Göç ve Yurttaşlık Deneyimi: İlk Kuşak Göçmen Kadınlar Ve Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği”. Fe Dergi. S.2, 31-49.

Piper, N. ve Roces, M., (2003). “Introduction: Marriage and Migration In An Age Of Globalization”, Wife Of Worker? Asian Women and Migration. (Ed: N.Piper ve M.Roces), Oxford: Rowman & Littlefield Publisehrs.

Schierup, C. U. ve Hansen, P., Castles, S., (2006). Migration, Citizenship, and The European Welfare State. Oxford: Oxford University Press.

Sharpe, P., (2002). “Introduction Gender and The Experience Of Migration”. Women, Gender And Labour Migration Historical And Global Perspectives. (Ed: P.Sharpe), New York: Routledge.

Sinke, M. S., (2006), “Gender and Migration: Historical Perspectives”. International Migration Revies. S.40, Nu. 1, 82-103.

Staab, S. (2004). In Search Of Work. International Migration Of Women In Latin America and The Caribbean. Selected Bibliography. Eclac.

Tastsoglou, E. ve Dobroolsky, A., (2006). Women, Migration and Ctizenship Making Local. National And Transnational Connections. Hampshire: Ashgate Publishing.

Toksöz, G. ve Ünlütürk, Ç., (2011). “Göç Kadınlaşıyor Mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, Birkaç Arpa Boyu (2 Cilt Takım) (21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan), (Derl: P.Özer ve S.Sancar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A., (2009). “Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”. Fe Dergi. 1/2, 13-28.

Van Boeschoten, R., (2015), “Transnational Mobility And The Renegotiation Of Gender İdentities”, (Ed: H.Vermeulen., M.Baldwin-Edwards, ve R.Von Boeschoten), Migration In The Southern Balkans From Ottoman Territory To Globalized Nation States. Springeropen.

Yamanaka, K., Piper, N., (2005). Feminized Migration In East and Southeast Asia: Policies, Actions And Empowerment. Ocassional Paper 11, Unrısd.

Zulauf, M. (2001). Migrant Women Professionals In The European Union. New York: Palgrave.

TÜRKİYE'de GÖÇ VE GÖÇMENLİK MESELESİNE BİR BAKIŞ

A LOOK ON THE İMMİGRATİON İSSUE İN TURKEY

Mutlu ERBAY[140]

Özet

Kimi zaman yaşanan iç savaşın ardından çok sayıda insan isteyerek ya da isteklerinin dışında göç etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca geçmişte olduğu gibi bugün de, sayıları hiç de az oranda insan toplulukları, Amerika ve Avrupa Kıta ülkelerine gemi, tren ve lastik bot gibi araçlarla kimi zamanda yürüyerek gitmeye çalışmaktadır. Yeni bir yaşam ve gelecek uğruna yaşamlarını hiçe saymaktadır. Anadolu toprakları tarihin her döneminde geçiş yolu ve köprü görevi görmüştür. Bu çalışmada özellikle Türkiye için önemli olan bazı göçlerden bahsedilecektir. Ayrıca göç olgusu sınıflandırmaya çalışılarak bu alanda önemli yayınlardan da bahsedilecektir.

Göçmen sözcüğünün uluslararası seviyede tek bir hukuki tanımı yoktur. 1990 yılında BM tarafından düzenlenen Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmede göçmen işçi terimi ilk kez hukuki anlamda kullanılmıştır. Ayrıca 1975 yılında ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından düzenlenen Kötü Koşullarda Göç ve Göçmen İşçilere Fırsat ve Muamele Eşitliğinin Sağlanmasına ilişkin 143 sayılı Sözleşmenin 11, Maddesi ve 1979 yılına ait yine ILO'nun istihdam için Göç Sözleşmesinin yanı sıra 1977 yılına ait göçmen işçilerin hukuki statüsüne ilişkin Avrupa Sözleşmesinin 1. Maddesi de bu konu ile ilgilidir. Bugün Avrupa Birliği yeni yeni hukuki anlaşmalar yaparak göçmenlerle ilgili yeni durumları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Çalışmamızın konusu göç ve göçmenlik konusuna ışık tutmak ve bu alandaki çalışmaları netleştirmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmenlik, Uluslararası Göç Türleri, Balkan,

[140] Doç. Dr.,Boğaziçi Üniversitesi-Güzel Sanatlar Bölüm Başkanı
Uluslararası Üniversite Müzeleri Birliği Platformu UNIMUZED/Eş Başkanı
erbaym@boun.edu.tr

Abstract

Sometimes, people are forced to emigrate from their own country, willingly or not, after a civil war. And now, just like in the past, groups with a considerable amount of people try to go to the American or continental European countries by ships, trains, plastic boats or sometimes by foot.They risk their lives for a new life and a better future. Anatolian soil has always been a bridge for immigrants. In this project, the migrations that are especially important for Turkey is going to be mentioned. Also the notion of immigration will be sorted and important works about this topic will be mentioned.

On the international scale, there is no one legal definition for the word "immigrant". The term "immigrant worker" was first used as a legal term in 1990 when UN organised "International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families". Also, Article 11 of C143 - Convention concerning Migrations in Abusive Conditions and the Promotion of Equality of Opportunity and Treatment of Migrant Workers organised by the International Labour Organization (ILO) in 1975 and ILO's Migration for Employment Convention of 1979 as well as 1977 European Convention on the Legal Status of Migrant Workers' Article 1 is also about this subject. Today, the European Union is making new legal agreements to put a meaning to the recent situation of the immigrants. The subject of out project is to enlight the issues of immigration and being an immigrant and also clarifying the works being done about this topic.

Key words: Immigration, Immigrant, Types of international immigration, Balkan

Giriş

İnsanları yer değiştirmeye iten temel nedenler çoğu zaman çok yönlü ve karmaşıktır. İnsanlar iş bulabilmek, hayatlarını iyileştirmek için veya bazı durumlarda eğitim, aile birleşmesi veya başka sebeplerden yer değiştirebilmektedir. Ayrıca doğal afetler, felaketler, kıtlık, iklim değişikliği ve aşırı fakirlik sebebi ile ortaya çıkan aşırı zor şartları azaltma amacıyla da (göç) yer değiştirebilmektedir.

Birleşmiş Milletler yeni küresel göç istatistikleri 2013 yılında dünya nüfusunun yüzde 3'üne denk gelen 232 milyon uluslararası göçmen dünyanın her tarafında yaşamaktadır. Bu durum uluslararası göçün küreselleşmenin anahtarı yapmakta ve göç uluslararası gündemin ana konusu haline gelmesine sebep olmaktadır. Göç bireyler ve ülkeler için birçok tehdit yanında yeni yeni fırsatlar da ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, göç insanlar için istihdama erişim, yetenek ve vasıflı iş edinimi, hayat standartlarını iyileştirme gibi yeni imkanları sunmaktadır. Göç

olgusu hem göç veren ülkeler, hem de göç edilen ülkeler için büyüme ve kalkınmanın en önemli unsuru olarak görülmektedir. Aynı zamanda, süreç olarak göç büyük adaletsizlik ve ciddi insan hakları hak ihlalleri ile birlikte dikkate alınmaktadır. Göçün yarattığı iş gücü potansiyellerini anlaşılırsa ve olumsuz yanları yeterince hafifletilirse hedeflenen müdahaleler yapılırsa göçün arkasında yatan yeni imkan ve fırsatlar ortaya çıkabilecektir.

Göç konusu ilgili hükümetleri, yardım kuruluşlarını, göçmen halkları ve siyasi iktidarları zorlayan oldukça kapsamlı ve karmaşık bir konudur. Hükümetler açısından yeni kararlar ve göçmenlerin istihdamı ve uyumu önemlidir. Yardım kuruluşları göçmenlerin güvenliği, beslenme, barınma ve beslenme gibi konuları ile gönüllü olarak ilgilidirler. Göçmenlerinde mevcut göç nedenlerine göre hakları bulunmaktadır. Siyasi iktidarlarda göçmenlerin yeni geldikleri bölgeye alışmasından ve yöre halkı ile uyumundan sorumludur. Bununla ilgili siyasi düzenlemeleri yapmak hükümetlerin görevidir. Eğitim ve entegrasyon (uyum) için gerekli olan kolaylaştırıcı düzenlemeler iktidarın sorumluluğu altındadır.

Göçmenlerin bulundukları ülkelerdeki sosyal entegrasyonuna olanak sağlayan politikalar oldukça önemlidir. Göçmen çocuklarının eğitim, barınması, gelecek planları, kültürlerarası kazanım ve katkıları, beyin göçü kazanımı, öğrenci değişimi ve uluslararası niteliklerin tanınması ile birlikte onların bulundukları yeni ortama alışmaları ve yeni hayat mücadeleleri önemlidir. Özellikle yönetim ile çatışma, yeni gelinen ülkenin kültürel değerlerini tanımama, kanunları bilememe, dil problemi, insan hakları ve uluslararası hukuki toplumsal cinsiyet eşitliği, ekonomik, insani kalkınma ve halk sağlığını ilgilendiren göç konusu hem gidilen hem de bulunulan ülkeler için oldukça önemli sorunlar çıkarabilmektedir. İster zorunlu göç, isterse de iklim değişikliğinin sebep olduğu göçler olsun göç konusunu her yönü ile araştırmak gereklidir.

I.Uluslararasi Göçler ve Çeşitleri

Göç kelimesi akademik terminolojide *bir yerden bir yere coğrafik açıdan yer değiştirme hareketi* olarak yorumlanır. İlk çağlardan günümüze kadar görülen göçün çok farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bu tanımlamalar genellikle göçün ekonomik, siyasi, politik, antropolojik, sosyolojik ya da psikolojik yönünü ele alarak incelemektedir. Uluslararası göç çeşitleri ve farklılıkları tanımlanması bu konunun inceleme alanlarını ortaya koyması açısından önemlidir: Halim Çavuşoğlu, ''Uluslararası Göç Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler'' adlı makalesinde; uluslararası göç çeşitlerini aşağıda belirtilen 10 gurupta toplamıştır (H. Çavuşoğlu, 2007:146).

1.İlkel Basit Göçler (Primitiv Migration): Kuraklık kıtlık diğer iklim değişikliği, deprem, ekolojik sebeplerle başlayan göç hareketleri, kavimler göçü örnek verilebilir.

2.Sürücü ve Cebri Göç (Compulsory Migration): Kişilerin veya siyasi otoritenin veya daha büyük bir gücün bir grubun şiddet içerebilen zorlaması ile yerleşik olduğu bölgeden başka bölgeye zorunlu olarak gönderilmesi durumudur. Bunlar Arakanlar, Sibirya çöllerine gönderilenler, 1944 Kırım Türkleri'nin Sibirya'ya sürülmesi, 1988 Kuzey Iraklı Kürtler'in Türkiye'ye sığınması, Nazi Almanya'sında Çingeneler, Yahudilerin uğradıkları göç tecrübesi bu grupta değerlendirilebilir.

3.Zorunlu Göçler/ Mübadele (Compulsory Migration): Sürgün niteliği veya şiddet içeren zorlama söz konusu değildir. Kitleler ya da gruplar iki ülkenin kendi etnik kökenlerinden olan ve kültür çevresinde yer alan kitleleri grupları değiş tokuş etmeleridir. Değiş tokuş sadece bir kitlelerin grubun diğer ülkeye göç etmesi şeklinde gerçekleşir.

Göç hareketleri 1922 -1930 döneminde Türkiye ile Yunanistan arasındaki meydana gelmiştir. Türk-Yunan nüfus mübadelesi, her iki ülkedeki kitleler gruplar bakımından zorunlu göç niteliğindedir. (H. Çavuşoğlu:2007:146).30 Ocak 1923 tarihinde Tükiye ile Yunanistan hükümetleri arasında imzalanan nüfus mübadelesi antlaşması ile her iki ülkedeki azınlıkları göçmen haline getiren on yıl sürecek olan döneme resmi bir nitelik kazandırılmıştır. (M.Pekin,2004)

4.Grup Göçü ya da Kitle Göçü (Mass Migration): İki devlet arasındaki herhangi bir uzlaşma bulunmamasına rağmen, ağırlıklı olarak uğradıkları baskı ve ayrım politikaları nedeniyle bir etnisite (sosyal grubun kimliği) ya da dil, din, milli kimlik gibi ortak karakteristik özellikleri paylaşan insanların grup ya da gruplar halinde bulundukları ülkeyi terk etmeleri durumudur. Grup göçü ya da toplu göç türü genellikle coğrafi yakınlık ve kültürel benzerlik mesafesindeki ülkenin de açıkça ortaya koyduğu rızasıyla gerçekleştirilmektedir. 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen soydaş göçü buna örnek verilebilir.

5.Serbest Göç (Free Elective Migration): Zorunlu göçten daha esnek ve göç olgusunun gerçekleşmesini göç etme ihtimali ve arzusu olan kişilerin iradesine bırakan göç türüdür.

6. Mülteci Göcü (Refugee Migration): Bulundukları ülkede siyasi otorite veya rejimle anlaşmazlık veya çatışma halinde olan, çoğu kez can ve mal güvenlikleri tehdit altında bulunan kişilerin ve küçük grupların başka bir ülkeye, genellikle de yasadışı yollarla veya sahte belgelerle gerçekleştirdikleri göç türüdür. Mülteci ve göçmen terimleri aynı anlamda kullanılmamalıdır. Çünkü statülerinde hukuki birçok fark bulunmaktadır. Mülteciler uluslararası hukuki tanım ve terimlerle

korunmaktadır. Mülteciler, eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, geldikleri ülkelerin dışında bulunan ve bunun sonucu olarak uluslararası koruma talebinde bulunan kişilerdir. İçinde bulundukları durumlar, çoğunlukla tehlikeli, dayanılmaz tutum, zalimlik ve zulüm içermektedir.

7. Geçici Göç (Temporary Migration): Genellikle belli bir işte belli bir zaman ve belli bir amaçla çalışmak üzere bir ülkeye göç etmeye ilişkin bir uluslararası göç türüdür. İlk bakışta işçi göçü gibi görünmekle birlikte işçi göçünü de kapsayan daha geniş bir içeriğe sahiptir.

8 Kalıcı Göç (Permanent Migration): Geçici göçün karşıtı, göç edilen ülkede süresiz kalmayı açıkça yerleşmeyi amaçlayan bir uluslararası terimdir. Kalıcı göç Türkiye'de ilki Balkanlar Kafkasya Kırımdan göçler (1785-1800) bu çeşide örnek verilebilir. 1989 yılı olmak üzere Bulgaristan iki yüzyıldan uzun bir süre gerçekleşen tüm göçlerin her biri bu açıdan birer kalıcı göç türüne örnektir.

9 İşçi Göçü (Labour Migration): Bir ülkedeki kişilerin grupların emek güçlerini satmak, yani işçi statüsünü peşinen kabul ederek bu statünün gerektirdiği işlevleri yerine getirmek üzere bir ülkeden diğerine göç etmektir. İşçi göçü geçen yüzyılın başından itibaren gündeme gelmeye başlamış ve özellikle hızlı sanayileşmiş ve gelişmiş Batı Avrupa ülkelerini ve ABD 'yi hedef almıştır. Batı Avrupa'ya çalışmak için giden vatandaşlarımız bu gruba örnek verilebilir.

10. Beyin Göçü (Brain Drain): Yurt içinde ve yurt dışında eğitim görmüş ve alanlarında uzmanlaşmış kişilerin, genellikle bu sürenin hemen sonunda ve daha sonra daha iyi çalışma koşullarına, daha uygun bir statüye ve daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak amacıyla başka ülkelere göç etmelerine verilen addır. (B. Kurtuluş, 2011)

Uluslararası göç, dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren uluslar üstü bir etki gücüne sahiptir. Göç birçok ülke için emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci gibi bir tip değil, aynı anda bunların hepsidir. Gidilen ülkeyi etkilediği gibi gelinen ülkedeki vatandaşları da etkileyen çift yönlü etki ve tepki oluşturabilecek sosyolojik bir harekettir.

II. Türkiye Sosyolojik Yapiyi Etkileyen Önemli Göçler

Türkiye'deki toplumsal yapıyı etkileyen temel göçler özellikle Cumhuriyet dönemi gerçekleşen, Almanya'ya giden İşçilerin ve Bulgaristan'dan zorunlu göç öden soydaşlarımızın maruz kaldığı göçlerdir. Bu göçler Türk toplumunun bugünkü yapısının şekillenmesinde önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.Cumhuriyet Dönemi'nde Gönüllü Göçler (1925-1951-1967)

1923-1960 yılları arasında 269 bin 101 kişiden %1953-1960 döneminde göç etmiş olması dikkate değer Mareşal Tito rejiminin Müslüman ve Türk unsurlara karşı tutumunun bir sonucu olduğu öne sürülmektedir. Balkan Savaşları'ndan sonra Türkiye'ye göç hareketi başladığına işaret etmek gerekir. 1950 yılından sonra göç eden Türklerin sayısının 100 bini aştığını belirtilmektedir. Özellikle bu sayının Yugoslavya-Makedonya toprakları üzerindeki toplam Türk nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturduğu düşünülürse Balkan Yarımadasının göç grafiği anlaşılacaktır.(H.Çavuşoğlu, 2007:145)

Tablo 1-1952 ve 1967 yılları arasında Yugoslavya-Makedonya topraklarından gelen Ana yurda dönen Türk nüfusun sayısı verilmektedir. Bu tabloya göre Türk nüfusunun yıllara göre nüfus dağılımı takip edilebilir.

Yıllar	Nüfus		Aile	
	Sayı	%	Sayı	%
1952	**73**	**0.04**	**32**	**0.07**
1953	1.113	0.68	303	0.66
1954	9.728	5.94	2.437	5.37
1955	17.000	10.38	4.047	8.92
1956	**31.969**	**19.53**	**8.083**	**17.82**
1957	30.162	18.42	8.250	18.19
1958	**30.137**	**11.24**	**8.741**	**19.27**
1959	18.403	11.24	4.795	8.37
1960	13.304	8.12	3.417	7.53
1961	7.091	4.33	1.801	3.97
1962	3.399	2.07	1.286	2.83
1963	2.603	1.59	996	2.19
1964	1.288	0.78	318	0.70
1965	1.998	1.22	333	0.73
1966	3.672	2.24	783	1.72
1967	3.452	2.10	716	1.57
TOPLAM	**175.392**	**100.00**	**45.338**	**100.00**

Tablo 1-Yıllara göre Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Gelen Türklerin Sayıları (Kaynak: Halim Çavuşoğlu, Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye Göçler ve Nedenleri,bilig, Bahar/2007, sayı .41,s:146)

Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve ikamet Sözleşmesi ile göçler sırasında oluşan engellerin ortadan kaldırılması ve göçmenlerin mallarının akıbeti ile ilgili kararlar alınmıştır. Balkan göçleri, 18 Ekim 1925 tarihli Türk Bulgar Dostluk Anlaşması ve İkamet Sözleşmesi ile yeni bir yapıya kavuşmuştur. Bu anlaşma ile isteğe bağlı, göçler sırasında engel çıkarılmaması, göçmenlerin taşınır mallarını

götürebilmeleri ve taşınmaz mallarını da tasfiye edebilmelerine karar verilmişti. Böylece ilk kez Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmenlerin belli bir düzen içinde alınması gerçekleştirilmiştir. Bu yolla pek çok aile Türkiye ana vatana gelmiş ve yeni bir yaşam sağlamışlardır. Göçmenlerin bir kısmı isteğe bağlı bir kısmı ise zorla mübadil olarak Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkelerden gelmiş yerleştirilmiş ve hayatlarını şekillendirmişlerdir. Bu dönemde Türkiye'ye göç eden çok sayıda göçmen çiftçi ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Bu insan gücü ülkenin gelişmesine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

2. Almanya' ya Giden Türk İşçiler İşçi Göçü (1950 Sonrası)

1950-1960 yılları dünyada sanayinin ortaya çıktığı yıllardı. 1950 yılından sonra Almanya'nın ekonomik büyümesinde patlama oldu ama iş gücü eksikti.1955 yılından itibaren İtalya'dan, Yunanistan ve İspanya'dan işgücünü kabul etmeye başladı. Türkiye ile de 1961 yılında işgücü alımı anlaşması imzalandı ve çok sayıda Türk işçisi Almanya topraklarına çalışmak üzere gitti.

Berlin'de Türkiye ve Almanya arasında imzalanan işgücü anlaşmasının 50. yılı dolayısı ile çalışmalar düzenlendi. İtalya, İspanya, Yunanistan ve o dönemin Yugoslavya olmak üzere birçok ülkeden işçi kabul edilmişti. 1961 yılında başlayan ve o dönemde savaş sonrası Almanya'da ortaya çıkan işgücü açığını kapatmak için yapılan resmi anlaşmalar gereği Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından gönderilen işçi projesi gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında Alman ekonomisine katkı sağlayan birinci kuşak Türk göçmen işçilerin çocukları torunları günümüzde kültür, ekonomi spor ve siyaset alanında büyük başarılar sağlamışlardır. Gurbetçiler, Türk Alman tarihinin önemli bir parçasıdır. 2011 yılında Türkler 10 binlerin üzerinde işyeri açmışlar, 75 bin işletmeci, 35 milyar ciro ve 350 bin kişiye istihdam sağlanmışlardır. 2010 yılında Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Bu oluşum 155 ülkede yaşayan 6 milyon Türk vatandaşlarının sorunları ve istekleriyle ilgilenmek, soydaş ve akraba topluluklarla ilişkiler kurmak ve yurt dışında öğrenim gören öğrencilere yardımcı olmaktadır.

Göçler ülke nüfus sayılarının değişmesine neden oldukları için kültürel anlamda oldukça önemlidir. Düzenli ya da düzensiz göçlerde kişilerin hangi iş kollarında istihdam edilecekleri, barınacakları, çocuklarının eğitimi, yeteneklerine uygun işlerde çalıştırılması için iyi planlanmalıdır. Aşağıdaki Tablo 2'de görüleceği gibi 1961-2004 yılları arasında Almanya'da yabancı nüfusu ve Türk azınlıklarının nüfus istatistikleri verilmektedir.(M. Gökhan, 2013:302-338)

Yıl	Almanya'da Yabancı Nüfusu	%	Türk Azınlık	%
1961	686.200	1.2	6.700	1.0
1970	2.600.600	4.3	249.400	16.5
1973	3.966.200	6.4	605.000	15.2
1977	3.948.300	6.4	508.000	12.9
1987	4.240.500	6.9	1.453.700	34.3
1989	4.845.900	7.7	1.612.600	33.3
1990	5.342.500	8.4	1.675.900	32.0
1991	5.882.300	7.3	1.779.600	30.3
1992	6.495.800	8.0	1.854.900	28.6
1993	6.878.100	8.5	1.918.400	27.9
1994	6.990.510	8.6	1.965.577	28.1
1995	7.173.900	8.7	2.014.311	28.1
1996	7.314.000	8.9	2.049.060	28.0
1997	7.365.800	9.0	2.107.400	28.6
1998	7.319.600	9.0	2.110.223	28.8
1999	7.343.600	8.9	2.053.600	27.9
2000	7.296.800	8.8	1.998.500	27.3
2001	7.318.600	8.7	1.947.900	26.6
2002	7.335.592	8.9	1.912.169	26.2
2003	7.334.765	8.7	1.877.661	25.6
2004	7.334.765	8.7	1.877.661	25.6

Tablo 2-Almanya'da Yıllara göre Yabancı Nüfusu ve Türk Azınlıklarının Nüfus İstatistikleri (Kaynak: Genel Mehmet Gökhan, (2013) Almanya'ya giden ilk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü 'Sirkeci Garı'ndan Munchen Hauptbahnhof'a,302-338)

Almanya'da göç ve uyumdan sorumlu Federal Devlet Başkanı Maria Böhmer göçle ilgili aktarımlarında; '' Salzburg'da trene bindim. İlk gelen Türk işçilerle konuşma imkanım oldu. Münih'te anı tabelasının açılışını

yaptık. Kara trenle Almanya'ya gelenler çok cesurdu. Hem Almanya ve hem Türkiye bundan yararlandı. 50 yıl önce 12 nokta, 2 sayfalık bir anlaşmayla başlayan göç projesi olağanüstü bir tarih ve dostluk yarattı'' açıklamaları Almanya'nın göç üzerinden kazanımlarını dile getirmiştir.

1960 yılında Almanya'da 150'den fazla kömür madeni bulunmaktaydı. O yıllarda 600 bin kişinin çalıştığı madenlerde yılda 125 milyon taş kömürü çıkarılmaktaydı. Türk işçileri de bu madenlerde özellikle Ruhr Havzası'nda çalışmaktaydı. Bu havzada Türk maden işçisinin bulunmadığı bir tek maden ocağı yok gibiydi. Türk işçiler, Almanya'da birçok iş kolunda (araba, televizyon fabrikaları, demiryolları) olduğu gibi maden ocaklarında da çalıştılar. Bottrop şehrinde bulunan son maden ocağı, çok yakın bir tarih olan 21 Aralık 2018 tarihinde bir daha açılmamak üzere faaliyetlerine son vermiştir. Böylece Almanya'nın tüm kömür ocakları kapanmıştır. Bu son maden ocağı ile Almanya'da artık sanayi dönemi kapanmakta ve yeni bir dönem açılmaktadır.

1960 yılında ilk etapta Almanya Türkiye'den ilk 6 bin 500 işçi talep etmiştir. İlerleyen yıllarda yüzbinlerce Türk İşçisi ve aileleri Almanya'ya göç etmiştir. 1973 yılında dünyadaki petrol krizinin ortaya çıkması sebebiyle Almanya, Avrupa Topluluğuna üye olmayan ülkelerden işçi alımını durdurmuştur. Türkiye'den Almanya'ya yaşanan göç de bu dönemde duraklamıştır. 1983 yılından 1985 yılına kadar yürürlükte kalan geri dönüşü teşvik yasası ile Avrupa ülkelerinden dönen yabancılara, belirli şartların yerine getirilmesi halinde 10 bin 500 mark, ayrıca çocuk başına bin 500 mark yardım yapma kararı alınmıştır. 1985 yılında 1 milyon 400 bine gerileyen Türk göçmen sayısı, 1990 yılının sonunda tekrar 1 milyon 700 bine yükselmiştir. Fakat 2009 yılında Almanya'ya göç edenlerin sayısı 27 bin iken, Almanya'dan Türkiye'ye geri dönenlerin sayısı 35 bine ulaşmış tersine göç yaşanmıştır.

30 Ekim 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya çalışmaya giden ilk işçi kafilesinin Münih'te trenden indiği noktanın adı 11. Peron dur. Alman Hükümeti bu bağlantı noktasına, Rosenberg Sokağı ile Hasendong Sokağı'nın kesiştiği noktaya 11. Peron adına bir anıt yaptırmıştır.(Figür 1)

Figür 1-Duisburg, Rosenberg Sokağı İle Hasendong Sokağı Kesiştiği Noktada 11. Peron Anıtı

(Https://Www.Google.Com.Tr/Search?Biw=832&Bih=560&Tbm=İsch&Sa=1&Ei=Vesfxphhg83isaec-7dq&Q=11.+Peron++M%C3%Bcnih&Oq=11.+Peron++M%C3%Bcnih&Gs_L=İmg.3...4065.5298..5902...0.0..0.258.978.0j4j2.....0....1..Gws-Wiz-İmg.....0i30j0i8i30j0i24.Tbxhrnemıau#İmgrc=Fcx88drrnkgufm:&Spf=1545595912966) (24.12.2018)

2016 yılında Türkiye Almanya'ya işçi göçünün 55. Yılı törenlerle kutlanmıştır. Almanya'da 2 ve 3 nesil yaşamış, son nesil dil bildikleri ve aldıkları eğitim ile Türklerin ilk göç eden önceki nesle oranla daha iyi iş imkanlara sahip olmuşlardır. Başlangıçta misafir işçi olarak görülen

Türklerin çocukları 2019 yılında artık işveren, siyasetçi, sanatçı, sporcu, yazar yönetmen ve akademisyen olabilmişlerdir. Almanya'da yaşayan Türklerin % 30'unun lise, % 15'nin üniversite veya yüksekokul mezunu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, mavi yakalı olarak ülkeye giren işçi Türkler artık daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Almanya'daki Türklerin en çok istihdamda yer aldıkları iş sektörleri arasında dönercilik, temizlik, şoförlük, bakıcılık, oto tamiri gibi teknik işler bulunmaktadır. Alman toplumunun bir parçası durumuna gelen Türkler, bugün Almanya'dan çok sayıda şehrinde Türk mahallerinde yaşamaktadırlar. (C.Kılıç, 2016).Bugün Almanya'da yaşayan yeni nesil çalışma hayatının çok farklı alanlarında, farklı iş sektöründe başarılı çalışmalar sergilemiştir.

Göçmenlerle ilgili konular; Almanya'da olduğu gibi Türkiye'de de çok sayıda sanatçı, sosyolog, psikolog ve akademisyenin araştırma konusu haline gelmiştir. Psikolog Gündüz Vasaf, 2011 yılında Almanya'da Frankfurt Kitap Fuarı için Cumhuriyet ve Hürriyet Gazetesi arşivlerini tarayarak görsel fotoğraf ve düşüncelerden oluşan '' Türkiye'den Almanya'ya Göç (1961-2011) sergisi''düzenlemiştir. Bu sergide G.Vasaf; ''*Türkler genellikle Avrupalılar içine entegre olmadılar. Günlük yaşamlarını büyük oranda kendi kurdukları paralel bir toplumda sürdürüyorlardı. Alışveriş, eğlence ve giderek artan bir yüzde için çalışma hayatının dili Türkçeydi. Eskisine göre bir yandan Avrupa'da daha yerleşik olan Türkler, bir yandan da ayrışıyorlardı''*tesbitinde bulunmuştur. Türkiye'den Almanya'ya Göç sergisi; Türk madencisinin hikayesini anlatmaktaydı. Almanya'da olay yarattı. Bu konuda çok sayıda roman yayın yapıldı, dizi ve film çekildi. Birçok defa Türk işçilerin öyküleri kamuoyunda gündeme geldi. Almanya'da olduğu kadar Türkiye'de de göç konusu zaman zaman sürekli gündeme taşındı.

Bugün 2019 yılına girerken İŞKURLA yapmakta oldukları protokol ile OBM insan kaynakları şirketi Türkiye genel müdürlüğü, hemşire, yer hizmetlerinde vasıfsız eleman ihtiyacı için yeniden Almanya'ya işçi gönderileceğini açıklamıştır. İlk etapta 5.000 ila 10.000 arası işçi alınacağı duyurulmuştur. Öncelikle 80.000 hemşire Almanya'ya götürülmesi hedeflendiği bildirilmiştir. Sonrasında kaynakçı ve elektrikçi ihtiyacı karşılamak amacıyla 590.000 civarında yeni işçiler alınacağı tahmin edilmektedir. İlk etapta 18 aylık sözleşme yapılması planlanmaktadır. 20-45 yaş aralığında her Türk vatandaşı, sağlık engeli olmaksızın başvurabileceği bildirilmiştir. Bu haberler bugün olduğu gibi gelecekte de iş gücü göçünün önümüzdeki yıllarda da gündemde kalacağını belgelemektedir.(DHA yayıncılık, 26.11.2018)

3. Bulgaristan'dan Gelen Zorunlu Göçe Maruz Kalan Soydaşlarımız (1989 Sonrası)

Osmanlı Dönemi'nde Müslüman dindaşlarımız, Cumhuriyet Dönemi'nde Türk kültürüne bağlı olan soydaşlarımızın gerçekleştirmek zorunda kaldıkları göç hareketlerinde başlıca tetikleyici savaşlar, katliamlar, yağmalar, tecavüzler, baskı, ayrımlar, tecritler, sürgünler ve zorla asimile etme çalışmalarıdır. Açıkça cana, mala namusa, dini ve milli kimliğe saldırı ağır tehditler göç hareketlerine sebep olmaktadır. (H.Çavuşoğlu, 2007:146) Bu tarz hareketler 1771 yılında Kırım toprakları üzerine de meydana gelmiş, Anadolu topraklarına yönelik ilk düzenli göç hareketi 1785-1800 döneminde Balkan, Kafkasya ve Kırım'dan gelenler ile devam etmiş ve son olarak da 1989 yılında Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımız ile gerçekleşmiştir.(Aktüre 1985:896 /Toğrol 1991:60)

1989 yılında zorunlu göç sonucunda çok sayıda vasıflı çalışan Boğaziçi Üniversitesi kadrosuna katılmıştır. Hemşire, doktor gibi çok sayıda çalışan üniversiteye memur kadrosu ile alınmıştır. Bu dönemdeki olaylar, sıcak gündemi ile İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Beğlan Toğrol tarafından ''*Direniş ve Bulgaristan Türklerinin 114 yıllık Onur Mücadelesi*'' adlı iki çalışmasını kitaplaştırmıştır. Bu kaynaklar zamanın sıcak gelişmelerini birinci kaynaktan gelenlerin ağzından anlatmakta olduğu için oldukça kıymetlidir. Özellikle yeni bir hayat arayışında olan bu ailelerin çocuklarının adlarını ya da soyadlarını, Sevinç, Mutlu olarak koydukları tespiti oldukça anlamlıdır (B. Toğrol, 1991: 60)

Beğlan Toğrol'un bu eserleri göçmen psikolojisi ve yaşadıkları olaylara ışık tutmaktadır. Kapıkule'de yapılan psikolojik incelemede katılımcılardan bazıları Jivkov'un istemeyen gitsin diyerek sınır kapılarını açtığını ve bunun üzerine gönderildiklerini belirterek, göç kararında kendilerinin de etkin rolleri bulunduğunu belirtmişlerdir. (Toğrol 1989:34)

B.Toğrol, Bulgaristan Türklerini göçe iten sebepleri şu şekilde sıralamıştır. Türkçe yasağı, Türk giysilerinin yasaklanması, Türk müziği dinleme yasağı, Türkçe yer isimlerinin değiştirilmesi, eğitim alanında zorluklar, ailelerle ilgili yaşanan zorluklar, Bulgar kültürünün övülme zorunluluğu, imar vaatleri, göçün zorlaştırılması, mezarlıkların tahribatı, Türk soyadlarının değiştirilmesi, Türkçe öğretilmesinin yasaklanması, dini ibadetin engellenmesi, Bulgar Bayramı ve ritüellerine zorlanılması, İslam kültürünü kötüleyen yayınlar, soydaşlarımızın Bulgar kökenli olduğu iddiaları olarak sıralamıştır. (B.Toğrol,1991:60) 1989 yılında zorunlu göçe tabi tutulan Bulgaristan Türkleri'nin büyük bir kısmı Türkiye'ye gelmeyi tercih etmişlerdir. (Balaban, 1989:5-34)

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulanlar Türkiye'de çeşitli şehirlere yerleştirilmişlerdir. 1950- 1989 yılları arasında Bulgaristan'dan Gelen Göçmen vatandaşların yerleştikleri iller ve nüfus oranları aşağıda **Tablo**

3'de belirtilmiştir. (T. Çetin, 2015: 72-82) 1950- 1988 yılları arasında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin yerleştikleri iller içinde en çok sırası ile Bursa, İstanbul, İzmir'i yerleşim yeri olarak seçtikleri görülmüştür. 1989 yılında oransal olarak oldukça fazla vatandaşımız yurda gönderilmiş ve gelen göçmenler sırası ile en çok İstanbul, Bursa, Tekirdağ ve İzmir'i yaşam alanları olarak seçtikleri görülmüştür.

İller	1950-1988 Yılları Arası	%	1989 Yılı	%
İstanbul	46152	18,0	84255	30,0
Bursa	46,301	17.0	67,378	24.0
Tekirdağ	14,957	5.5	30,828	11.0
İzmir	20,262	7.3	25,489	9.1
Kocaeli	7,114	2.6	12,276	4.3
Eskişehir	14,075	5.1	9,845	3.5
Kırklareli	11,266	4.1	7,045	2.5
Ankara	8,034	2.8	5,157	1.8
Balıkesir	11,883	4.3	4,852	1.7
Manisa	10,241	3.6	3,899	1.4
Diğer İller	80,633	29.7	30,035	10.7
Toplam	270,918	100.0	281,059	100.0

Kaynak: DPT (1990):32

Tablo 3-1950- 1989 Yıllarında Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Yerleştikleri İller/Nüfus Oranları (Kaynak: Turhan Çetin, Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılışını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler, 2015:72-82.)

Sonuç

Bu makalede Türkiye'deki toplumsal yapıyı etkileyen temel göçler özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde gönüllü göçler ve Almanya'ya giden Türk işçilerin iş göçü ve Bulgaristan'dan gelen zorunlu göçe maruz kalan soydaşlarımızın göç hareketlerine dikkat çekmeye çalıştık. Bu göç hareketleri genellikle Türk toplumunun bugünkü yapısının şekillenmesinde önemli unsurlar olmuşlardır. Türkiye tarihinin her döneminde, ekonomik ve sosyolojik yapıyı etkileyen iç ve dış önemli göçlere maruz kalmıştır. Göçün toplum üzerindeki felsefi, psikolojik etki unsurları da unutulmamalıdır. Göç olgusuna özelde aile yapımızı etkileyen kültürümüzü şekillendiren bir hareket olarak da bakılabilir. Özellikle kendi hayatımdan örnek vermek gerekirse yukarıda bahsedilen göç çeşitlerini ailem çeşitli zamanlarda ve çeşitli etkilerle yaşamıştır.

1925 yılında dedem zorunlu göç ile Türkiye'ye göç etmiştir. 1927 doğumlu babam İ.Erbay, Balkanlardan babası/ annesi ablası ve erkek kardeşleri ile Tutrakan Bölgesi'nden bu zorunlu göç ile Türkiye'ye gelmişti.1880 yılında annemin babaannesi yine bir zorunlu göç ile Cumaibala'dan babası ile birlikte göç etmişti. 1975 yılında Teyzem Y. Taşbulat evlenerek Hamburg'a yerleşmiş ve ölünceye kadar yaşamını orada sürdürmüştür. 1978 yılında amcam K. Erbay çocuğunu tedavi için gittiği Almanya'da çalışmak üzere kalmaya karar vermişti.1989 yıllarında Bulgaristan'da bulunan ailemizin o güne kadar hiç görmediği

ama varlığında haberdar olduğumuz akrabalarımız N.Herand, eşi, baldızı ve iki çocuğu ile Türkiye'ye göçmek zorunda kalmıştı. Bulgaristan'ın Razgırat Bölgesi'nden İstanbul'a zorunlu olarak gelmişlerdir. Onlara yeni çalışma alanları yaratmak ve oturma yerleri bulmak, biz akrabaları tarafından yardımlaşma esasına göre sağlanmıştı. 2017 yılında ise 25 yaşında olan yeğenim C. Erbay Kanada'ya önce eğitim daha sonra oturma izni ile vatandaşlık almak amacı ile müracaat etmişti. Sadece bizim ailemizin tecrübe ettiği göç hatıraları Türkiye'deki göçün tarihini ve dünyadaki sosyolojik yapıyı açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu çalışmayı hazırlarken genelde Türkiye'deki göç gerçeğini gözler önüne sermeyi hedeflemiştim. Fakat özelde sırası ile *gönüllü göç, zorunlu göç, işçi göçü ve beyin göçü* olmak üzere ailemin bu her türlü göç tecrübesine sahip olduğunu, her nesilde noksansız bu tecrübeyi yaşadığını fark ettim. Kendi aile hikayem üzerinden göçün tarihsel seyrini görmek benim açımdan da oldukça zihin acıcı oldu. Makalede bahsedilen bütün göçleri 1925 ila 2017 yılları arasında benim ailem içinde 4 nesil arasında yaşanmış olduğunu görmek beni oldukça şaşırttı ve etkiledi.

Hazırlanan bu çalışma ile öncelikle göçü sınıflandırmaya çalışarak ve daha sonra Türkiye'deki göçün tarihi gerçeğini gündeme taşıyarak, konuya dikkat çekmek hedeflenmiştir. Kanımca geçmişte, bugün ve önümüzdeki günlerde göç daha çok gündemimize gelecektir. Bu konuda çeşitli kitaplar yazılacak, filmler yapılacak, göç müzeleri daha fazla sayıda açılacak, sanatçılar bu alanla ilgili eserler üretecek ve yeni göç hikayeleri gelecek nesillere ilham verecek şekilde anlatılacak ve insanların gerekli sonuçları çıkarmalarına imkan sağlayacaktır.

Kaynaklar

Balaban Jale, Salı, Fatme Fevzi Mehmed, 1989 Bulgaristan Göçmenleri'nin Kültürlerarası İletişim Pratikleri, Eskişehir Örneği, (2014)Selçuk İletişim, 5-34

Boykoy Seher (2015), 25. Yılında Bulgaristan'dan 1989 göçü, forum kitabı, (8 Kasım 2014) Nilüfer Belediyesi Yayınları, Köseleciler Dijital ve Matbaa Baskı,

Çavuşoğlu Halim, Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri, bilig, Bahar/2007, sayı 41, 146

Çavuşoğlu, Halim, Uluslararası göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler, folklor edebiyat,cilt 12, sayı 48,Ankara, 83-104

Çetin Turhan, (2015) Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılışını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler, Ankara Üniversitesi, 72-82.

Duman Gökhan, 11.Peron (2018) Bir yanı memleket bir yanı Gurbet, İstanbul(Sirkeci) Uzunköprü, Pythion-Edirne-Svilengrad-Dimitrovgat-Beograd-Zagreb-Jesenica-Salzburg, München Hbf, 30 Okt, 1961, Vadi yayınları, 6055830748http:// www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences-themes-inter7national migration(24.12.2018)

Genel Mehmet Gökhan, (2013) Almanya'ya Giden ilk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki iz düşümü Sirkeci Garı'ndan Munchen Hauptbahnhof'a , Algı yayınları, 302-338

Kılıç Cem., (2016) 2016 yılında Çalışma Yaşamı, Almanya'da Türk İşçi Göçünün 55. Yılı 04 11 2016.

Kurtuluş, Berrak,(2011) Beyin Göçü, Geçmişten, Günümüzde ve Gelecekte, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, dergipark,

Pekin, Müfide , (2004) Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi, ekonomik açıdan bir bakış Mihri Belli' İngilizce, Belge Uluslararası Yayıncılık,

Toğrol, Beylan, (1991) Bulgaristan Türklerinin 114 yıllık Onur Mücadelesi, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul,

Toğrol, Beylan, (1991) Direniş Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul,

SANATÇILARIN GÖZÜNDEN GÖÇ VE KADIN

MIGRATION AND WOMEN FROM THE PERSPECTIVE OF ARTİSTS

Nuri Özer ERBAY[141]

Özet

Bu çalışmada öncelikle göçü konusunu ressamların yağlıboya tablolarına yansıyan sanatsal çalışmalar bağlamında ele alınmaktadır. Türkiye'deki göç tarihi gerçeğini gündeme taşıyarak konuya dikkatleri çekmek hedeflenmiştir. Sanatçı toplumdan ayrı düşünülemez, toplum katmanlarını etkileyen olaylar sanatçıyı da etkilemektedir. Sanatçılar bulundukları toplumda yaşanan göç ile ilgili olaylardan etkilenebilmekte ve bu konuyu öne çıkaran eserler üretmektedirler. Çalışmamızda Türkiye'de ve yurtdışında göç konusunda üretilmiş, çeşitli müzelerde galerilerde yer alan eserler, tablolar, heykel ve enstalasyonlar, videolar bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de ve yurt dışında göç konulu çalışmalar yapan sanatçılar, sanat tarihinin yeniden okunmasında görsel veri sunulmaktadırlar. Bu nedenle Türkiye'de ve yurtdışında göç konulu tablo yapan ressamlar, eser üreten sanatçılar araştırılarak, sanatta göç konusu tarihe kaynak oluşturması açısından öne çıkarılmaya çalışılmıştır

Anahtar kelimeler: Sanatta Göç, Göç, Kadın,Göçmen Ressamlar

Abstract

This work discuss primarily the migration issue within the context of artistic works which reflect on the artists' paintings. It's aim is to draw attention to this subject by bringing up the history of migration in Turkey to the agenta. The artist should not be taught apart from the society, the events affect the layers of the society also affect the artist. The artists may have been influenced by the incidents about migration and therefore, they produce works of art which put forward this subject. In our work, there are works paintings, sculptures and installations about migration which are made in Turkey and abroad to take place in various museums and galleries. Therefore, the artist who study migration theme in Turkey and abroad, create visual resource to reread the art history. Thus, the migration subject in art is tried to be

[141] Dr.Öğr.Gör., İstanbul Üniversitesi Müzecilik Bölümü Öğretim Üyesi
Uluslararası Üniversite Müzeleri Birliği Platformu UNIMUZED/Üyesi

puts forward to make it a source fort he history by searching the artists who produce migration themed works in Turkey or abroad.

Key Words: Migration İn Art, Migration, Woman, Immigrant Artists

Giriş,

Göç zorla yaşamını sürdürdüğü yerden edilme, istem dışı ya da isteyerek yaşanan mekanı terk etme, gitme durumudur. Bu bakımından travmatik, duygusal anlamlarla yüklü olarak göç eden kişilerin hayat hikayeleri edebiyattan şiire, sinemaya, resme kadar birçok sanat dalının konusu olmuştur. Sanatın sembollerle yüklü anlatım dili toplumsal yapıdaki değişimle şekillenmektedir. Toplumun sosyo-politik değişimleri sanatçıları ve ürettikleri eserleri farklı boyutlarda etkilemektedir. Politik, sosyal, kültürel, ekonomik birçok nedenle yapılan göç pek çok sanatçıya da ilham kaynağı olmuştur. Bazen göç eden sanatçılarda özellikle bu konuları gündeme getirmiş, sergiler açmışlardır.

Türkiye'de 1950 sonrası kentleşme hareketleri, kentlere göçün artması bir çok sanat eserine konu olmuştur. Küreselleşen dünyada farklı kültürleri kapsayan değişim odak noktası olan göç, estetik kaygılarla kültürel zenginlikle sanatçıların eserlerinde de ölümsüzleşmektedirler. Türk Resim Sanatı'nda toplumsal gerçekçilik sanayileşmeyle birlikte köyden kente göç sorunları, resim sanatının ana temalarından olmuştur. 1930'lu yıllarda yerel mekânlar ve köylü teması olarak başlayan Anadolu kaynaklı anlayış 1960 ve 1970'li yıllarda da köyden kente göç eden kent olgusuna kaymıştır. Mekan, aidiyet ve kimlik, kişilerin yaşam kültürlerinde var olma simgeleri açısından önemli olmuştur. İstemli ya da istemsiz yapılan her türlü göç aslında zor bir süreci temsil etmektedir. Göç konusunu eserlerine yansıtan bazı sanatçıların kendileri ya da aileleri de, başka bir yere göç etmiş kişiler olabilmektedir. Bu nedenle eserlerine konu olan göç temaları sanatsal estetik kaygılar yanında konuyu içselleştirmeleri açısından da önemlidir.

1-TÜRK SANATÇILARIN GÖZÜNDEN GÖÇ VE KADIN

Turgut Zaim, Nuri İyem, Mümtaz Yener, Orhan Taylan, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İbrahim Balaban, Neşet Günal, Ramiz Aydın yanında Mutlu Erbay, Mehmet Alagöz, Fethiye Erbay Nedim Günsür gibi genç sanatçılar göç konularında resim çalışmaları yapmışlardır. Çoğu ressam toplumsal gerçekçilik akımını takip etmiştir. Bu ressamların birçoğunun göçmen ailelerin çocukları olması belki de eserlerinde göç konusunu işlemelerine neden olmuştur. Makalede belirlenen sanatçıların dışında, araştırma dışında kalan Türkiye'de pek çok sanatçı olduğu gerçeği sonraki araştırmalara ilham verecektir.

Turgut Zaim (1906-1974):Türk resim sanatında oldukça önemli bir isimdir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde İbrahim Çallı'nın öğrencisi olmuştur. 1930 yılında Paris'e gitmiştir. 1933 yılında D gurubuna katılarak resim çalışmalarını sürdürmüştür. Türkiye'ye döndükten sonra öğretmenlik ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nde dekoratörlük yapmıştır. Minyatür ve halk resimlerinden yola çıkarak, Türk Sanatına özgü yorumlar yapmıştır. Resimlerinde geleneksel giysiler içinde figürler yer almaktadır. Çalışmaları Yörük köyü ve köylü kadınların yaşamı, üretkenliği resimlerine yansımaktadır.

Resim 1: Turgut Zaim, Yörükler Köyü

(Kaynak:https://www.nazlim.net/kimdir-biyografi/turgut-zaim-kimdir-biyografisi-hayati.html (Erişim: 12.11.2018))

Resim 2: Nuri İyem, Göç,1978

(Kaynak:https://www.nazlim.net/kimdir-biyografi/turgut-zaim-kimdir-biyografisi-hayati.html (Erişim: 12.11.2018))

Nuri İyem (1915-2005): Toplumsal gerçekçilik sanat akımının önde gelen ressamlarındandır. Anadolu da kadın portreleriyle tanınmıştır.3.500 adet noter tasdikli tablosu bulunmaktadır.1941 yılında Avni Arbaş, Agop Arad, Turgut Atalay Selim Turan ile Yeniler gurubunu kurmuştur. Nuri İyem konstrüktif denemeler daha sonra lirik soyut, geometrik soyut olarak tanımlanan kompozisyonları eserlerinde hakim olmuştur. Figürlü ve gerçekçi resimlerinde ağırlık olarak ezilmiş ve baskı altındaki Anadolu kadınını öne çıkarmıştır. Nuri İyem'in 2. 600'ün üzerinde eseri 1.000 üzerinde farklı koleksiyonda yer almaktadır. Kadın ve göç ressamı olarak Türk Sanat Tarihi'ne ve çok sayıda koleksiyona sayısız eser kazandırmıştır.1960 yılından sonra tablolarında köyden kentte göçü işlemiştir. Anadolu insanını onların yaşamını, köyden kente göç edenlerin sorunlarını, gecekondu yaşamlarını anlatan figüratif kompozisyonlar çalışmıştır. Kadın

portrelerinde yüzlerde ve özellikle gözlerde, hüsran, karamsarlık, endişe gibi duyguları başarı ile yansıtmıştır. Genel olarak Anadolu temasını işlemekle birlikte, sonraki dönem resimlerinde kent temasını da işlemiştir. Sanatçı Anadolu'da yaşanan gerçek öyküleri, var olan kimlikleri eserlerinde irdelemiştir.

Resim 3: Nuri İyem, "Göç", , 1970.
(Kaynak: https://tr.pinterest.com/pin/288371182382200798/?lp=true)
(Erişim: 12.11.2018)

Mümtaz Yener (1918-2007):1918 yılında Yeniçeri Seyrekbasan İsmail Bey'in torunu ve deniz subayı Abdullah Yener Bey'in ile yine bir deniz subayı kızı olan Nüzhet Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Türk ressam, dekoratör, sanat yönetmeni, reji ve senaryo yazarı olarak birçok eser üretmiştir. Yeniler grubuna üye ve sosyal gerçekçilik alanında resim çalışmaları yapmıştır.1979 yılında okuyan makinacılar tablosu ile Görsel Sanatçılar Derneği Başarı ödülünü almıştır. 1994 yılında AIAP Unesco'nun 50 yıl ''Hizmet Onur Ödülü'ne'' layık görülmüştür.1999 yılında kültür ve sanat yaşamına yaptığı katkılardan dolayı Türkiye Güzel Sanatlar Eseri Sahipleri Meslek Birliği GESAM'ın verdiği Büyük Ödül'e layik görülmüştür. 1950 yılına kadar Haliç ve çevresi, Tersane'de yer alan gemiler, atölyeler ve burada çalışan işçileri temel alan toplumsal içerikli resimler yapmıştır. Günlük yaşamda çalışan, üreten insanlar ve makineler ilk kez bu dönem resimlerinde belirmiştir. Sanatının ilk yıllarında var olan makine ve insan unsuru daha sonraki yıllarda makine bedenli insanlar biçimine dönüşmüştür.1977 yılında Bükreş'te Balkan ülkeleri plastik sanatlar sergisine karıncalar tablosu ile

katılmıştır. Tablolarında çok figüratif çalışmaları toplumsal içerikli olup, yaşamın parçası olan insanı resmetmiştir. Eserlerinde göç konusu modernizm ile değişen dünya ve kentlere göç eden kişiler üzerinde eleştirel yaklaşımda bulunmuştur.1985 yılından vefatına kadar sanat yaşamını New York'ta sürdürmüştür

Resim 4: Mümtaz Yener (Kaynak; Yapı kredi Kültür ve Sanat yay.)

Orhan Taylan (1941): Selanik kökenli, Samsun doğumlu Türk ressamı ve heykeltıraşıdır. Ressam Seniye Fenmen'in oğlu olan Orhan Taylan, Robert Kolejde okuduktan sonra ve Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olmuştur. Roma Güzel Sanatlar Akademisi Dekoratif Resim Bölümü'nü bitirmiştir. Barış ve dostluk gibi evrensel temalı resimleri, figüratif temellidir. Kapalı bir mekanda, değişik konumlarda poz veren modeller resimlerinin öncelikli konularıdır. Toplumsal gerçekçi çizgideki yapıtlarının belirleyici özelliği olan sağlam desen anlayışıyla tanınmıştır. Figüratif yorumlamalarında çalışan işçiyi öne çıkarmaktadır. Tablolarında özellikle Almanya'ya çalışmaya giden işçileri dramatik şekilde ele almaktadır.

Neşet Günal (1923-2002): Figüratif Türk resminde önde gelen isimlerdendir. Nevşehir doğumludur. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nden Nurullah Berk ve Sabri Berkel atölyelerinden mezundur. Tablolarında emeği ile çalışan, ezilen insan karakterleri öne çıkmaktadır. Günal'ın resimlerinde Anadolu insanının dramını kendine özgü bir anlayışla yansıtır. Eserlerinde çaresiz insanlarının arasında çocuk figürleri anlam yüklüdür.Sefaletin içinde,

masumiyetin sembolü olarak gördüğü bu çocukları yırtık giysilerinin içinde resmetmiştir.

Göç eden ve çalışan kesimin yaşadığı zorluklar, eserlerine yansımaktadır.

Resim 5: Neşet Günal- Bir Başka Yaşantı, 1970

(Kaynak; Nadide Karkıner,2012s. 222)

Bedri Rahmi Eyüboğlu (1913-1975):Türk ressamı, yazarı ve şairidir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde başlayıp, Paris'te André Lhote'un yanında sürdürdüğü resim öğreniminin ardından yurda dönmüş ve yaşamı boyunca Güzel Sanatlar Akademisi'nde dersler vermiştir. İlk kişisel sergisini de aynı yıl Bükreş'te açmıştır. 1934 yılında katıldığı Akademi'nin diploma yarışmasında üçüncü olmuştur. Bedri Rahmi birçok ressamın katıldığı CHP'nin kültür programı çerçevesinde resim yapmak için 1938 yılında Edirne'ye, 1941yılında da Çorum'a gitmiştir. Bu dönem resimlerinde köy manzaraları, köy kahveleri, faytonlu yollar, iğde dalı takmış gelinler gibi Anadolu'ya özgü görünümleri eserlerinde yer alır. Bedri Rahmi, Paris'te Musée de I'homme da ilkel kavimlerin sanatını incelemiştir. Anadolu kültürüne ait imgelere yönelmiş ve resimlerinde yerel motifleri modern bir kompozisyon anlayışıyla kullanmıştır. Sanatçının şiirleri ve resimlerinde içsel dünyasını yansıtmıştır. Şiirleri, eserleri üzerine yazdıkları ve yapıtlarında kullandığı işaret, sembol ve imgeler zengin metaforlar taşımaktadır. Sanatçı, batı resmine yönelmiş, dekoratif resimsel öğeleri, halk kültüründen almış ve geleneksel formları kompoze ederek aktarmıştır. 1950 yılında tekrar yurt dışına çıkan sanatçı Paris'te İnsan Müzesi'nden (Musée de l'Homme) çok etkilenmiştir. Başörtüsü, kilim motifleri gibi sembollerden yola çıkıp, sanat eserlerinin bir iş görmesi gerektiği fikrini geliştirmeye çalışmıştır. Güzelin yararlı olması fikrinden hareketle geleneksel yazmacılık sanatına yeni yorumlar kazandırmıştır. Sanat

hayatı boyunca çok gezmiş ve farklı coğrafyalarda bulunmuş olan sanatçı, 1961 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde misafir profesörlük olarak dersler vermiştir. Orada olduğu dönemde farklı renkler ve farklı malzemelerle denemeler yapmıştır. 1962 yılında New York Modern Sanat Müzesi "Zincir" adlı resmini satın almıştır . Anadolu'nun farklı kentlerinde gözlemleri sembolik dille yorumlanmıştır.

Resim 6: Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul
(Kaynak: Kültür sanat, Bedri Rahmi'nin Tablosu 800 Bin TL İle Müzayede de https://724kultursanat.com/bedri_rahmi_nin_tablosu/(Erişim: 12.11.2018))

İbrahim Balaban (1921) Bursa Seçköy Osmangazi'de dünyaya gelen İbrahim Balaban ressam ve yazardır. 1937 yılında resim yapmaya başlamıştır. Naif resim çalışmalarında; Anadolu insanının yaşamını halk efsanelerinden yola çıkarak yorumlamaktadır. Toplumsal gerçekçilik yapıtlarında hakim olarak işlenmiştir. 1979-1980 yılları arasında Hollanda ve Almanya'da sergiler açmıştır. Toplumsal kaygılarla ürettiği eserlerinde, biçim ve içerik yönünden halk geleneklerini çağdaş temellere dönüştürerek yorumlamıştır. 1970 yılından sonra resimlerine aktardığı başlıca temaları arasında Kente göçenleri ve Almanya'ya işçi göçünü konu alan Kaldırımlarda Dolaşanlar ve Göç eden kişileri tablolarında kendine özgü yorumlayarak hicivlemiştir. Hayatı hüzünle değil, mutlulukla kavramış bir sanatçının gülen zekasını ve lirik pentürünü oluşturur. 2.000 den fazla tablo üreterek, 50 den fazla sergi açmıştır. Tekirdağ Süleymanpaşa Belediyesi tarafından Ressam İbrahim Balaban'ın bağışladığı tabloları ve kişisel dokümanlarından oluşan Ressam İbrahim Balaban Müzesi 8 Eylül 2018 tarihinde açılmıştır.

Resim 7: İbrahim Balaban, Göç 1972
(Kaynak:**http://www.leblebitozu.com/ibrahim-balabanin-eserleri-ve-hayati//**)
(Erişim: 12.11.2018)

Resim 8: İbrahim Balaban, *Gurbetçiler, 1954*
(Kaynak:http://www.leblebitozu.com/ibrahim-balabanin-eserleri-ve-hayati//)
(Erişim: 12.11.2018)

Ramiz Aydın (1937) Giresun Espiye doğumludur. Cumhuriyet Dönemi eğitim projelerinden Hasan oğlan İlk Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra, Çapa Resim Seminerlerine gönderilen ilk öğrencilerden biridir. 1961 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nü bitirmiştir. 1982-2004 yılları arasında İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü ile Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nde sanat eğitimciliği ve Resim Ana Sanat Dalı Başkanlığı yapmıştır. 1987 yılında doçent, 1995 yılında profesör olmuştur. 40'ın üzerinde kişisel sergi açmış, 2004 yılında emekli olmuştur. Çok sayıda Anadolu insanını konu alan resimler yapmıştır.1987 İstiklal Marşı ve Kurtuluş Savaşı Sergisi Birincilik Ödülü sahibidir. Resimlerinde kadını ve erkeği ile Anadolu yaşamını guruplar halinde hareket eder tarzda düğün, bayram, göç konularını işlemiştir.

Resim 9: Ramiz Aydın, Göç ve Kadın, 2014 (F. Erbay Koleksiyonu)

Mutlu Erbay (1968-) İstanbul doğumludur. Marmara Üniversitesi resim bölümü mezunudur. 1985 yılında Boğaziçi Üniversitesi'ni bitirmiştir. Yurtiçi ve yurtdışı çeşitli müzelerde çok sayıda eseri bulunmaktadır. Daha çok Ayasofya yağlıboyaları ile tanınmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölüm Başkanı olarak sanatsal çalışmalarını sürdürmektedir. Mimari ağırlıklı çalışmaların yanında toplumsal yapıya odaklı göç, kadın konulu tabloları da bulunmaktadır. 1994-2000 yılları arasında Türk sanatçılarını temsilen Almanya'da Hamburg da sergiler açmış, sanatsal etkinliklerde bulunmuş, yurtiçi ve yurtdışı 40'ın üzerinde sergi açmış, ödüller almıştır.

Resim 10: Mutlu Erbay, Suriyeli Mülteciler, 2016 (M. Erbay Koleksiyonu)

Resim 11: Mutlu Erbay, Suriyeli Çocuk Göçmen, 2016

Resim 12: Mutlu Erbay, Suriyeli Göçmenler, 2016

Mehmet Alagöz (1949-)1969 yılında İstanbul Öğretmen Okulu Mezundan mezun olmuştur. Göçü en iyi ifade eden ressamlardan biridir. Almanya Braunschweig Güzel Sanatlar Üniversitesi Prof. Roland Dörfler Atölyesi'nde çalışmalarını sürdürmüştür. Almanya da bulunduğu sürede bu ülkeye göç eden Türklerin ilk yıllarını, 1990 yılları ve 2000 sonrası olmak üzere 3 ayrı gurup halinde resmetmiştir. Königslutter Belediyesi kendisine özel atölye tahsis etmiştir. Almanya'da çeşitli müzelerde göç ağırlıklı tabloları bulunmaktadır. Üç kuşak Almancı olarak nitelendirdiği resimlerinde yaşanan yabancılaşmanın izleri yansımaktadır. 2009

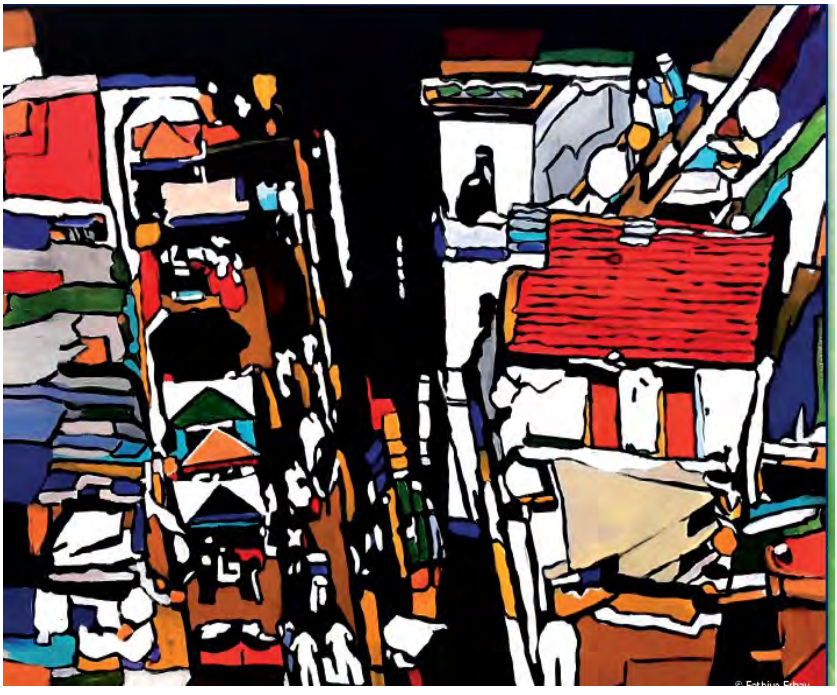
yılında Türkiye'ye dönerek Abant İzzet Aysal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde çalışmalarını sürdürmektedir.

Fethiye Erbay(1961-) İstanbul doğumlu olan sanatçı Çapa Öğretmen Lisesi mezunudur. Marmara Üniversitesi Resim Eğitimi Bölümü'ndenmezu8n olduktan sonra İÜ. İşletme Fakültesinde yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. 2. Doktorasını Sanat Yönetimi adlı tezi ile yapmıştır. Yurtiçi ve yurtdışı çeşitli müzelerde çok sayıda eseri bulunmaktadır. Daha çok doğa ve toplumsal yapıya yönelik, trafik, göç, kültürel miras, kentleşme, iklim konularında çalışmaları bulunmaktadır. 1987-2009 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde 2009 dan bu yana da İstanbul Üniversitesi'nde Müze Yönetimi alanında çalışmalarını sürdürmektedir. 1994-2000 yılları arasında Türk sanatçılarını temsilen Hamburg da sergiler açmış, sanatsal etkinliklerde bulunmuştur. Yunanistan, Bulgaristan, Japonya, İsviçre, Fas, Fransa; Almanya, Ukrayna, USA olmak üzere pek çok ülkede sergiler açmış, sanat projeleri yürütmüştür. **Ayrıca kentleşme ve iklim değişikliğine dikkat çeken tabloları da bulunmaktadır. Özellikle toplumsal yapının değişimi ve insanlar üzerindeki etkisini sorgulayan çalışmalarının etkisini eserlerinde görmek mümkündür.**

Amerika ya göç edenler için ilk buluşma noktası olan **New York Grand Central Tren İstasyonu onun eserlerinde yeniden canlanmıştır.** Amerika'ya iç savaşlar sonunda Yunanistan'dan, Amerikan olan Büyük göç 1900-1920 yılları arasında her yıl 25.000 bin kişi olarak diaspora tarafından organize edilmiştir. Umutlar ülkesine yolculuk Pire limanından gemilerle aylarca sürmüştür. Göçmenler Amerika'da Chicago'da tren istasyonunda toplanmıştır. Resimlerinde bu mekanları müze olarak düşleyen sanatçı, renkçi anlayışla göç mekanlarını yorumlamıştır. **Göç de önemli ulaşım araçları olan yollar, köprüler, tren istasyonları resimlerinde yer almaktadır. Yurtiçi ve dışında pek çok ödül almıştır.**

Resim 13: Fethiye Erbay, Müzem, 2017

Resim 14: Fethiye Erbay*;* Kentsel Dönüşüm, 2017

Nedim Günsür (1924-1994) 1924 yılında Ayvalık'ta doğar Türk ressam 1942 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ne girerek Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencilerinden biri olmuştur. 1948 yılında birincilikle bitirdiği eğitim hayatını, Fransız Hükümeti'nin verdiği bursla Paris'te sürdürür. Paris sanat atölyelerinde empresyonizm (izlenimcilik) akımın etkisi ile çalışmalar yapmıştır. Daha sonraki çalışmalarında soyutlamanın önem kazandığı empresyonizmden kısmen koparak, yarı soyut bir üslubu tercih eder. Zonguldak ta bulunduğu yıllarda yaptığı resimlerinde maden işçileri görülür. Doğa, çocuk, uçurtmalar, lunaparklar gibi çocuklara yönelik eğlenceli temalar resimlerinde yer alır. 1960 yıllarından sonra toplumcu gerçekçilik anlayışı eserlerinde baskın olarak öne çıkar. Nedim Günsür'ün toplumun yaşayan bir parçası olan at kültürüne kayıtsız kalamadığı görülmektedir. Özellikle faytonlu at arabaları kompozisyonlarının yanı sıra at bakımı konulu tablolar da gerçekleştirmiştir. Atı yaşam kültürünün bir parçası olarak işlemiştir. Köylü Aile (1977) ve Göç (1979) gibi yapıtlarında dramatik yönü ağır basan bir resim anlayışı sergilemiştir. Özellikle kent hayatını ve sorunlarını kapsayan çalışmalarında, göçerler adını verdiği çalışmaları görülür.

Resim 15: Nedim Günsür
(Kaynak:https://www.pinterest.ch/pin/390828073889085904/(Erişim: 12.11.2018))

2-YABANCI SANATÇILARIN GÖZÜNDEN GÖÇ VE KADIN

Antoni Berni, Ai Weiwei, Jaume Plensa, Richard Mosse, Jacob Lawrence,Yun-Fei Ji gibi sanatçılar göç konusun çalışmalarında kullanmışlardır. Göç, göçmenlik konuları kadın ve çocuk üzerinden eserlerinde yer almıştır.

Antoni Berni (1905-1981) Buenos Aires, Arjantin doğumludur. Centro Catalan de Rossario bitirmiştir. Arjanti'nin en ünlü ressamlarından biridir. 1925 yılında Avrupa'da resim okumak için burs kazanmıştır. Madrit'ten sonra, ressam André Lhote ve Othon Friesz ile

çalıştığı Paris'e yerleşmiştir. 1927 yılında Sürrealistler ile iletişim kurmasını sağlayan ikinci bir sanat eğitimi bursu kazanmıştır. Fransa'da olduğu sürece Sürrealizm, devrimci politika ve Sigmund Freud'un psikanalitik yazılarından etkilenmiştir. Özellikle Sürrealizm ve Giorgio de Chirico'nun etkisini yansıtan resimler ve kolajlar üretmiştir. Berni, 1930 yılında Arjantin'e dönmüştür. 1933 yılında Nuevo Realismo akımı ile resimlerin de sosyal gerçekçilik anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Meksikalı ressam David Alfaro Siqueiros'u ile duvar resmi üzerinde çalışmalar yapmıştır. Tablolarında acı çeken yüzleri yansıtmıştır. Antoni Berni, 1950 yılının sonlarına kadar, Juanito Laguna adlı Buenos Aires gecekondu mahallesinden kurgusal bir çocuğun günlük hayatına odaklandığı bir dizi kolaj çalışmasından yola çıkan gerçekçi tarzda eserler vermiştir. Juanito Laguna, Kente Gidiyor (1963), çocuğu en iyi kıyafetleriyle gösterir, gecekondu mahallesini dolduran atığın içinden tırmanırken sırtındaki çuvalı olduğu, diğer resimde gecekondularda topladığı nesneleri ve malzemeleri gösterir. Mesleksel konular seçip, o karakterlere odaklanan bir dizi baskı üretmiştir. Kadın çocuk olmak üzere tüm ailenin göçünü, çok figürlü olarak, salda gemi ile gidişlerini dramatik şekilde resmetmiştir

Resim 16:. Antoni Berni, Los emigrantes, Courtesy Galeria Sur, 1956

(Kaynak:http://repositoriorecursosdownload.educ.ar/dinamico/UnidadHtml__get__df7ef648-7a07-11e1-8006-ed15e3c494af/index.html)

Resim 17: Lasar Segall, Navio de Emigrantes, Courtesy Galeria Sur, 1939-41

(Kaynak:https://www.historiadasartes.com/sala-dos-professores/navio-de-emigrantes-lasar-segall/) (Erişim: 12.11.2018)

Ai Weiwei (1957): 1957 yılında Çin'in Pekin şehrinde doğan şair, heykeltıraş ve insan hakları aktivistidir. Çinli modern çalışmaları benimseyen çok yönlü sanatçı olarak, Heykel enstalasyon, küratörlük fotoğraf ve film alanlarında çalışmalar üretmiştir. Eserlerinde sosyal, siyasal ve kültürel konularda eleştirileri görülür. Deprem, göç gibi toplumsal yapıyı sorgulayan çalışmalar üretmiştir. 2008 yılında Pekin Olimpiyatları için sanat danışmanlığı yapmıştır. Bir binayı Suriyeli göçmenler konusunu eleştirmek için onların giydikleri can yelekleri ile donatmıştır. Göçmenlerle ilgili enstalasyon ve video çalışmaları da vardır.

Resim 18: Ai Weiwei Aylan bebek/Göçmenler (Mavi Beyaz Porselen Tabaklar)

(Kaynak: https://www.yenisafak.com/gundem/dunyanin-derdi-porselende-2795218) (Erişim: 12.11.2018)

Ai Weiwei, Sidney 21. Bienali için Cockatoo Adası'ndaki kurulum yaptığı eseri; Yolculuk Yasası 2017 adlı alüminyum çerçeveli PVC güçlendirilmiş metal sınırlar içine yerleştirilmiş, bota doldurulmuş, can yelekleri giydirilmiş canlandırmalar ile göç sorununu eleştirmiştir. Göç konusundaki çalışmaları, resim, video, seramik, heykel gibi farklı malzeme ve teknikte yer almıştır.

Resim 19: Ai Weiwei Aylan

(Kaynak:https://www.biennaleofsydney.art/artists/ai-weiwei/and https://www.yenisafak.com/gundem/dunyanin-derdi-porselende-2795218) (Erişim: 12.11.2018)

Jaume Plensa (1955-): Barselona'da dünyaya gelmiş, sanatçı çalışmalarını kompüter teknolojilerini kullanarak yapmaktadır. İspanya doğumlu, Barselona'da yaşıyan sanatçı, İspanya'da Llotja Sanat ve Tasarım Okulu'nda ve İspanya'da Sant Jordi Güzel Sanatlar Okulu'nda okumuştur. Geleneksel heykel malzemelerini (cam, çelik, bronz, alüminyum) daha geleneksel olmayan ortamlarla (su, ışık, ses, video) birleştirerek ve sıklıkla metin içeren Plensa, karmaşık enerji ve psikoloji hibrit eserleri yaratır. Sanatçının eserleri arasında New York'taki Modern Sanat Müzesi, Verona'daki Palazzo Forti, Madrid'deki Reina Sofia Ulusal Müzesi ve Kansas'taki Kemper Çağdaş Sanat Müzesi de yer almaktadır. Kamusal alanda çalışan dünyanın önde gelen heykeltıraşlarından biri olup, Chicago, Dubai, Londra, Liverpool, Nice, Tokyo, Toronto ve Vancouver gibi şehirlerde dünyayı kapsayan 30'dan fazla projeyle hizmet vermektedir.

2004 yılında yaptığı Chicago Millennium Park'ta halka açık bir alanda Crown Fountain Çeşme heykeli, kariyerinde bir dönüm noktası olmuştur. Çalışmada, büyük yansıtıcı kuleler, yüzlerin yakın görüntülerini yansıtmak için LED'lerden yararlanır.Crown Çeşmesi adlı çalışması ve alışılmadık tarzda yerleştirmeleri oldukça önemlidir. Crown Çeşmesi New York şehrinde yaşayan sakinlerin yüzleri kullanılarak yapılmıştır. Bu kişilerin yüzleri filme almış ve dijital bir ekranda karşılıklı olarak birbirine bakan şekilde sergilemektedir. Farklı olarak bu hareketli şehirli yüzleri belli zamanlarda ağızlarından su fışkırtmaktadırlar. New York şehrinde yaşayan sarı, siyah, zenci ve çok çeşitli milletlerden bireylerin yüzleri karşılıklı olarak göstermektedir. Bir anlamda bu ülkenin göçmenler şehri olduğuna vurgu yapmaktadır. İspanyol sanatçı, heykel çalışmalarını yenilikçi teknoloji ile birleştirerek, insan yüzünü betimleyerek çağdaş dijital sunumları eserlerine aktarmaktadır. Heykel sadece form olarak değil, anlam olarak da anlamlarla yüklü görüntüler ile soyutlama yaşamdaki çelişkilerini ortaya koymaktadır.

Resim 20:-Jaume Plensa ,Crown Fountain,2004

(Kaynak.https://jaumeplensa.com/works-and-projects/public-space/the-crown-fountain-2004 Erişim: 12.11.2018)

Richard Mosse, (1980-):Kilkenny, İrlanda doğumlu bir sanatçıdır. Fotoğraf sanatında farklı dijital teknikleri kullanmaktadır. Savaş ve göç konularında eserler vermektedir. Eserleri özel kamera sistemleri ile çekilmektedir. Savaş alanlarını farklı filtreli renklerle çekmekte ve konu ne kadar ağır olursa olsun ortam anlamsızlaşmaktadır. Mekan algısını bizim renklerden bağımsız olarak algılamadığımızı göstermektedir. İncomming adlı çalışması oldukça sarsıcı olmuştur. Isı termal kamera ile çekilmiş olan videolarda insanların yüzleri görülmeksizin ısı yolu ile ölümü, çaresizliği algılamaları için hazırlanmıştır. Savaşı ve göçmenlerin çaresizliği sorgulamasını sağlamıştır.

Resim 21: Nowless, NGV Triennial, Melbourne, Immortal (2012)
(Kaynak. http://www.feuilletonfrankfurt.de/2018/06/21/ray-2018-fotografieprojekte-frankfurtrheinmain-extreme-nomads-im-mmk1-2/ Erişim: 12.11.2018)

Jacob Lawrence (1917-2000); New Jersey'de doğan ve Harlem'de yetişen Lawrence kendisini, kendisinin ve Afro Amerikalıların yaşam biçimini şekillendiren büyük göçün bir çocuğu olarak tanımlar. Büyük Göç ounu sanat çalışmalarına coğrafik avantajlar sağlamıştır. Göçmen insanların Harlem sokaklarında yaşam bulduğu, çeşitli renk, desen ve harekete dönüştüğü canlı ve enerjik yapı resimlerinde hakimdir. Harlem'in çok farklı sosyal yapısı, dinamizmi, komşularının yolculuklarına dair hikâyeleri, şarkılar onun sanatsal yaklaşımını şekillendirir.

Jacob Lawrence, 23 yaşında, 1960'lı yıllarda başlayan, kırsal kesimden kente uzanan Afrikalı Amerikalı'ların çok katmanlı toplu hareketi olan büyük göç hakkında alıntı içeren 60 küçük resim serisini tamamladı. Göç dizisini "insan dramı" imgeleri ile doldurdu; resimleri, umut, hayal kırıklığı, umutsuzluk, mücadele ve iradeyi simgelemektedir. Göçle ilgili 60 panel ilk kez MOMA Müzesi'nde bir arada sergilenmiştir. Eserlerinde figürlerin durumu, şekil, yerleşim türü, yön ve boyut değişimiyle meydana gelen kompozisyonu içsel yönlendirmelerle doludur.

Resim 22: Jacob Lawrence, İvme Kazanan Göç

(Kaynak: https://www.1000museums.com/art_works/jacob-lawrence-migration-panel-60-and-the-migrants-kept-coming Erişim: 12.11.2018)

Resim 23: Jacob Lawrence, Göç

(Kaynak: https://www.1000museums.com/art_works/jacob-lawrence-migration-panel-60-and-the-migrants-kept-coming Erişim: 12.11.2018)

Yun-Fei Ji (1963-); Ünlü Çinli ressam Yun-Fei Ji ,pekin Güzel sanatlar akademisi'nde okuduktan sonra 1986 yılında Arkansas Üniversitesi'nde eğitime giderek, Amerika'ya yerleşti. Eserlerinde çevresel faktörlerle tetiklenen göç konusunu ele almıştır. 1994 yılında yapımına başlanan ve 2000'li yılların sonunda tamamlanan 3 Geçit Barajı, Çin'in Yangtze Nehri'nin felaketini azaltmak ve ülke nüfusunun %10'u için hidroelektrik enerji sağlamak için inşa edilmiştir. Ancak, bu proje tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Binlerce insan göç etmeye zorlanmıştır. Bu baraj, Çin'in coğrafyasını çeşitli biçimlerde yeniden şekillendirmiştir. Kırsaldan kente, geçiş, binlerce insanı kendi topraklarından uzaklaşması eserlerine konu olmuştur.

Resim 23: Yun-Fei Ji, 3 Geçit Baraj Göçü, 2009, Baskı (Kaynak F.Girgin, s:61)

Sonuç

Dünyada göç hareketleri genellikle toplumunun bugünkü yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Tarihin her döneminde, sosyolojik yapıyı etkileyen iç ve dış önemli göçler yaşanmıştır, bugün de yaşanmaktadır. Dünya savaşları soykırımlar, kitlesel göçler, toplumlar üzerinde travmalar yaratmış, insanları yalnızlığa, korkuya, öfkeye itmiştir. Aydınlanma Çağı'nda gerçekleşen Sanayi Devrimi ve modernizm ile birlikte günümüze kadar devam eden süreçte göç sorunları hep yaşanmıştır. Sanayileşmeyle birlikte başlayan gecekondulaşmanın öncesini oluşturan köyden kente göçün yarattığı ötekileşme, uyum süreçlerinin birkaç nesil süren olumsuz etkileri pek çok yaşamı etkilemiştir. Göçün Dünya üzerinde yarattığı toplumsal, ekonomik, psikolojik etki unsurları da unutulmamalıdır. Kişilerin yalnızlaştığı, birbirlerine olan duyarsızlıkları giderek arttığı bir Dünya'da yazık ki geçmişte olduğu gibi önümüzdeki günlerde göç ve göçmenlik konuları daha çok gündeme gelecektir. Bu konuda çeşitli

kitaplar yazılacak, filmler yapılacak, sanatçılar bu alanla daha pek çok eserler üretecektir.

Toplumsal gerçekçi eserler veren sanatçılarda bu etkileşime duyarsız kalmamışlardır. Göç hikayeleri sanatçılar tarafından eserlerinde gelecek nesiller için anlatılacaktır. Görsel efektler üzerinden göçmenlerin sorunları, deneyimleri sanat eserleri üzerinden sorgulanmakta, yeni bir anlatım diline dönüşmektedir. Sanatçılar, açtıkları sergiler ile ürettikleri eserler ile göç konusunda sınırlar ötesi bir arabuluculuk görevi üstlenmektedirler. Göç ve onun yarattığı travmatik etkiler, sanatçıların eserlerinde yeniden dile gelir. Göç ve göçmenlik sorunlarına sanatçıların tematik yaklaşımları, toplumsal bilinçlenmeyi artırması açısından önemlidir. İnsanın insana saygısını kaybetmemeli, göç sorunları sırf sanatçıların ilgileri ile sınırlı kalmamalıdır.

Kaynaklar

Aktüel Arkeoloji Dergisi (2016); İnsanlığın en büyük trajedisi çağlar boyu göç, sayı:54

Bayram.Cem;Haber: Göçün En İyi Ressamı: Http://Www.Bolugundem.Com/Gocun-En-İyi-Ressami-94786h.Htm

Boykoy. Seher(2014), 25. Yılında Bulgaristan'dan 1989 Göçü, Forum Kitabı,

Can Koç, D. ve Altıntaş O. (2016). Bedri Rahmi Eyüboğlu-Neşet Günal-Nuri İyem-Mehmet Pesen Nedret Sekban Eserlerinin Yapı Kategorileri Bakımından İncelenmesi. idil, 5 (23), s.831-863DOI: 10.7816/idil-05-23-04 idil, 2016, Cilt 5, Sayı 23, Volume 5, Issue 23

Çalışkan. Serkan;(2018),Çağdaş Sanat Eserlerine Göç Olgusu Perspektifiyle Bir Bakış, İdil Dergisi, 2018, cilt / volum 7, sayı / issue 41, DOI: 10.7816 /idil-07-41-06, http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1515522574.pdf

Demir. Necati,(2016), Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Alman Türkleri Birliği, Zfwt Vol 8 No 1 (2016) 7-23 Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yay, Ankara

Girgin, Figen,(2017), Sanatta Göç Teması, IJSHS, 1 (1): 54-75; Http://Dergipark.Gov.Tr/Download/Article-File/370118 http://www.leblebitozu.com/turk-ressamlarin-fircasindan-15-buyuleyici-at-resmi/(erişim 10.11.2018)

Gourievidis. Laurence;(2014), Museums and Migration, History , Memory and Politics, Routledge,

Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, Uluslarası Göç Hukuku, No 18

Karadeniz, Ceren; Müzenin Toplumsal İşlevleri Bağlamında Türkiye'deki Devlet Müzeleri İle Özel Müzelerde Çalışan Uzmanların Kültürel Çeşitlilik Ve Müzenin Ulaşılabilirliğine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 35,

Karkıner,Nadide Ecevit, Mehmet; (2012), Neşet Günal'ın İzinde Türk Resminde Tarımda Kadın İmgesi: Sosyolojik Bir Çözümleme,CIU-Cyprus International University, folklor edebiyat Dergisi, Cilt:18,sayı,69,s. 222

Kılıç. Sibel,(2012),Göç Olgusunun Türkiye'deki Sosyokültürel İktisadi Temelleri Ve Çağdaş Türk Resminde Bulduğu Yansımalar, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Göç Olgusunun Motif Vakfi Yayınları No 12, Ss 580-589.

Özil, Şeyd;(2013), İÜ, Kolloquium, Türkei Almanya Mgration Und Interkulturalitt İm Regionalen Kontext, Bölgesel Bağlamda Göç Ve Kültürlerarası İletişim, Düsseldorf, Alman Dili E-Edebiyatı Dergisi, Studien Zur Deutschen Sprache Und Lteratur, 1/ 103-107

Slier, Orhan;(2010); Dünyada ve Türkiye'de Kent Müzeleri, Ege Mimarlık yay,

Soylu. Rasim, Köroğlu, Demet. (2017). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Aşık Veysel" Adlı Resminin Göstergebilim Çözümlemesi. DOI: 10.7816/ İdil,Cilt 6, Sayı 35, Volume 6, Issue 35, s.1987-2001. www.idildergisi.com

Toğrol,Beğlan;(1991); Direniş; Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi; Boğaziçi Üniversitesi yayını,

Ulaş. Raşit ;(2018); Gurbetçiler saatlerini Türkiye saatine göre ayarlar, s.51 http://www.lacivertdergi.com/dosya/2018/11/22/gurbetciler-saatlerini-turkiye-saatine-gore-ayarlar

Ünal. C.,(2017), İller arası Göç Korelasyonu Ankara İstanbul İzmir, Pegem Yayınları,

Yolcu. Mehmet Ali,(2016), Eskişehir'de Kırım Tatarları, Diaspora, Kültürel Miras ve Kimlik, Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları, Eskişehir

İnternet Kaynakları

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/214442/_Kadinlarin_ve_gocun_ressami__Kibele_Sanat_Galerisi_nde.html

https://edebiyatvesanatakademisi.com/turk-ressamlar/mumtaz-yener-hayati-ve-resim-sanati/2153

Soylu. Köroğlu, (2017). https://www.biyografi.info/kisi/ibrahim-balaban

Kültür sanat ,Bedri Rahmi'nin Tablosu 800 Bin TL İle Müzayede de https://724kultursanat.com/bedri_rahmi_nin_tablosu/

http://www.leblebitozu.com/ibrahim-balabanin-eserleri-ve-hayati/

http://www.leblebitozu.com/ibrahim-balabanin-eserleri-ve-hayati/

https://www.google.com/search?q=google+translate+%C3%A7eviri&oq=google+translate&aqs=chrome.1.69i57j0l5.6598j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Bu haberi Xinhuanet.com, faz.de ve Amnesty.org internet sitelerinden derledik.

https://m.bianet.org/bianet/dunya/130968-cinli-sanatci-ve-aktivist-ai-weiwei-serbest

https://www.biennaleofsydney.art/artists/ai-weiwei/ Fotoğraf: Zan Wimberley

http://www.artnet.com/artists/jaume-plensa/

http://www.richardgraygallery.com/artists/jaume-plensa

https://www.1000museums.com/art_works/jacob-lawrence-migration-panel-60-and-the-migrants-kept-coming

https://www.yenisafak.com/gundem/dunyanin-derdi-porselende-2795218

“AYNA HÂTIRA GÖZLER VE SEVMEK”

Gökhan DUMAN

“Son yıllarda Alman işverenleri erkek işçiden çok kadın işçi ister oldular. Alman işverenlerin bu isteği hemen duyuldu. Anadolu’nun haritada yeri olmayan köylerine kadar ulaştı. Kendileri gitmekten umutlarını yitirmiş olan erkekler karılarını Almanya’ya yolcu etmeye başladılar. Kolay olmadı bu iş! İstenen kadınlar gençtiler… Gaz lambalarının altında nice tartışmalar oldu. Bir eksik eteğin bir başına “gavur” içlerine gitmesi! Olabilir miydi bu? Oldu. Yoksulluk daha ağır bastı. Gelenekler para karşısında geriledi ve Almanya’ya giden trenler erkekten çok kadın taşımaya başladı.”

Göçmen kadınların öyküsü pek bilinmez. Gurbete giden kocasının arkasından çaresizce el sallayan; kucağındaki çocuğuyla gözyaşı döken bir kadın tahayyülü vardır hep aklımızda. Göç filmleri arasında kült olmuş Dönüş filminde Türkan Şoray’ın canlandırdığı Gülcan, kocası İbrahim’in arkasından yaşlı gözlerle bakıp, iç çeker: “Babamız, tez zamanda dön inşallah” der, küçük Hasan’ı bağrına basıp, biçare köyün yolunu tutar. Bu film için bestelenen ve Seha Okuş’un o kadife gibi sesinde hayat bulan “Hasretinle Yandı Gönlüm” de aynı şeyi anlatır. Çileyle, dertle sevdiceğini bekleyen kadınların hikayesidir bu. Filmlerde, kitaplarda, gurbete yakılan şarkılarda ve türkülerde durum çoğunlukla böyledir: Kadın hep ‘geride kalan’, yol gözleyen, sabır ve metanetle kocasını bekleyendir. Oysa yarım asrı deviren göç hikayesinin tam ortasındadır kadınlar; tek rolleri beklemek değildir. Avrupa’nın türlü fabrikalarında, atölyelerinde, kimi zaman çok ağır işlerde çalışıp ömür çürüten; aynı zamanda evine kol kanat geren, dört duvarı yuva yapan, tencere kaynatıp, çocuk büyütendir. Onlar da en az erkekler kadar bu göç hikayesinin kahramanlarıdır.

O yıl, Türk kadınlarının yoğun olarak yurtdışına gitmeye başladığı yıldı. Takvimler 1965 yılını gösteriyordu. Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi kalifiye kadın işçiler arıyordu. Çağrı çok çabuk yanıt buldu. Tophane’deki Alman İrtibat Bürosu’nun önünde erkeklerden oluşan işçi kuyruğunun yanına bir de kadınlar kuyruğu eklendi. Sınavları ve sağlık kontrollerini geçen kadınlar bavullarını, bohçalarını omuzlayıp yollara düştü. Erkek işçi yurtlarının karşısına kadın yurtları açıldı. Demir ranzaların üzerinden beyaz dantelli yatak örtüleri sarkıyor, pencere önlerine menekşeler diziliyor, memleketten getirilen

konservelerle yapılan yemeklerin kokusu koridorlara yayılıyordu. Türk kadınları gelmişti!

Neredeyse tüm göçmen işçilerin karşılaştığı zorluklar onları da bekliyordu. Dil, en büyük sorunların başındaydı. İzmirli Seyhan Turan, Hollanda'da kendisini büyük bir boşlukta, yapayalnız hissettiğini söylüyordu: *"Ne onları anlıyor, ne de onlara bir söz söyleyebiliyordum. Konuşabiliyordum ama dilsizdim, duyuyordum ama sağırdım."*

Almanya'ya iş umuduyla gelen Selma Öğretmen de Almanca bilmediği için çok sevdiği mesleğini yerine getiremiyordu. Kaderin cilvesi olacak, ilk bulduğu iş bir okulun temizlik işiydi, okulda öğretmen olarak çalışmak yerine temizlikçilik yapıyordu. 45 sınıf, 5 merdiven ve tüm koridorları 3,5 saatte tek başına temizlemek zorundaydı.

Elbette kadın işçilerin karşılaştığı tek sorun dil değildi. Kadın olduklarına bakılmaksızın pis ve ağır işlere gönderiliyor, sudan sebeplerle ücretleri kesiliyor, işyerlerinde ayrımcılığa, hakarete uğruyorlardı.

"Bana bir amortisör fabrikasında çalışacağım söylenmişti ama kendimi küçük pis bir araba tamirhanesinde buldum. 15 dakikada yüz parça yapmamı istiyorlardı. Ben durmaksızın çalışarak ancak yarım saatte yapabiliyordum. Ustabaşı bana o halde ekmeğini katıksız yersin diyordu. Yanına gidip hamile olduğumu, bu kadar ağır işlerde çalışmamam gerektiğini söylediğimde bana inanmadı bile. Günde altı saat boyunca, dev boyutlu, neredeyse elli kiloluk amortisörleri yirmi metre öteye çektirdi, üstelik yedi ay, tüm hamileliğim boyunca. Bu ağır iş yüzünden kim bilir kaç kez hastaneye gitmişimdir. İşyerinde çocuğumu masanın altında doğurmam gerektiğini söyleyip bana gülüyorlardı."

Nermin Özdil'in Almanya'nın Uelzen şehrindeki çileli hayatı işte böyle başlamıştı. Onun gibi niceleri benzer çileler çekti. Türkiye'den çok sayıda kadın işçi isteyen Berlin'deki bir fabrika onları çiçeklerle karşılamış, beyaz çarşaflı tertemiz yataklar hazırlamış ancak iş hayatları boyunca kanserojen maddeye maruz kalacaklarını onlara söylememişti. Ağır iş koşulları ve aşağılamalara rağmen Türk kadınları çalışmaktan ve mücadele etmekten vazgeçmedi.

Hollanda'nın Almelo şehrinde bir konserve fabrikasında çalışan Türk kadınlarının mücadelesi bugün dahi unutulmuş değil. Düşük ücret ve ağır iş koşulları yüzünden greve giden 130 Türk kadını günlerce fabrika önünde eylem yapmış ve sonunda fabrikayı dize getirmişti. Ücretlerine zam yapılmış, mesai saatleri düzenlenmiş, çalışma koşulları iyileştirilmişti. Türk kadınlarının herkese örnek olan hak arayışı günlerce konuşulmuştu.

Çalışmak ve biriktirdikleri parayla birlikte memleketlerine geri dönmekten başka bir beklentileri yoktu aslında. Sayılı gün değil miydi?

Çabuk geçerdi. Ancak o beklenen gün bir türlü gelmedi. Yeni dertler, yeni ihtiyaçlar, başka yetirmeler çıktı ortaya. Daha fazla çalışıyor, tatil günlerinde bile izin kullanmıyorlardı. 70'lerin başından itibaren aile birleşimleri başladı. Tıpkı erkek işçiler gibi kadın işçiler de memleketteki eşlerine davet gönderdi. Heyecanlı ve umut dolu bir bekleyiş başladı. Aylarca aynaya bakmayan kadınlar, bavullarından kemik taraklarını ve el aynalarını yeniden çıkardı. Yara bere içindeki eller yeniden taramaya başladı asbestten keçe gibi olmuş saçları… Birçok yuva gurbette yeniden kuruldu. Yurtlarda, pansiyonlarda kalanlar çıktı, mahallelere, evlere karıştı. Avrupa'nın duvarları rutubetten patlamış, banyosuz ve tuvaletsiz, tek odalı köhne evleri birçok Türk ailenin yeni yuvası oldu.

Karı koca sırt sırta verip çalışmaya başladılar. Sabah ve akşam olmak üzere her gün çifte mesai yapan; birbirlerini ancak vardiya değişiminde, metro istasyonunda görebilen çiftler vardı. Zaman akıp gidiyordu. Gurbetin yükünü daha da ağırlaştıran şeyse memleketteki çocuklara duyulan hasretti. Çocukları getirmek için ayrıca izin almak gerekiyordu. Getirseler evde onların bakımıyla kim ilgilenecekti? Annelerin işten ayrılması gerekecek, eve giren para azalacak ve memlekete dönüş süresi biraz daha uzayacaktı. "*Diğerleri gibi, biz de biran önce geri dönmeyi istiyorduk. Çocukla bunun olamayacağını düşündük. 13 aylıkken Gediz'i anneme bıraktım. Öyle büyük bir acı ki anlatılmaz. Günlerce ağladım.*" diyordu Seyhan Turan. Ancak aylar, yıllar geçtikçe çekilen hasret çileye dönüştü. Çocuklarını geride bırakıp gelenlerden biri de İlmiye Öztürk'tü:

"26 yaşımda geldim Almanya'ya. Biri 5 diğeri 2 yaşında olan iki kız çocuğumu geride bıraktım. Kocam Rasim önceleri razı olmadı ama birkaç ay sonra sen de gelirsin deyince çaresiz ikna oldu. Augsburg'da bir tekstil fabrikasında işbaşı yaptım. Rasim'in gelmesi de çok uzun sürmedi. 8 ay sonra aynı fabrikada çalışmaya ve aralarında büyük demir kapılar bulunan karşılıklı yurtlarda yaşamaya başladık. Ona hazırladığım ilk kahvaltıyı o demir kapının önünde ikram edebildim. Çocuklarımızın hasretini bağrımıza basıp işe koyulduk. Aylarca durmaksızın çalıştık. Bir yılımız dolmamıştı ki çocuklar için izin çıkarabildik. Küçük bir ev bulup yerleştik. İçim içime sığmıyordu. Çocuklarıma kavuşacağım o anı sabırsızlıkla bekliyordum. Bir hostes nezaretinde çocuklar İstanbul'dan yola çıktılar. 1969 yılının Mayıs ayının son günleriydi. Büyük kızım beni gördü, ta uzaktan tanıdı, koştu, kucaklaştık. Ağlaştık. Ama küçük kızım benim tanımadı. Kucağıma gelmedi, kendisine dokundurmadı. Haftalarca babasının elinden yemek yedi, onun koynunda uyudu, bana hiç yanaşmadı. Onun annesi bir gün trene binip, çok uzaklara gitmişti."

Yıllar geçti, o çocuklar büyüdü; orada okuyup, orada ekmek sahibi oldular. Dönmek artık o kadar kolay değildi: "Yalnızca 2 yıl demiştik.

Çalışacak ve biriktirdiğimiz parayla memleketimize dönecektik. 2 yıl sabredecektik. Döneceğimiz o günü iple çekiyorduk. Ama olmadı. Öylece kalakaldık burada. Dönemeyeceğimi anlayınca memleketteki evimde kullanmak için sakladığım yemek takımımı, tencere setlerimi, ipek yatak örtümü ve diğer eşyalarımı birer birer kutularından çıkarıp kullanmaya başladım. Ama elim ona hiç gitmedi, eşimin ilk hediyesi, telkari işlemeli el aynamı bavulumdan hiç çıkarmadım. Elim bir türlü ona varmadı…"

İşte böyle anlatıyordu bir göçmen kadın yaşadığı büyük hayal kırıklığını… Henüz gençliğinin baharında gurbeti mesken tutmuş, gözlerinin içi gülen, umut dolu o kadınlar çok eskilerde kaldı. Gurbetin çilesine, kahrına göğüs geren; bir umudun peşinde koşan o kadınlar aynalara küstü. Belki yabancı kalmaktan korkuyorlardı simalarına, ya da yıllar önceki o gencecik hallerini saklıyorlardı hatıralarında kim bilir? Ama o aynalar o bavullarda kaldı.

Hani gurbete giden o ilk trenin kalkışından birkaç yıl önce üstat Sezai Karakoç'un kaleminden dökülen şu dizeler gibi…

Saçlarını kimler için bölük bölük yapmışsın
Saçlarını ruhumun evliyalarınca örülen
Tarif edilmez güllerin yankısı gözlerin
Gözlerin kaç kişinin gözlerinde gezinir
Sen kaç köşeli yıldızsın
…
Evlerinin içi ayna döşeli
Ayna hâtıra gözler ve sevmek
Benim aşkım bin bir köşeli ah bin bir köşeli
Bir köşe gidince bin köşe yeniden gelecek
Ayna hâtıra gözler ve sevmek

(Köşe, 1954)